

A BAK ÉS JANCsó CSALÁD

TÖRTÉNETE.

IRTA

SZENTKATOLNAI BAKK ENDRE,

VIZAKNAI RÓM. KATH. LEKÉSZ.

BUDAPEST.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS“ INTÉZETBEN.

1883

Csak törpe nép felejthet ős nagyságot
Csak elfajult kor hős elődöket ;
A lelkes eljár ősei' sirlakához,
S gyűjt régi fénynél új szövétneket.
S ha a jelennek halványul srgára :
A régi fény ragyogjon fel honára !

Garay János.

Bakk Endre
3

KEGYES OLVASÓ !

A mint a tapasztalat igazolja, minden családnak jelene s jövőjére nézve ősei igen nagy befolyással bírnak.

„*A letűnt nemzedékek szellemi s anyagi törekvései vívmányai s hagyatéakai képezik jobbra alapját s alkotó részeit mindannak, a minék jelenleg birtokában vagyunk.*“¹⁾

Jeles és derék ősök a családot emelték, elesni és szegényedni nem engedték, — hanem szellemileg és anyagilag gazdagították s tiszteltté tenni iparkodtak.

Miért megérdemlik, hogy a nemzedékek emlékezetöket fentartsák és hálás emléköket sarjadékról-sarjadékra átadják: „*Ut sint nomina eorum scripta in libro vitae !*“ . . . Mivel a vagyon, a rang, a tiszteltetés, melyet ők feszített szorgalom- és küzdéssel szereztek, az utónemzedékre is átment s átmegegy, ők is részesülnek ebben ! . . .

Ezenkívül, nincs tán ember a földön, legyen bár legcínicusabb és legdemocraticusabb szellemű, a ki ne ohajtaná, ne szeretné tudni: hogy kik és mik voltak elei? hol tartózkodtak? miket cselekedtek? milyen más családokkal jöttek házasság — vagy más módon összeköttetésbe? minő családi nevezetességek, reliquiák és birtokokkal bírtak ! ? .

Aztán, ismerve a dicső multat, ki ne szeretné azt családja jelen és jövő nemzedéke elé tüntetni; ősei buzgalmát, lánglelkét, nagyratörő igyekezetét a család reményei szívébe beoltani; azokat nemes ambícióra gyulasztani: hogy az ősök érzetét és szellemét átörökölve azok nyomdokait kövessék; azokat jeles tettekben utólélni, vagy legalább megközelíteni törekedjenek; hogy mint őseik: úgy ők is a

¹⁾ Horváth Mih. A tört. társ. honti gyűlését megnyitó beszédében.

családnak mindenben javára legyenek; azt emeljék s lesülyedni és elmerülni a köznéptömeg tengerébe ne engedjék! ? . . .

Az élet számos szomorú tapasztalatokkal bizonyítja azt, hogy alig foly le egy század, — s unokák alig tudják; volt-e ez, vagy amaz! ? . . .

Egyes családok léte óta hányat nem törött el a halál annyira, hogy pusztá nevöknél többet rólok — s gyakorta azt se tudhatni! . . .

Semmi annyi s oly gyakori változásokat nem szenvedett s nem szenved, mint egy család; mint annak birtoka és lakozási helye.

Ma egy nemzetség fogy ki, másnap egy más ül be birtokába; ma egy leány férjhezmenetelével elveszti itt-ott birtokát, s birtokosi nevét, melyek azonnal férjére szállanak; majd eladósodás után egyik eladja birtokát, majd más módon a másik megfosztatódik ősi vagyonától; itt a vádolhatatlan szerencsétlenség, ott a vádolható pazarlás, s a hivtelen nő, itt egy Phryne — majd egy cserevásár megfosztja az örökséget ősi — nemzeti — igaz birtokosaitól s ujakat, fájdalom, néha más nemzetbeli jövevényeket állít helyökbe; s az ősi birtokot többé visszaváltani nem lehet, mint régente, míg a zálog fennállott.

„A nemzet egyes családokból áll. És alig van egyes család — mint hazánk nevezetesebb családjainak összeirója Nagy Iván igen helyesen megjegyzi — melynek legalább egy tagja valamely tekintetben az említést ki nem érdemelné.“

„Az ilyenre nézve is érdekes ismerni azon fát, mely azt termette. Mindenesetre pedig legalább a családalapítók neveit, — bármily közel korban éltek is azok, a történelem számára föl kell tartanunk.“¹⁾

„Igaz ugyan, hogy az érdem villány az elhaltak árnyékáról senkire vissza nem sugárzik — mint egy más jeles írónk megjegyzi; — mert az érdem-diszt kinek-kinek csak elen önsajátsága szerint szerezheti meg; de a mely nemzetség, de a mely család már századok óta él személyes

¹⁾ Nagy Iván: Magyarország Családai. I. k. V. 1.

nemességben és sajátos nemes miveiben, annak elődeit az irigy feledés daczára a néma sir kebléből felhozni, érdem-
emléket — bár sok évek lefolyta után is — roskadt hant-
jaikra emelni kívánni — semmikép sem rosszalándó.“

Legyen a család legigénytelenebb, de mikor ritkán
békében, többnyire harczban élt több századokon át, bizony
ez élet változó történeteiben lehetetlen érdekes események-
nek, figyelmet lekötő történet-pontoknak, olykor-olykor
gyászos és vérfagylaló, máskor magasztos és lélekemelő —
mindkét esetben tanulságos jeleneteknek elő nem fordulni;
mik ha másokra nem is, de a család utónemzedékére nézve
mindig érdekteljesek fognak maradni.

Az ilyeneket a mindent lemohozó idő daczára a késő
jövendőség ismerettárába, bár annyi évek eltelte után is
letenni, családi érdek, a család iránti kegyeletes tartozás

Valamint egyes nemzetek: úgy egyes családok is csak történelmök megbecsülésében élhetnek nemes lelkesültség és öntudattal. — Az ősök dicső tetteinek olvasása, emlékeiknek látása mindig lelkesít.

„Töröljétek el a multak emlékeit, mikre most a fiatal
kebel feldobog; egyenlitsétek le a sirt, hová most a nép
környezve egy követ még oda vet: s akkor nem lesz többé
édes e szó: haza!“ Londá egy ritka ügyességű régiség-
buvárunk és történészünk.¹⁾

Ezt mondhatni az egyes családok ősei, történelme s
emlékei tekintetében is.

Töröljük el a család dicső múltja emlékeit; engedjük
végképpen elfeledésnek jeles őseit; egyenlitsük le a sirt,
hol véreink fekszenek s hová most a család egyes tagjai
kegyelettel járulnak: akkor nem lesz többé édes ezen két
szó is: *szülőföldem és családom!* . . .

Fenntartandó, ápolandó tehát azon szent kötelék, mely
egyes családok jelenét a dicső múlttal összekötik és össze-
fűzve tartják! . . .

*Továbbá, igen sok adatok és okmányok, melyek az ország
nevezetesebb családai megismerésére, s egyes olyan történeti*

¹⁾ Kőváry László

tények felderítésére szolgálnak, s melyek egyes családokkal levén összekötve — még eddig nagybőrra felderítetlen hevernek a családok levéltárában. — Már e tekintetből is helyeselhető, sőt igen kívánatos a családok történelmének összeírása, ha abban a szerző figyelmét kiterjeszti minden történeti tényekre és nevezetességekre is.

Kegyes Olvasó! azonkívül, hogy a múlthoz és régiségekhez kegyeletes tekintettel viseltetem, a jelzett szempontok voltak buzdító ösztöneim arra: hogy Istenben boldogult forrón szeretett szülőim: *szentkatolnai Bak Mihály és gelenczei Jancsó Mária szent emlékezte iránti mély tiszteletből a nemes Bak és Jancsó családok múltja és történelmi adataiban elkezdtem buvárkodni*; s törekedtem fel- és kibányászni történeti kútöinket, — azokról fellebbenteni és eltávolítani a feledés fátyolát; s a mennyire hiányos elfoglaltatásaim és körülményeim engedték, az említett családok múltjában visszamenni, felhatolni, a meddig csak lehetett.

Mindenekfelett iparkodtam, hogy szerény művem legyen a családunk múltjának hű tükre, a leélt napoknak tiszteltteljes emlék-könyve; hogy midőn lapjait a család bármely tagja olvassa, felújítva saját eleven színében lássa szemei elébe tüntetve a rajzolt kort fény- és árnyoldalaival együtt s a jelzett két család egyes tagjainak rövid életrajzát.

„Minden jelesebb nemzetek törekedtek s törekednek éltöket a múltban mennél feljebb vinni, sőt egész a mesék szürkületéig kiterjeszteni.“

„A világnak törvényt szabó rómaiak Romulusnál nem állapodtak meg, midőn köztársaságuk virágzásának fénypontján egy *Livius és Halicarnassi Dénes* irták meg hazájok történeteit, hanem Aeneas által a trójai veszedelem gyönyörű hősrégéhez kötötték származásukat; a görögök pedig egy Theseus-, Minos-, Cecrops- és Codruson feljül az örökké csudálatos Egyiptom, e meg Meroe rejtélyeibe sülyesztették.“¹⁾

Iparkodtam én is a Bak és Jancsó családnak egy lehetőleg teljes stemmatographiáját, származási kimutatását

¹⁾ Vida Károly: Elmékedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett. — 22. l.

adni; minden állításom mellett lehetőleg igazoló okmányokat felmutatva; iparkodtam történetét mennél feljebb vinni: — de ahol történelmi adatok megszűntek, ott az én buvárkodásom is megszűnt. — A történelmi critica szabálya, szerénti hitelesség volt irányadóm, jól tudván Pliniussal: „*Historia non debet egredi veritatem!*“ . . . Jól tudván azt is, hogy a tudós világ előtt hypothesisekkel, hiu elogiumokkal poezisokkal, merő szóhagyományokkal történelmi téren előállítani nem lehet.

Egy *Plutarchos* vagy *Tacitus* tollával ohajtottam volna szerény művemben írni, hogy fessek úgy mint ez, vagy annyi különből egészet alkossak, mint amaz; hogy annál jobban, hivebben, megragadóbban irhassam le a Bak és Jancsó családok történetét; azonban, ha e dicsők tollával és eszével nem irhattam is, de a legtisztább jóindulat és igazság tollával irtam művemben mindent! . . .

Sok baj, gond, fáradság, küzdelem- és áldozattal járt családi történetünk szétszórt adatainak összegyűjtése, feldolgozása, egyes emlékeknek felderítése, a két család törzsfája és leszármazási táblázatának összeállítása.

A szíves Olvasó! úgy képzelheti egy család múltja leírója munkáját, mint egy merész geologusét; ki ha a teljesség fokát megközelítő munkát akar összeállítani: a hegyek tetejéről le a völgyek fenekéig s onnan be a föld gyomrába annak minden rétegeit, minden hozzájárulható vidékeken kell kutatnia; minden nemű és fajú valaha élt lények kövült és töredék — vagy ép maradványait össze kell hordania, s azokból egész lényvázakat összeraknia. — A különbség csak az, mi az anyagi és szellemi világ között: ott mindent számtani formák alá lehet hozni, itt semmit sem; — s azért nehezebb a bizonyosságot helyreállítani. ¹⁾

Hála az Égnek, és a szíves közreműködőknek! minden nehézségek daczára is, annyira — a mennyire lehetett, a két család történetét összeszerkesztettem; a két család múltja homályai és tömkelegében az ut annyira meg van

¹⁾ Vida K. Elm. a magy. nemzet viszontagságainak története felett. 35. l.

törve, az iránytű, az Ariadne fonal annyira kézbe van adva: hogy bárki — a kinek több ideje és alkalmja lesz — a mi netán hiány és hézag volna, azt kipótolhatja; — s a két család történelmét a tudós világ s a történetírás mai fejlettsége szeszént egy összefüggőbb egészben, és rendszerebben megírhatja.

Rendszert jelen művemben csináltam olyat, a minőt adataim lehetségessé tettek; — s művemben összegyűjtöttem mindazt, a minek sokfelől ismerete és tudomására jutottam; hogy a jelen és jövő nemzedék egy csoportban láthassa őseit s azok külö-féle viszontagságait; a külö-féle idők külö-féle eseményeit, melyen a két család eleinek át kellett mennie.

A jelen korszaki átalakulási vajúdásaink is, melyek a családtörténet terén végtelen elmosódásokat idéztek elő, és fognak még előidézni, ösztönöztek sürgetőleg, hogy a minek tudomására jöttem — azt mind összeírjam; sietettek az időpont felhasználására, melynek elszalasztása után még nagyobb zűr lenne tisztázandó, mit mindenki átlát, ki a családtörténelem és leszármazási táblázat szövevényes bonyodalmaait ismeri.

Kutatóim voltak:

- 1.) A Bakk és Jancsó család levéltára.
- 2.) A szentkatolnai róm. kath. egyházközség anyakönyvei 1693-tól, a gelenczei 1714-től, a nyujtódie 1771-től, a katonaié 1797-től stbi. . . .
- 3.) A gyulafehérvári káptalani levéltár.¹⁾
- 4.) Erdély nevezetesebb családai. Irta Kőváry László.
- 5.) Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Irta Nagy Iván.
- 6.) Historiai értekezés a nemes székely nemzet erede téről, hadi és polgári intézeteiről a régi időkben. Készítette Kállay Ferencz.

¹⁾ Mely 1882 ik év nyaráni kutatásaim után Budapestre felszállított; azonban a cysták, fasciculusok és numerosokra, egyes innen merített adatoknál, a fehérvári berendezés szerint vagyok kénytelen tenni mindenben a hivatkozásokat, a míg Budapesten az említett levéltár felvitt része másképp lesz rendezve.

7.) A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népisméi szempontból. Irta Orbán Balázs.

8.) Doboka vármegye természeti és polgári ismertetése Hodor Károly által. Kolozsvárott 1837.

9.) Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása. Kiadta Szalay László. Pest 1856.

10.) Egyetemes magyar encyclopaedia. Kiadta a Szent-István-Társulat.

11.) Erdély Régiségei. Irta Kövály László.

12.) Öregebb családi tagok hiteles elbeszélései, más családi hagyomány és közlemény.

Stb. stb.

Kelt Vizaknán, 1883, február hó 6-kán.

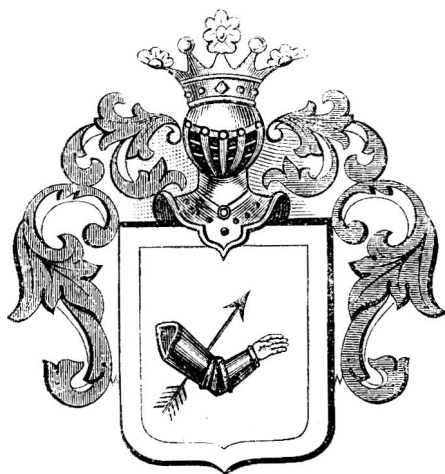
a szerző.

I.

BAK CSALÁD.

Perdusac pernox Patrum memorias revolve; scutare Gentis tuae cunabula, res gestas, et annalium monumenta observa; turpe enim est in patria sua peregrinum agere.“

Cassiodorus. 8. Variar. orat. 7.

I.

— Magyar és Erdélyország évkönyvei s helységek *Bak* nevű több nemes családot mutatnak fel, melyek a legújabb időkig családi nevek végén mindig egy *k*-val éltek.

A két *k* használatát legelőbb szentkatolnai *Bak* családhoz tartozó Doboka vármegye buzai járás szolgabírája *Bakk László* használta. ¹⁾ — Mit 1849 után a szentkatolnai *Bakkok* is utánoztak, a többi *Bak* családoktól megkülönböztetés miatt. ²⁾

A Bak nevezet tűzsgyökerez ősi magyar név. — Hogy a család e nevet valjon valamely *Bak* nevű helységtől, ³⁾ —

¹⁾ Hódor K. Doboka várm. term. és polg. esmertetése. 467. l.

²⁾ 1849 előtt atyám is nevét egy *k*-val írta; de Hatolykán, Gelenczén s másutt is hason vezeték és keresztnévvel bíró primipilus és pixidarius *Bakkok* evén, hogy levél s egyéb hozzájuk ne tévedjen, kezdette használni a két *k*-át.

³⁾ Több *Bak* nevű helység, hegy, puszták s patakok vannak.

Magyar honban: a) Zalaegerszegi járásában *Bak-falu*, 732 magyar ajkú lakóssal. (Magyar Lexikon. II. k. 528. l.)

b) Aradmegyében: *Bak-helység*. (Egy. Magy. Encyclopaedia V. k. 338. l.)

vagy pedig tárgytól, ¹⁾ — csillagtól, ²⁾ növénytől, ³⁾ — vagy pedig nemi életbeni tulkikapás miatt himnemű állati nevezéstől vette, ⁴⁾ — arról a múltból se szó- se iratbeli családi hagyomány és adat fenn nem maradt.

A magyarországi nemes Bak családok egy része — a mint látni fogjuk, a Bak-nevet helységtől vette.

„Az ősidők családi szerkezete — mint egy honi történetirónk megjegyzi ⁵⁾ — *patriarkalis* volt, mely közös föld-birtokon nyugodott. — A mint a birtokok felszakadoztak : a nemzetségek családokra oszoltak, a családok apróbb ágazatokra, — s megszűnt a patriarkalis összefüggés.“ — S minthogy a harczmezeje adta az érdemet, az ily érdemek

c) Tolnamegyében : *Bak-pusztá*, dombovári járásban, Kónyi mellett. (Egy. Magy. Encycl. V. k. 338. l.)

d) Somogyvármegyében : *Bak-háza*, pusztá (Egyet. Magyar Encyclopaedia V. k. 360. l.)

e) Pestmegyében : *Bak-ér*, patak. (Egy. Magy. Encycl. V. k. 360. l.)

Erdélyben : a.) Felső-Rákosfalu (Felső-Fehérmege, Bardocz és Miklós-várszékek a hol érintkeznek) déli végén egy lankás oldalt Várhegynek, sőt a falúnak egyik közel levő utcáját is így nevezik : fennebb egy szántót *Bak-várának* ; de hiába keres ott a kutató e nevek által feltételezett várromokat, nincsen ott semmi nyom. Az eke elegyengette e hantokat ; barázda alá temetődött, ha volt is valami erőd. (Orbán B. Székelyföld leírása. I. k. 210. l. b.) *Bak-máj*. Kászon-Impérfalva 3-ik tizede. (Benkő Károly Csik-Gyergyó és Kászon leírása II. 139. l.)

¹⁾ Bak nevet visel átvitt értelemben az oly kétágu nyeles eszköz is, melyen holmi terhet, pl. tüzfát szoktak hordani ; továbbá, az ácsok négylábú állványai, melyekre a munkába vett gerendákat fektetik ; a hintónak karos eleje, melyen a kocsis ül, s karzatos hátulja, melyre egyet-mást rakni lehet ; a takácsoknál az osztováta azon része, melyre a fonalat föltekerik. (Magyar nyelv szótára 387—388. l. Magy. Lexikon 528. l.)

²⁾ Bak nevet visel a csillagászati állatkörnek, azaz : naputjának azon csillagzata, melybe a nap december 21-én lép. (Magyar nyelv szótára 387—388. l.)

³⁾ *Bak-fű* (*Betonica officinalis*, sebfű (Magy. Lexikon 2. k. 537.) *Baktövis* (*Astragalus*) Magy. Lexikon. 2. k. 545. *Bak-szaka*. Bak-szakál (*Trogopogon pratensis*.) Egyet. Magy. Encycl. V. k. 379. l.

⁴⁾ Bak nevet visel szélesb értelemben himnemű állat, különösen némely madár neműeknél, mint : bakgalamb, bakpáva stb. . . szorosb értelemben pedig a kecske-, zerge-, s az őz-állatok hime. (Magy. Encycl. V. k. 338. l.)

⁵⁾ Kőváry. Erd. n. cs. 265. l.

birtok általi jutalmazás a *feudalismus* behozatala által a családok emelkedése is megkezdődött. — Az ugynevezett *ősiség* pedig szabályszerűleg 1351 tájt keletkezvén, ezen év az, mely korszakot alkotott az *ős nemes családok* és *később keletkezettek* között.

Mivel a Bak család ezen időben, mint nevezetes család létezett, azért azt hazánk ős nemes családai közé méltán számíthatjuk.

A.) **Magyarhonban** Bak családi néven évkönyveinkben *Bak Mihályt* és *Bak Benedeket* találjuk legelőbb, kik Mária és Zsigmond ellenében a pártos Horváthy Pállal tartottak; ¹⁾ miért jószágvesztéssel bűnhődtek. — Később azonban engedelmességre térvén, Zsigmond Visegrádon 1387-ben költ levelében nekik megkegyelmezett és birtokaikat visszaadta. ²⁾

A XV-ik század első felében, Aradmegyében ³⁾ találunk a Bak névre, hol a család által birtokolt Bak helységről vett előnévvel irta magát egy nemzetség, melyből 1428-ban baki *Bak Pál* a bizei apátság ügyében királyi emberül (homo regius) neveztetik. — Pálnak utódai közül: *Gáspár* 1517-ben Aradmegye alispánja, *Menyhárt* 1561-ben Bak helységben, *Péter* Feőfáján birtokos volt.

Más ág, vagy egészen különböző Bak nevű nemzetség volt az, melyből *Sándor de Bak* a XIV. század elején élt, melynek családfája a XV-ik század végén látszik elfogyni.

Az előbbiekkeli vérséges összeköttetést nem vitathatom, de a családfa hitelességét pörbeli fölmutatása igazolja. Így következik:

¹⁾ Horváthy János a tenger melléki bán, testvére Horváthy Pál Zágráb püspöke és Palisnay János voltak Mária megbuktatására alakult szövetségnek vezérei. Palisnay János már 1383 nyarán kitűzte a lázadás zászlaját. (Frankl Vilmos: A magyar nemzet története. II. f. 64. 1.)

²⁾ Nagy I. Magy. csal. I. k. 93. l.

³⁾ Egyet; Magy. Encycl. V. k. 338. l.

I. Sándor (de Bak)		
II. István.		
III. Bálint.		
IV. Miklós 1424	János	
Dadai Margit 1446.		
V. György.	István, Benedek.	
Deák Anna.		
VI. Margit 1481, Ilona,	Hieronyma,	Dorka 1481.
Bosóki Tamás.	Fejéregyházi Török Péter.	Ölyvedi Ferencz.

Ez ágczat fiágon magbaszakadván, a birtokban leány-
ágoni Borsitzky, gr. Berchtold és gr. Sigray nemzetségek
stb. örökösödtek.

Előfordul évkönyveinkben *Bak Gáspár* is, ki magát
Berendről írta; a fölebbiekkel összeköttetését nem ismer-
jük. Ő I. Mátyás király alatt Jajczánál vivott, utóbb pappá
lett, 1464-ben szepesi préposttá. — Bolognában tanult, Ró-
mában 1470-ben az első misét mondta. — 1472-ben a len-
gyel követekkel Iglóra járt, s Kázmért ő általa hitta meg
lakadalmára Mátyás király. — Meghalt 1493. évtáján.¹⁾

A XV-dik században Nógrád vármegyében is a birto-
kos nemes nemzetségek sorában tűnik föl Bak nevezetű
nemzetség; nevezetesen birtokos volt Mohora helységben s
előnevét is e helyről írta.

1534-ben élt közölök mohorai *Bak János*, kinek leánya
Bak Katalin Balogh (Baloghy) Miklósnak lett hitvestársa;
ennek fia Balogh Sebestyén Mohorán a Bak nemzetségi.
anyai örökségi részből három nemes telket 1566-ben Koháry
Imrének és Csáthy (Csuthy) Gáspárnak adja zálogba.

Egy másik leány, *Bak Zsófia*, Gyürky Benedeknek volt
anyja, s 1590-ben mohorai birtokrészét elcserélte mohorai
Vidffy Lőrinczczel Hont megyei n.-csalómiai hat házhelyért.

Utóbb, nevezetesen a XVII. században a mohorai Bak
nemzetség a zálogosítások folytán birtokban igen megfo-
gyatkozott. — E század második felében három testvérből
állt a család, u. m. *Bak Andrásból*, ki magtalanul halt meg;

¹⁾ Egyet: Magy. Encycl. V. k. 339. l.

Bak Annából, ki Turai nevezetühez ment férjhez, és *Bak Mátyásból*, kinek fia *István*.

Ezen István ellen nagynénjének Bak Annának fia Turai György 1673-ban, mint maga magát nevezé, kökeszi koldus, osztályt keresett a még el nem zálogosított javakra nézve. ¹⁾

Előfordul 1549-ben *Bak (Bakos) Orbán*, ki a szitnyei várat védelmezte az említett évben Balassa Menyhért oldalán gróf Salm Miklós ellen. — Egy kirohanást intézett század magával az ellenség ellen, miközben 56-társával és két zászlójával együtt fogságba esett. ²⁾

Hogy ez valóban a fennemlített Bak családokból való-e, vagy a Bakos családhoz tartozik (ostyáni Gömörmegyében Magy. Lex. 2. k. 541. l.), nem tudhatni.

Bakosi Bak nemes család Biharmegyében is van, ³⁾ mely család a székelyföldről származott ki — mint Kolozsvártt tartózkodó bakoti Bak Lajos állítja. Egyik őse Mária Theresiának kedves gardistája volt, kinek a bakosi birtok Biharmegyében inscribálva lett. A család ez ágon már kihalt.

Cimere : egy ötszögletű paizs, melynek mezejében felállva két hátulsó lábára egy oroszán első ballábában virágot tart. A paizs felett van sisak koronával, mely felett az oroszán említett módon állva szemlélhető.

Vannak még Magyarországon Békésmegyében Körösladányon, ⁴⁾ Pestmegyében Kiskun-Laczházán ⁵⁾ — Bak nevezetű családok, kiknek történetéről bővebb tudomásom nincsen, mint az, hogy a laczházi Bak familia tekintélyes; csak a választók lajstromában több, mint 27 Bak fordul elő.

Pázmáni Bak családra is akadtam a gyulafehérvári káp-

¹⁾ Egyet : Magy. Encyclopedia. V. k. 339. l.

²⁾ Magyar Lexikon. 2. k. 529. l.

³⁾ Mélt. Cseh Lajos m. kir. miniszteri osztálytanácsos urnak 1883. febr. 6-án írt levele szerint.

⁴⁾ Bak Endre.

⁵⁾ Ezek közül említették a „Budapesti Hírlap“ tárczájában (1882. aug. 23. sz. 23.) „*Petőfi kortese*“ cím alatt *Bak István* (jelenleg Laczházi híres bíró), Kun-Laczháza kezdetől Kun-Fülöpszállásán választotta követét. Bak István 1847-ben Petőfinek kortese levén, szerette volna, hogy Petőfi megválasztódjék

talani levéltárban, hol előfordul „Nobilitatio Francisci et Joannis Bak de Pazman fratrum carnalium“ (1609. Sept. 8.). ¹⁾

B.) **Erdélyben** is több Bak család fordul elő a legrégebb időktől fogva.

a) A nemes Bakkok között emlittetik 1498-ban *sámsondi Bak Ferencz* ²⁾, kinek nője Keszeli (Keczei) Margit volt.

Emlittetik *borberekői Bak Péter* ³⁾ is, kinek nője volt Huszár Erzsébet, leánya: Anna.

b) A primipilus, pixidarius Bakkok vannak: Gelen-czén, Albisban, Hatolykán, Szentimrén, Márkosfalván s több más helyeken.

A Káposztás sz. Miklósi (Marosszék) templomban a kar alatt volt egy ily felirat: „1673. építettett e Kerítés aedituis (valószínűleg aedilis) Steph. Bak Rec. (Rectore) Mic. Lukafalvi.“ ⁴⁾

követnek „de Petőfinek ott családi összeköttetései nem voltak . . . ő nem is hajhászta senki kegyét, józan észre apellált — mint Bak István megjegyzi — s ésszeszidta az embereket,“ — miért megbukott. — Bak István még most is fájlalja a nevezetes bukást, a mely — a mint mondja: — *ki tudja — nem volt-e kezvetett oka hallhatatlan Petőfink végzetének!*?

¹⁾ Ljbr. Reg. Gabr. Báthori 1609. Fol. 285. Mely nemeslevél Debreczenben költ. — Hogy melyik vármegyében van Pázmán helység, még eddig reá nem akadtam. A helységek névtárában Pázmánd van egy Barsmegyében, egy Heves- és Győr megyében. Hihetőleg Biharmegyében lesz, a honnan híres Pázmán Péter is származott.

²⁾ Introductoria Ladislai Geréb Eppi Ecclae Alb. in directam medietatem Possessionis Keszeli (Keczei) — Alszegeh vocatae ac Praedii Gerebje (Gerebse) nuncupatis et Domum nobilitarem in eadem Possessione habit. quam eidem nobilis Dna Margaretha filia Mathiae de Keszeli (Keczei) et consors Francisci Bak dicti de Sámsond (Marosszékben, jelenleg Maros-Tordamegyében létezik) legavit atque dedit No. 1498. (Cista Krasznensis, fasc. I. No. 44.)

³⁾ Protestatio et retract. nobilis puellae Annae filiae nob. Petri Bak de Borberek (Alsófejérm.) et Elisabethae Huszár, super juribus suis, Paterno-maternove Aviticis ubilibet, et perquemlibet abalienatis, signanter portionibus suis in Borberek Grso Georgio Intzédi translatis An. 1676. (Alb. Cott. Cist. I. Fasc. III. Nr. 47.)

Anna Bak filia Petri Bak et Elisabethae Huszár, omnibus Parentum suorum fassionibus signanter vero abalienatione Domus suae in oppido Borberek habitae et per Georgium Intzédi de Várad tunc possessae, contradixit protestando An. 1686, (Alb. Cott. Cist. IV. Fasc. IV. Nr. 94.)

Elisabetha Bak. Protocol. Adam primus Homo. Nr. 194; item Cent. G. 205.

⁴⁾ Orbán B. Székelyföld leir: IV. k. 51. l.

II.

— *A szentkatolnai nemes Bak család* — melyhez tartozik e szerény mű írója is — hogy honnan hozza le magát, valjon az erdélyi- vagy magyarországi nemes Bak családoktól származott be a székelyföldre, vagy törsgyökeres székely család, arról teljesen megnyugtató családi történeti adat nincsen; miért e család őseredete, idetelepedése és története még nem eléggé szétoszlatozott homályban van, mivel a XIV—XV-ik század előtti iratai különféle családdokkali összeházasodás és köttetés, de legkivált a XVI és XVII-ik században a fejedelmi kor által felidézett harcos idők vészei s pusztításai között, a folytonos háborúk zavarai miatt sokfelé elszéledtek, vagy végképpen elpusztultak.

Az emberiség életében sok tekintetben igen nevezetes kornak, a középkornak ¹⁾ — mely regényes kornak, mely lovagkornak, mely a nemesség hőskorának is neveztetett; midőn a nemesség büszkesége a fegyver volt, ünnepélyei a harczjátékok (különféle házassági, koronázási és más nevezetes ünnepélyek alkalmával); midőn sokan közülök a jog, a hitvédői, az egyház őrei, a vallás buzgó harcosai, a női erény becsülői, tisztelői, a szegények gyámolai, a gyengék s igazak oltalmazóivá esküttek fel, ugynevezett lovagok lettek; midőn a lovag keze nemcsak sulyos kardot forgatott, hanem önköltötte, vagy betanult dalhoz hárfát is ragadott és pengetett; midőn mint dalnokok és költők (troubadourok) várból-várba mentek, az illető várak urait és hölgyeit hősi dalaikkal s néha a mondakörből választott költemények eléneklésével mulattatták, ²⁾ melyek a haza, a hősök és jeles hölgyek dicséretét, a természet szépségeit, a keresztes hadjáratok dicső tetteket s kalandeseteket foglaltak magokban; ezen nevezetes korszaknak utolsó századában, midőn Magyarország egyik legnagyobb királya, az igazságos Mátyás uralkodott, mint Bak Mátyás által a XVII-ik század elején irt „*Memoriale*“ bizonyítja, a magyar-

¹⁾ Mely a negyedik századtól, illetőleg a népvándorlástól 1492-ig terjed

²⁾ Bumüller János: Világtörténet. I. k. 592 l.

országi nemes családok egyikéből *Bak István* nevezetű Mátyás király seregével, mint hadapród ¹⁾ jött Erdélybe 1467. november hóban; midőn Mátyás király moldvai hadjáratára ment, s főhadserégét az Ojtozon átvezette a lázangó moldvaiak ellen. ²⁾

A *Románnáli* ütközetben az említett Bak István is egy *Mátyus (alias Matis de Matisfalva) Sándor* nevezetűvel, ki Mátyás király alatt hadnagy volt, ³⁾ nehéz sebet kapott; a moldvai hadjárat után betegen székelyföldre Hatolykára Mátyus Sándor házához hozatott ki egy szekéren.

Ki sebeiből a hogy felgyógyult, nem ment többé viszsza Magyarországba, hanem Hatolykán ⁴⁾ letélepedett, elve-

¹⁾ Királyi udvarban szolgáló apród lehetett. Magyarországon a lovagrendszer nem öltött úgy oly határozott alakot, mint egyéb európai államokban, de azért a magyar királyok udvaraiban is alkalmaztak apródokat, kik ott apróbb szolgálatokat végeztek, egyuttal az udvari élet szabályaival megismerkedtek s a fegyverforgatás és vadászat elemeibe beavattattak. (Magy: Lexikon I. k. 376. l.)

²⁾ Ugyanis, Mátyás király háborúi többnyire támadók lévén, ennél fogva a nemzeti derékhadakat, melyek csak védelmi háborúra voltak hivatva, nem vehette igénybe. — Miért ő a nemesség hadi szolgálatának adófizetéssel való megváltására hatott. — Neki pénz kellett, melyen egyedül tőle függő zsoldos hadat tarthatott. — Megunván az erdélyiek a sok hadakozás miatt reájok vetett rendkívüli adózást, az új adórendszerrel elégtelennek, legkivált *Veres Benedek* izgatásából Mátyás király ellen fellázadtak az akkori erdélyi vajdát Szentgyörgyi János grófot független fejedelemmé kiáltották ki. — A hogy Mátyás király erről értesült, személyesen sietett nagy haddal a mozgalmak színhelyére, s meglepte a lázadókat, mielőtt teljesen fölkészültek. A mint *Keresztes-mezejére* ért Torda mellé, Kolozsvárról a lázangók szétfutottak; főnökeik kimentek a hasonlóan Mátyás király ellen pártot ütött István moldvai vajdához. — Mátyás utánok ment, 1467-ben — *Románnál* megütközött, a lázadókat megverte. Huszti „*Ó- és Új Dácia*”-ja szerint, Mátyás nagy nehezen verhetette meg a lázadókat és csaknem maga életének veszedelmével, mivel maga a király is három sebet kapott. — A lázadók főnökeit keményen megbüntette; mely alkalommal igen sok notáztatások is történtek (Köváry. Erd. Régiségei 74. Istvánffy Hist. libr. IV. p. 33. Orbán Balázs. Székelyföldleirása. III. 128. l.)

³⁾ Mint alább látni fogjuk, 1467-ből vagyon Mátyás királynak egy com-missionalis levele, melylyel a király Mátyus (Matis) Sándornak megparancsolta, hogy Budára menjen fel.

A Mátyus (Matis) család ezen időben nemes család volt.

⁴⁾ *Hatolyka*, falu. Háromszék-vár-megyében, Kézdiszékbén, a Feketeügy

vén nőül Mátyus Sándor leányát. — Apósától is kapván, de különösen Magyarországbólsegítettén, igen szép birtokot szerzett össze, így megvetette alapját a hatolykai nemes Bak családnak, és az ottani Bak birtoknak. — Innen származhatott azon szóhagyomány is a Bak családnál nemzedékről nemzedékre: hogy Hatolyka nem ősi fészke, nem eredeti helye a Bak családnak. — De innen származhatott az is, hogy a nobilitált Bak fundus is Mátyus (Matis) fundus mellett van, mint azt alább látni fogjuk.

Az eddigi családtörténeti nyomozások alapján: az említett Memoriale-féle jegyzeten kívül más iratok és adatok

mellett — Lako sainak száma 1848-ban volt: 593 katolikus és egy néhány protestáns. — 1882-ben 648 lélek. — Temploma minden szentek tiszteletére van felszentelve, tornya 1668-ból való. — „E község, e helység *Hatojka* nevét a hagyomány onnan származtatja — mint Orbán B. Székelyföldleírása című jeles műve III. k 146-ik lapján említi — hogy oda a dús legelőket nyújtó helyre legelőbb pásztorok telepedvén, nyájaik számára hat akajkát vagy olkát (kis fészert) csináltak; úgy lett aztán a keletkezett helység neve Hatojkává. — Hogy ezen névszármazási hagyománynak van némi alapja, azt ismét a pápai dézmák regestrumából láthatjuk, hol az 1332-ik évi bejegyzés sorozatában (646. l.) *Salamon* hatolkai lelkészt 6 régi és 2 kis banalis fizetéssel találjuk, míg az 1333-ik év rovatában ugyanaz mint hatolkai pap két régi banalist fizet . . . Az 1567-ik évi regeshumban is Hatolka néven 17 kapuval fordul elő. — Hatojka oly tekintélyes helység volt már a 14-ik század elején, miszerint önálló egyház községet alkothata; ma leányközség . . . Háromszék Hatojkán többször tartotta közgyűlését; nevezetesen 1761-ben, jun. 20-án azon közgyűlését, melyen a házi és pénteki (?) szolgák a postálkodás alól kivétetnek ugyan, de a határszéki szorosokban való hadiszolgálatra köteleztetnek.“

A családi iratokban Hatolyka neve 1635-ben Hatoljka, 1653-ban Hatolyka, Hatojka s más években is ily változatokban fordul elő.

1703-ban említettik: Kászonszéki felsőfalvi Thamás Mihály Deák hatoljkai scholamester; 1705-ben Estván Márton diák Hatolykán.

Határa Hatolykának kitünő. A faluban vagy on borvize (savanyu vize) kutban, mely onnan vederrel merítettik, jó iható, de messze vinni nem lehet. — Vagyon fürdője is (fortyogó, Schlammvulcane) mely a kovásznai és oroszfallvinál valamivel melegebb hideg kénes fürdő. Reggel és estefelé oly ereje (kénkizölgése) szokott lenni, hogy ily alkalomkor benne a fürdés veszedelmes; mely felett, ha a nap feljötté előtt madár repül el, gyakran az is bele hull. Emberi élet is esett áldozatul; a mult évben is egy Kovács János nevezetű kőzdívásárhelyi ember beleszédült, belehalt.

Hülés orvoslására nagy gyógyszerővel bir.

kézhez nem kerültek, melyek mutatnák: hogy magyarországi melyik nemes Bak familiából eredett a hatolykai nemes Bak familia. — Igénytelenségem több okok és körülményekből a hatolykai nemes Bak családot összekely családnak állítom. ¹⁾

A mint a történelemből tudjuk, a székelyeknél 1475, 1476, 1493, 1514 ben insurrectiók voltak; 1596-ban pedig az ököradó miatt kemény lázzadás kerekedett, mely alkalommal valamelyikénél notáztatott Bak István; de kieshetett nemesi rangjából a székely lustrárai meg nem jelenés miatt is. ²⁾ Azonban 1535-ben fiai: *Bak György* és *László Zápolyának* tett hiv szolgálatuk és hivségük következtében székelyföldi nemességet kaptak.

Ezen időtől fogva kezdődik a nemes Bak családra nézve a valódi hiteles történeti folyam.

A XVII ik század negyedik évtizedében a hatolykai nemes Bak család egy ága átszármazott a szomszédságban levő *Szentkatolnra* ³⁾; más ága pedig a XVIII-ik század első felében Doboka vármegye *Noszoly* községébe, mely a jelen század első felében kihalt. — Egy rész, mint törzs megmaradt *Hatolykán*, de ez is egy néhány évvel ezelőtt egészen kihalt, kivéve más helyre költözött egy-két sarjadékát.

E szerint 1467-től egész mostanáig Háromszék — a székelyföld ezen Lacedaemonjában Hatolyka és Szentkatolna, Doboka-vármegyében pedig Noszoly volt családom történetében azon hely, mely a nemes Bak nemzetségnek

¹⁾ Tekintve azt, hogy azon hős és vitéz kézdiszékiek között, kik 1289. előtt, hihetőleg IV Béla kir. idejében a tatárok elleni vitéz harczaik jutalmául (Szegedi: In Vita Reg. Hung. Synops. Vitae Belae IV-i. §. 15—16.) aranyos-szék földét kapták, az itt letelepedettek közt Bak családbeliek is telepedtek le; tekintve azt is, hogy már 1592-ik év előtt a nemes Bak családbeliek mellett, primipilus és pixidarius Bakkok is fordulnak elő Hatolykán; tekintve még azt is, hogy 1592-ik év táján Hatolykának egy része ugyszólva Bak-birtok volt; s hogy a szomszédfalvakban is Bak nevezetű családbeliek fordultak s fordulnak elő: nem alaptalan sejtmem: hogy Mátyás király udvarában szolgáló, de Hatolykára ősei közé visszatért elődnek utódai a hatolykai nemes Bakkok.

²⁾ Kállay: Hist. Ért: 136—138. l.

³⁾ A sors, a történet engem is ezen helység szülöttjévé tett . . . Az

előnevet adta; a hol a Bak család élete legnevezetesebb napjai lefolytak. — E helyek földe szülte, táplálta, s e helyek földe is temette és fogadta hideg rejtekébe a századok

anyaföldre hoz édesen vonzó ingerétől ösztönözött gyermekkorom e hajdani édes fészke nék rövid ismertetését! kedves olvasó! hasonlóan el nem mulaszthatom; mint el nem mulaszthattam a Bak család más nevezetes helyéről, Hatlykáról is némi megjegyzéseket tenni.

Szent-Katolna, falu Háromszék vármegyében. Kézdi főkészékben, a Feketeügy mellett. Lakosainak száma: 1848-ban volt 1058 lélek; 1882-ben 1030, melyből egy-két protestant kivéve a többi mind katolikus. — A templomvédszentje *Szűz sz. Katalin vértanu*. — Az 1882-ki Schematismus ven. Cleri dioec. Trans. 105–106-ik lapjain a szentkatolnai róm. kath. egyházközségről következő nevezetes megjegyzések vannak: „Parochia antiqua. — an 1332 memoratur *Stephanus* sacerdos de S. Catharina (Theiner Vetera Monum. T. I. p. 559.) quas subin vicissitudines subiit, notatum non est. — *Joannes Kasta* vicarius generalis a. 1735 hanc parochiam visitavit (Prot. visit vicarialis ex 1735 a.) — Ecclesia antiqua terrae motu concussa corruit. — Moderna ecclesia suam originem debet *Antonio Demény* in universitate Pestinensi Decano professori, qui ab a. 1815 usque 1823. circa 3242 flos, *L. B. Ignatio Szepessy Éppo*, qui 300 flos, et fundo religionis, qui ad aedificationem ecclesiae 2772 flos contulit. Aedificatio ecclesiae a. 1823 ad finem perducta est. — Memoria Antonii Demény benefactoris inscriptione hungarica lapidi incisa conservatur. *Patronus*: parochiana communitas sine iure praesent: —

Hogy mi volt Szent-Katolnának ősnéve, még eddig senki sem tudta feleríteni. — Ugyanis 1061-ben az ősnemzeti szerkezet és a felerőszakolt kereszténység miatt az ősvallás követői a székelyek közül feházzadtak még egyszer. *I. Béla* elnyomta a mozgalmat fegyveres erővel, mindent eltörölt, mi a székely nemzetet az őspogány vallásra emlékeztethette, az iratokat elégette, a családok neveit elváltoztatta, a hivatali elnevezéseket átalakította, (akkor kapták a főrabonbán a székelyek főispányja, a főgyalák pedig királybíró nevet) s a helységek ősnéveit szentek neveire kereszteltette (Olv. Székely Krónika 284–287. l. Orbán B. Székelyföld. II. k. 50., 66 l. 88. Kőváry: Erd. Rég. 64.) „Szent-Katolna jelenlegi hangzatos neve — mint Orbán B. Székelyföld I. III. k. 146 lapján említi — az egyházközség védszentjétől, Szent Katalintól ered, mit igazol a pápai dézmák registruma is, hol az 1332-ik év rovatóban (646 l.) ezt találjuk: „*Stephanus* sac. de Sta Katherina solv. 5 ban. ant. et 4 pars“ mi néveredetének igazolása mellett egyszersmind adat arra is, hogy Szent-katolna a XIV. század első felében már tekintélyes egyházközség volt.“

Igy kapta nevét Doboka vármegye felsőkerülete panczélcehi járásában levő Sz. Katolna falu is, mely sz. Katalin nevezettel 1574-ig népes falu volt, ma pusztá; hol sz. Katalin tiszteletére emelt templom maradványai látszanak. — Hódor. Doboka várm. 562–564. l. Hasonlóan L. Divers. Cott. Cista 2. fasc. 3 Nr. 25. Capit. Albense. nemkülönben Centuria U. Nr. 59.)

sorain által díszlett polgári- és hadi jeleseit a Bak családnak!

Igen nagy kár az, hogy a Bak család, a megnemesi-

Sz. Katolnán többször tartotta Háromszék közgyűléseit. Tudásunk azonban csak is azon 1650-ben jan 31-én tartott közgyűléstől van, melyen *dálnoki Kevács Ferencznek* hadban szerzett érdemeiért Rákóczitól 1647-ben nyert nemes levele kihirdettetett — Régiség tekintetében említést érdemel Szentkatolnán a falu között nagypázsint nyugati része, hol régi urnák találtattak, a mezőn pedig az eprés és virágos határ rész. Vagyon borvize is az alszegben Nemes-féle kuria kútjában; nem különben Pál Inrénél és Cseh István szomszédságában is.

Szent Katolnánál, hol a Kászon vize a Feketeügygyel egyesül, az átjárót *Kecserévének* nevezik, hagyomány szerint azért, mivel a honfoglaláskor *Kecse* vezér ott szállott át. (Orbán B. Székelyföld III. k. 146. l.) — Szentkatolna a tatároktól és moldvai sergektől igen sokat szenvedett.

A családi iratokban Sz. Katolna: 1610-ben előfordul Szentkatolna, 1633-ban Zent Katona, 1668-ban Szt. Katona, azután Szentkatolna nevezettel.

1617-ben említettik „*Bálinth* pap ugyan szent-katolnai prédikátor.“

1633-ban *Zent-miklósi Máttias* pap Szentkatolnán, a ki nős és gyermekes is volt, a mit bizonyít egy másik levél, hol ez áll: „Az betsületes Mathias Pap Uram, Czikj Szent-Miklósi, ki mostan ugian szentkatolnay, Pap fiával Andras Deakal Edgiüt, mind az két felek kezdi szekb. — szentkatolnan lakok anno 1637 die B. Marty“ (Bak csal. lev. I k Nr. 10.)

Pécsy István szentkatolnai parochus, ki hasonlóan házas pap volt, de a ki 1659. die 7-a Aprilis' magába szállván és papi tiszte s kötelességéről meg-gondolkozván az Concilium Tridentinum szerént mindenekben élni akarván, szabad akarata szerént feleségétől, melylyel eddig hite s canon ellen élt, elvált in perpetuum etc (olv. Veszely: Erd. Egyh. tört. Adatok I. k. 315. l. A káth-székely papok a reformatio alkalmával meggyengült disciplina következtében nősültek a XVI–XVIII-ik században. Veszely: Erd. Egyh tört Adat I. k. 301–316. l.

Családi iratokban 1660-ban emlékezés tétetik *P. Fran. Réviről* is, kitől kedves emlékképpen őriz a szentkatolnai egyházközség egy ezüstdől való mű-vészileg készített csinos szép pacificalét“ is aranyozott feszülettel. A kereszt három végső részén és a felfeszített üdvözítő lábánál feloszdtva e szók olvasha-tók: „*Esto propitius — mihi — Jesu.*“ — A talpán pedig: „*In honorem Cru-cifixi pro hominibus Jesu curavit: P. Fran: Jos: Révi. Anno 1660.*“

1664-ben *Philipsovich Pál*, szentkatolnai pleb. és háromszéki esperes.

1689-ben *Kis András* hasonlóan sz: katolnai pleb. és háromszéki esperes.

Olv. Veszely: Egyh. Tört Ad. I. k. 374 l.

1650 *Ferencz Deák* szentkatolnai schola mester. 1661-ben pedig *Szi-niszló János*. (Olv. Közművelődés. 1879. sz. 41.)

1714-ben volt szentszéki procurator fiscalis a háromszéki esperesi ke-

tett székelly telkét Hatolykán, melyben székellyföldi nemes lett, mint ereklýt jelenleg kezén nem tartja! . . . ¹⁾

Valamint minden régi, ősi család: úgy a Bak család is nemességét vitéségének, királya, fejedelme és hazája iránti hívsége- és hív szolgálatának köszöni; mit bizonyít 1535-ben apostolok oszlása ünnepén, Nagy-Váradon költ czimeres nemeslevele ²⁾ melyet hatolykai Bak György és László kaptak

rületben: D. Emericus Lőrinczfi, magister Szent-Katolnensis (Veszely: Erd. Egyh. Tört. Ad. I. k. 651.)

¹⁾ Olvasd, aiább!

²⁾ Ezen nemes levélről 1655 mart. 20-án kelt végrendeletében Bak János (I.) említést tesz, mondván: „a leveleket is Bátyám kezében bizom, mivel a nemes Levelünk is edgjut vagjon.“ — (Olv. Bakk csal. lev. I. k. Nr. 4.) — Azonban később azt Hatolykáról Bak Anna (Szabó Ferenczné) magával Csik-Somlyóra vitte volt e század elején, s a Csik-Somlyói conventbe helyezte el; mint 1703-ban a Rákóczi forradalomkor hasonlóan leveleikét több erdélyi családok ide biztosítás végett elhelyezték (Penkő K. Csik Gyergyó Kászon Leírása II. k. 90. l.) — 1838-ban Petres Antal Csik-Somlyóról azt lehozta, mit hatolykai Bak János 15 forintot Petres Antalnak lefizetvén — magához vett; 1839 januárius 30-kán Marosvásárhelyt a Királyi Táblánál lemasoltatta s magának kiadatta; de midőn hazatért, utjában Maros-Bogáton Bak István házábanál hálván, éjjel párnája alól azt — a Bak családot érdeklő egy másik fontos okmányval együtt valaki kivette. — Mint Enyeden 1882-ik évbni járásom alkalmával Bak János említette, eleget perelt; de még is vissza nem tudta kapni. — mely két fontos családi okmány később amint Bak János sejtí — dr. Bak Józsefhez került Enyedre — a kinek házában az 1849. jan. 9—11-ki vészses napok alkalmával az oláhok általi pusztítás és égetés mértalékává lett (?).

Ezen nemeslevél a Bak családnak Szentkatolnára átszármazott ágát illette inkább, mint a Hatolykán maradottét; mivel 1655-ben említett Bak János, — ki azt át adta őrizet végett bátyjának — a szentkatolnai Bak család őse volt László 62-ik lapon); aztán a Hatolykán maradott Bak család Bak Miklós és íj. Bak Ferencz őseik által 1591 máj 5-kén Báthory Zsigmondtól külön armalist kaptak (Olv. 104-ik lapon).

A szentkatolnai Bak családnak nemeslevele, melynek hiteles másolata Enyeden Bak Jánosnál meg van, szóról-szóra következő:

„Nos Ferdinandus Primus Divina Favente Clementia Austriae Imperator Apostolicus Hungariae et Bohemiae Rex, hujus Nominis Quintus Rex Lombardiae et Venetiarum, Galliciae et Lodomeriae, Illyriaeque, Archi-Dux Austriae, Magnus Princeps Transylvaniae, et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit Universis et Singulis, quod Nobis die Trigesima mensis Janurii, Anni Millesimi Octingentesimi Trigesimi Noni, stante videlicet Termino Celebrationis et Cursus Judicio-

a hol János király a többiek közt írja : „Ezekhez képest tekintetbe vevén hatolykai Bak György és László hiv alattvalóinknak hívségöket s hiv szolgálatjokat, melyeket ők ezen Magyarország szent kormányának, annakutánna a mi kegyelmes személyünknek a helyek és idők változásával az ők tehetségök szerint tettenek, méltónak itéltük : hogy nekünk és ezen országnak tett szolgálatjokat a mi királyi kegyelmünkhöz illő ajándékkal megjutalmazzuk.“

„Annakokáért ezen Bak Györgyöt és Lászlót a

rum Tabulae Nostrae Regiae in dicto Transylvaniae Principatu, Partibusque eidem reincorporatis Judiciariae, juxta Caesareo-Regiaeque principalem e Consensu Universorum Statuum, et ordinum trium nationum antelati Magni nostri Transylvaniae Principatus et partium eidem reincorporatarum factam Ordinationem per distinctas Periodos continue ac proxime a Dominica prima post Epiphaniam, usque ad Dominicam Esto in Libera régiaque Civitate nostra Marosvásárhely durante, ad quam utpote Tabulam nostram regiam Judiciariam, Causae Fidelium nostrorum Regnicolarium Transylvaniae et Partium eidem reincorporatarum, e publica, et approbata eorundem Consuetudine tam per formam brevium Judiciorum, quam etiam longo Litis processu determinari, et adjudicari solitae (exceptis Diaetalibus) Universae generaliter fuerant prorogatae una cum Fidelibus nostris sincere, et respective dilectis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, item et Egregiis Alexio Dniel de Vargyas praedictae Tabulae nostrae Regiae in Transylvania et partibus eidem reincorporatis Judiciariae in Persona nostra Praeside ordinario Magistris-item nostris Protonotariis et Juratis dictae Tabulae Regiae Assessoribus pro faciendo causantibus Judicio moderativo in eadem Tabula nostra regia Judiciaria pro tribunali sedentibus et constitutisfacta primum prae foribus Litigantium, usi moris est, et consuetudinis receptae, legitima per Egregium ac Nobilem Ludovicum Mihally praedictae nostrae Tabulae Regiae in Transylvania partibusque eidem reincorporatis Judiciariae Scribam ac Juratum Notarium proclamatione — Nobilis Joannes Bak de Hatolyka magno Enyedini residens, et comorans coram vobis personaliter constitutus exhibuit, et praesentavit Majestati nostrae Literas quasdam Armales Johannis Zápolya Regis in pergameno patenter confectas et emanatas Sigilloque ejusdem pendenti roboratas, petens nos debita cum Instantia humillime, quatenus nos easdem transummi, et transcribi. praesentibusque Litteris nostris patentibus verbotenus inseri, et inscribi facientes eidem Exhibenti pro futura Jurium ejusdem Cantela necessarias sub Sigillo nostro Judiciali, et authentico eoque Transylvanico extradari et emanari facere dignaremur, quarum quidem tenor, verbalis continentia sequitur in haec verba :

Nos Johannes Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae et Marchio Moraviae, ac Lusatae, et utriusque Silesiae Dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis : Quod Nos considerantes nihil magis ad Principes, et qui ad alicujus Reipublicae administratio-

mi királyi kegyelmünkből és hatalmunknál fogva ezen ország igaz nemesseinek sorába helyeztetjük, és az ők kézdiszékben *Hatolykán levő házukat* mind azon szabadságokkal, engedelményekkel, mentességekkel, melyeket országunk több nemesseinek házaik és nemes udvaraik törvény és szokása szerint birnak, megnemesíteni méltónak véltük, valamint meg is nemesítjük, nyíltan kifejezván : hogy mostantól fogva ezutánra említett Bak György és László, s tőlök leszármazott mindkét nembenlevő minden örökösei és maradékai igaz nemeseknek tartassanak és tekintessenek.“

nem assumti sunt pertinere, quam, ut cognitis suorum virtutibus, unumquemque pro meritis eorundem digna remuneratione prosequantur. Quae res cum ad conservandum cujuslibet Reipublicae disciplinam plurimum habent momenti, nihil statuimus animo dignius, nec auctoritati majorum magis honorificum, quam nos quoque in eo genere exercitationis versari, quod et Patriae simul, et bonis omnibus plurimum adferret utilitatis nostrorumque animos, ad imitandam virtutem aliorum inflammare possit. Id quod duabus potissimum rebus fieri posse animadvertimus videlicet si bonis et qui totam vitae rationem a virtute sibi ipsis petendam esse existimarent contra vero malis pro merito ipsorum congrua redderentur ut quantam ostentationem honoris ignominia, qua isti excitari consueverunt afferet eo majorem gloriam amp — magis invictum ad omnia subeunda virtutis perseveratio in illis redderet cum nihil non aggressuri essent homines, si magnis conatibus magna — componerentur utjam verum — consideratis Fidelitate Fideliumque servitiorum gratuiti meritis Fidelium nostrorum Georgii et Ladislai Bak de Hatolyka, quae ipsi sacrae primum hujus Regni nostri Hungariae Coronae, ac dein Majestati nostrae pro locorum; et temporum diversitate juxta possibilitatis eorum exigentiam cum omni fidelitatis constantia exhibuerunt et impenderunt, dignum esse judicavimus, ut hanc ipsorum nobis, et huic Regni nostri interveniendi promptitudinem aliquo regiae nostrae munificentiae dono prosequeremur, eosdem igitur Georgium et Ladislaum Bak ab omni rusticitatis et ignobilitatis statu, in quo iidem, tanquam ab ignobilibus parentibus nati, exstitissent, de gratia nostra speciali et de regiae nostrae potestatis plenitudine eximendos, ac coetui numeroque verorum nobilium dicti Regni nostri — duximus et annueramus, domumque ipsorum in dicta Possessione Hatolyka, in Sede sicalcali Kezdi habitam, omnibus illis libertatibus *indultisque, et privilegiis, praerogativisque et immunitatibus* quibuscunque Domus et Curiae nobilitares aliorum nobilium ejusdem Regni nostri de jure, et approbata consuetudine gaudent nobilitari duximus et decoramus, imo eximimus, nobilitamusque, et adscribimus decernentes expresse, ut a modo deinceps praefati Georgius et Ladislaus Bak, haeredesque et posteritates eorundem utriusque sexus universi ab eisdem tanquam a nobili sanguine descendentes, veri nobiles habeantur et reputentur, et in Signum hujusmodi nobilitationis nostrae regiae arma seu nobilitatis Insignia: Scutum videlicet quinquagulare coeles-

A szentkatolnai nemes Bak család ősi czimere s nemességi jelvénye, a Zápolya Jánostól adott ezen nemeslevél szerint: szélén aranyozott egy ötszögű kékszinű paizs, melybe befoglalódik egy pánczéllal fedett, s a könyökön felül nyilvesszővel átlőtt, átszegzett pánczélos emberi balkar, a paizst mindenfelől aranszinű virágok környezik. — (Lásd, a 13-ik lapon.). — Mely czimere hatolykai Bak Mihály pecsétnyomójáról vétetett le, ki azt pecsétnyomójára az eredeti nemes levélre festettről metszette le.

A nemeslevélben a paizs felett korona nem emlittetik; azonban a Bak Mihály pecsétnyomóján korona, az 1700 elején elhalt Bak Kelemen három oldalú pecsétnyomóján pedig korona és katonas sisak szemléltethető; — miért, a míg az eredeti nemeslevél, vagy egy oly másolata, melyen a czimer rajzának hiteles lemásolása is meg van, előkerül, a jel-

mini coloris, quod sinistrum hominis lorica tectum ac semi hasta supra cubitum transfixum intra se continet, margines vero Scuti flores auricolorem referentes undique vestiunt, prout in principio praesentium Litterarum nostrarum, artificis manu depictum cernere licet, animo deliberato et ex certa rostra conceitua eidem Georgio et Ladislao Bak, dictisque haeredibus et posteritatibus eorundem universis dedimus et contulimus, prout damus, et concedimus, ac praesentibus clargimur, decernentes per expressum ut ipsi haeredesque et posteritates eorundem universi hujusmodi arma, seu nobilitatis Insignia, more aliorum nobilium armis utentium a modo in posterum ubique in praeliis, duellis, torneamentis, et aliis exercitiis nobilitaribus, necnon Sigillis, annulis, velis, cortenis, Tentoriis, Domibus, et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub verae et sincerae nobilitatis titulo ferre, gestare omnibusque et singulis gratis honoribus et libertatibus, quibus caeteri nobiles, quomodocunque de Jure, vel Contvetudine utuntur, uti, frui et gaudere valeant, atque possint.

In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras Secreti Sigilli nostri appensione communitas eisdem Georgio et Ladislao Bak, dictisque haeredibus et posteritatibus eorundem universis, duximus gratiose concedendas. Datum Varadini in Festo divisionis Apostolorum, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Quinto — Regnorum vero nostrorum nono.

In quorum litterarum principio, sive Capite aparebant Insignia nobilitaria, ab ipso Rege eisdem Georgio et Ladislao Bak gratiose concessa, pictoris Industria, prout in Litteris declaratum est genuinis suis coloribus illustrata. — Regione horum Insignium ad dextram sequens videbatur Scriptura „Commissio propria Domini Regis.“ Erantque Sigillo antefati Regis super caera rubra ductili caerae flavae concavae zona sericea varia coloris alligatae infusa impresso pendente communitae, et roboratae, patenterque confectae et emanatae

zett czimeres pecsétnyomók utmutatása és formája szerint készítettett a szentkatolnai Bak család czimere.

A család pecsét- és nemes czimerrel élés tehát becses, szent és tiszteletre méltó igaza a Bak családnak.

A régi dicsőség ezen jelvényének megőrzésére lelkesülnie kell a család minden tagjainak, hol a régi czimer aegise alatt a régiek hősiessége is fenntartatott, mintha e czimer — mely a multat és jelent egybe köt — „*noblesse oblige*“ elv alapján kötelezte volna az utódokat az ősök szebb erényeinek szeplőtlen megőrzésére; mit a Bak család eddig hűn teljesített is — a mennyire a politikai constellationok és nehéz körülmények megengedték; s azért méltó arra, hogy több századok után is büszkén tűzhesse ki az őscsalád dicsfény környezte régi czimerét!

A nemesség általi megtiszteltetés igen szép volt és igen sok előjogokkal járt. — Mint öröknevű első jogtudósunk

— Unde nos Instanti petitione annotati Johannis Bak coram nobis humillime facta clementer exaudita, et faventer admissa, praescriptas Litteras, ob injuriam temporis laceras, easque in aliquibus locis illegibiles, non abrasas, non concellatas, nec in ulla sui parte suspectas, aut vitiatas, sed omni prorsus vitio aut suspitione carentes, de verbo ad verbum, exceptis detritis et laceratis quae perlegi non poterant, notis signatis, sine diminutione et augmento, varjationeque prorsus aliquali, transummi et transcribi, praesentibusque Litteris nostris patentibus verbotenus inscribi et inscribi facientes, eidem Johanni Bak profutura Jurium suorum cautela necessarias sub Sigillo nostro Judiciali, et authentico eoque Transylvanico extradandas duximus, et cencedendas communi Justitia et aequitate svadente. Datum in Libera, Regiaque Civitate nostra Marosvásárhely, Die Trigesima mensis Januarii, Anno Domini Millessimo Octingentesimo Trigesimo nono.

L. S. Proclamata nemine contradicente, Lecta, cum Originali collata, in lineis ac vocibus, pagina sequenti annotati correctata per Magistrum Alexandrum Donáth m. p. de Palos, Protonotarium.

Collata

errataque in Pagina	Linea,	correcta et vocibus.
3 "	I	" assumti.
3 "	17	" isti, additamentum.
3 "	18	" subeunda, additamentum.

Donáth. m. p. Mag. Proton.

per Ludovicum Mihály m. p. et Moysem Buzogány m. p.

Regio Tabulares cancellistas.

„Tripartitum opus juris consvetudinarii incltyi regni Hungariae“ czimü. könyvében ¹⁾ megjegyzi: „*A bölcs emberek értelme szerint nemes az, a kit az ő jósaága megnemesített.*“ — Azonban a nemesség, valamint más nemzetek, úgy nemzetünk életben is nemcsak mint erkölcsi, hanem mint politikai kitüntetés is fordul elő már a legrégibb időktől fogva.

A magyarok között a nemesség akkor kezdetett, midőn ezek Scythiából Pannoniába jöttek. — Meghatározták ugyanis itt: hogy a mikor oly dolog következne, mely az egész nemzetet illeti, mindenki megjelenjék; mikor országos hadat kell indítani, egy véres hegyes tör, vagy kard hordoztatik körül e szavakkal: „*Ezt mondja az Isten és ezt parancsolja az ország, hogy mindenki erre s erre a helyre (megnevezvén a helyet) fegyveresen, avagy a mint készülhet, megjelenjék és megértse, a mit rendel az ország.*“ . . .

A kik ezen felhívásra nem engedelmeskedtek, vagy késsel felhasítottak, vagy örökös szolgálkává tétettek.

Igy jött be nemzetünk közé a *nemesek* (a szabadok), és *nem nemesek* (a pórok, parasztok, szolgák) közti különbség.

Sz. István királylyá koronáztatván, a nemzet mind a nemesség, mind pedig a birtokadása — hatalmat, mind pedig az országot a királyi koronára, illetőleg a fejedelemre bízta.

Sz. István megkoronázásáig, a földeken, melyekre a honfoglalás idején a külön törzsek és nemzetségek megtelepedének, a birtokjog nem egyeseké, hanem közösön az egész törzsé s nemzetségé volt; de sz. István megkoronázatása után személyes örökbirtokjogot adott minden egyesnek azon földre, melynek eddig tulajdonképen csak haszonélvezője volt. — Ezen szabad birtokos osztály alkotta akkor a nemességet; de ezen nemesség sz. István és a következő királyok által gyarapított a nemnemesek osztályából is azok által, a kik vitézség, különféle szolgálat és jeles tet-

(A gyulafehérvári káptalani levéltárban a 13-ik Liber Regius 47-dik lapján is megtalálható ezen nemeslevél. — Mely Liber Regiust azonban levéltárbari kutatásaim alkalmával, fájdalom! kezemhez nem kaphattam.)

¹⁾ H. K. I. R. 3. cz. „Az a nemes, ki erénnyel és tudománnyal bír (Antisthenes.) Az az: nemes az, a ki erkölcsi gondolkozás fenségével, a jellem erkölcsi nagyságával, szellemi nagyszerűség és fönséggel bír; a ki azt teszi, a mi az erkölcsi illedelemmel és az az emberi méltósággal megegyezik.

tekkel kitüntek; mi nemzetünknel létre hozta az *eredeti nemese*k osztálya mellett, kik eredeti szabadságuk birtokában voltak, — a *szerzett nemességgel* bírók osztályát is, akik a király által nemesítettek meg és tétettek szabadokká. ¹⁾

A nemesség tehát, kedves olvasó! évszázadokon keresztül mindig a vitézség, különféle hiv szolgálatok és jeles tettekkel szereztetett meg; s általa az illetők és utódaik az ország tagjai közé és a király koronája alá számláltattak, s a törvény szerint megkoronázott fejedelmen kívül senki nekik nem parancsolt. ²⁾

A fejedelmek, jeles tetteik, szolgálatjaik és más érdemeikért némelyeket várral, vagy várossal, faluval, vagy más fekvő jószággal ajándékoztak meg (*adományos nemese*k, *nobiles donatarii*); másokat kiváltságlevéllel, címereslevéllel: *litterae armales* tüntettek ki (*címeres nemes*ek, *armalisae*); a haza és fejedelm iránt benemerita personák — kik idegenek voltak, meghonosítottak, hazafiuvá tétettek és ezáltal meg nemesítették, kiknek azonban már a maga házában uri, nemes, vagy vitézlő rangnak kellett lennie. ³⁾ — A nemesség törvényeink szerint e három módok valamelyikén szereztethetett leginkább.

Hogy valaki a nemesek sorába emeltethessék, arrá hazai törvényeink megkivánták: hogy az illető *honfi szabad személyt* az egész vármegye, vagy legalább három fejedelmi, királyi tanácsos, — a *városi polgárt* a városi tisztviselők és két királyi tanácsos, — a *jobbágyot* pedig a földesúr és a vármegye ajánlja. ⁴⁾

Valamint a népek, nemzetségek és tartományok címerekkel különböztetnek meg egymástól: úgy az egyes nemes családok is. — Ők is ősidőktől fogva címerekkel bírtak; mely mindig ékessége volt a nemességnek. ⁵⁾ — Ezt hordozták, ezt iratták zászlóikra; ezt metszették pecsét-

¹⁾ H. K. I. R. 3. cz. 6. §. Dr. Dósa Erdélyhoni Jogtudomány. I. k. 77. l.

²⁾ H. K. I. R. 4. cz.

³⁾ Dr. Dósa E. Erd. Jogt. I. k. 78—84. l.

⁴⁾ Egyet. Magy. Encycl. VII. k. 219. . 1791:19. t. cz.

⁵⁾ H. K. I. R. 6. cz.

jökre; ezt festették palotáikra, házaikra; s ebben nekik mindig dicsőségük volt.

A czimereslevéllel a fejedelemtől nemesített nemcsak nemességet, nemcsak birtokat, hanem czimviselhetőség jogot is nyert. ¹⁾

A hogy valaki nemességet kapott, ki kellett egy év alatt nemcsak az országgyűlésen, hanem azon vármegyében vagy székhelyben hirdettetni, melyben az illető birtokos volt, — *annuale revolutione non obstante*; különben erőtlenné lett czimeres levele s a nemesi kiváltságot nem élvezhette. ²⁾

A nemesség mindig igen kitüntett állást foglalt el; sok kiváltsággal, nemesi praerogatívával s szép szabadságai voltak:

¹⁾ Egyet. Magy. Encycl. VII. 219. l.

A *czimer*, átalánvéve *pajzs*, mely különféle ábrákkal és jelekkel van díszítve; ilyenek már az ókorban léteztek; azonban a szó szorosabb értelmében vett czimer a középkorban veszi eredetét, a midőn teljesen vértezett lovagnak ismertető jelül szolgált harczközben (Magyar Lexikon. V. k. 587.)

A nemesség kezdé a *czimereket*, a *pajzsokat* is; melyek eleinte csak különböző jelek lévén, a harczosok egymást ismerék meg rajtok; de később a városok által is elfogadtatván, ősiekké lettek, és egy külön tudomány szakot eredményeztek, a *Heraldicát*, mely pajzsok ismertetésével foglalkozik. (Bumüller: Világtörténet. I. k. 592. l.)

„Legrégibbek a nemzetségi czimerek. — A czimer adományozás a legfőbb állami hatalom jogkörébe tartozik ma is. — Már 1312-ben jöttek szokásba a czimereslevelek. A nemesi oklevelek egyszersmind czimereslevelek, bár azelőtt czimert külön adományoztak nemesi rang nélkül.“

„A czimer minden időben kitüntetés tárgya és a becsület fogalmával szoros kapcsolatban volt, minek folytán elvesztése valamely elkövetett bűntény következménye lön; a midőn a bűnös czimere hóhér keze által összetörtetett.“

„A czimer az arra jogosított nemzetség utolsó sarjadéka halálánál szűnik meg; ily esetben a ketté szakított zászlót, a széttört czimert, a sisakot és pecsétet ily felkiáltással teszik az elhunyt sírjába. „*volt és nincs többé!*“ — — Szokás az is, hogy a czimer megfordított alakban az illető sírkövébe vésetik.“

„Családi czimer főrészt az ábrákkal ellátott pajzs képezi; a pajzsokon megkülönböztetésül sisak, korona stb. van alkalmazva.“

„A *czimertulajdonos rangját* a sisakon levő korona ágainak száma jelezte, melyeknek száma a grófnál 7, a báróknál 5, köznemeseknél 3.“

„Különös díszül a pajzs mögött és körül, *czimerköppenyek* vagy *czimersátrak* és *czimertartók* szolgálnak“ — (Magyar Lexikon. V. k. 587–588.)

²⁾ A. C. 3R. 7. Cz. I. cz. — Dr. Dósa: Erd. Jogtud. II. k. 337. l.

A nemesi levél szokott váltságdíja, ha csak díjmentesen nem adatott, 1500 forint volt. (Magy. Lexikon. 12. k. 535. l.)

1. *A nemesek szabadok voltak, s a szent korona tagjainak nevezettek* ¹⁾ azon okból, mivel részesei voltak a koronában képlelt legfőbb hatalomnak, a mennyiben a királyt hajdan ők választották ²⁾, a törvényhozásban részesek voltak ³⁾ s a főbb és alsóbb közhivatalnokok választásánál fogva az ország kormányzására jelentékeny befolyást gyakoroltak.

2. *Az országos főbb hivatalokra csak nemesek juthattak el* ⁴⁾ Regiusók is nemes személyek voltak a törvényes lépések megtételére, inquisitiokra. Assessorok, táblabírák is: A székeleknél két assessor, vagy ha ezek nem jelenhettek meg, két nemes személy procedalhatott inquisitiokban, citatiókra, certificatiókra. A nemesek városi polgárokká is díj-fizetés nélkül lehettek. ⁵⁾

3. *A girás gyűléseknek — marchales congregationes, — (az az: a magyar vármegyék, vidékek és székelyszékek közgyűléseinek, mely esztendőnként négyszer tartatott), tagjai voltak az illető törvényhatóságban a birtokos nemesek, kik a hódolati- s egyesületi eskü letételénél fogva a közjónak törvény értelmébeni előmozdítására kötelesek voltak. — Fegyveresen jelentek meg a gyűlésekre.*

4. *Senki más, mint a törvényesen megkoronázott fejedelem parancsolt nekik, annak hatalma alatt voltak.* Maga a fejedelem is valakinek pusztá panaszára törvény útján kívül a nemeseket személyében- vagy vagyonában rendes hatalmánál fogva meg nem károsíthatta. ⁶⁾ — A nemesek udvarházára senki be nem ronthatott. Bárkinek folyamodására, vádjára, kérelmére a birtokos nemeseket személyökben tisztek s törvényhatóságok által el nem fogattathattak ⁷⁾; vagyonaikban nem károsíthatattak ⁸⁾; s vagyonaik lenem tartóztathattak ⁹⁾;

¹⁾ H. K. IR. 4. cz. I. §. 1791:16. t. cz.

²⁾ H. K. IR. 3. cz. 7. §.

³⁾ H. K. IR. 3. cz. 1791:11 t. cz. Mely hasonlóan mutatja: hogy a fejedelem és nemesek hozták s rendezték az országnak törvényeit.

⁴⁾ Leop. dipl. 7. p.

⁵⁾ 1791:19. t. cz.

⁶⁾ H. K. IR. 9. cz. I. §.

⁷⁾ H. K. IR. 9. cz. I. §. 1792:15. t. cz.

⁸⁾ A. C. 3R. 6. cz. 3. 1630:t cz.

⁹⁾ A. C. 3R. II. cz. I. cz.

ha csak előbb idézve s törvénykezési rend útján elmarasztalva nem voltak. — Ki volt terjesztve ezen kiváltság még a hűtlenséggel vádolt nemesekre is. ¹⁾ — A törvénykezés esetében is a nemes ember csak illető törvény széke előtt „coram competente Judice“ tartozott törvényt állani és nem másutt; mint hazánk törvénye kifejezi. ²⁾

5. *Törvényes jogaikkal- s földbirtokaik határán belől fekvő minden jövedelmekkel tetszésök szerint mindenkor szabadon élhettek; minden feltételes szolgaságtól, adó ³⁾ vám- és harminczad fizetésétől mentesek voltak. ⁴⁾*

6. *A nemes dézsmát sem fizetett a maga határaiból, ha szintén paraszt földet élte is. ⁵⁾*

7. *Szabad akaratán kívül a nemesség nem tartozott senkit szolgálni; még magát a fejedelmet sem. ⁶⁾* — Postálkodásra, fuvarozásra, gazdálkodásra se a község, se egyéb rendeknek nem tartozott. ⁷⁾ 1848 előtt hadakozás idején sem szállíthatott a nemes házaira s majorjaira katonaság. ⁸⁾

8. *Falus-bíróság viselésére sem kényszeríttethetett közülök senki. ⁹⁾*

9. *Hadi expeditiókra is felülni (szolgálni) másként nem tartozott, mint a fejedelem parancsára. ¹⁰⁾*

¹⁾ A. C. 3R. I. cz. 2 R. 7. cz. 4. cz. 1615. 1619, 1622, 1630, 1670. t. cz.

Azonban, ezen nemesi kiváltságból és tisztségeikből kiestek a decretalis casusokban; azaz: ha valamely czégéres, és főbenjáró bűnténynek, u. m; gyilkosság, gyújtogatás, rablás- és erőszakos női paráznaságnak végrehajtása közben tetten találtattak. — De ha a vétek helyéről elfutottak s ellenfelök kezeiből kimenekedtek, azután csak idézés, vagy is perbehívás által s törvénykezési eljárással lehetett elítélni és marasztalni. H. K. 1R. 9. cz. 2—3. §.

²⁾ A. C. 3R. 6 cz. I. cz. 1609. t. cz.

³⁾ A. C. 3 R. 2 Cz. 5 cz. 1587—1588 t. cz.

⁴⁾ H. K. 1R. 9 cz. 5. §. Némely esetekben azonban, voltak kivételek.

⁵⁾ A. C. 2R. 10. cz. I. cz. 1581: t. cz.

⁶⁾ A. C. 3R. 6. Cz. 4. cz. 1630 és 1649: t. cz.

⁷⁾ A. C. 3R. 6. Cz. 2. és 8. cz. 1613: t. cz. Még magok a nemesek jobbagyai sem kényszeríttethettek semminemű egyéb vecturára és terehordásra, hanem ha mikor pro bono publico a fiskális várakba valamely munitiókat visznek.

⁸⁾ A. C. 5R. 24 E. A. C. 3R. 21. Cz. I. cz. 1630: t. cz.

⁹⁾ CC. 3R. 4. cz.

¹⁰⁾ AC. 3. R. 6. Cz. 5 cz.

10. *A nemes ember szabadon szerezhethetett vagyonokat; azokról szabadrendelkezhetési joggal birt.* ¹⁾

11. *Mind ur és nemes ember maga háza és helybeli jobbágyinak szükségére a maga határán levő sót szabadon élthette; úgy mindazonáltal, hogy sem pénzen, sem ajándékon, semmi praetextus és collusio alatt senkinek abban eladni nem szabados.* ²⁾

12. Régi szokás szerint a nemesség házi szükségeire a fiskusi sóaknákból sót kapott ³⁾, a mely *nemes sónak* (sal nobilitarisnak) neveztetett. ⁴⁾

13. *A székely nemesek székely jószágukat semmikép el nem veszthették; még akkor sem, ha fejöket hitetlenségért elvesztették is; hanem azok az atyafiakra, vagy szomszédokra maradtak.*

¹⁾ H. K. I. R. 5 és 57. cz. *Idővel azonban bújott a magyar nemes embernél a birtok megkötöttsége a család irányába.* — Ez az ősiség, melynek alakjában a hűbériség elve a magyar birtokjogban uralomra jutott. — Elnevezését onnan nyerte, mivel jellemző vonása a birtoknak szükségképeni tovább szállása az ősről az utódra. — A hűbériség, vagy is az ősiség főállott hazánkban egész 1848-ig. — Ezen intézmény megalapítására a régieket azon szándék vezette: hogy a nemességet megerősítve, elszegényedését gátolja és képesítse arra, hogy honvédelmi kötelezettségét minél nagyobb mérvben teljesítse (Frankl. Magy. nemz. tört. II. füz. 282. l.)

²⁾ A. C. 3R. 15. Cz. 1. cz.

³⁾ A. C. 3R. 15. Cz. 2. cz.

⁴⁾ Az 1698 Fejérváron költ 4. t. cz. a nemesség ezen sóbéli illetőségét „*nemes daraboknak*” nevezi; rendelvén, hogy a főtisztek laistromba vegyék vármegyéken és székeken azon uri, fő- és nemes rendeket, a kik régi idő óta nemes darabokat szoktak kapni.

Vármegyéken levő sóaknákon a nemesség egy táska darabtól (mely 1635: 40 t. cz. és 1638: 32. t. cz. szerint málna darabnak neveztetett, és 10 kősből állott) 12 dénárt, az az 12 pénzt fizetett (A. C. 3. R. 15 Cz. 2 cz. 1695: 5 t. cz. 1698: 4. t. cz. gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. II. k. 365. l.)

A székelységen levő sóaknáknál a székely nemes ember tartozott befizetni egy köből zabot, és a szükségére megkívántatott sónak minden darabjáért csak egy-egy pénzt ($\frac{1}{2}$ kr.) A. C. 3 R. 15 Cz. 2 cz; 3 R. 76 Cz. 6 cz.), mely pénz „*pecunia giralisnak*” neveztetett (gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. I. k. 270—271. l.)

E szerint erdély rendei minden nemesnek jogai közé sorozták a fiskusi aknákból oly áron vehetni a sót, a mennyiben annak vágatása került; a mi régebben 12 pénz, vagy kis 6 kr. bécsi érték = $2\frac{2}{5}$ kr. Ez. pénz = $4\frac{2}{10}$ kr.

14. *A nemeseknek meg öltözet ruha tekintetében is kiváltságuk volt*; t. i. a milyent ők viseltek, a paraszt népek olyant magoknak nem csináltathattak. — Ezért tiltatott el az 1683. febr. 10-én Segesvártt tartott diaeta 8-ik artikulusában: „hogy a parasztnépek nyestes, farkas és rókabőr süveget, gyolcs vagy egyéb varrott inget ne viseljenek, ezért tiltatott meg az 1714: 14. t. cikkben a parasztnak a posztó ruha viselés és a fegyverhordás is.

A nemesség öltözete kezdetben volt: szőrszövetekből, farkas, párducz, medve, szarvas bőrből; mivel mint hadakozók arra is tekintettek: hogy öltözetökkel is rettentenek a más népeket és nemzeteket. — A XV—XVIII-ik században pedig nyest, farkas és róka bőr kucsma, süveg és kalpag, bogláros kocsag vagy sastollal; nyúsz, hiúz vagy egyéb drága bőr prémes, arany és ezüst sujtásos vagy zsinoros, ezüst gombos posztó mente, — fennálló gallér sujtásokkal és értékes gombokkal kapcsolódott mellény, — selyem vagy arany rojtu nyakravaló, — kék vagy zöld posztó szűk magyar nadrág, — veres vagy sárga karmasin, — veres, sárga vagy fekete kordován és szattyán sarkantyus csizma. — Kézbeliül használtak vagy fokost, vagy csákányt, de leginkább nádpálczát, régente pedig buzogányt is. — Ünnepek és márkális gyűlések alkalmával egy nemes ember derekáról se hiányzott a görbe diszkard.

Hadban és hadijátékokban gazdagon csotározott harcméneken, strucz, kócsag vagy sastollal diszitett sisakot viselve fejkön, párducz, tigris, medve, farkas kaczagánnyal nyakok körül, fényes görbe karddal derekukon, buzogányt lova nyergéhez, vagy saját derekához csatolva, vagy vál-

oszt. ért. A nemesi ugynevezett ingyen sóval ha valaki kereskedett, ebbeli jussát elvesztette kolozsvári diaeta 1697 márt. 9-ki végzése szerint.

1732-ben az egyházhelyi privatus nemesek 8 mázsa sót kaptak. — A nemesi só ára pedig 1748-ban 12 pénzről 18-ra, s onnan mind főlebb emeltetett, míg végre 1765-ben egészen megszüntetett, s a nemesség a hon több polgáraival egyenlően kezdé fizetni a sót; melynek mázsája napjainkban 3 frt. 80 kr. o. é. (Erdély sóbányászata művelési viszonyainak rövid vázlata összeállított a kolozsvári m. k. Bányagazgatóságnál 1873. 18. l.)

lairól lefüggve jelentek meg (olv. Nagy Mikl. Magyarország képekben I. k. 251—257, 299—304. l.).

Midőn az 1351: II. t. cz.; a H. K. I. R. 2. cz. és 9. cz. 7. §. szerint minden mágnások, főrendek és nemesek ugyanazon szabadsági kiváltsággal bírnak, a nemesi szabadság egyenlőségét sérthető visszaélések megelőzése végett, az 1791: 17. t. cikkben meghatározottat: hogy a grófok és bárók a nemesektől külön rendet nem alkothatnak; hogy a hivatalok érdem, és nem a czimzet szerint osztogattassanak a mágnásoknak és nemeseknek különböztetés nélkül; hogy a nemesek is szolgálatuk régibbsége szerint elnökösködhessenek éppen úgy, mint a grófok és bárók.

A fejedelmek kötelezték magokat hitleveleiben a nemességet minden legitime emanalt Privilegiumok, Donatiojok, Annuentiájok, Inscriptiojokban megtartani. — Ezenkívül „ha valamely nemesnek akár személyében, akár jószágában, marhájában s szabadságában bántódása volt, az vármegyéjét vagy székét requirálván felőle, ha méltónak lenni ítélte a panaszt a vármegye vagy szék, requirálta mindjárt a fejedelmet és tanácsot s a panasz orvoslását elősegítette; s így a nemes meg volt még a fejedelmek önkénye és zsarnoksága ellenében is óltalmazva. ¹⁾

A nemesség jogai és kiváltságai az 1848-ki 8—12. t. cikkek által megszüntetettek.

A nemes ember czíme kezdetben „Uram“ volt, azután „nemes, nemzetes és vitézlő.“ — Később a kiemelkedettebb családok „tekintetes“ czimmel tiszteltettek meg stb. ²⁾

Hogy valaki régente a nemességet megtarthassa, ki kellett mutatni: hogy öt igen át mint valóságos nemes és törvényes születések nyomán jött le, s legalább 2-jobbágygyal bírnia kellett.

A székelyföldön nemcsak a nemesek, hanem a főrend és pixidarius székely is (kivéve a jobbágyokat) a fennemlített majd nem minden kiváltságokat élvezte; mivel a székelyek általá-

¹⁾ Nemzeti egyesülés (unio) 1630. 3. p. et C. 3 R. I cz. 1744: 6. t. cz. 1791: 61. t. cz.

²⁾ Kőváry. Erd. nev. csal. 268. l.

ban rendök különbségére való tekintet nélkül neméseknek neveztetnek ¹⁾); azonban a nemzeti fejedelmek uralkodásának megszűnte utáni idők folytában, azon semmi törvényben sem gyökerezethető- s csupán tettelegesen megkülönböztetése történvén a székely rendnek, hogy a főrend minden nemesi kiváltságok használatában meghagyatván, a *lófő* s *darabonti* rendek adófizetés- s egyéb közterhek alá kényszerítettettek.

„A székelyföldön a nemesség — mint Orbán Balázs igen jól megjegyzi Székelyföldleirása V. k. 22. lapján — nem annyira a kiváltságok, hanem a hon iránti kötelezettség nagyságán alapult.“

¹⁾ A törzsökös székelyek nemzetegészségre kezdettől fogva minden királyi adomány és czimeres-levél nélkül is mind nemések voltak (Kállay: H. E. 103. l.). — „*Scythuli nobiles privilegiati*“ ugymond maga Verbőczy is (H. K. 3 R. 4 cz. Kállay K. E. 50. 84—85.) — A székelyek hazájokat fegyverjogon szereztek, birtokok vérök ára. — A fegyverrel szerzett földet fiai közt *tribusonként* osztotta ki; valamint ezt, úgy a hivatalokat is *nemenként* és *nemzetségi ágankint* birta; feje *Rabonbánnak* neveztetett (1553-ki Székely krónika. Kállay: K. E. 80. l. Benkő Károly Csik Gyergyó és Kászon leírások. I.k. 50. l.)

A székelyeknél már a legrégebbi időkben egy oly *democraticus* szellemű nemzeti szervezkedés volt kifejlődvén, melynek párját Európa akkori népeinél sehol fellelteni nem lehet; egy oly alkotmány, mely mindenkit egyiránt kötelezett hadviselésre, mikor vész fenyegette a hazát; de a mely azon terület minden lakosainak egyenlőségét és szabadságát biztosította.

„Árpád . . . a honfoglaláskor maga táborából a székelyeknek Rabonbánt ajánlott, s így ment tovább Pannonia földére

A székelyeknek ezen időtől fogva a magyarral szövetségi kormányuk volt. — A székelyek Árpád által ajánlott főnökének utódai igazgatták Erdélyt sz: Istvánig, a kihez a székelyek, a hogy Gyulát mint a keresztény vallás ellenségét legyőzte, követeket küldöttek; s vele oly értelmű szövetségre léptek; hogy a székelyek a pénzdó fizetéstől legyenek örökre mentek, de a királyt és a pannonföldi (magyar) népet észak (inkább kelet) felől védjék; a király őrizetére 100 fegyveres lovast, s a midőn ujonnan választott király van, midőn az nőül, vagy fimagzata születik, ajándékba ökröket adjanak.“ . . . Egyet. Magy. Encycl. II. k. 807—808. l.)

A székelyek nem is fizettek semmiféle névvel nevezendő adót, vámot; nem adtak tizedet, nem tartoztak katonát tartani, ingyen szolgálatra és békességes időbeni postálkodásra is nem kényszeríthettek — Földjüket a legteljesebb tulajdonjoggal bírták; a *hűbériség* semmi alakban és *jus regium* köztük nem volt; a székely örökség kihalás esetén a szomszédokra szállott, nem a koro-

„Megvolt az „*első*“ (primor), „*lófő*“ (lovag. (primipilus), és „*gyalog*“ (pixidarius) osztályzat; ¹⁾ de e felosztásu elkülönítés nem aristocraticus, hanem a legszebb democraticus intézmény, mert a czimet és rangfokozatot nem a nemeslevelek hártái, nem az uralkodók szeszélye, hanem a had

nára; sőt még a hitetlenég bűne büntetésében se vétetett el, hanem az 1555 apr. 28-án létrejött székely constitutio 14 és 30 cikkelye szerint az atyjafiakra maradt; mely ősi törvénye a székelyeknek azonban a fejedelem elleni lázadásai miatt 1562 június 20-án Segesvárt hozott artikulusok 1-ben eltöröltetett. De köztök a leánynegyednek, leányörökösödésnek sem volt helye; az örökség csak a fiukat illette, ezek kihaltával a leányok füsztattak, és így a jószágot ismét fiakra szállították át (Török János. „Hazánk“ I. évf. 35. l. Kállay K. E. 50—53. l.) — *A székelyek legrégibb időktől fogva katonai nemzet, vagy is a hadinap volt; miért majd nem egészen katonai szervezetük* (Kállay: K. E. 82. l.) Sok ideig *hunnus írást* használtak; de a hunnus írás és más régi hunnus emlékeik a keresztény vallásra térés után elpusztultak, mivel a mint fennebb láttuk (23-ik lapon) egy lázadásai alkalmával minden pogányságra emlékeztető jegyek eltöröltettek. Így lett nálok a helységek neve is keresztény, s így lett az is: hogy régi hunnus írást a deák betűkkel írással váltották fel. (Kállay K. E. 55. l.) De sok hunnus emlékeik, leginkább az ellenségeknek több ízbeni berohanásaik, tüzzel-vassal pusztításaik következtében semmisültek meg. — *Több századokon keresztül a milkovai püspökséghez tartoztak* (A székelyföld történeti, régészeti és néprajzi leírását bírjuk b. Orbán B. jeles munkájában: „A Székelyföld“ 5 kötet. Pest 1869—1874.)

¹⁾ A székely nemzetenél eleinte csak elnevezésileg volt két osztály, két rend, u. m: *loufeu* (lófő, lovas, lovag) és *giahrlag* (gyalog); de ez is inkább katonai (fegyverzeti) mint társadalmi osztályzat volt, mert a középkor átka — mint fennebb látók — a népek egyik részét szolgaságra kárhoztató feudalismus a székelyföldön gyökeret verni soha sem tudott.

A legrégibb oklevél, mely a székelység e rendi felosztását említi, 1096-ból *Lőrincz* milkovai püspök levele a kézdi, orbai, sepsi s más több Presbiterekhez, melyben ezeket kéri:

- a) hogy a cathedralis Ecclesiai Templom felépítésére collectat gyűjtsenek;
- b) hogy a székelyeket a sz. földre való háborura serkentsék; (Benkő: Milkoviai I. R. 55. l.)

A deák nyelv elhatalmazása után, hogy a lőpor és puska a hadakozásban felvétellett, a 15-ik században a lovasok nevezettek *primipilusoknak*, a gyalogok pedig *pixidariusoknak* (Kállay. K. E. 84—85. l. Primipilus- vagy Antesignanus a rómaiaknál egyet tett. Pilum alatt pedig nyilat is, lándzsát is értettek.)

Némelyek a *lófő* elnevezést, a székelyek régi czimjele: a lófőtől származtatják, sőt azt mondják: hogy Attila ezüst pénzén egyik oldalon egy lófej

terheiben való nagyobb mérvű osztakozás állította meg ¹⁾; — befolyt a nagyobb birtok is, de ez sem volt pénzaristocratia uralma, mert a vagyon csak annyiban nyert érvényt és szerzett tekintélyt, a mennyiben nagyobb véderő kiállítására képesíté a birtokosát. ²⁾

A vagyongyarapodás alapján bárki és bármikor átlép-

látható (mit a hunnások czimerül használtak volna); — mások pedig onnan származtatják, hogy a lófők mivel lóháton mentek harczba, azért neveztettek lófőknek (Kövény Erd. nev. csal. 266. l.)

Ez utóbbit bizonyítja *Mátyás* királynak 1473 karácsonhava 9-én Modra várát vivó táborban költ parancslevele is, a hol a király elrendeli: „hogy azonnal megvizsgálván általában az egész székely Lovasságot, őket az őseiktől maradott állapotjuk szerint különös laistromba vegyék, a kik az ő maradandó különbségek végett *Ló-főknek* fognak nevezetni. A Gyalogokat hasonlóan más laistromba” — (Sóósmzei Vajda K. Erd. Polg. M. Törv. Hist 210. l.)

¹⁾ A székelyekből, kik a katonai s polgári főbb hivatalok viselésére tehetségök s módosabb voltoknál fogva alkalmasabbak voltak, *„főbbeknek”* — *„főnépnek”* (primor) kezdetek neveztetni; s így keletkezett a székhelyeknél a lovas és gyalogrend mellé a harmadik: a *„primor”,* a *„főnép”,* később az ugy-nevezett *nemes osztály*.

A székelynép három rendi osztályzata tekintetében gr Mikó Imre Erd. Tört. adatok III. k. 252—253-ik lapján 1563—1571. évi időközből következő igen érdekes feljegyzés olvasható:

Főember,	}	Ez a kit a Decretum contineál, hogy
Lófő,		ezek a három Ágban, Nemben osztják
Község,		a tisztet köztők és az örökség is.“

„A székely község a székely nemzet harmadik rendét tette, de egy-szersmind annak számosabb részét is. Jobbágyságra még 1562-ki fellázadás alkalmával sem süllyesztett (Gr. Mikó J. Erd. T. A. I. 265.)

„Egy köz lófőnek is két annyit kellett az falu földében adni, mint egy parasztnak (községnek), a főembereknek annál is többet (1563—1571 közt). — Mert a község az ő rendi szerint adót adott, hadba pedig seriatim mentek, az ország szüksége szerint a fejedelem parancsolatja szerint, vagy ötöde, vagy haramja, de fejenként igen ritkán mentek hadba; de a lófejek minden hadba mint szinte az nemes uraim vagy háromnak vagy négynek egyikét elbocsáták (az az) egy lovatot kellett bocsátni; gyakorta mind fejenként elkeltt men-niek, nem illett csak egyedül menni, ha főember volt, hanem az ő conditioja szerint kellett menni. Innét volt, hogy azoknak több nyil-földet adott az falu, mert többet kellett szolgálni és költeni az fejedelem mellett az ország szükségében.“

²⁾ Orbán B. Székelyföldi. V. k. 22. l.

hetett egy felsőbb osztályzatba, de átléptével egyszersmind nagyobb katonai kötelezettséget kellett átvállalnia.

Igy, ha a gyalog ¹⁾ *a lovagok közé lépett, egy felszerelt lóval és sokba kerülő fegyverzettel kellett hadidején kiállani, egy holnapon át maga költségén hadban élni.* ²⁾

Ha a lovag ³⁾ *akart az első (primores) osztályába átmenni, olyan vagyongyarapodást kellett kimutatni, a mely képesíté arra: hogy pánczél, sisak, paizs s kopjákkal hadakozóképpen jómódon harmad, negyed- vagy ötöd magával is lóháton jelenhessék meg a honvédelem harczain,* ⁴⁾

¹⁾ *A gyalog* vagy darabant rend állott veres és zöld (egyenruhája) darabantokból, kik nevezettek plebeusoknak (község, község, és pixidariusoknak is (Benkő J. szerint „a pixidibus, h. e. scoleptis, quibus ad bellicas expeditiones, eundum illis erat cum reliqui hastati existerent.“ — Ezek gyalog tettek katonai szolgálatukat (AC. 3 R. 76 Cz. 8. cz.) — Kötelesek voltak a foglyokat őrizni, kíséreti (CC. 3 R. 8 Cz. 11 cz.) falusi bíróságot viselni (CC. 3 R. 4 Cz. 3 cz.) a marosvásárhelyi hidon vámot fizetni (CC. 3 R. 3 Cz. 7 cz.), — és némely más közterheket is viselni.

²⁾ Miért successio vagy vásár után három annyi vagyonról kellett bizonyítani, mint különben (Kállay: K. E. 144. l. Mátyás kir. parancslevele 1473. Imago Nat. Sicul. p. 50, és az 1818-béli Gyűjtemény.)

³⁾ „Az lófészek az ő lófészekben minden széken szabadon éltek úgy mint a nemesség az ő nemességekben, és az földön lakókat, kiket jó igazsággal bírnak — úgy mint a nemesség bírják az ő jobbágyokat — ők is jobbágyul bírják, kik a rovásnak idején az több községgel együtt megróttassanak“ (Gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. II. k. 361—362.) — A lófészek a székelységen magok örökségét azon szabadsággal bírták ugyan mint a nemesség, azonban az A. C. 3 R. 76 Cz. 3-dikbéli határozat szerint — azoknak elidegenítések, adások, vevéseken kívül. — Házik szükségére elegendő sójt kaptak a flskus aknáiból a kőből zab, és minden sódarabért egy pénznek lefizetése után (A. C. 3R. 17 Cz. 2 cz.) — A hol a darabonti rend megkevesedett, úgy hogy elégtelen volt a foglyok őrzésére és kísérésére, sub poena articuli (200 frt) kötelesek voltak elmenni (CC. 2R. 8 Cz. 11 cz.). — Az A. C. 3R. 4 Cz. 3 czikében el volt rendelve az is: hogy a veres darabantokkal együtt mind a mostani lovas pus-kások, mind a régi primipilusok rendszerént viseljék a falusi bíróságot.“ — Tartoztak a lófők az országgyűlési követek számára adózni (A. C. 5R. 55 E.), de désma és más adó alól ki voltak véve (Gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. II. k. 361—362. III. k. 266. l.)

⁴⁾ Az az: a primorok rendébe csak azok vétettek fel, kik legalább három lófészeket (primipilatust), az az: olyan fekvő birtokokat birtokoltak, melyek után az előtt egy-egy lovas szolgálat tétetett, az azokat birtokoló lófő széke-

— és egy hónapon át saját költségen élhessen a hadban.¹⁾

Az egyik- vagy másik rendbei átmenetel az erdélyországi vajda és a székelyek ispánjának tudtával történhetett Mátyás királynak 1473-ki parancslevele szerint. Azonban az egyik- vagy más osztálybai áttételt néha a fejedelem is gyakorolta; de az leginkább lustrák alkalmával történt.²⁾

E szerint ez a hazafiságnak és kötelességérzetnek volt progressiv megadóztatása; a rangfokozat nem a kiváltsá-

lyek által (Mátyás király 1473-ban költ rendelete. Gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. II. k. 362. l.). — Vagy újabb idei számításként, be kellett bizonyítani: hogy belsőtellek, udvarhelyek (curia nobilitaris) van annyi nagysága, melynek közbeccszerénti ára annyi, mint három urbéres teleké (Dr. Dósa E. Erd. Jogtud. II. k. 234.)

¹⁾ Gr. Mikó Imre Erd. Tört. Adat. II. k. 361—362. l.

²⁾ Orbán B. Székelyföldr. V. k. 22. l. Kállay. K. E. 144—158. l.

A *Mustra lustra* (a katonaság számbavétele, megpróbálása és gyakorlása), a rómaiaktól átvett igen régi szokás volt (Kállay; H. E. 139. l. Benkő K. Csik Gyergyó és Kászón leírások I. k. 61—62. l.)

A lustrára (a felkelésre) vagy körül hordozott véres karddal, vagy a székely Ispán levelével történt az összehívás (Werbőczy P. I. Tit. 3. Thuróczy. Chr. P. II. c. 10. Kovachich. Scriptores Rer. Hung. Min. T. II. p. 384). = A kardon mind a régi scythák, mind a Hunnuszok a Hadistenét értették (Bél Mátyás Adpar. ad Hist. Hung. p. 120. Pray Annales Veteres Hunnorum etc. L. III. p. 144).

Hogy ha a felkelésnek hirtelen kellett megessni, minden székben „*Lármatűz*“ gyújtatott; t. i. minden széknek kapitánya doboztatott, lármáztatott, meggyújtatván egyszersmind az ismeretes „*Tűz-Halmokon*“, az oda hordott nagy rakás fákat. (Milyen Tűzhalom volt Háromszéken Csernáton és Kézdi-Vásárhely közt a Pókahalma. Kállay: H. E. 80. l.) — A ki erre meg nem jelent, feje veszett vagy jobbágy lett (Kállay H. E. 136—138.) — A békeidejéni meg nem jelenés is keményen büntetett meg (Dr. Dósa E. Erd. Jogtud. I. 243—244. l.)

S mivel a székelyek örökséget és tisztséget Törzsökökre, Nemzetségekre és Ágozatokra régi szokás szerint osztották fel, az összesereglegések is nemzetségek szerint estek meg; a kik az elfoglalt és felosztott földeken annyi telepeket formáltak, a hány törzsökös nemzetségek voltak; kikről, vagy vezéreikről a telepek és lakhelyeik is elneveztettek (Kállay: H. E. 139—141. l.)

Lustrák voltak: 1473. 1614, 1627, 1635, 1647, 1669, 1684-ben s még 1721-ben is volt a székelyeknek egy összeirítása.

A *lustrának*, a *nemzetségek összesereglegésének célja* volt: vagy polgári és belső intézeteiknek elrendelése, vagy háboruba menés.

gok, hanem a kötelezettségek nagyobb voltát hozta magával; s így a székelyek nemzetnemessége a legszebb democraticus intézménye a világtörténelemnek.

De idővel a hűbér (feudalis) rendszer, a kiváltságos nemesség Európa minden államaiban kifejlődven, az Magyarországban is elterjed, . . . mi innen Erdélybe a demokrat intézményü, s a politikai egyenlőség elvét valló székelyföldre is kezdett behatolni; s ottan is keletkeztek idővel olyanok, kik harczbani kitűnés- vagy más érdemeikért, a haza és fejedelemnek tett jeles szolgálatukért nemességet nyertek.

Leginkább a mohácsi szerencsétlen csata után bekövetkezett zürzavaros időtől fogva kezdettek formálni az előkelő székely familiák külön rendet ¹⁾, s a honi fejedelmek

a) *Békeidején*, a lustrát a székelységen a főkapitány a királybíróval egyetértve vitte véghez minden székben; — s tartatott azért: hogy a hadisereg activus statussa számba vétetvén, meghatároztasson: hogy a három rendből vagyon szerint lovon, vagy gyalog kiszolgáljon, és hogy ki szolgálatképes? Mely alkalommal a fegyverben gyakorlás is történt 1559 sept. 12. Gyulafehérvárt hozott árticulusok szerint (Gr. Mikó Imre Erd. Tört. Adat. III. k. 266. l.) — Lustra alkalmával a székelységnél a familiák promoteáltattak, vagy deგრeáltattak is, a mint meggazdagodtak vagy megszegényedtek. — A nemesből lett primipilus, a primipilusból pixidarius, vagy megfordítva ha megépült vagy-onok a leesteknek, újra a régi állapotba jutottak vissza a mustrakor. — A vagyonok feljegyeztettek, rang és character szerint; a gyermekek, jobbágyok, zsellérek is felirattak. — Lustránál a vérségre és annak tisztán fentartására nagyon ügyeltek, mivel a jószágért perlekedő feleknek meg kellett mutatni: melyik törzsök, fajból, nemzetség és ágazatból valók? . . . Azért, mindenki személyesen a familiájával együtt jelent meg; a törzösköt, a melyhez a familia tartozott, hitelesen bebizonyította vagy levelekkel, vagy vallomásokkal és tanukkal (Kállay; H. E. 155–157 l.) — A főbb panaszok és egyenlenségek is lustrakor láttattak el.

b) *Háboru idején* a lustrát véghezvitte a mezsei hadak vagy a székelység generalisa. — A fegyvertviselők nemzetség és ág szerint számbavétettek, bizonyos osztályokban tulajdon vezérek alá rendeltettek, fegyverök, köntöseik, s lovaik megvizsgáltattak, a hadi állásaik és menetutak meghatározottak; egy-szóval a hadilábra állásra minden készületeket megtettek, hogy az első dob-vagy trombitászóra, vagy lármafa meggyújtásra utnak indulhassanak.

Nagyon sok tekintetből a székelyeknél igen szép intézmény volt, a fenn-ementett és leírt lustra és mustra!

¹⁾ Kállay: H. E. 97–104 l. Megtörtént az is, hogy a gazdagabbak s.

alatt jött be leginkább az armalis, primipilaris és pixidariusi levelek osztogatása ¹⁾, s kezdődött a nemeseknek különböző kiváltságokkal felruházott osztálya.

A székelőföldön a legszegényebb nemesnek kiváltsága éppen annyi volt, mint a legdusabbnak; a tegnapinak hasonlóan annyi, mint a nyolczszáz évesnek.

A nemesek a nyert nemesi praerogatívák és szabadalmakért viszont szolgálatokkal tartoztak a haza és a fejedelemnek. ²⁾

A haza és fejedelem harczait ők vívták; miért ők a sz. korona katonáinak is neveztettek. — A tüzfegyverek, löveg és állandó hadsereg behozatala előtt csaknem kizárólag a nemesség viselt hadat, és magát kiválólag harczosztályá képezte. ³⁾ — A nemesek hadban lovon szolgáltak; régenten lovagok és ijászok, I. Mátyás király alatt pedig nehéz vértés, pánczélos vitézek voltak. — A nemesség büszkesége a fegyver volt ⁴⁾; — ünnepélyei: a harcz-

nagyobb befolyással bírók, bár makacs ellentállást szült is az, a szegényebb székelőket lassankint jobbágyaikká tették (Pécsi László: *Imago antiquae et novae Hungariae*. p. 98—99. Kállay H. E. 157. l.) — E történet leginkább kézdi, orbai és sepsi székekben, hol 1466-ban e primorok, a többi székelőket jobbágyi szolgálatra erőszakolták (Török János: „Házánk” I. és f. 35. l.)

¹⁾ Kállay: H. E. 117. 118.

²⁾ Mely szolgálatok és kötelezettségek különbözők voltak a vagyon nagysága szerint.

³⁾ Azonban a hogy a tüzfegyverek feltaláltattak, a nemesség ezáltal elveszté harci jelentőségét, megszűnt egyedül harczosztály lenni; a hajdani harczsereg ezután ugyszólva tisztikarrá alakult jobbára; de egész a legújabb időkig fennmaradván némileg a felkelő nemes csapatokban harczosztálya insurrectiók alkalmával.

⁴⁾ *Fegyverzetek*, mint más nemzeteknél: úgy a magyarnál is különféle változások és átalakulásokon ment keresztül. Ruházatukon felül a módosabak viseltek pánczél-ingeket vas karvasakkal, balkezökben viseltek mind lovon, mind gyalog járván nagy vasas paizsokat, azokkal egész testeket befedvén és oltalmazván; jobb kezökben hordoztak dárdákat avagy kopjákat, ezeket mesterségesen tudták forgatni; az oldalokon egyfelől kardot, szablyát avagy hegyes tört, másfelől tegzet, nyilakat, buzogányt, bárdot, kelevézt stb. puska helyett. A lőfegyver feltalálása után, különböző lőfegyverekkel éltek. — Hajdan a ki paizst, vértet mellén és lábain, sisakot és erős bőrkezttyüket viselt védőfegyverekül, megtámadásra pedig lándzsát, vagy alabárdot, kétélű kardot

játékok (tornák), eredetileg fegyvergyakorlatok és színia-
dalok. ¹⁾

A nép legelső nemzetsége közé soroztatván a nemesség, elvárta a választottól, hogy köteletségének tartsa : nemes önzetlenséggel és erkölcsi beccsel szolgálni a haza ügyeit.

Háboruk, hadifelülések (insurrectiok) alkalmával a fejedelemnek parancsára a nemesség maga becsületének és hazájának szeretetiért, többed magával, jó hadikészülettel tartozott felkelni ²⁾ és hadba menni a fejedelemnek zászlója alá. — Egy hónapig saját költségén lenni. — Belföldi szolgálatokat ingyen tartoztak tenni.

Köteles volt a nemes mustrára (lustrán) is megjelenni hasonlóan jó lóval, fegyverrel és egyéb hadikészületekkel. ³⁾

A nemesség kötelessége olyan volt, mint a középkori lovagokké; hősiesség, bátorság, vitézség, hazaszeretet, fejedelem iránti hűség, vallásosság, becsületérzés, igazaknak, gyengéknek, védelme, jóhírnév, Isten és emberek előtti mocskotalan élet és az, hogy valamint eredeti rendeltetése szerint magában foglalta a nemzet legnemesebb elemeit, kitűnt tekintély, hatalom és birtokra nézve : úgy ki kellett tűnni érdem, ész, erkölcs és tudomány által is. . . ⁴⁾

vagy vágó szekeretzét, az gazdag volt; mivel a középkor elején különösen igen nagy volt az érczművek ára. — Ezekért csak a nemességből lett a lovasság.

¹⁾ Ezekben páncélozott lovakon maguk is páncélosan rohantak egymásra, tompa lándzsáikkal, néha hegyesekkel is, egyenként vagy egész csapatokban.

²⁾ A. C. 3R. 19 Cz. 4 és következő cikkelyekben bőven le van írva a nemesek insurrectionalis kötelmei.

³⁾ A. C. 3R. 20 Cz. 1 cz. 1559 sept. 12-én. Gyulafehérvárt hozott artic. Gr. Mikó J. Erd. Tört. Adat. III. 266. l.

⁴⁾ Mint Nagy Iván (Magy. családai czimű műve I. k. V-ik lapján) mondja : „Hazánkban az 1848-ki törvény hatályba lépteig a nemzetet csak a nemes rend képezé. És ha vannak e körön kívül is nem kevés családok, melyeknek tagjai akár a harcz, akár az irodalom vagy ipar mezején nem csekély horderejű szolgálatot tettek a közügynek, s kikre a hon büszkén tekinthet, — még a is szereplő nagy tömeg a kiváltságosak sorából állott ki.“

A haza és a nemzet története, egész multja kiknek történelmével azonos; és a nemzet sorsát hajdan kik intézték? nem a nemesek-e? kik alapították az akademiát, a muzeumot, a nemzeti színházat? kik állottak minden köz-

„A nemes után özni iparkodott régentén a lovagok erényeit; kik érintkezvén a nemességgel, nagy befolyást gyakoroltak arra, — fedhetlen életünk, jámborságuk, nemesített erkölcsök s lovagi büszke cselekményeik által; emelték és nevelték a büszke magyar nemesben a gondolatot, az önérzetet és képezék annak szívét.“¹⁾

A nemesnél a nemesi becsületérzés nemes törekvéseket idézett elő mindig; s forrásává vált a nagylelkűségnek. — Ezt a személyi méltóság érzelve táplálta, mely szükségessé teszi az öntisztelést s következőleg mások általi tiszteltetést is.

Innét van a mai társadalomnak is azon érzékenysége, mely nemcsak gyalázatot és gyávaságot nem tűr, hanem még csak nem is haboz ott, hol bátorság és becsületről van szó; nemcsak a sérelmet, hanem annak árnyát is visszatörölja; a becsület kötelességeit, mint melyeket semmi törvény nem véd, szentül teljesíti, nagy gondosan őrzi a jó hirt és nevet, mint őrizte hajdan paizsát a lovag minden szennytől.²⁾

A lovagság fenmaradott folyvást a születésre büszke, becsülete s adott szavára sokat tartó, ájtatos, a nők irányában udvarias és a felsőbbek előtt függetlenségi önérzetet tanusító harcziás és halált megvető nemességben egész a múlt század végéig; ekkor azonban eltűnedezni kezdettek e tulajdonok is, vagy csak részben maradtak fenn az elkorcsosult nemességnél a behozott vallástalanság, gőg, felületes műveltség és szemérmetlen feslettség miatt. — A nemesség elkezdette veszteni azon tiszteletet, azon nymbust, mely a nemes nevezethez volt századok óta fűzve és kapcsolva! . . . *Pedig, kegyes olvasó! be szép és lelkesítő volt mindig — ha jól meggondoljuk — a nemes név és nevezet! . . .*

műveltségi és közhasznu intézmény megteremtésénél a legelső sorban? . . . Nem voltak-e azok az önzetlen hazafias aristokraták, a nemesek, kiknek ivadéka ma is élnek!? — A magyar erisztokrátiának és nemességnek nemzeti életünk minden ágában fényes multja van, — erről a hálás nemzet nem felejtkezhetik meg soha! . . .

¹⁾ Lányi M. Clerus Erdemei I. k. 37. 196. l.

²⁾ A lovag félt és borzadt rosszat elkövetni: mert ha azt követett el,

Ha valaki valami szép tettet vitt véghez, azt mondták: e nemes tett; ha valaki szive és lelke jóságát tapasztalták, azt mondták: az nemes szívü- és lelkü; az az: tette, szive, lelke olyan, mint egy nemesemberé! — — —

Oh, nem lelkesítő-e ez még ma is, még a legelfajultabb nemes ember szive és lelkére nézve is!? . . . Nem dicső ösztön-e arra: hogy a nemes ember mindig olyat tegyen, olyan szív és lélekkel birjon, hogy róla elmondhassák: *e valóban ma is nemes!* . . .

„Méltánylani való volt a nemesség osztogatása, a mint Orbán Balázs Székelyföldleirátában (V. k. 22. l.) megjegyzi, mert jóllehet én csak egy nemességet, a szívét, becsülök — hanem azért, mert ez által az intelligentia és a magyar elem elterjedésének voltak sorompói is megnyilva, s talán a „*noblesse oblige*“ elv alapján a nemesség bár nagyrészt nagyon szegényesen vannak, még napjainkban is mindent elkövetnek gyakran a legszebb önfeláldozással — hogy gyermekeiknek kellő neveltetést adjanak, s így valódiilag nemesítik maradékaikat.“

Volt, igen sok volt különösen a székely megnemesítésben! — Ez valódi büszkeséget oltott a megnemesített szívébe: rangjához mért állapotban magát szellemileg és anyagilag fentartani; a törekvést fokosította a birtokat is inkább gyarapítani, mint elpusztítani.

A székely nemes még ma is — legyen bár, a mint mondani szokták — bocskoros vagy hét szilvafás nemesember — büszke arra, hogy nemes. — A nemességi tudat őt igen

a harczjátékokban házassági, koronázási s más nevezetes ünnepélyek alkalmával részt nem vehetett; sőt a lovagságtól megfosztatott. — A lovagságtól megfosztottak: a kik istenfélők s fejedelmeik iránt hivek nem voltak; a kik az államot megkárosították; a kik valami nőt megbecstelenítettek; a kik hit-szegők és becstelenek voltak; a kik a harczból megfutottak vagy azokat elárulták; a kik szántszándékos gyilkosok voltak; a kik templomokat, kolostorokat, özvegyeket és árvákat megraboltak; a kik utonállók, házasságtörők voltak; a kik ujitást kezdettek az országban; a kik kereskedés és uzoráskodással foglalatoskodtak, (Egyet. Magy. Encycl. X. k. 343. l.)

Aztán törvénykönyvünkben (Corpus Jurisban levő szigorú intézkedések tanúsága szerint maga a magyar nemes is, éppen oly könnyen kieshetett a nemességből, mint a lovag a lovagi méltóságból. — Így a többek között olvas-

soktól vissza tartja; és most is ösztönzi — bár eltölt a kiváltságok, donatiok, inscriptiok ideje, hogy valami kitünőt miveljen és tegyen! . . .

„Dicsőség, a közérdemek elismerése, minden időben a hősi tettek, a jeles és nagy cselekedetek fő rugóját képezte — a mint hazánk jeles egy férfia megjegyzi.¹⁾

„A dicsőség és közbecsülés utáni vágy által lelkesítve oly tetteket látunk a világtörténetben végbevitetni, melyeket, ha megtörténtük kétségén fölül helyezve nem volna, a rege és hősmonda körébe valóknak tartanók.“

„Ép ezen tettek azok, melyek az emberi dolgok rendszer folyamatától eltérvén, a köznapiság tört örvényét elhagyván, legbensőbb valójuk által nem kevésbbé, mint rendkívüli dimenzióiknál fogva, a közönséges jutalmak által meg nem hálálhatók, s melyek oly jutalmat igényelnek, minőt egyedül az állam s polgárainak elismerése s annak valamely látható jele képes nyújtani.“

„Az országlás nagy-mesterei, a világhódító rómaiak már ismertek ily kitüntetések oly tettek számára, melyek nem valamely polgári kötelesség teljesítése körében, hanem annak határain túl az illető által önszántából a közjó iránti buzgalomtól hevítve vitettek véghez. E jutalmak koszorúk valának, melyek különféle tettekért különféle alakban adományoztattak. — Így a *corona aurea* (arany koszorú) egyes hősi tettért, a *corona muralis* (falkorona) annak, ki első az ellenséges város falára lépett, végre a *corona civica* (polgárkoszorú) valamely római polgár életének megmentéséért, a legnagyobb kitüntetés, miben valamely római polgár részesülhetett; mert előtte mindenki, maga a népgyűlés, sőt a tekintélyére oly büszke senatus is fölkelni tartozott.“

„A rómaiak ezen kitüntetéseihez rokon intézményt ké-

suk: hogy ha egy nemes ember a szolgáját elvette nőül, el volt rendelve: hogy mindkettő szalmakötéllel összekötessék, a vásárra kivitessék és eladás-sék. — De törvényeinkben sok bünesetek vannak feljegyezve, melyek miatt a nemes ember, mint a lovag a lovagságot; a nemességét elvesztette (Olv. S. Steph. Decr. L. II. c. 26. 27. 29. 41. 55. S. Ladisl. Decr. L. 3. c. 24 stbi.)

¹⁾ Dr. Hegedüs Lajos (Hazánk. I. évf. Pest, 1858. 277—278. l.)

peznek korunkban az elég nagy számmal létező vitéz- és érdemrendek“; — de leginkább képezett ezelőtt a *nemesség osztogatása*.

A nemességnek kapása által a kitüntettek családfát ültettek magoknak, családot alkottak.

Oh, mennyire lelkesítette ez a régieket! . . . Mennyi dicső és nemesnek volt e szülője és előteremtője! . . .

Miért ezer- meg ezer okokból még ma is méltánylandó a nemesség osztogatása, — és nem megvetendő a nemesség! . . . A nemességnek ma is van értelme ¹⁾, ha külön jogok avval összekötve most nincsenek is. — Jelenben is ez egy felsőbb- és a haza részérőli meghagyás egyes családok tagjaihoz, hogy őseik példáját kövessék, kiknek e nemesi kitüntetés adatott! — — —

Az említettek után, kegyes olvasó! térjünk vissza a szentkatolnai Bak családra újból; lássuk még általánosan róla következőket:

A szentkatolnai Bak családhoz tartozók, mint alább látni fogjuk — nemcsak ugynevezett *levél-nemesek*, *czimeres-nemesek* (armalistae) voltak, a kik csak czimeres-nemeslevelet kaptak nemesi-örökség nélkül, hanem királyi, illetőleg *fejedelmi adományos nemesek* (nobiles donatarii) is voltak ²⁾, kik közül volt olyan is, ki adományozott jókat, birtokokat (bona donationalia) fejedelmi-adomány mellett birt. — De voltak közülök *új-adományos* (nova-donatosok) is. ³⁾

Továbbá, szentkatolnai Bakkok jobbára mindig *exemptus nemesek* voltak ⁴⁾, nem pedig *egy házhelyi nemesek* (unius sessionis nobiles), kiknek szolgáló, közterheket hordozó urbéresök nem volt; s a kik némi terheket viselni kötelesek voltak. ⁵⁾

A mi a családi character vonásaikat illeti, a családtörténeti-hagyományok, okmányok és tapasztalataim után állit-

¹⁾ Ő Felsége a király nemességet még most is osztogat

²⁾ Ilyen volt Bak Mátyás (Lásd 55-ik lapon.)

³⁾ Ilyenek voltak a hatolykaiak közül Bak Miklós és Ferencz. (Olv. Dr Dósa E. Erd. Jogtud. II. k. 258—299 304 l.

⁴⁾ Dr. Dósa E. Erd. Jogtud. II. 233—334. l.

⁵⁾ A. C. 3R. 17 cz. Dr. Dósa E. Erd. Jogtud. I. k. 91. l.

hatom : hogy ők is, mint a többi nemesek és nemesi kiváltságokkal felruházottak ősi szokásaikhoz szorosan ragaszkodók, vendégszeretők, továbbá könnyen haragvók, de nem veszedelmes természetes sajátságokkal bírók, bátrak egészen a merészségig, ősi birtokaik határait és mesgyeit az utolsó vonalig védők, vallásosok és munkások, egyszóval rút jellem nincs bennök. — Többnyire visszahuzódva éltek; gazdagság, vagy ha hivatalosak voltak, hivataluknak szentelték életüket.

Elmetehetségök szép, majd nem minden tanra és iparra alkalmasok.

Külsőalakjuk és physical alkotásokat véve : inkább közép-nagyságúak, mint magasak; testkötésök meglehetősen zömök, de nem kövér; erős idegzetűek, jellemzett arcvonásúak; szemeik jobbra kék, de vannak szürkés szeműek is; szemeik élénkek, de egy kissé mélyedtek, miket aztán szélyesebb szemöldökök árnyékolnak be; hajok gesztenye színű, gyenge, de van szőke és barna is köztök; homlokok széles és nagy; szájukat meglehetősen sűrű vastag bajusz fűdi; álluk közepén bemélyedéssel bír; nyakuk erős és vastag; mit aztán két szélesebb váll s arányos mell egészítnek ki.

Vallásra nézve, mind római katolikusok.

A mi egyes családokkali összeköttetésöket és összeházasodásokat illeti, mint látni fogjuk, a szentkatolnai Bakok mindig tisztos nemes családokkal jöttek összeköttetésbe; melyek között oly történeti nevezetességű nevűek is fordulnak elő, melyeknek vérökkel áztatott hazafias nymbusát- vagy más érdemeit, ha a haza nem is, de a helység a szék és vármegye, a hol laktak és működtek, ismeri.

III.

— Minden család leszármazása, történelmi mozzanatai, eseményei és egyes tagjainak élete a jelen és jövő nemzedékre nézve sok tekintetben érdekes és tanúságteljes levén, a fennemlítették után, lássuk ezeket is a szentkatolnai Bak családról következő történelmi jegyzetekben :

1. *A szentkatolnai Bak család történelme* — mint fen-

nebb is látók ¹⁾ *Bak István által Hunyady Mátyás dicső királyunk idejében kezd ismeretessé lenni.*

Később, hazánkat több százados török uralom, illetőleg rabigába görnyesztő szerencsétlen mohácsi csata ²⁾ után, Zápolya János és Ferdinánd között a magyar királyi trón felett folytatott háboru alkalmával ³⁾ két hős és vitéz férfiú, hatolykai *Bak György* (I.) és *László* (I.) édes testvérek tűnnek ki a családból, mint Zápolya hivei, kik jeles és vitéz férfiak lévén, királyuk és hazájok iránti hivségök és minden időben tanusított hív szolgálatukért 1535-ben kelt armalissal Zápolya által kivétettek azon elesett állapotból, melybe a Bak családot atyjok betegsége, lázzadásbani részvétele miatti notáztatás ejtette; nemesi czimer- és nemes-séggel ajándékoztattak meg. ⁴⁾

Azon jótétemények között, melyekkel a gondviselés családukát székelgyföldi életének folyamában elhalmozta, kétségtől egyik legfontosabb az, hogy legválságosabb pillanatában oly férfiakat állított élére Bak György és Lászlóban, kiknek szívében meglevén a dicső múlt és az ősi hagyományok iránti pietás, lángoló buzgalmukkal a Bak családot kiemelték a porbaesésből; *mely tettökért ők a hatolykai és szentkatolnai nemes Bak család alapítóinak méltán mondhatók.*

Ők az elsők, kikről biztosan mondhatjuk: hogy a hatolykai és szentkatolnai Bak család ősei, s az alapított nemes Bak családtörzsfá élén állók; — kik Hatolykán oly szép és nagy birtoknak voltak tulajdonosai, hogy Hatolyka egy szeglete utánok nemes Bakkok birtokának nevezetett. Poraikat hihetőleg hatolykai sirhantok földik! . . .

Kár, hogy poraik ismeretlen helyen nyugszanak!

Azonban ha drága poraikat nem tudom is sirhelyök

¹⁾ 19-ik lapon.

²⁾ Mely 1526 aug. 29-kén történt.

³⁾ Mely uralkodási vágya Zápolyának felkelté a vihart, mi a nemzet fáját ketté hasítá, ágait 150 évig egymás rongálására verdesé.

⁴⁾ Az 1535-ik év nevezetes arról is, hogy nemcsak a székelgyföldön, hanem az egész Erdélyben nagy szükség és éhség volt.

kikutatása által a Bak családnak átadni, átadom dicső ne-
vöket e szerény sorokban a család elismerése és hálájá-
nak. — Az ily dicsők — kik családuknak örök időkre szóló
rangot és kitüntetést szereztek — megérdemlik, hogy em-
léktáblájok a családi Pantheonban tündököljön; nemes tet-
tőknek emléke soha — még a legkésőbb nemzedéknél is
— feledve ne legyen.

Bak Györgynek (I) a fia volt: hasonlóan *György* (II),
kitől a Bak családnak szentkatolnai ága származik; Bak
Lászlónak pedig egyik fia volt *András* (kitől az ugyneve-
zett hatolykai nemes Bakkok hozzák le származásukat) ¹⁾
a másik fia László.

Erdély független államéleti korszaka, 1541. jul. 21-ben
a magyar koronától elválás után szenvedés-, pártoskodás-,
árulás-, pusztítás- és vérengzés korszaka kezdődött; mely
mint vad orkán vonult el Erdély felett, rombolt s pusztí-
tott, de nem épített.

Bak György és László utódaik, a nemzeti fejedelmek
alatt a hadi pályán működtek nagyobbreszt, de a hadi pá-
lyáról polgári érdem mezőre is felléptek; 130 évek folyta-
ban a változó sors játékaival s az ingadozó fejedelmi kegyel-
mek labdájai, a határtalan hatalomnak néha-néha áldozatai
is voltak; többször megis nótáztattak a székely nemzet kö-
zös lázangásai alkalmával, — azonban magokat elesni nem
engedték, nemesi rangjokat fenntartották; mert ha az egyik
fejedelem alatt elvesztették, rövid idő alatt a másik alatt
visszaszerezték; előrehatolásra törő lelkök példával és ne-
mes véráldozatokkal jelölték meg a követendő utat nemze-
déiknek.

Bak György (II), a mint látók, a nemesség szerző Bak
Györgynek (I) a fia, Kézdi széknek esküdt székülője (asses-
sora) volt. — Igen szomorú és zavaros időben élt, sok vi-
szontagságokon kellett keresztül mennie.

1553-ban Illyés, a kegyetlen Péter moldvai vajda fia ki-
rohant a székelyföldre és sok pusztítást vitt véghez ²⁾, a

¹⁾ Mint alább látni fogjuk.

²⁾ Benkő Károly: Csik Gyergyó és Kászon leírása. II. k. 79 l.

mely alkalommal insurgálnia kellett. — 1562-ben a székely nép János Zsigmond ellen fellázadt, hajdani minden kiváltságait követelvén megadatni, de leverettek; s június 20-án tartott segesvári hongyülésen szabadalmaiktól megfosztottak, nótáztattak és lefegyvereztettek. ¹⁾ — Fenyítésökre „székely támadt” és „székely bánja” erősséget építtettek. — 1572-ben a székelyek szabadságuk visszaszerzéseért újból fellázadtak. ²⁾ — Hogy valjon Bak György (II) ezen alkalommal nótáztatott-e, adat ugyan nincsen, de következtetni lehet onnan: hogy fia István 1642-ben újból nobilitáltatott. — Bak György (II) 1585 tájt halt el.

3. *Bak István* (I). — Történetéhez bővebb adataink hiányoznak. Ő is sok baj és veszedelemnek volt kitéve a lázadások és háboruzások alatt. — Ugyanis, 1588-ban a hadból visszatért székelyek előbbeni földesuraik ellen kegyetlenkedtek ³⁾; 1595-ben Báthori Zsigmond ellen felkelvén a szabadjogaitól megfosztott székelység, szélyel veregett; sokan közülök megcsonkítottak, mások kivégeztettek. ⁴⁾ — Borzasztó volt Mihály oláhoni vajda táborozása is 1599. október hótól, midőn ő Bodzán beütött; midőn az országból kikergetvén, 1600-ban ⁵⁾ a székelyföldön Básta György pusztított, többeket megöletett. ⁶⁾ — Hasonlóan a székely föld sanyaru állapotát elősegítette a szabadságot ígért Székely Mózes is, ki fejedelmi titulust vett fel, 1603-ban felkelt a székely néppel, legkivált a Háromszékiekkel; s nem akarta, hogy Báthori Zsigmond II. Rudolf császárnak

¹⁾ Kőváry: Erd. Rég. 83. 124 l. Sóósmezei Vajda L. Erd. Polg. M. Törv. Hist. 264--274. l.

²⁾ Mely alkalommal is hasonlóan legyőzve, Kolozsvárt tartott gyűlésen újból nótáztattak (Sóósmezei Vajda L. E. P. M. Törv. Hist. 276-277. l. Bethlen Wolfgang. Histor. Lib. 5. p. 213-230. et Lib. 6. p. 231-386.

³⁾ Sóósmezei Vajda L. Erd. P. M. Tör. Hist. 290. l.

⁴⁾ Kőváry: Erd. Rég. 93. l. Istvánfi 30 könyve. Benkő K. Csik-Gyergyó Kászón Leírások. II. 7-8. l.

⁵⁾ A székelyek Mihály vajdával tartottak, ki a székely primorok privilegiumát helyreállította.

⁶⁾ Márkosfalva és Mátisfalva közt Domokos Tamást és Dominicust megölette, mely két testvérek között az egyik királybíró volt Kézdiszéken (Kőváry. Erd. nev. cs. 76. l.)

engedje át Erdélyt. ¹⁾ — A Básta s Báthori Zsigmonddali hosszas hadakozás miatt senki sem vethetett, minden föld jobbára parlagon hagyatott; mi miatt 1603-ban annyira megdrágult a gabona, hogy vékáját 25 aranyon fizették meg annak, a kinek volt. — Iszonyatos csak rá is gondolni ezen időre! Látni lehetett több helyeken, hogy a бүдös holtembereken, mint közprédán a veszett kutyák és éhes emberek egymással czivakodtak.“ ²⁾ — Sőt 1604 és 1605-ben is Erdély akkora pusztítások között nyomorgattatott, hogy a hadakozások miatt marhájokból kipusztult emberek néhol magok vonták az ekét ³⁾; — e mellett még nagy éhség és nyomor is uralkodott. — A Báthori Zsigmond részére jött török és tatár segédcsapatok az országot elfoglalták 1602-ben, nemkülönben 1613-ban a Bethlen Gáborral Erdélybe jött török-tatár sereg is pusztított; mely időben a népet még az is keseríté, hogy sokaknak feleségök a pogány rabságra vitetett. ⁴⁾ — Hogy Bak Istvánt ennyi sok vészes háboruzás, pusztítás, szűk és nyomorusságteljes évek mennyire megviselhették, — el lehet képzelni! — Azonban ő- és Bak György, Bethlen Gábornak 1619–1623-ban II. Ferdinánd császárral hadakozása alkalmával, magukat kitüntetvén, katonai érdemökhöz 1624-ben Bethlen Gábor által Gyulafehérvárrt aug. 11-én kelt levéllel újból nobilitáltattak. ⁵⁾ — Említés nélkül sem hagyhatom Bak István életidejéből azon nevezetes eseményt is: hogy Erdélybe az új

¹⁾ Kállay: K. E. 281. l.

²⁾ Benkő K. Csik Gy. és K. leir. II. k. 67–68, 84. l.

³⁾ Sóósmzei Vajda L. Erd. P. M. Törv. Hist. 296. l.

⁴⁾ A Gyulafehérvárrt 1615. máj. 3–19-én hozott törvényczikkek 20-kában elhatároztatott: „Mierthogy az elmúlt romlásokkor sokaknak szegénységink közöl feleségek pogányok rabságába estenek, kiknek semmi reménységek az megszabadulásokban nincsen: azok pedig megmaradván, társ nélkül nem lehetnek, némelyek mivel hogy bizonyos ideig megházasulniak nem szabad, házasságnak okáért sokan más országba mentenek . . . Hogy azért a többi is el ne bujdossanak . . . az kiknek gyermekek maradott, inkább táplálhassák: afféle embereknek szabad legyen megházasodniok. (Veszely K. Erd. Egy. Tört. Ad. I. 244 l.)

⁵⁾ Gyulafehérv. káptl. levélt. 13, Libr. Reg. Gabr. Bethlen 1624. fol. 47. Nobilitatio Georgii et Stephani Bak

kalendarium behozatván, 1590-ben elfogadtatott. ¹⁾ — Bak István 1624-ben elhalván, maga után három jeles fiat: Mátyást, Tamást és Györgyöt hagyott hátra.

Bak Mátyást a család történetében, mint nevezetes hőst és vitéz katonát említhetni. — Ő karjával szerzett nevének és családjának fényt. — Hősi önfeláldozását, megrendíthetetlen hazaszeretetét maga Báthory Gábor erdélyi fejedelem is elismerte Gyulafehérvártn 1610. május 1-én kelt levelével ²⁾; melylyel a fejedelem őt „nemes és nemzetes lovas-testőr alhadnagy Bak Mátyást, ki eleitől fogva a hazának majd minden táborozásában hiven szolgált, a legnagyobb veszedelmeket kiállott, vérét vesztette, s legerősebb katonák kötelességét teljesítette, újra az ország valóságos és kétségen kívül levő nemesei közé számlálta mind a két ágon levő örökösei és maradékaival együtt, az Aranyos-székben Gyéres városában és Torda megyében levő Oláh-Tohát, Detreh, Oláh sz. Jakab, Mindszent, Kok és Beőlk nevezetű falukon donatiót is adott neki több vitéz társaival együtt. — A családi hagyomány róla említi: hogy ő hagyta volna hátra egy jegyzékben: hogy a szentkatolnai és hatolykai Bak család őse Bak István 1467-ben a fenn már említett módon származott volna be Magyarhonból a székelyföldre. ³⁾

Ő hihetőleg a kezei közt levő hiteles kutfőket, egykoru följegyzéseket használta, s ezek után jegyezte a történeti valót úgy: a mint az adatokban letéve volt.

Ő, ha egyebet nem veszünk is, már csak ezért is méltó: hogy a család-történet lapjainak emléke és neve kegyeletes megőrzés végett átadassék.“ — — —

Nem tudhatni, hogy a székelyföldön, vagy a donatios levélben említett helyek valamelyikében, halt-e el? . . . Maradékai Gyéresen kihaltak. — Utolsó volt Bak Katalin, ki 1810-ben halt meg. — Gyéresen a Bak család belső telke ott volt, a hol jelenleg a városháza és a posta hivatal van.

¹⁾ A. C. 3. R. 14. Cz. 1. cz. Volfgangi Bethlen. Lib. 6. p. 458,

²⁾ Orbán B. Székelyföldleírása V. k. 139—142. l.

³⁾ Olv. 19-ik lapon.

— Az Egerbegyen birtokló Bakkok is a gyéresiekhez tartoztak; — kik közül Bak István (1848–49-ben honvédtörvényszéki iroda igazgató) a nemes Menaságy családból tartott nőt és Szent-Imréről írta magát. — Elhalt a múlt években; fia Miklós pedig f. évi febr. 6-án halt el. — Birtokaikat Menaságy József és fiai birják (Bak cs. lev. II. k. Nr. 229.)

Az ő idejében 1633-ban nagy döghalál volt az egész Erdélyben ¹⁾ 1637. Sept. 6-án pedig két hajnalcsillag látszott egymás mellett egész napfelköltéig, mint egy égő tűz, miből a székely atyafiak sok mindent jövendöltek.

4. *Bak Tamás* (Bak István második fia); ő is történeti nevezetességű személy családunk multjában; — Ő „néhai Boldog emlékezetű Ilgos első Rákóczi György nemes Erdély országának Fejedelmének idejében in Generali mustratione milit. trium Sedium Siculicalium 1635 die 25. Oct. conscribaltatott Regestrumban“ említették ²⁾ „eőtse György“ mint nemes ember loval lustral. — 1635 utáni valamelyik évben ³⁾ nőül vette Szentkatolnán lakó nemes Bartók András ⁴⁾ és nemes Kelemen Ilonának leányát, Or-

¹⁾ Veszely K. Erd. Egyh. Tört. Ad. I. k. 148. l. a hol említették, hogy 1634 is nagy halandóság volt.

²⁾ Bak cs. lev. I. k. Nr. 4. Hat családi okmánynak Szebenben 1733 mart. 6-kán sub sigillo Judiciali et authentico Traniae kiadott transumptuma 16-ik lapján említették: „a Kézdi széki Hatolykai igaz nemessekk nevek ezen Series szerint valának és vadnak registralva, vidlt nbles: Nagy István senior *eq* 2. Nagy István alter vice Hadnagy *eq* 1. Czerjék Bálint *eq* 1. Bak Tamás m. h. eőtse György *eq* 1. Bak Balint m. h. fia Marton etc“ . . . Mely alkalommal Rákóczi a székelyeket úgy lustraltatta, hogy a fegyverfoghatóknak gyermekei is felírtak (Sóósmezei Vajda L. Erdély Polg. M. Törv. Hist. I. k. 315. l.)

³⁾ Miután első neje elhalt.

⁴⁾ A Bartók család Málnásról veszi előnevét; tehetőbb családok közé tartozott. — E család 1610-ben már nemes volt, mi kitűnik onnan, hogy Szentkatolnán lakó Bartók András, ugyanazon évi mart. 24-én kelt concambialis levélben, sőt egy 1617-dikiben is mint nemes személy említették (Bak cs. lev. I. k. Nr. 7.)

Bartók András nője léczfalvi Kelemen András és Cseh Orsolyának leánya, Ilona volt; kinek testvér öcsöce Kelemen Péter volt, ki az 1610 nov.

solyát (özv. Buda Mihálynét); mely házasság útján Szentkatolnára költözött át lakni, minek az a szerencsés következménye is lett: hogy a Bak család a Bartók és Buda birtokokhoz jutott, azt Bak birtokká tette, mi maig is a Bakkok kezében van.¹⁾

Azonban, Bak Tamás Szentkatolnán sokáig nem tartózkodhatott csendességben, mert a II. Rákoczy György fejedelem letételére, Bodzán 1658. aug. 15—19-ke közt betört és a silitriai pascha által vezérlett 80-ezer török-tatár- és oláhhad csapata által — mely Háromszék terén öldökölve, pusztitva, dulva és égetve vonult keresztül²⁾ — Bak Tamás is több ezrekkel együtt, a kiket a tatárok

16-kán kelt iratban említettik (Olv. Bak csal. lev. I. k. Nr. 6). — Kelemen György is velök testvér lehetett, ki 1628-ban nemességet kapott (Olv. Gyulafelh. káptalani lev. 15. Libr. Reg. fol. 38. Nobilitatio Georgii Kelemen de Alsó-Csernaton 1628 cum exemptione Domus in Alsó-Csernaton. — A nemes levél máj. 7. Gyulaféhevártt kelt).

Bartók András és Kelemen Ilonának gyermekei voltak: Tamás és Orsolya. E családból való volt: Bartók György is, ki 1661-ben sepsi-szék táblabírája volt (Kállay H. E. 226. l. Nagy J. Magy. cs. I. k. 211. l.)

1635 máj. 2-án compositio szerint, Bartók Andrásné Kelemen Ilona és leánya: Bartók Orsolya, Buda Mihályné, Szentkatolnán levő Deákkféle jószágért (melynek vicinusa: Cseh Balázs öröksége), nem különben mezőn falun reávaló igazságért és egy jobbágyért, alsócsernaton Deák Mihályné Ilona és fia Deák Györgynek adták cserébe, a mi rész belső jószágok, földök, fűvök, jobbágyok és templomba való igazságok volt Alsócsernatonban (Bak csal. lev. I. k. Nr. 9.)

Nevezetes Bartók Andrásnének 1633. in festo Circumcis. Dni Szentkatolnán kelt testamentuma is, a melyben a szentkatolnai és hatolykai határon levő földeiről, és azon községekbeni belső fundusairól rendelkezik. --- E testamentumban előfordul a Bak család történetében nevezetes „dobogó-láb“ is, és következő érdekes megjegyzés: „Bassa Thamas urammal két hold zalagon hat forintért az kivleő tekeres ut közöt ugian magame mind ket feleől mellette, melliet en magam adtam vala nehaj Kemeny Janosne Asszonyomnak zalagon az felliel megirt hat forintért“ (Bak csal. lev. I. k. Nr. 11.)

¹⁾ Legkivált öcsém Bak István, nagybátyám Bak Ádám és Bak Jánosnak kezében

²⁾ Orbán B. Székelyföld l. III. k. 145. l. IV. k. 10. l. Ugyanis II. Rákoczy György erd. fejedelem lelkét a nagyravágyás, a lengyel korona utáni vágy szállván meg, 1657-ben, Lengyelországra rontott; Krakkót bevette ugyan, de seregének nagyobb részét elvesztvén, igen káros békére kényszerült a len-

kézre kaphattak, rabszija füzve Tatárországba hurczoltatott el rabságba, mint azt egy 1661. máj. 8-án kelt compositio-nalis levél felemlíti következő szavakban: „*miivel az iam fata Bak Thamasne asszonyomnak az mostani hites ura Bak Thamas uram, rabsagra leven, Tatárországba, azon kívül más uratol ugj mint Buda Mihálytól (ki Orbai Szekb. Imeczfalván lakot) két fia levén.*“ — 1661, aug. szeptember hóban Ali pascha serge pusztitván,¹⁾ ez alkalommal Háromszék is újból

gyeikkel lépni, miért a török és főrendek reá megharagudtak. A zultán Rákoczyt engedetlensége következtében fejedelmi méltóságától megfosztván, helyébe mást választatni parancsolt. Ennek következtében nov. 3-kán a gyulafehérvári gyűlésen az ország rendei Rhédey Ferenczet választották meg fejedelemnek. — Azonban Rákóczy nem nyughatván, 1658-ban fegyveres erővel Erdélybe jött, Medgyesen össze sereglett rendekkel határozatokat hozató új fejedelemre ütött; a fejedelemséget jan. 14-én újra magához ragadta. — Megtudván ezt a zultán, erdély pusztítására nemcsak a tatárokat, a moldva s havasalföldi vajdákat küldé, hanem maga is a nagyvezér által százezernyi hadsereget küldött Rákóczy letételére; mely vad ellenségek irgalom nélkül Erdélynek esvén, tüzzel vassal mindent pusztitván, a legvadabb kelyetlenséggel a helységeket felégették; a lakosokat, a kik erdők és bérczek rejtékeibe nem menekültek, részint leöldösték, részint sanyaru rigába hurczolták magukkal tömérdek zsákmánnyal együtt; Barcsayt tették fejedelemmé, ki a fejedelemséget nov. 9-kén Segesvárt el is fogadta; — mire a vad ellenség kivnult az országból (Kőváry Erd. Rég 99. 103. 275. I. Veszely K. Erd. Egyh. Tört. Ad. I. 147. I. Gr. Mikó I. Erd. Tört. Adat: I. 167—168. I. Bethlen Fark. IV. k. 550. cz. Benkő K. Csik-Gyergyó és Kászón leir: I. k. 68. l.) — Igen jól jegyzi meg Szilágyi Ferencz „*Hon és Külföld*“ 1841. évf. 28. sz. 110. lapján: „Erdély sokat szenvedett e rettenetes nyáron. Évkönyveibe véres betűkkel van beírva az 1658-ki esztendő. Sok ezrek lettek abban áldoztatá vá egy önkényét követő fejedelem eszelős dölýfösségének.“

¹⁾ Az erdélyiek, de legkivált a székelyek Barcsaynak változó elméjét, mind pedig a török uralmát megunván, a tatár fogságból rokonai által kiváltott II. Rákóczy György főhadvezérét Kemény Jánost erdélyi fejedelemségre meghívták; ki 1660 dec. 24-kén a fejedelemséget el is fogadta, s a török zsarolás által elszegényedett hon megszabadítását tűzte ki célul. — Azonban a török udvarnál ellenséges indulatot tapasztalván, I. Leopold császár és magyar királyhoz folyamodott segítségért, magát s a nemzetet oltalmába ajánlotta. — Leopold Kemény Jánosnak alig küldött segítséget, Ali pascha által vezérlett vad csordái a török és tatárok Erdélybe rontottak 1661-ben; aug.—szeptember hónapban iszonyuan dühöngtek, az egész Erdélyt pusztitva keresztül kasul járták úgy annyira, hogy alig van falu e hazában, mely ezen rémkornak iszonyairól még ma is gyászemléket ne őrizne. — Ali pascha a Kemény János

a vad török-tatár hadak martaléka és tüzzel vassali pusztításainak színhelye lett. — A lakosok, a kik a hegyekre nem menekültek, legyilkoltattak, vagy rabságba hurczoltattak.¹⁾

Ellehet képzelm, mily sokat szenvedhetett a Bak család is e borzasztó csúlsók alkalmával! . . .

Bak Tamásról 1661-ik év után semmi emlékezet nem lévén a családi iratokban, hihető: hogy az aggastyán bajnok, ki 1658-ban fegyvert ragadva a török-tatár ellen, esett fog-ságra, Tatárországban elhalt, ellenségei földén találta sirját.

Bak Tamásnak első nőjétől — kinek neve még felde-ritve nincs — volt maradéka: Bak János, ki Hatolykán lakott atyja ősi birtokában; — második nője Bartók Orsolyától (Özvegy Buda Mihálynétól) gyermekei voltak: Bak Ferencz, István, György és Kata (Bede Mátyásné.)²⁾ Mos

helyett tett Apafy fejedelmet elismerni nem akaró csikiak ellen a kegyetlen budai vezért Ismail paschát küldötte be Udvarhely felől (Bethlen János „Az Erdélyi dolgokról készített III. könyv 18 cz. szerint); midőn a csik szentgyörgyi anyakönyvbeni feljegyzés szerint: „1661-ben százhetvenezer foglyokat számlált meg a Török M. Vásárhelyt mind Erdélyieket, . . . Csikban 26 Templom égett el egy nap, a Somlyai Klastrom is hol 9000 székely keresett vala menedéket 21. Oct. ekkor Csikból 10,000-ret vitték el a tatárok többet öltek meg“ — (Benkő K. Csik Gyergyó és Kászton leir. I. k. 68. l. Veszely: Erd Egyh. Tört. Adat: I. k. 299. l.)

Háromszékeni kegyetlen pusztításokat pedig bővebben olvashatni, Orbán B. Székelyföldr. III. k. 31—34. 42—43. lapjain.

¹⁾ Némelyeknek feleségét, másna k férjét vitték el a tatárok; később miután soknak hire sem hallatszott, honnmaradt élettársának megengedettett uj házasságra lépni (Veszely: Erd. Egyh. Tört. Adat: I 397. 361.)

A történelembuvár, minél mélyebben merül el az 1658—1661-ki idő szomorú eseményei buvárlatában, annál fájóbb szívvvel gondolkodik ama kegyetlen, ama barbar és szívtelen eljárásokra, mely különösen a székelyföldet és fiait ekkor érte. — Elborzad az ember jobbérzelme a felett, a mik ekkor történtek, ha tekinti azt is: hogy 1661-ben a csernatonai matricula első lapjaini jegyzet szerint még nagy pestis is emészté a népet. — A lélek megdermed a székelyföld ekkori képe szemlélésénél, a történelem muzsája könnyeket hullat, hazánk történetében vérbetűkkel irt e lapra. . . .

De vessünk fátyolt a Bak család történetében is ez iszonyu képre! . . .

²⁾ A Bede család (Bardoczi) székely nemes család, nobilitatztatott 1620-ban (Olv. gyulafehérv. kápt. lev. II. Libr. Reg. f. 26. Nobilitatio Tho-

toha gyermekei voltak: Buda Lőrincz (1676—1710 körül Szentkatolnán lakott) és Buda Bálint (1688 körül Kézdi-Vásárhelyt tartózkodott). — Bak Ferencz. István és György egy 1661. máj. 18 kán kelt 'compositionalis' levélben (Bak cs. lev. I. k. Nr. 13) előfordulnak,¹⁾ de azután nem; talán ők is az azon évi aug.—szeptemberi tatárjárásnak áldozatai lettek! . . .

5. *Bak János (I.)* Bak Tamás fia. Lakott Hatolykán, mit mutat egy 1685, febr. 5-én kelt Relator: Inquisitoria

mae Bede). — Nevezetes e családból Bede Mátyás (néhol Máténak is iratik), Miklósvárszék táblabírája 1648-ban (Kállay: H. E. 191. 229. l. Nagy I. Magyar Csal. I. k. 267. l.) Törédék táblázata:

Bede Mátyás	
Bak Kata	
Lőrincz,	Anna 1714.

¹⁾ Ugyanis, Bak Tamásné, Buda Lőrincz nagyobb fiának „egy darab ős-től maradt örökseget, es jozzagot, in vicinitatibus ab una Varoncza Thamas, es az nehaj Ferencz Molnár árvái vicinumjában, ab altera az Fekete Janos kapuia előtt valo közönséges utcza vicinumjában hogj azzal az helljel meghelegednek, annak utanna soha az öcseit es hugat mas helljert ne haborgassa (u. m. Buda Balintot, Bak Ferenczet, Bak Istvánt, Bak Györgyöt és Bak Katat).

Ezen compositio azon háborgás után történt, melyet előidézett 1658. apr. 28-án (Olv. Bak cs. lev. I. k. Nr. 13) tett az a compositio, mely szerint Buda Bálint betegségében — hogy anyja őt hiven ápolta — Szentkatolnán és Imecs-falván minden neki jutó részt, anyjának hagyott volt.

A Buda családtól Szentkatolnán és Imecs-falván belső telkek és számos szántóföldek s rétek jöven át Bak családra, a kegyeletes indulat int, hogy ezen derék családról is itt megemlékezzem, mint a melynek több régi levelei is tállatnak a Bak család levéltárában.

A Buda család, Imecs-falvi eredetű régi család, Szentkatolnára Bartók Orsolya után származott volt át. — Kezdetben mint primipilus, azután pedig mint nemes család fordul elő családi régi iratokban. — A Buda család jószágja volt Imecs-falván, szomszédai felül: Imecs Tamás, Oláh (Buci) László, alul: Csusz István (Olv. Buda Lőrincz testamentumát 1696. nov. 15-kéről. Bak cs. lev. I. k. Nr. 23.) — A nemességet Buda Ignác, György, Illyés és János kapták (Olv. Gyulaféh. kápt. lev. Prot. Miserere mei Dne. fol. 133.) — A 16-ik század végétől kezdve e családnak csak következő törédék nemzékrendét közölhetem:

levél, melyben atyja is felemlítettik.¹⁾ — A gondviselés által számára kijelölt cselekvési kört lelkiismeretesen betöltötte. — A mint intézkedéseiből látszik, egész életének vég-
szakáig, t. i. azon időpontig, midőn a sok gond, fáradság és szakadatlan munkásság megtörék testi erejét, csüggedet-
len kitartással fáradozott családja jólléte emelésén. — Igen
vallásos, józan életű és gondos családatya volt; a mellett
módos ember is; mit mutat 1655 mart. 20-kán kelt testa-
mentuma is, hol ezeket írja a többek közt: „*En Bak János*
nobilis, kézdi széki Hatolykai, teszek emlékezetet az én két
kis neveletlen fiaimnak Bak János és Bak Kelemennek,
valami édes Atyjámról Nemes Bak Tamásról falun mezőn
és réteken reám deveníáltak, ugj valami res nobiliseim is
vadnak in Anno 1655 Die 20 marty mint hogj Isten láto-
gatása miana súlyos nyavalyát viselvén, magammal is jote-
hetetlen vagyok, erőtlen beteg ágjamban vagjok, ha megh-
tanálok halni, mindeneket hagjok a Bátyám nemes Bak
Györgj kezében, hogj visellye gondját s tartsa megh a
gjermekeimnek, s Istenesen nevelje a Gjermekeimet.” (Bir-

I.) Buda Bálint [1598].

II. Mihály [senior 1635], János def, István [1688], Mihály [junior, más anyától]

III. Lőrincz, [1658]. Bálint [1688]. Margit [1718], Anna, Bálint, Andras, László. 2 leánya volt.
Bak Kata. 1. Zohan Anna. Illyés Tamás. Péter Mikl. [Bikfalván sep-
2. Rosnyai Borbála. siben lakott.]

IV. Judit, Erzsébet. Samu [1684].
Fabus Péter. Bak Pál.

V. Klára [1716], Sara [1733], János [megh. Gelenczén 1737].
Elekes István. Mező Péter, nob. Czakó Anna.

VI. Helena [sz. 1717], Helena [sz. 1723], Mihály [sz. 1735].
def.

Van Buda nemes család (galaczi) hunyadvármegyében is; de hogy köz-
tök összeköttetés vagyon-e, az előttem ismeretlen (Olv. Kőváry: Erd. nev.
csal. 257. 1.)

A gyulafehérvári káptalani levéltárban a Buda családok sok nevezetes
irattal bírnak u. m. Buda András: Cent. H. 99. U. 98; Anna: H. 99. Bálint
U. 98. B. 59. Aa. 79; Daniel: T. 89; Éva: Bb. 45; Ferencz: U. 83; Gás-
pár: Bb. 45; János: D. 99. H. 99. U. 96. Bb. 45; István: B. 98. Bb. 45;
Klára: Bb. 45; László: U. 98. Bb. 45; Miklós: D. 99. G. 44. H. 99; Péter
D. 99. I. 56. U. 98. Bb. 45; Samu: B. 59.

¹⁾ Bak cs. lev. I. k. Nr. 4.

²⁾ A mai hit- és vallás közönyös világban vajmi kevés családfő van, a

tokaim) mellyek rendszerint így következnek: a felső mezőben vagjon tíz darabb földem, a középsőben kilencz, az Alsóban hat, a felső réten két darab. Hatolykán két Josszágom melyekk vicinussí kitetszenek a memorialisból, a leveleket is Bátyám kezében bizom, mivel a nemes Leve-lünk is edgjut vagjon. minthogj a Feleségem mostoha Anyok látom kemény hozzájok; a mi gabonám s Labas marhám vagjon oszsa el a Bátyám Istenesen közöttök, a faimnak visellye gondjokat mint Attyafiainak.“ ¹⁾

Bak György a megbízatásnak meg is felelt; magához vette őket, felnevelte. — Kik közül Jánosról (II.) semmi adattal nem birunk.

6. *Bak Kelemen (I.)* A mint az állam hajója békés viszonyok sima felszínén akadály nélkül lejt, vagy szirtek között kétesen evezvén s háborgó örvények fölé juttatván hullámok csapdossák, jó vagy rossz, szabadság vagy szolgaság jó a hazára; a mint ezek a nemzetre építőleg vagy rontólag — s mind két esetben legnagyobb befolyással vannak: akként a békés — nagy háborus viszonyok a családok életére ép úgy, mint egyesekére nagy hatással vannak; azokat emelik vagy súlyos viszontagságok tömkelegébe viszik. — Bak Kelemen is sz ország különböző körülményei hol felemelték, hol lesujtották. — Az ő idejében Erdélyben, legkivált a székelyföldön különféle háboruság és sok minden más adta elő magát ²⁾, a mik őt is mint

ki nemcsak maga neveli istenesen gyermekeit, hanem — midőn halál vagy más balsors által gyermekeitől meg kell válnia — istenes nevelésüket másoknak is szívére köti! . . .

¹⁾ Bak. cs. lev. I. k. Nr. 4.)

²⁾ 1663-ban török-tatár sergek pusztítottak ismét Erdélyben. — 178. nyarán Béli Pálfele lázzadás adta elő magát (Kőváry: Erd. Rég. 144. l.) mely lázzadásban különösen a háromszékiek közül sokan vettek részt, miért többen nótáztattak és rabságra jutottak; azonban 1679; 10 t. cz. nyomán amnestiat kaptak. — 1680—82-ik években a havasföldi és moldvai szomszédok a háromszékieknek, a csik-gyergyai és kászoniaknak is sok kárt okoztak, mely megbántódások 1682. febr. 7-én hozott 21-ik articulussal orvosoltattak meg (Olv. Csik Gy. Kász. leírását Benkő Károlytól I. k. 73. l.) — 1683-ban tatár had ment át az országon, s ennek szükségére sok juh, vágó marha és kenyér vettetett ki.

több más nemeseket magukkal ragadták, birtokai egy részéből kiforgatták; sőt annyira is juttatták: hogy nemesi praerogativaival is mindig nem élhetett. — Fia Bak Pál egy iratában okul felhozta, hogy gyámoltalan árva állapota — s az idő mostohasága miatt nem volt capax Bak Kelemen nemesi szabadságának manutentiojára¹⁾; azonban a családi hagyomány és némely jegyzetek azt tanítják: hogy a magyar szabadság nagy bajnoka, a lángszellemű de szerencsétlen II. Rákóczy Ferenczféle mozgalmakban részt vett, valamint a székelyföldön mindenki, a ki hazáját és szabadságát szerette;²⁾ az ugynevezett kuruczok (Rákóczy pártján levők) levezetésével, a hazából kiment Moldvába több más

A viszályok hosszú sora Erdélyt a végveszély széléhez hozván, ettől — s a török nyomasztó véduralmától elizonyodva, Erdély rendei 1686-ban a törökön győzedelmeskedő I. Lipóttal szövetségre léptek, melyet 1687-ben megújítottak: s így Erdély még azon évben Magyarország királya I. Lipót oltalma alá jött. — 1688-ban a porta szövetségének felmondatván, német ör seregek szállták meg a várakat; — mire mindenki azt gondolta, hogy a béke olajága fog virulni; de csakhamar új vész jött legkivált a székelyföldre, Tököly Imrénének egy török-tatár- és havasalföldi sereg élén benyomulásával. — Ugyan is, I. Apafy 1690-ben meghalván, Lipót császár Apafy utódául már megválasztott fiának, II. Apafynak megerősítését mind halaszgatta; mi békétlenséget okozva többeket Tököly Imre táborába hajta; ki 1690 aug. 20-kán 70-ezerből álló sereg élén *Töröcsvárnál* Erdélybe berontott, 21-én egy hétfő napon *Zernestnél* az egyesült erdélyi és német sereget megverte. A keresztényeket rabságba vivő pogányoktól félelmök miatt egész Háromszék- s a többi székbeliek is magokat oltalmazandók és megtartandók, az erdőkre futottak; kevés férfiakat hagyván hátra a falukban. Aug. 25-kén az egész sepsi, kézdi és orbai szék átadta magát Tökölynek, és sokan táborába mentek; mire aug. 30-kán bátorságosítás adatott. — Ez alkalommal ugyyszólva bántatlanul menekültek meg a háromszékiek s a többi székelyek a pogányok pusztítása és rabságából; de Tököly, ki *Keresztény szigetén* erdélyi fejedelemségbe beiktattatott, a császári seregtől meggyőzötven, Udvarhelyszékfelé visszatért, s a német seregtől a székelyföldön át oct. 26-kán kiűzetett Erdélyből Havasalföldre; a hova a székelyekből sokakat elvitt erővel. — A császáriak ez alkalommal octóber vége és november első részében pusztítottak s prédáltak, a mit kaphattak; különösen lovakat és eledelneműt requiráltak (Olv. Benkő K. Csik Gy. és K. leir. II. k. 124–125. l. Kőváry: Erd. Rég. 135–136. 198. l.)

¹⁾ Bak cs. lev. I. K. Nr. 4.

²⁾ *Rákóczy* a nemzet ősi szabadságainak kiküzdésére kelt volt fel; miért az erdélyiek közül többen, de legkivált a székelyek közül sokan vettek részt

székelyföldiekkel. Birtoka ezalatt pusztulásnak indult. — Hogy amnestia kapása után 1710-ben jött-e haza, midőn — Cserey Mih. megjegyzése szerint ¹⁾ — Imecs Mózes és István (Imecs Tamás fiai) is hazajöttek kegyelmet kapván, ²⁾ arról az adat hiányzik. — Rákóczy több csatájában vett részt: kardja még maig is meg van, ³⁾ melyel ő a Rákóczyféle forradalom legtekintélyesebb embereinek egyikét sőt egyik fővezérét *Károlyi Sándort* egy csatározás alkalmával megmentette; minek örökemlékéül Károlyi nevét — mint a családi traditio tartja — ezen kardba bevéssette; a melyen a „*Caroli*“ név most is tisztán szemlélhető különféle cifrázatokkal. — Bak Kelemtől hátramaradva volt egy háromoldalú pecsétnyomó is, melyen a Bak családi czimer s az ő nevének kezdő betűi is (B. C.) bemetszve voltak a mit ereklyeként őrizten, de István öcsémnek átadván, általa Vizaknán meglátogatásom alkalmával, valahová hazamenelekor eltévedt. ⁴⁾ Bak Kelemen nője volt: hatolykai Pál

az ő harcaiban. A nemesség ugyszólva mind az ő pártjára állott (Kőváry Erd. nev. cs. 221. l.

¹⁾ Hist. p. 433. Kőváry: Erd. nev. cs. 126 l.

²⁾ *Rákóczy* F. Lengyelországba menekült, leghivebb vitézei utána, vele mentek, nem akartak tőle elszakadni, míg csak minden reménytől megfosztatva *Rodostóba* bujosott. Ezek Besszarabiában és Bukovinában barangoltak, bujdokáltak s nem volt szabad haza menniök. Fejvesztésre ítéltettek, mint Rákóczy hívei, kik meg nem hódoltak a császári kegyelemnek.

1772-ben *Mártonfalvi Mór*icz arra járván mint hittérítő, látva e nép leirhatlan nyomorát, mint magyar ember részvéttel viseltetett irántok; s miután kérték: hogy eszközöljön kegyelmet nekik a hazába való visszatérésre, felment Bécsbe, előadta *Mária Teréziának* kérelmüket; de először elutasítottak. Azonban hosszú könyörgés után végre beleegyezett abba, hogy *Bukovinába* letelepedhetnek, és nem fognak üldöztetni, mint fejvesztésre ítélt lázadók.

Mire 1776-ban *Mártonfalvi* összegyűjtötte őket, *Splényi Gábor* bukovinai kormányzó titkos pártfogása mellett hozzá fogott a falvak építéséhez. *Is'en se-gíts* volt az első falu neve, a többiek; Fogadj Isten, Sándorfalva, Hadna, Litény, Falkó, Józseffalva, Andrásfalva, Hadikfalva nevet kaptak. — Melyekből folyó évben a hazatelepítés megindított — („Katholikus Család“ képes hetilap: 1883. évf. Mart. 25. sz.)

³⁾ Jelenleg e mű szerzőjénél.

⁴⁾ Azonban lenyomata több okmányon megvan.

Zsuzsánna, kitől hátramaradt két fia: *Iál* és *Péter*. — Péterről hogy hol lakot s mitörtént vele, még eddig semmi egykoru feljegyzést vagy iratott nem találtam.

Egy 1703. jul. 2-kán hatolykán kelt compositioban emlittetik az: „hogy levén Hatolykai Bak Kelemennek (senior-nak) és hatolykai Bak Andrásnak hatolykán két dara b fundusok (ülőhelyek), az egyiknek vicinussa egyfelől Pál Mihály jószágá, a másfelől az országot (via publica); a másiknak pedig szomszédja egyfelől Erdő Miklós jószágá, másfelől Balog Mihályé. — Ők ezen jószágokat együtt birták, de a fennirt időben úgy egyeztek ki: hogy az Erdő Miklós mellett való jószág maradt Bak Kelemennek örököskepen, a másik pedig Bak Andrásnak. ¹⁾

7. *Bak Pál*. (I.) Bak Kelemen nagyobb fia, a szentkatalnai Bak családnak ugyszólva második alapítója.

Egy nemes családot, kegyes Olvasó! igen találólag lehet hasonlítani egy virágzásra és gyümölcsözésre képes fához; mely bár annyi viszontagság teljes év pusztító viharai által sokszor megingatva és megtépdesve volt, életképességénél fogva ma nem hogy disztelenül áll, hanem gazdag és terjedelmes ágain virágainak illatát folyton árasztja maga körül, s újabb hajtásokkal folyton gyönyörködtet.

A XVII ik század másodfele a Bak család életében olyan idő volt, midőn a család féltékenyen őrzött fáját romboló elemek vették körül: folytonos háboruk, tüzzel-vassal pusztítások, kirablások, vérengzések, rabságba hurczoltatások gyökerein mint emésztő férgek rágódtak.

Igen komor és rideg szaka volt ez időkor a Bak családnak, — de a tél tavaszt hordott méhében; s a családnak annyi oldalról megtámadott és megrongált fája a bekövetkezett tavasz meleg lehelletére uj élet virulatra szökkent.

Miként vész és vihar után, bármely erős és tartós volt az, végre feltünik a nap, hogy fényével és melegével

¹⁾ Bak es lev. I. k Nr. 28.

újéletre hívja a megzavart természet: családjunkban is fél-század mozgalmái és zavarai után végre hatalmas szellemű férfi emelkedett ki, hivatva és képesítve orvosolni az ejtett sebeket, új fényre emelni a családnak némileg elhalványodott dicsőségét.

Bak Pál ügyvéd volt ezen dicső és jeles férfi! . . . Az ő élete a szentkatolnai Bak család történetének egy legfényesebb lapját tölti be. — Ő a családra nézve gondviselésszerű férfi volt. — Életének minden ténye és intézkedése a család java és emelésére volt irányulva.

Az isteni gondviselésnek átkutathatlan bölcseségű intézkedését ismerjük fel abban, hogy midőn családjunk a harcok, török-tatár dúlások miatt esőfélben volt: a család hajójának vezetését szellemében és irányában oly derék férfira bízta, mint Bak Pál; ki mintha varázsvesszővel illetve volna a Bak családot, azonnal egy virágzó gyarmattá változott át Szentkatolnán, s emelkedése újból megkezdődött! . . .

Valamint Bak Tamás nősülése következtében Szentkatolnára áttelepedett Hatolykáról: ezt tette Bak Pál is; nőül vevén Szentkatolnán lakó egy rokonát, *Buda Erzsébetet*, Buda Lőrincz és Bak Kata leányát. ¹⁾

Ő 1699. oct. 22-én már mint szentkatolnai lakós említettetik. ²⁾

Bak Pál nője Buda Erzsébet, atyjának 1696. nov. 15-én készített testamentuma nyomán — még mint leány — több darab földet kapott ³⁾; de anyja is testamentumat készítvén 1710 mart. 18-án, Szentkatolnán és Felső-csernátonban levő minden belső telkét és külső fekvőit Bak Pálnénak hagyta. ⁴⁾

¹⁾ Bak csal. lev. I. k. Nr. 32

²⁾ U. o. I. k. Nr. 26.

³⁾ U. o. I. k. Nr. 23.

⁴⁾ U. o. I. k. Nr. 32. — Ezen testamentumban rövideden *Buda Lőrinczné Bak Kata családja genealogiája* bennfoglaltatik következőleg: „Az nehai Atjám Bak István és az Atjammak az Atja volt Bak László, kinek és mint Felső Csernatomban és Alsó Csernatomban lévén benvaló Fundusok,

Az említett végrendelet —, és az elzálogosított külső és belső fekvőségeknek időnkénti kiváltása nyomán, Szentkatolnán és más falukban levő majd nem minden Bartokium és Budaiahum bonumok a Bak familiára szállottak át; de a hatolykai Bak birtokokból és más helységekben levő rokcni birtokokból is igen sokat cseréltek át Szentkatolnára; — mint ezt a család levéltárában levő számos okmányok tanusítják.¹⁾

Szülőföldem — a hol most Bak István öcsém kuriája van, nem különben a hol Bak János, Bak Ádám, Bak Pál (elhalt testvérem) és Bak József (Bak Juli) fundusai vannak, mind a Bak Pál és Buda Erzsébet öröksége és szerzeménye jobbára; hasonlóan említettek által birtokolt szántóföldek és réteknek is nagy része.

Hogy Bak Pál és Buda Erzsébet örökösödés, őseik által elzálogosított kül- és belbirtokoknak kiváltása és másféle fekvőségeknek szerzése által mily nagy birtok — tömeget gyűjtöttek össze, bizonyítja leginkább a máig is meglevő: „Inventarium Nobilis Pauli Bak de Hatolyka,

mind pediglen Hatolykán és ezen Faluknak három Határban, némelljek pedig abalienáltak is meljiek az néhai nagj Atyámnak Bak Lászlónak Testamentaria dispositioja extal rolla.“

¹⁾ A) *Szerzett vagy kiváltott belbirtok;*

a) Szentkatolnán: 1714. apr. 8; item 1726. nov. 4; 1719. maj. 6; 1729. mart. 15; 1732. dec. 27; 1735. mart. 13. és maj. 3-án kelt iratok szerint.

b) Imecsfalván: 1718. nov. 16-kán Péter Miklósné Buda Annától Buda István leányától megvették imecsfalvi jószágát; hasonlóan 1719-ben pedig Buda András, Bálint és László bel- és külbirtokait is.

B) *Szerzett és kiváltott szántók és rétek:* 1700. febr. 18; 1705. jul. 24; 1709. apr. 29; 1711. febr. 12; 1711. jun. 17; 1714. apr. 26; 1719. máj. 3; 1720. jul. 16; 1724. jun. 1; 1728. aug. 12; 1732. apr. 15; 1732. jun. 10; 1734. jul. 12; 1738. jun. 4; 1740. oct. 20; 1740. jun. 24; 1741. apr. 25; 1743. apr. 19; 1743. jun. 7-kén stb. — kelt contractusok tanúsága szerint. *

C) *Cserélt kül- és belbirtokok:* 1712. jun. 10. Imecs Mátyással cseré; 1713. apr. ult. Buda Jánossal; 1716. aug. 30. Imecsfalvi nemes Imecs Mózes-sel; 1716. oct. 22. Elekes István és nője Buda Klárával; 1721. jun. 18. Hatolykáról Demien Lőrinczcel; 1727. febr. 2. Rakottýásnak imecsfalvi réttel s 20 frt reaadás által Csoma Miklóstól átcserélése; 1732. dec. 27. hatolykai földel egy szentkatolnai benváló cserélése; 1733. máj. 3. Hatolykáról; 1735.

Qui nunc residet in Sede Kézdi, Pago vero Szentkatolna, et Consortis ejus Elisabethae Buda, de bonis Immobilibus tam internis, quam Externis, quae bona Fide christiana taliter sunt descripta secundum seriem in An. 1745 die 6-ta Marty, In Domo nostra nobilitari — etc. ¹⁾

De mutatja Buda Erzsébetnek 1761. szentivánhava 8-kán készített testamentuma is. ²⁾

Bak Pál asztagait a martonutjánál levő nagy földre rakatta, mint azt a régi emberek mesélik.

Hatolykai Pako Dávid és Molnár Márton primipilusok kézen fogott köz Birák igaz hitők, subscriptiojok és pecsétek alatt kiadott levél szerint, 1708. január 10-kén Hatolykán nemes Bak Bálint házánál Szentkatolnán lakó Bak Pált, Baholczi Ráduly és György, kik Moldovából származtak s többnyire Fogaras földén zselléreskedtek, kiknek nem lévén senki pártfogójok és földesurok, kérték: hogy venné őket keze alá jobbagyokul, és adna nekik helyet.

Mit meg cselekedvén Bak Pál, kötelezék és köték magokat Bak Pál és maradvainak, vagy legatariusinak örök jobbagyságra fiuról-fiura, hogy soha más földesurat ne válthassanak. — Kik azonban 1752-ben profugusok lettek, s kiket 20 magyar forintért Bak Pál Mátis Mihálynak adott. ³⁾

1710-ben említés tételik Bak Pál iratai között, hogy döghalál uralkodott.

1717, apr. 24-ke tájt Bak Pál „nemes sz: Katolna falvának Inspector“ volt. ⁴⁾

Ugyanezen évben s 1718-ban is találtatik Bak Pál jegyzeteiben: hogy nagy szükségét szenvedtek a háromszékiek, sőt maga az egész Erdély. — Miről a csernaton

mart. 13. Imecsfalvi birtok és földekkel szentkatolnai birtok- és földesere 1735. máj. 3. Imecsfalvi birtoknak szentkatolnaival; 1748. apr. 16. Hatolykáról szentkatolnairai átcserélése némely földeknek.

¹⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 84.

²⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 100.

³⁾ Gyulafeh. káptl. lev. Cent. Gg. Nr. 34.

⁴⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 44.

matricula 1-ső lapján is tétetik említés több történetileg nevezetes jegyzetek között.¹⁾

Bak Pál nem elégedvén meg az anyagi emelkedéssel, hanem 1732-ben után látott: hogy atyja Bak Kelemen alatt felfüggesztett nemesi jogok használatába ő- és utódai visszajussanak; miért mélt. L. B. Főkirálybíró Apor Péterhez mint Háromszék Főjustitiariusához folyamodott: „*hogy méltóztassék a Praedecesoraínak kegyelmesen és observáltatott nemesi Privilegiúmnak Praerogatívájában menutenealtatni, és annak beneficiumával éltetvén consolaltatni*“ — — felhozván érvül azt: „hogy atyja Bak Kelemen árvaságra juttván nemesi szabadságának manutentiojára mind gyámoltalan árva állapotjára s mind az üdönek mostohaságára nézve capax nem volt“ — — „s hogy ő is in proxime praeteritis Temporib. vicissitudinibus nyilván való igazságához jutni praeepeditaltatott, hanem most Isten kegyelmességéből igazságának meghmutogatásához kívántato Literale instrumentumjé kézhöz juttak“ . . . „autenticum Documentumok által léjendő demonstratioi után nyilván való igazsága restitutiojat imploralja“ stb. . . .

B. Apor Péter Bak Pál ezen folyamodványát nyújtódon 1732. aug. 21 én kelt indorsatoriummal Nemes Háromszék Gyülésére rejicialta; mely 1732. aug. 23-kán Márkosfalván megtartatván „Bak Pál instans dolga in Generali Congregatione proponaltatván, és jelen lévén mint szent. Katolnáj s mind Hatolykai Nemes es lofó emberek és Falusbírák, exhibealván az Instans nehaj boldog emlékezetű Rá-

¹⁾ „Az feljebb elmúlt 1718-ik esztendőnek szörnyű terméketlensége és hallatlan meddősége miatt szálla igen nagy éhség a földre annyira, hogy az emberek semmi dög megevésének nem kedveztek, sőt Gelenczén az emberhúst is találtatott, ki megette, az miatt nagy Pestis borítá el földünket, a sok jámboro' más felekkel elegyesen elhalának.“

Csik-Kozmási R. cath. Megye régi Jegyző könyve 74- és 75-ik lapjain pedig Lukács Mihály esperes ezt jegyezte fel: „1717. máj. 15-től 1719 sept. 2-ig mezőbben akkora szárazság volt, hogy csak egyszer is a föld termények termesztetésére nézve meg nem ázott, a földön a fák és füvek gyökerei kiszáradtak, némely helyeken egy esztendeig s tovább is a tavak s kutak kiapadva

koczi Györgj Fejedelem idejében in An, 1635. Die 25 Octobris lött Generalis mustrának Urbariumát in autentica Copia, melyből constál: hogj Hatolykaj Bak Tamas igaz nemes ember volt; item Egj in Anno 1685. apertalt rel toriat meiyből manifeste extál, hogj Hatolykai Bak Tamasnak fia ugjan Bak János és Kelemen es igaz nemessi szabadsággal élt az attyok Bak János és Nagy Attyok Bak Tamás. — Item mas Relatoriat sub apert. 1732. melyben világosan fatéalják, hogj az Instans Bak Pál édes Fia Hatolykai Bak Kelemennek, — *Quibus sic pmissis az Instáns nemessége és Genealogiájának deductioja ellen senki nem contradicala, ahöz képest eo kegyelme juxta tenorem exhibitarum in pristinam avitici nobilitatis Privilegii proerogativam Nobilium reducallatik.* Márkosfalva, in In Generali Inclý: Se-

voltak, az őszi és tavaszi vetések s a gyümölcsfák teljességgel semmit sem termettek. Innen 1718-ban hallatlan — akkora éhség a mi Hazánkban, hogy az éhségtől kényszerítve némely erősebbek erőszakkal csoportosan gabonát s más élelégeket tulajdonosaiktól elraboltak és elpredáltak, hárs-, bikk-, cserfák hajait a két utóbbiaknak makkjait stb különböző gyökereket, nádat, még szalmát polyvát is egyben ronesolva, és pogácsa vagy kenyér formára; megsütve enni kénytelenek voltak. — A megdöglött lovaknak kutyáknak testeit, sőt Háromszéken osdolafaluban az éhség miatt megholt gyermekek elszáradt húsait ették némelyek; szóval akkora éhség, hogy némely falvakban annyin holtak el éhség mint pestis miatt (Benkő K. Csik Gy. k. leir. I. K. 84 85. l.) Az éhségtől elharapozott a pestis 1719. januáriustól kezdve, Julius és augusztusban annyira hatolt, hogy szinte fele a lakósoknak pestisben veszett el (Benkő K. Csik Gy. K. leir. I. K. 85.) — Ekkor történt, hogy leginkább az 1717-ben a földben vetett őszi mag egész esztendeig állott, annak utánna csirázni kezdett és 1719-ben reménytelenül akkora gabona termés lett, hogy a mi földünkön a történetben is ehhez hasonlót nem olvashatni (Benkő K. Csik Gy. K. leir. I. 87. l)

A családi iratok között jegyzékben következők olvashatók, a fennemlített-
tekkal kapcsolatosan: „Anno 1719. Nagy Pestis grassalván az országban: Kegyelmes Urnak ő Fellsége Decretumabol a Mélt. Erdélyi Guberniumnak Ke-
mény Commissioja érkezett az egész Országgra; Hogy minden szérdán Bőjt-
jünk sub Poena: Officialibus Crimen Laesae Majestatis. Nobilibus fl. 12, Ple-
beis fl. 3. melly is Piem Ususra fordittassék.

dis Háromszék congregat. Die vigesima tertia Augusti.
Anno 1732.

Baro Petrus Apor de Al—Torja m. p.

Supr. Jud. Reg. Trium Sedium Siculicalium Sepsi,
Kézdi et Orbaj utet Miklosvár.

L. S. Joannes Dombi de Ikafalva m. p.

Juratus Assessor et notar. Incl. Sed. sic. Kézdi. ¹⁾

Ezen dicső tette és a fennemlitettek után, kedves Olvasó, történelmi hitelességgel állithatni: *hogy a szentkatalnai nemes Bak familiának Bak Pál valódi alapítója; de azt is mondhatni, hogy ő az, kinek a Bak család tekintélyét köszönheti egész le korunkig.*

Életének másik nem muló dicsőségét képezi az is, hogy mind azon okmányok, melyek nyomán „in pristinam avitici nobilitatis Privilegii praerogativam restitueztattott a Bak család,” hogy a későbbi nemzedék számára is megőriztessenek, Nagy-Szebenben 1733. mart. 6-kán a Gubernium által transummaltatta és párban kiadatta sub sigillo Judiciali et autentico Tranniae Jurium suorum uberiore futuram ad cautelam necessarias. ²⁾

A székelység a Rákoczi mozgalomnak mindvégig legkitartóbb, legönfeláldozóbb támogatója lévén, legelőbb fegyverétől fosztatott meg; azután adómentessége is megszűnt, az 1713-ki országgyűlés azon végzése alapján, mely kimondá: *hogy mind azon nemes kinek nincs két, a község terheit supportáló embere (jobbágya) adózni tartozik.* ³⁾ — Ezen törvény a czimeres nemeseket, armalistákat is adó alá vonta, és adófizetőknek nyilvánította. ⁴⁾

Azonban e törvény később odamódosított, hogy a nemesek közül azok, kik az 1753-dik év előtt nyerték nemességüket, ha két adófizető urbéresük vagy zsellérük van, az adózás terhe alól mentesek, a kik pedig 1753. után ne-

¹⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 4. — Transum : p. 17—20.

²⁾ U. o. I. K. Nr. 4.

³⁾ Orbán Bal. Székelyföld. I. K. 9. l.

⁴⁾ Sósmezei Vajda L. Erd. Polg. Magy. Törv. Hist. 466. 419 420—423.

mesitettek meg, csak úgy vétetnek ki az adó alól, ha tiz adófizető urbéresük vagy zsellérük van. ¹⁾

Bak Pál e törvény alapján 1735-ben a *nobiles contribuentek* közül is kiakarván magát vétetni, és a *nobiles exemptik* közé kívánván számláltatni: folyamodott a mélt. Főtiszt. és Tekintetes Háromszékhez, kérvén „hogymivel vagyon már husz Esztendeje, hogymnms Kézdi Széket Procuratori szolgálattal szolgálja, ugymhasonlóképpen nms Kézdi Székben ha mi ollyas publicumok, Tkts V: Kirally Biro Uraimek mindenkor applicáltak, és kész volt capitasa szerint szolgálni; kéri hogymezen regtől fogva való szolgáltatást megtekintvén méltóztassanak őt azon szabadsággal éltetni, mint a több nms székben levő Prokator urakat, accedal ezen fen megirt ratiohoz az is, mivel vagyon két hazjo Jobbagjom s az kik is maga facultasa felet, supportalhattyak. Instalja azért nagj alazatosan a mélt. Feő Tiszt Urat, és Tekintetes Nemes Háromszéket méltóztassanak őt az ado alol eliberalni.“ ²⁾

Az Instans dolga assummaltatott ugyanazon évi mart. 8-án, és a Rectificatorok által a kérés figyelembe vétetni ajánlatott; minek következtében „*Az Instans ad exemplum alior: in persona eximattatik, és Jobbágyi-Contribualjakk.* Dalnok, 28. mart. 1735. Ex Communi Congr. Sedis Háromszék extrad. per Georgium Gaztagh Jur. Sedis Miklosv. notar m. p.

Továbbá, megemlitést ki nem kerülhető Bak Pálról az is: hogymő hangya szorgalommal összegyűjtötte mindenünnen a Bak család multjára és birtokára vonatkozó okmányokat, és két kis levelesládáscskába elhelyezte. ³⁾

Bak Pál 1759 tájt halhatott el, mivel már egy 1760. apr. 12-kén kelt iratban „nehainak“ emlittetik. ⁴⁾ — Sajnos, hogyma szentkatolnai halottak anyakönyve éppen azon része hiányos, amhol családunk emderék férfiának élete ha-

¹⁾ Dr. Dósa E. Erd. Jogt. I. 226. l.

²⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 73.

³⁾ Melyek jelenleg Bak István öcsémánél vannak.

⁴⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 95.

landó lenni megszűnt, kit a halál és tettei halhatatlanná tettek! . . .

Sirját Bak Ádám családi hagyomány után ott lenni állítja, a hol fia Bak József, unokája Bak Elek vannak eltemetve.¹⁾

Bak Pál, ha nem volt is egy *Titus* és egy *Márk Aurél*, ki általa boldogult sok ezer népének laistromát olvashatá; *de volt egy olyan, kit egy család míg él — örökké áldani fog!* — — —

Antaleidas, midőn hallotta: hogy egy bölcs és majd nem csak magából a szép szólásból álló ember, *Herculesnek* dicséretére szorgalmasan nagy munkával készülne, azt kérde: „*Et quis illum vituperat?*“ . . . „Hát, ki gyalázza Herculest?“ . . . Tudniilik: feleslegesnek állította lenni ő azon férfinak dicséretét szóval előszámlálni, ki nem csak a spártaiak között tiszteltetnék, hanem mások által is.

Kegyes Olvasó! feleslegesnek tartom én Bak Pál minden jeles tetteit felemlíteni és dicsérni őt, ki nem csak a Bak család körében, hanem az egész Kézdi székben tisztelt volt, ki aere perennius, érczénél tartósabb emléket hagyott hátra maga után! . . .

Bak Pálnak Buda Erzsébettől három fia és egy leánya származott: András, Kelemen, József és Ilona. — *József* a szentkatolnai ágat tartotta fenn,²⁾ *András* a noszolyi ágat alkotta³⁾, *Kelemen* jórendire elhalt, mielőtt családot alapított volna, *Ilona* pedig előbb martonosi Fülöp Samuelhez⁴⁾, ennek halála után pedig hilibi Gál András⁵⁾ ment férjhez.

¹⁾ Lásd, — alább. ²⁾ Lásd, 79-ik lapon. ³⁾ Lásd, 74—79-ik lapon.

⁴⁾ A martonosi *Fülöp család*, nemes család. Armálisok 1650. mart. 23-án Gyulafehérvárrt kelt; a melyben Fülöp Demeter, s általa: Péter Samu és Farkas fiai, nemkülönbén Péter és István testvérei nobilitáltattak (Olv. Gyulafeh. káptl. lev. Nobilitatio Demetry Fhülöp de Martonos 25. Libr. Reg. Geogr. Rákoczi 1650. fol. 24) — Fülöp Samu és nője Bak Ilonáról egy 1739. junius 4-kén kelt contractusban emlittetik: „hogy ezelőtt mintegy 20 esztendővel emaritaltatott, de minthogy Kézdi székben Martonosban nem lakhatott, Szentkatolnára recipiálták magokat (Bak csal. lev. I. K. Nr. 77.)

⁵⁾ A hazai történelem és törvénytudomány mezején dicső nevet kivívott *hilibi Gál család* ivadékháoz, 1745-ben.

Bak András és József 1760 nov. 1-én a belső fundasokat, ¹⁾ 5-én pedig a jobbágyokat, szántóföldeket és szénaréteket ²⁾ Elekes Mátyás és Dimény József nemes személyek és regiusok jelenlétében egymás között felosztották, mik atyjok halála után őket illették; érintetlen hagyván anyjok bel- és külbirtokait s fekvőségeit. ³⁾ — Mely alkalommal Bak Kelemen testvérök elő nem fordulván, ebből azt lehet biztosan következtetni: hogy ő már akkor el volt halva. Hasonlóan Bak Ilona is el lehetett halva, mivel ő sem említettik.

Bak András (I.) Bak Pál nagyobb fia, a családnak egyik kimagasló tagja. — Ő még 1739. előtt ⁴⁾ Czakó Ferencz ⁵⁾ rokona által nemes Doboka vármegyének alsó kerületbeli széki járásban levő Noszoly ⁶⁾ községébe kivittvén, ott megházasodott és letelepedett; nőül vevén szentháromsági és rontási Szereday Annát. ⁷⁾

¹⁾ Bak csal. lev. I. K. Nr. 97.

²⁾ U. o. I. K. Nr. 98.

³⁾ U. o. I. K. Nr. 97–98.

⁴⁾ Olv. Bak csal. lev. I. K. 77. sz. alatt 1739 június 4-én kelt contractust.

⁵⁾ *Czakó Ferencz* (gelenczei.) — Már 1702. előtt Dobokavármegyében lakott (Hodor Dobokavárm. esm. 36. l.) — Czakó családbéliek a Csernátoni családbeli nő jogán Gyulában, Csomafáján birtak jószágokat; de volt birtokuk Oláh-vásárhely és Kalacsán is — Gelenczei Czakó László, nője Csernatonin Anna (ki szül. 1738. megh. 1810-ben Csomafáján) fia Ferencz; ki meghalt 1833. sept. 11-kén Gyulában magtalanul (Hodor Dobokavárm. esm. 61. l. Nagy István: Magyar csal. III. K. 192. l.) — Czakó Zsigmond (szül. 1820-ban Dézsen), természetimádó, mint dráma-költő lett nevezetessé; meghalt 1847-ben (Danielik: Magyar Írók életrajz-gyűjteménye 87–88 l. Magyar Lexikon. 5. k. 564. l.) Atyja Czakó János birtokos nemes ember és megyei pénztárnok volt.

⁶⁾ *Noszoly* (Noszaj, Neszaj, oláhu: Neszról.) Régi község. Régentén vára is volt. Határa nagy, tágas mezőség; termékeny legelői igen jók. Lakják magyarok és oláhok. Legrégibb birtokosai; Sulyok, Csefey, Gavay, Süközsd Petky magvaszakadt nemzetségek. 1700–1702-ben pedig: Kálnoky Samuel, Henter Benedek, Domokos János, Szentpáli (Hodor K. Dobokavárm. esm.)

⁷⁾ Erdélyi rk. egyháztörténelmi nevezetességű nemes Szereday család ivadékát, — Szereday János leányát. — Molnos Elek 1882. apr. 15-én Sajó-Szentandrásról küldött levelében a többek között erre vonatkozólag írja: „A Szereday házzal közel rokonságban vagyunk s igen valószínű, hogy nagyapám-

Bak András atyja nyomdokit követte; Dobokavármegyében általa alapított Bak család, a jobb családok közé tartozott.

A történet *id. Plinius*, a római világ legnagyobb természettudósáról megjegyzi: hogy a Vezuv kitörését és hamvazását figyelvén e szavakkal: „*Fortes fortuna iuvat*“ — — — a Vezuv alján fekvő Stadiában lakó barátjához Pomponiusához cslnakázott. Kr. u. 79-évi aug. 24 én; azonban merészségének áldozata lett.

Bak András is a Dobokavármegyébe kimenetellel „*Fortes fortuna iuvat*“ — — — elvet követte; de Pliniusnál szerencsésebb sikerrel. — Itt előbb gazdatiszt, azután pedig szolgabírói hivatalt viselt.¹⁾ — Igen gazdag és módos ember volt; maga után oly nyomokat hagyott, melyek nevét családunk történetében tiszteltté teszik, s a Dobokavármegyében rokon családok körében pedig hálás kegyelet oltárára helyezik emlékezetét. — Maradékaik voltak: Bak János és László,

nak Bak Jánosnak az anyja volt Szereday Anna; . . . annyi áll: hogy gyermekkoromban anyám módosocská özvegy taníttatott egyszerre Szereday Jánossal, kinek apja Szereday Miklós vasas sz Iványon lakott, igen jól birta magát, meghalt 1854-ben (Bak csal. lev. II. K. Nr. 227.)

A nemes Szereday család okleveleiben, melyek a fehérvári káptalani levéltárban egy külön cistában, Molnos Eleknél pedig egész egy ládával vannak, Bak András és nőjéről több adat nyomára lehetne jöni sok tekintetben. — A Szereday család nemes levele a gyulafehérvári káptl. levéltárban van (Cista Familiae Szereday Nr. 1. Nobilit. Joannis literat. Zereday de Szentrontás, alias Szereda), melyet Bocskai István fejedelem adott; mely Armalisban Ban, Nagy alias Balog és Szala familiák nemessége is említettik. — Nevezetes okmány a Szereday családot véve a gyulafeh. káptl. levéltárban az is, mely szerint *Bereczky Istvánné Szereday Judit* 1693-ban Mikefalva, Cserged és Szamostelki jószágait Szereday Jánosnak eladta (Olv. Literalia Familiae Szereday. Nr. 21.) — Nemkülönbén Concambiales, quarum vigore *Michael Molnos de Andrásfalva*, dat bonā sua in Sz. Rontás, vadasd Ernye, Baréd habita Joanni Szereday, pro una sessione seu fundo in Pálfalva Sede Udvarhely A. 1693. (Lit. Fam. Szereday Nr. 2.) — Petrus Szereday de Sz. Rontás 1718. (Veszely K. Erd. Egyh. Tört. Ad. I. K. 74. l.) — A többit a Szereday családról olv. Kőváry: Erd. nev. csal. 262. l.

¹⁾ Mint Kun Lidia nagyanyám beszélte, ki Mária Therezia alatt leányos-

a) *Bak János (III.)* — Bak András nagyobb fia. Elég. vén 1816-ban a katonai plébániaház, — ez alkalommal az anyakönyvek is a tűz martalékai lettek; minek következtében az ezen évet megelőző idők adatai is elpusztultak. — Azonban, az összeszedett adatok között róla annyi áll: hogy 1780. máj. 30-kán Noszolyban házasságra lépett mint agglégény nemes septéri Fogarasy Máriával. ¹⁾

Nemes Dobokavármegyének több éveken keresztül assessora volt, mint unokája Molnos Elek írta. — „Nem tudván — írja róla a köztisztviszteletben álló katonai plébános is — hogy volt-e megyei tisztviselő, de azt látom, hogy főnemes családok házasságánál mint tanu sokszor ott volt.“ ²⁾

Családi levéltárunkban róla csak annyi említés van: hogy 1793. mart. 19-én minden névvel nevezendő részét a szentkatolnai jószágából, nemkülönben az említett falu három határábani szántóföldeit átadta Bak Borbálának (Simón Józsefnének) és leánya Annának. ³⁾ — Bak János Noszolyban, mint atyja, módos ember volt; Noszolyiakként a legszebb ökröket és lovakat ő tartotta. — Meghalt 1809 68 éves korában ⁴⁾, (mi azt mutatja hogy Bak János 1741 tájt születhetett), — Anna és Mária nevű leánygyermeket hagyott maga után.

Anna született 1797. máj. 6 kán Noszolyban; férjhez ment ugyanott 1820. január 22-én nemes magyarándrásfalvi

kodott; ki régi óntányérokat mutatott elő, melyeken Bakk András nevének kezdő betűi B. A. voltak bemetszve, melyek testvéreimnél most is megvannak mint családi emlékek.

¹⁾ A *septéri Fogarasy nemes család* valószínűleg egy a szászújörsivel, melyből nevezetes Fogarasy Gábor (1683—1701-ig alispán). Utána már alvinczi előnével leljük Fogarasy Istvánt (1768—1773. alispánt) stb. (Hodor; Dobokavárm. esm. 80, 437, 440 l) — A Fogarasyak Dobokavármegyében több falvakban birtak.

²⁾ Ntiszt. Péterfy Ján. lev. 1818. dec. 14, (Bak csal. lev. II. K. Nr. 226)

³⁾ Bak csal. lev. II. K. 134.

⁴⁾ Nője septéri Fogarasy Mária 1828-ban még említették; ő ugyanazon évben az országházának létesítésére ajánlott és fizetett pénzmenyiség ravatala alkalmával a dobokavármegyei birtokosok között „Bakné“ bejegyzéssel előfordul (Hodor Dobokavárm. esm. 259. l)

Molnos Elekhez. ¹⁾ Meghalt 1859. sept. 14-én, 62 éves korában.

Bak Mária, férjhez ment hasonlóan Noszolyban 1825.

¹⁾ Ki a kir. Tábláról ment ki Noszolyba; hol már 1824-ben Rectifactor Commisarius (adóróvó-igazgató biztos), 1837. körül szolgabíró, 1838-ban pedig dobokavármegyei árvabíró volt; mely évben febr. 1-én elhalt (Nagy I. Magy. Csal. VIII. K. 548. 1.)

Molnos nemes család (magyarandrásfalvi) Udvarhelyszék jobb családai-
nak egyike, (primor család). — A nagyobb rész katolikus, az eredete unita-
rius; egy unitarius püspök is volt belőle 1700 tájt, de többen vannak közülök
reformatusok is. — 1693-ban előfordul Molnos Mihály (de Andrásfalva) a Sze-
reday család okleveleiben, kinek anyja volt néhai nemzetes id. Bereczki Mi-
hályné. — 1815-ben Molnos Antal Udvarhelyszéken törvényszéki elnök (Nagy
I. Magy. csal. VII. K. 548. 1.), — ki mint fia Molnos Elek írja, később
Udvarhelyszék főkirálybírája lett — Molnos Elek lakott anyjától sepsi szent-
iványi *Henter Rózáldtól* örökölt birtokban Noszolyban. — A Molnos család e
század első tizedében igen tisztességes nemes család volt Noszolyban. — Le-
származási töredék táblázata következő:

I. Mihály [1693].				
II. Imre [1750].				
III.	Antal [1815], Henter Rózália.	Péter,	Imre	
IV.	Elek † 1838. Bak Anna.	Péter.	Károly,	Sándor.
V. Ádám [sz. 1822], def.	Károly [sz. 1825], Vinczi Fogarasy Teréz.	Elek [sz. 1830], b Inczedy Ida [cop. 1861.]	Ádám [sz. 1833]. Alsó Karolina.	
Fejérváry Mimi [cop. 1872].				
VI.	Amália, Róza,	Mihály. Tamás Lila	Anna, Elek.	

A Molnos család idősebb tagjai közül igen sokat köszönhetek a noszolyi
Bak család multja megismertetése tekintetében Molnos Eleknek, ki előbb Vasas
sz. Iványon lakott, 1879. óta pedig lakik Sajó sz. Andráson mint körjegyző és
kataszteri bivatlnok. — Első nőjétől aranyos-szentmiklósi b. Inczedy Idától
elválván, másodszor nősült 1872-ben nőül vevén szentháromsági és rontási Sze-
reday János özvegyét, sajó-sz.-andrás Fejérváry Mimit, a nemes Fejérváry csa-
lád egy igen derék ivadékát. — Gyermekek nincs, Szereday Jánostól maradtott
14—15 éves Szereday Ferenczet tartják és neveltetik

Hogy, Nagy-Ajtáról való s történeti nyomozásairól is nevezetes *Molnos
Dávid* (volt igazgató a kolozsvári unit. collegiumban), ki jeles egyházi beszé-
deinek gyűjteményéről s Thucydidesnek kéziratban levő fordításáról nevezetes
(Orbán B. Székelyföldl. III. K. 13. 1.), valjon a m. andrásfalvi Molnosokkal

nov. 27-én Etédi nemes Simón Lászlóhoz ¹⁾; mind ketten fiatalon elhaltak, magok után hagyván : Lajos, Julianna és László gyermekeiket.

Bakk Anna és Mária atyjok Bak János halála után 1822. okt. 10-én, nagyatyjok Bak Andrásnak Szentkatolnán és Martonosban jutott kül- és bel jószág részéért kiegyezés útján a szentkatolnai rokonok — Bak András testvére József gyermekeitől és részszerint unokáitól 1500 Réh. forintot kaptak. ²⁾ Anyjoknak pedig septéri Fogarasy Máriának 1830 körül történt elhalálozásával a noszolyi birtokokat is egymás között felosztották. — A belső nemes fundust — mely mintegy 4 hold nagyságu volt, kétfelé vágták. Az egyik részt, melyen van a curialis ház melléképületeivel, jutott Bak Máriának (hol férjével Simón Lászlóval laktak, mely most idegen kézen van); a másik rész Bak Annának (Molnos Eleknének), hová Molnos Elek épített csinos falusi lakot melléképületekkel, melyben most Molnos Mihály lakik. — A szántóföldek és rétek is hasonló módon kétfelé osztattak.

6. *Bak László (II.)* — Bak András kisebb fia; lakott Dobokamegye Czente községében, magtalan volt. -- Viselt előbb Rectificator Commissariusságot, azután Dobokamegye alsókerülete (circulus), buzai járás (procestus) szolgabírája volt 1771-ben; ³⁾ midőn Bonczhidára ment a megyei marchalis ⁴⁾ székgyűlésre, szék városi határ vaczkoros tetőn

rokon-e, arról adat hiányzik : valamint arról is, hogy csernatoni előnevű Molnos Zsigmond (1837. Hunyadmegyében ügyvéd, Nagy I. Magy. csal. VII. 548. l.) is ezen családhoz tartozó volna.

¹⁾ *Etéd* Udvarhelyszékben van; itt ma is vannak nemes Simónok. — Kállay említi (H. E. 284. l.) Simon Mihályt, ki fő székely nemes volt, kit Toldalagi Mihálylyal a szászok öltek meg. Nevezetes Etédi *Simon Márton* a mult században élt költő is (Dánielík Irók Életrajz Gyűjtőm : II. K. 72. l.) -- A Simon család Dobokamegye régi birtokosai és nemes családi közé tartozott (Hodor Dobokavárm. esm. 48 l.)

²⁾ Bak csal. lev. II. K. Nr. 182.

³⁾ Hodor: Dobokavárm. esm. : 467. l. Nevezetes itt az is, hogy Bak László vezetéke nevével a két *k* előfordul, melyet 1849. után a szentkatolnai Bakkok is használni kezdetek (Olv. 13 lapon.)

⁴⁾ *Marchalis* vagy *gyras*, helyesebben közgyűlés III. Béla alatt eredetét,

villámütés által lelte halálát hintójában egy nagy zivatar alkalmával sebesen hajtatas következtében; hol a bérctetőn még maig is látszik sirhalma jeltelenül. — Tisztségét közmegelegedés között egész haláláig viselte. — Igen jó szívű és nemes érzésű ember volt. mint a czegei öregebb emberek szóhagyomány utján állitják. — Birtoka testvére gyermekeire szállott. — Benne a szentkatolnai Bak családnak Doboka vármegyébe kiszármazott ága kihalt.

8. *Bak József (I.)* — Bak Pál harmadik fia. Született és lakott Szentkatolnán. — Nője volt karathnai *Könczey Zsuzsa*, kivel a torjai határon több darab földet és kaszálót kapott.³⁾ — Bak József atyja kuriájában lakott.⁴⁾ — Anyja özv. Bak Pálné Buda Erzsébet súlyos betegségbe esvén, 1762 Szent Iván hava 8-kán Dimén József és Elekes Mátyás szentkatolnai nemes személyek előtt testamentumot csinálván. minden vagyonát — a mely szülői: Buda Lő-

Corvinus Mátyás alatt pedig törvényes létét vette. — E gyűlésnek minden nemes ember tagja volt szavazati joggal. — Tárgyai voltak: tisztiválasztás, megye rendkívüli terhein könnyebbités, nemesi fölkelés — insurrectio —, közrovatok el- vagy nem fogadása stb. (Hodor: Dobokavárm. esm.: 271 l.)

³⁾ Bak csal. lev. II. K. Nr. 133.

²⁾ A *Könczey nemes család* Erdélyben több ágazatokban él; régibb története ismeretlen. — A család fészke Karathna, honnan előnevét is vette; s a honnan Szentlélekre, Lemhénybe, Fogarasba s többi más községekbe átszármazott. — Törzsöke: *Könczey Mihály*, ki hogy karathnai születésű, vagy más-honnan oda letelepülő, erről családi adat hiányzik. — Hogy a nemességet a család mikor kapta, ezt mutató adatra is eddig nem akadtam; de hogy harmadfél századon keresztül a nemesi jogokat és kiváltságokat élvezte, családi okmányok igazolják. — A gyulafehérvári káptalani levéltárban (Cist. Alb. 2. Fasc. 4.) előfordul 1667-ben karathnai *Könczey András és István* „Publicatio defectus seminis Grsi Georgii Babos de Karathna, ac statutio portionis suae in possessione Karathna, Cottuque Alb. exist: Pro Fisco Princ. instituta, ast per Stephanum köntzei prohibita A. 1667). — Ezen nemes Könczey familiából való a XVII-ik században élt *Könczey Ferencz* brassai főharminczados „ki decedálván, azt a hívatalt Apafy Apor Istvánnak adja“ jegyzi meg Bakcsi Genealogica Descriptio című kéziratában (Olv. Jancsó Emmanuelnél levő levelek közt.) — De a karathnai nemes Könczeyek közül való: *László* 1794–1815-ben Alsó-Fejérmegye kir. pénztárnoka; *Farkas* ugyanott és akkor szolgabíró, 1815-ben törvény- és árvaszéki ülnök; *István* megyei ügyész 1794-ben; *Elek* 1815-ben törvényszéki ülnök ugyanott; 1848-ban *Károly* Felső-Fejérmegyében ügyvéd;

rincz és Bak Katáról reá deveniált, u. m. beljóságait, szántóföldeit s szénaréteit, melyek 1760 nov. 5-iki osztálykor neki jutottak, mivel hosszas és súlyos betegségben őt ápolták, táplálták és gondozták, hagyta fia Bak Józsefnek és nőjének háladatosságából. — „Mivel Isten tudgya határát az életemnek — folytatá ő testamentumában — melyhez képest pihenésemig magamat megfosztani nem akarom, sőt világ szerent való kevés vagyonkáimból disponálnom mindaddig szabad lések, és ez édes fiamtól Bak Józseftől istenesen én is megvárom, hogy ily hozzá megmutatott szeretetemért én hozzám mindhalálomig igen jó gondviselő és dajkáló legyen, holtom után pedig szépen és becsületesen engemet e föld színéről el is takaríttasson a mi e világi és az Anyaszentegyház törvényit illeti, ugy“ (Bak csal. lev. I. köt. 100.)

Kedves Olvasó! elmulik ugyan az élet; mint a halotti harangnak hangja elenyészik a levegőben; de a jók emlékezete a hiv unokák szívében tul hat az idők sorain! . . . Az érdemesek nevét nem törli ki a századok késősége; örök áldása leng ezek felett a maradékoknak; nem ugy enyészvén el ők, mint azok, kiknek kártékony porait az utolsó halotti harangszó elhangzása után a sir senyveszté-

Lajos ugyanott pénztárnok (Nagy I. Magy. Cs. VI. K. 437. l.) -- Ugyan ezen igen terjedelmes nemes családból való „az igazszólás vértanuja azon fiatal Könczey is, ki a forradalmat követő gyászos korszakban emlékiratban önté ki hazafias szívének nemes fájdalmait (mint Orbán B. Székelyföldr. III. K. 79-ik lapján megjegyzi); ki miután ezért üldözöbe vétetett, a torjai kénbarlangba ment meghalni, hol az elfogására kiküldött foglárók csak hullát, a nemes lélektől elhagyott hideg testet találták.“

A család címere: mint egyes családtagok által használt pecsétlenyomatokból kivenni lehetett, egy ötszögü paizs, melynek mezejében, felágaskodva, félig látszik első lábával három virágot tartani egy szarvas. — A paizson felül sisak van koronával fődve. — A sisak csúcsáról különféle színű czafrangok függenek le a paizs két szélét díszesítvén.

A család *genealogica deductioját* régibb Genealogica Táblákból, hiteles levelekből és az újabbakra nézve maga tapasztalásából összeállította Karathnán Bőjtelőhava 10-én 1823-ban Könczey Aron és Szacs vay Julianna nagyobb fia *Dániel* a mélt. törv. kir. tábla Iródeákja és hűtös notariussa (Lásd, Könczey Albertnál Karathnán); a mely táblázat, Kun Istvántól kapott adatokkal kiegészítve és kijavítva következő:

sének átkok közt adják által szerencsétlenített rokonai, magzatai, honfártsai s néha az egész nemzet! . . .

1. Tábla.

I. Kőnczey Mihály.						
II. Imre.		Mihály.				
		Kun Ilona [1600.]				
III. Kata	Dorottya.	István,	András,	Ferencz,	szolgabíró [1632 - 7]	
Demién Tam. 1. Bartos Balázs.						
2 Szekeres Kel.						
IV. Bartos András,	B. Margit,	Gergely, Mihály.	Kata.	Mihály [1688],	András,	Istv.
Kovács György.		Pávai Vajna Anna, Hatalmas Jud.				
V. Kovács Balázs, Bartók Ferencz,		Anna,	Margit.			
		Ferencz György. Fodor Péter.				

2. Tábla.

IV. Mihály [1688-ban nagykoru], Pávai Vajna Anna.			András, Hatalmas Judit.		István.	
V. András, Kövér Judit.	Samuel, Bod Ilona [1700.]	Mihály, Gáborfi Anna.	Gábor, def.	Judit [Kisfaludy Ferenczné, kinek suc- cessori a peselneki Solyomák, Rápolthy- ék, zsögödi Mikók]		Ferencz, brassai fő- harm.
VI. József, Illyés Zsuzsa	Lajos [szolgabíró], def. 1690.	András, def.	Sándor [zászlótartó vitéz, künn maradt]			Anna Farkas Pál.
VII. Ádám, László Judit.	Gábor. def.	József. Kis Borbála.				
VIII. Áron, Szacsvay Juli.	Dániel, def.	Rozália, Erdő Ferencz.	Mária, Deák Samu.	András, Henter N.	József, B. Inczédy Ter.	Imre, Bodo Rachel
IX. Daniel, [def. 1840. nov. 22]	Dávid [gárda-profosz], Illyés Krisztina.	Ádám, Baka Lajcs, [kurtapataki.]	Erzsébet, Rozália.	Babos Józs.	József, Gidófalvi Anna. Kun Lina.	Borbála, Kovács József, Rachel, Imre Lászlóné Klára, Kovács Imréné Zsuzsa, Kovács Györgyné Agnes, Szacsvainé
X. Zsuzsa, Ada András.	Károliina, Zonda István.	Francziska, Zonda István.	Borbála, Kun István.			
			Domonkos.			

3. Tábla.

V. Könczey Samuel.

Bod Ilona [1700].

VI. Elek,		Mihály, def.		Samuel, def.		Ferencz.	
VII. Rafael, Mihály, Anna, Klára, Ilona, Farkas [1815] szbiró. Ferencz, Ilona, Éva, Juli, Kata def. Hente: papné. Kovács M. h. Pócsa Dáv. Könczey Sára [1791]. Babus Fer. Dávid El. Bodó Á. Simandv							
VIII. Zsigmond, Mária. Dávid, Elek [1788] törvysz. ülnök, Samuel, Rachel, Bodó Lázár. Bodó Juli. Bak Anna. Jankó Agnes. Kis Boldizsár.							
IX. Raf. f. 1836. Pethó Agnes. Mária, Kovács Zsig. Borbála, Balásyné. Farkas, def. István, Elek, Kun Agnes. Sára, Könczey Lás. Rafael, Ilyés Sam. Julia. Kata, Gyárfás Pál. Mari, def. Mih., Ágn., Teréz, Justi, Kata, Károolina-István							
X. Ágnes, Zajzon István felőrtal rf. pap. József, Kun Juli. Kata, Mari. Kelemen, Szöröcsy Zs. Emilia, Könczey Alb. Róza, László, Sára, Lidia, Szabó Lajos. Kun Kata. 1. Ada 2. Ilyés Zsig. Kovács Dániel							
XI. Albert[sz. 1841.] Anna, Klára, Kelemen. Könczey Emilia.							
XII. Albert, Emilia, Dénes, Zsuzsa, Elek, Victor, Albert def. def. def. sz. 1866. sz. 1868. sz. 1870 sz. 1875.							

Buda Erzsébetet, családunk e derék nőét — ki nem-csak birtokokkal, hanem dicső nőerényei, szorgalma és jó

Neki igen sokat köszönhet a szentkatolnai Bak család !
Bak József mind atyja, mind pedig anyja halála után

6. Tábla.

VI.	Dávid 1763. Szilágyi Mari.	Zsiga,	Kelemen,	András				
VII.	Kriska [1762. nagyh] Székely Dénes.	Kelcmen, def.	Sándor, def.	Antal, Szacs vay N. Csiktaplo- Fejér Borb. czai LÁ- zárné.	Anna, Gido- falvyné	Sophia, Forró Pál.	Klára, Babos Gábor.	Éva Babos Gábor.
VIII.	Antal [Szentléleki Könczeyek], Babos Juli.		Ferencz, Ugron Veronika.	István, Bodor Anna.				
IX.	Albert [honv. hadn.] Domonkos, Pünkösty Teréz.	Gyula [Pünkösty Julia] Tivadar, def.	József, Székely Kata.	Károly [nyujtódi] Thurzó Anna.	Farkas, Gyulay Nepomuczena, Benke Amália.	Elek, def.		
X.	Benczi, Anna.	Géza, Zoltán [Szacs vay Albin] Bertha, def. Béla [Gyárfás N.] Antonia Lajos	Ignác, Miklós def. Tollas Ter.	1. József [Jancsó Ida] 2. Ferencz. 3. Károly, def. 4. Veri. 5. László. 6. Juli. 7. Gábor, def.	Gyula. def.			

igen szép örökségnek jutott birtokába; kinek a Gondviselés a család életében szép szerepet szabott volt ki, de ő azt a családra nézve úgy be nem tölthette hivataloskodása és egész Háromszéken híres vendégszeretete miatt, a meny nyire azt tehette volna.

Családi birtokából sokat adott el, mint azt egyes oklevelekből láthatni. — (Olv. Bak csal. lev. 1760 máj. 11, 1765 máj. 19; 1766 jul. 24; 1768 máj. 13; 1772 febr. 16; 1775 oct. 23 stb . . .

1763-tájt kézdi szentkatolnai alsójárásnak Hütös Dulója (szolgabirája) volt. 1781-ben Hütös Birája.

A világ az embereket különösen két szempontból szokta megítélni. Az egyik az, mennyiben tesznek eleget hazájok iránti kötelességöknek; a másik az, mennyiben felelnek meg embertársaik iránti kötelemöknek.

Hogy Bak József mind e két kötelemnek, családján kívül — mennyire felelt meg, mutatják Kézdiszék annalessei.

Hiven szolgált a Kézdi széket¹⁾ több esztendőkön keresztül, például hagyván a maradéknak rendithetlen lelkiismeretességét s a peres ügyeknek páratlan igazságos ellátását, ami nélkül azokra nézve a tudomány nem használ, sőt veszedelmes. — Életéből a régiek, különösen nagyanyám Kun Lidia — sok érdekes epizodot beszéltek, a melyek az ő jó humoráról s találékony elmésségéről tesznek tanúságot.²⁾

Az Ég tizenhárom gyermekkel áldotta meg, kik névleg következők:

a) József (mint insur; tiszt halt el 1786-ban.)

b) Agnes (Raksányiné) szül. 1767 dec. 8.

¹⁾ *Háromszék* a legrégibb időktől fogva politikailag négy fiókrészre volt felosztva, u. m. Sepsi-Kézdi-Orbai- és Miklósvár fiókrészekre. — Kézdi fiókszék II. Alsójárásában 14 helység, 1 mezőváros (Kézdi-Vásárhely), és 1 taxalis hely (Bereczk) volt. (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 5. l.). A mi mutatja azt, hogy Bak Józsefnek düllői hivatalával elég elfoglaltatása lehetett.

²⁾ A többek közt érdekes, hogy a bereczki tanácsnak miként mutatta meg, hogy minő uton birja nőjének egy földét a bereczki határon? Nevezetesen az akasztófa domb eladása is a kézdivásárhelyi ref. papnak; hasonlóan megházassodási kalandjai is.

c) Anna (Könczy Elekné), szül. 1769. nov. 19.; cop. 1788. máj. 12.

d) Agnes, megh. 1771. sept. 25.

e) Ferencz, megh. 1811 febr. 14. (nője: Czakó Helena.)

f) Ádám, megh. 1811. aug. 26.

g) Elek, szül. 1771 január 2. megh. 1832 sept. 20. (nője: Kun Lidia.)

h) Zsuzsa, (Torjai nemes Rác Ferenczné.)

i) Erzsébet, megh. 1814. aug. 11. (Bereczki Sinkler Mihályné.)

k) Borbála, (Simon Józsefné, cop. 1793), megh. 1806.

l) Julianna, szül. 1776 mart. 12. (Szentiványi Tamásné.)¹⁾

m) Amália.

n) Éva, (Lázár Györgyné, cop. 1795 september 12.) megh. 1837.

Bak József 1786 sept. 11-kén, mind fekvő, mind pedig ingatlan javaiban gyermekeivel megosztozott; mivel nagyobbik fia Ferencz megházasodott, s Ádám fia is hasonlóan külön akart gazdálkodni. — Mely osztály szerint az osztozó atya Bak József s a kisebbik fia Elek, az ősi kuriaiban maradott, a hol ház, csür, istálló, sütő és gabonás is volt; — Bak Ferencznek pedig az említett ősház hely mellett levő fundus és reá épített ház jutott istállóval, — mely

¹⁾ Sepsz széki szentiványi Szentiványi nemes családból való; melyből a nevezetes *György* (ki Szentiványon lakik) háromsz. orsz. gyűlési követ volt; kinek nevével a hirlapirodalomban gyakran találkozunk (Kövényi Erd. nev. cs. 261—252; Orbán B. Székelyf. III. 199. l.). — *Szentiványi Mihály* († 1842 dec. 10.) a költő és publicista, udvarhelyszéki ághoz tartozott, mely ág, (t. i. gál-falvi) Orbán B. szerint, háromszék Szentiványról származott ide. — A gyulafehérvári káptalani levéltárban (Cist. Gen. Fasc. I.) évnélküli következő töredék táblázatát találtam a régi Szentiványiaknak:

I. Szentivan.				
II.	János,	Gergely, def.	Erzsébet, def.	
III.	István.			
IV.	János,	Ferencz,	Margit.	
V.	Magdolna,	Judit,	Máté,	Dorottya.
	Pachlin de Földvár.	Kóka Mih.	Thom.	Pisky György.
VI.	Klára.			

fundusnak felül másik szomszéda volt: szentléleki Kozma János zsellére (Héjja István). ¹⁾ — Bak Ádámnak curialis helyül azon jószágból szakított ki, mely vagyon Vajna István parasztja (Csáki Ferencz) szomszédságában. — Ezen jószágnak fele volt Bak András (noszolyi) successoraié; más feliből Bak Ádámnak akkora szakított ki, a mekkora ősjószágból egyik fiúnak jutott; mi pedig azon felül megmaradt, az közosztály tárgya lett. Mely alkalommal felosztattak a szántóföldek és rétek is. ²⁾

Ezen osztály később 1793. május 2-án azon változáson ment keresztül ³⁾ hogy Bak Ádámnak adatott azon jószág, mely vagyon Elekes Elek és Cseh Zsigmond jobbágya (Bálint Mih.) jószágok szomszédságában; a melyen volt: egy alacsony ház, csűr és sertéspajta mellék épületekkel. — Mivel pedig ez kevesebb értékű volt, mint a testvérei jószága, kipótoltatott a Vajna István jobbágjai (Szántó József és Barta András) lakta jószágok vicinumjában levő belső telekből kiszakított öt ölnyi széles jószággal, mely hosszára végig be kigödröztetett.

Az ezen öt ölnyi széles jószág mellett fennmaradt rész iránt úgy egyezett meg Bak József fiaival: hogy Szabó Antalnak jószága felől való két részt (mely ki is gödröztetett) megtartotta magának és kisebb fiának Eleknek életeig, holta utánra pedig úgy intézkedett, hogy osszák három egyenlő részre fiai. — Mely birtokrész mellett jutott Bak Ferencznek harmadik rész, a negyedik rész pedig jutott Bak Ádámnak, a pótlékba adott öt ölnyi jószágrész mellett.

Bak Ferencz a falu derekában levő neki esett rész fundust, melynek szomszéda egyfelől Bak Ádám, más felől Bak Elek (az egész birtoktestnek pedig a többi testvérek részeit is összevéve, keletről: Szabó Antal; nyugotról: Szántó József; délről: bőrutcza; északról: Toldy Zsigm. colonialis sessioja), miután előbb vele atyját Bak Józsefet,

¹⁾ A Bak Ferencz és Eleknek jutott két belső telek és a Kozma-féle megvett birtok ma egyben van; s birja öcsém Bak István, ki tőlem a nekem eső Kozma-féle birtokot megvette.

²⁾ Bak csal. lev. II. k. 131.

³⁾ U. o. II. k. Nr. 135.

azután testvéreit 1796 apr. 6-kán megkínálta volna, és azok meg nem vették, apr. 15-kén 100-m. forinton Lázár Antal és felesége Hodor Annának ¹⁾ eladta azon részcsekével, mely atyja halála után ezen jószág tulsóján neki (Bak Ferencznek) még devenialni fog. ²⁾

Bak József nője Könczey Zsuzsánnával súlyos betegségbe esvén, 1797 apr. 20-kén testamentumot csináltak Elekes Ferencz és Györbíró László mint testamentarius bírák előtt. — „Valamint én nekem — mondja Bak József testamentumában — úgy hűtös társamnak Könczey Zsuzsánnának az édes szülő Anyám Buda Erzsébet Testamentumában hagyott, t. i. a maga acquisitumait, melyeket maga pénzével idegenektől rehabealt és acquirált, miis a szerint hadgyuk és testáljuk édes Fiamnak Bak Eleknek, és Leányom Bak Julinak . . . azért, hogy súlyos betegségünkben hozzánk láttanak és dajkálkottanak, ugymint Jozságot, szántóföldet, szénafüvet stb. . . . ³⁾

Bak József, — mint buzgó keresztény — megholt 1797 apr. 2-kán ⁴⁾ — Kinek temetéséről „Lessus Funebris in obitu Dni Josephi Bak de sz. Katolna 1796. Die ultima Marty.“ — czimű igen érdekes versezet maradt fenn. ⁵⁾

g. *Bak Ferencz (II.)* Bak József nagyobb fia, Kézdi székeknek választott Regius Perceptor a (kir. adóbévevője) ⁶⁾

¹⁾ *A Hodor család* (kézdi szentléleki) nemes család. E családból való Hodor Károly, doboka megye leiratának tudós szerzője (Nagy I. Magy. cs. V. k. 123—124; XII. k. 514). — Nemességet kapta a család 1667-ben (Kölozsmonostori levélt. Fasc. H. Nr. 4. Arm. Hodor Mathiae de Kézdi szentlélek a seren. Principe Michaelé Apafi impetrata A. 1667.)

²⁾ A megvevőknek fia Lázár György Bak Ferencz testvérét Évát tartotta nőül, kinek jussán kívánták az említett jószágot magokévá tenni; melynek az utfelöli vége 13 német öl, közepe 8 öl 1 láb, belső vége 6 öl és 1 láb. — Miután azonban 1842-ben történt égéskor ezen jószágról minden épület elpusztult, 1844 márt. 13-án Bak Mihály mint fele részes, Bak Ádám, József és János hasonlóan felerészeseknek, a zálogpénz lefizetése után, Lázár János azt visszaadta. (Bak csal. lev. II. k. Nr. 212.)

³⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 145.

⁴⁾ Mint a szentkatolnai halottak anyakönyvébe bejegyezve van: „omn. sacram. munitus“ — életének 77-ik évében (Sirját lásd alább.)

⁵⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 146.

⁶⁾ A székelyföldi pénztárnokok a székek rendei által választattak minden

s több ideig a szentkatolnai nemes róm. kath. egyháznak főgondnoka ¹⁾ — Igazi humanismus, valódi keresztényi érzelem, hatósági hivatalos buzgalom és kötelesség tudat voltak fő erényei. — Ő valamint kezdi szék, úgy a szentkatolnai egyházközség pénzügyei előmozdítását is lelkesültséggel munkálta; de családjának is hátramozdítója nem volt semmi tekintetben, hanem inkább lelkes derék tagja. — Több évekig perelt a Csüdörökkel a martonosi erdőn a fekete-hegy megett levő Bara nevezetű mezőni kaszálóért (melynek szomszédsága köröskörül a falu erdeje); melyet valamint atyja, úgy az ő jobbagyai: előbb Orbán István, azután fiai Orbán János és Pál, azután pedig öregebb Orbán János használtak. ²⁾

Nője volt: *Czakó Ilona* ³⁾, kivel 1785 máj. 17-kén lépett

kijelölés nélkül (C. C. 2 R. I cz. 17 p. Leop dipl. 8. p.). — Insurrectiobani résztvevés alól felmentve voltak.

¹⁾ Szentkatolnai hal. anyakönyvébe bejegyzés tanúsága szerint, hol ez áll: „S. d. Franciscus Bak supr. Judex Ecclesiae omnibus sacramentis provisor, mort. 14. a. Febr. 1811.

²⁾ Olv. Bak csal. lev. II. k. 147-ik szám alatt levő 1797 jan. 2-án kelt feleltetéseket.

³⁾ Erdély egyik nevezetesebb családja, *nemes Czakó család* ivadéka, Czakó János és szentkatolnai Cseh Helena leánya. Czakó Jánosné Cseh Helena (ki 1778-ban 86 éves korában halt el) és Cseh Ágnes Dimén Gáborné (ki 1789 élete 80-ik évében halt meg) édes testvérek voltak. — A Czakó család régi székely család, Bereczkfalvi, szentléleki, sepsi szentgyörgyi és gefenczei előnévvel írja magát. Nevezetesebb tagjai: a) *Czakó Rádul* (de Bereczkfalva) 1426-ban Székely Ispán egyik követe Zsigmond császárhoz, ki szabad jurisdictiot eszközölt ki Bereczk városának a Privilegium tartalma szerint (Kállay H. E. 237 1) — b.) *Czakó János*, hatalmas primor, lakott Csik-Szentléleken, az ottani templom főoltárát 1512-ben ő készítette; a mit igen csinos faragványok ékítenek. — Negyedfél megye havasainak okmányában mint a csiki vashámorok inspectora fordul elő. — 1506-ban jelen volt az agyagfalvi gyűlésen, s az agyagfalvi constitutiót mint székelyföldi primorok egyike írta alá (Orbán B. Székelyföldr. II. k. 322. l. Nagy I. Magyar. cs. III. 191–192.) — c.) *Czakó Benedek* (Chako) 1524-ben Székely Vásárhelyi gyűlésen volt (Eder. Obs. Crit. ad Felmerum.) — d.) *Czakó Ferencz* (szentléleki) vice királybíró Alcsikban 1646 (Arch. Jegyzés) é. 1688-ban a Veterani hadserge ellen fegyvert fogott bradsók egyik vezére *Czakó Ferencz* és *Czakó Dávid fia*, (ki alkalmasint Czakó János lehetett.) Orbán B. Székelyföldr. VI. k. 225. l.) — f.) *Czakó*

házasságra, s lakott vele Cseh Ignác és Györbiró Elek közötti funduson.

Bak Ferencznek 1811-ben történt elhalálozása után, a része szerint való ház a belső fundussal együtt maradt Bak Ádám három fiára: Ádám, János és József felerészben, felerészben pedig Bak Elekre; — ki azonban az egész birtokába vette kifizetvén az említett három testvérnek jutó felerészt. — 1818 febr. 17-én élete 75-ik évében Bak Ferenczné is elhalván, a kezén levő martonutja melletti s az alsó mezőben a Csernátoni utkelőbeni szántók s több más a Bak családot illető ingatlan felosztatott a fennemlítettetek által.¹⁾ Bak Ferencznek Czakó Ilonától volt csak egy *Mihály* nevű fia, ki általánosan elismert jeles ügyvéd és képzett ember volt; a Bak család tekintetében több érdemmel bír. — Egy-pár évig egyházgondnok is volt. — Mint ügyvéd irodát tartott a Cseh Ignác és Györbiró Elek közötti funduson.²⁾ A papitelek háta megettől jóságát magnagyobbítván, oda egy csinos nagy házat épített; mely 1857-ki égés alkalmával — mint még bevakolatlan épület — elégett.

1811 mart. 4-én Csernátonban Fülöp Mihály után rokonság nyomán öt illető belső jóságokat, minden appertinentiakkal együtt 860 Rk. forintokban kiváltotta.³⁾

Nője volt *Bialis Anna*⁴⁾, kivel 1813 febr. 2-kán lépett

György 1695-ben Taxator a Cancellariánál (Bethlen Biogr. Kállay H. E. 238. l.) — g) *A gelenczei Czakók* (olv. 74-ik lapon.)

A gyulafeh. kápt. levéltárban is előfordul egy *Czakó Sámuel* nevezetű (Cantor aulicus nobilitatus 1646 mart. 20. 23 Libr. Reg fol. 21).

¹⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 178—180.

²⁾ Mint ügyvéd 1805—12-ik években említettik. — Irodája még maig is meg van (fillegoria néven); ehez kapcsolva balfelén az uttal szemben egy régi tornáczos nagy faház volt, ebben laktak szülői és ő is; — melyet Cseh Ignác Bak Mihály halála után kiperelvén Bak Mihálnétól, lerontatott. — Az említett iroda vezetéséről is: hogy Bak Mihály halála után nagyanyám Kun Lidia, innen hozta el erőszakkal a Bak családot illető iratokat két kis ládában.

³⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 166.

⁴⁾ A Rákóczy György, Kemény János és Apafi fejedelmek alatt a haza jeles és kitűnő hőse, a somlyói vár főkapitánya, krasznai főispán, fogarasi vár parancsnoka, az erdélyi hadak főkapitánya Ilyefalvi *Bialis* (másképp Olasz)

házasságra, (s a ki Bak Mihálynak kora elhalálózása után ¹⁾ Haralyba ment férjhez szegények ügyvéde nemes Fejér Áronhoz.)

Gyermekek volt: Anna, ki született 1813-ban, elhalt ugyanazon évi dec. 26-án. — Nevelt, illetőleg fogadott leányok: Szörcey Berta (nyug. kir. járásbíró Zsákodi Horváth Ignác nője Teleken).

10) *Bak Ádám (I.)* senior. Bak József harmadik fia; becsületes, szerény és igen szorgalmatos családtag. Bár az ő idejében a francia háború sok kjadást okozott minden nemesnek, ²⁾ sőt 1811-ben a székely földön nagy drágaság is volt, a mellett terhes családdal is birt, de a neki jutott ösli just híven megtartotta; sőt gyarapította is, mint a család iratok igazolják. — Ott lakott szembe Cseh Miklós Curiajával, a hol most unokája Bak Julianna lakik. ³⁾

Nője volt csikszentrimrei özv. Bálint Józsefné szül.: *Rácz Kata*, kivel 1796 apr. 18-ikén házasságja lépven, gyermekei voltak:

a) Ágnes, (nemes Csűrös Mihályné, cop. 1820 febr. 2.)

b) János-József, (sz. 1791 febr. 17.)

c) Miklós-Ádám, szül. 1793 oct. 13.

Ferencz általapított nemes család egy ivadéka (ki, t. i. Bialis Ferencz érdemeiért 1680 marc. 10-én Fogaras várában Apafi és Lugosi Ferencz aláírásával kiadott nemeslevél által emeltetett nemességre (Orbán B. Székelyföldr. II. k. 36. l. II. k. 99. l. Kőváry, Erd. nev. csal. 47. l.) — A gyulafeh. kápt. levéltárban e derék családra vonatkozó több nevezetes okmányok vannak, u. m. *Bialis Anna*. Cent. Y. 51; Bb. 52. — *Bialis Borbála*, Cent. Y. 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61. — *Bialis Kata*, Cent. Y. 51; Bb. 59. — *Bialis Magdolna*. Cent. Y. 51; Bb. 54. — *Bialis Sándor*, Cent. Y. 51; Bb. 59.

¹⁾ A szentkatolnai hal. anyakönyve szerint: 2-a Sept. 1813 S. D. Michael Bak Judex Ecclesiae, 36. an. omnibus sacr. prov. mort. — Bialis Anna Bak Mihályné, megholt Haralyban, 1876 sept. 21-én 79 éves korában.

²⁾ A francia háború 1792-ben kitört és huzamos ideig tartott; 1796, 1803, 1809, 1813 és 1815-ben felujult, a mikor meg is szűnt. Ezen háború alatt az erdélyieknek is tetemes katonaság, hadi költség és élelemmel kellett segíteni fejedelmöket. 1794, 1808-ben nagy nemesi felkelés insurrectio is volt, a mi a nemesekre nézve nagy teher és sok költséggel járt.

³⁾ Bak csal. lev. II.k. Nr. 131. 135.

d) Róza, szül. 1795 dec. 22. (sárosmegyei Pusfalusi Zsarnay Andrásné, cop. 1821. nov. 26.) ¹⁾

e) József-Pál, szül. 1768 nov. 17.

f) Zsuzsa, szül. 1800; megh. 1831 dec. 16.

g) Ferencz-Pál, szül. 1803 mart. 20; megh. 26-án 1804 oct. 26,

Bak Ádám fiai közül életben maradt: János, Ádám és József; kik Szentkatolnán mindnyájan családot alapítottak. — Bak Ádám (I.) elhalt 1811 aug. 26-án 54 éves korában.

A) *Bak János (IV.)* Bak Ádám seniornak idősebb fia. Lakása volt ott, a hol még ma is élő ifj. Bak János lakik a börtuczában. — Három nője volt:

Első nője: Szentkatolnáról *Györbiri Anna*-Mária, kivel 1813-ban lépett házasságra (s ki megh. 1823 jul. 8.) — Ettől született gyermekei voltak:

a) Hyacintha, szül. 1813 nov. 28-kán, férjhez ment Bereczkbe Frenko Ignácához 1842 máj. 15-kén.

b) Anna, szül. 1814 dec. 31., megh.

c) Teréz-Mária, szül. 1816 aug. 29-kén, s férjhez ment Erdőszentgyörgyre Balás Jánoshoz 1844. febr. 19-kén.

d) János, szül. 1822 oct. 30.

Második nője volt nemes *Raksányi Anna*, ²⁾ kivel copuláltatott Gelenczén, 1824 febr. 25-kén; — s kitől született:

a) Rozália, 1824-ben.

b) Róza 1825 nov. 25-án.

c) Ágnes 1830 febr. 25-én.

d) Mihály.

e) András, 1833 nov. 15-én, megh. 1835 nov. 13-án.

Harmadik nője volt, Raksányi Annának 1840 ápr. 26-án

¹⁾ *A Zsarnay család* eredetileg Torna vármegye gyökeres nemes családja; azon megyei Zsarnó helységből eredt, a honnan előnevét is írja (Nagy Iv. Magy. Csal. XII k. 450. l.).

²⁾ *Raksányi család* (Raksai) Turóc megye egyik legrégibb családja 1770-ben Raksányi András, Samuel és Lajos mint Erdélyben lakozók Turóc megyéből vettek ki a nemesi bizonyítványt (Nagy I. Magy. csal. IX. k. 625. l.).

történt elhalálózása után, haralyi, nemes *Fejér Anna* ¹⁾ kivel Haralyban 1842 apr. 27-én kelt össze; a ki gyermek nélkül halt el. — Bak János is még ugyanazon évben jul. 26-kán megszűnt élni életének 53-ik évében. — Kinek örököse lett minden ingó és fekvő jusban fia: Bak János (V.) szorgalmatos gazda és tetőtől-talpig becsületes, igen jómodu ember. — Első két nejével Szentkatolnán lakott atyja birtokában, ²⁾ de 1878-tól fogva harmadik nője atyja jószágára, gelenczére özvegy nemes Imre Lászlóhoz ³⁾ költözött át.

Első nője volt *baróti Balás Anna*, kivel összekelt 1843 jul. 18-kán; ettől született egy fia: Albert 1844 jul. 8-án, ki mint katona elhalt.

Második nejével *Györbíró Rózsával* összekelt 1849 junius 22-én, ki gyermek nélkül csakhamar elhalt.

Harmadik nője: *Imre Amália*, éthfalvi Imre László és karathnai Könczey Rachel leánya; kivel 1855 máj. 7-én kelt össze. — E házasságát az Ég számos gyermekkel áldotta meg:

- a) I.ázár, szül. 1856. január 19. (megholt.)
- b) Bertha, szül. 1857. nov. 25-én.
- c) Amália, szül. 1860 január 30-án (megholt).
- d) Béla, szül. 1862 oct. 27-én.
- e) József, szül. 1865 febr. 12-én.
- f) Amália, szül. 1867 oct. 29-én.
- g) Irma Maria, szül. 1870 jul. 20-án.
- h) Anna-Mária, szül. 1872 sept. 19. én.
- i) Emilia, szül. 1875 febr. 11-én.

Bak János fiai: Béla és József az elenyészés és kihalásnak indult szentkatolnai nemes Bak családnak utolsó csemetéi; kikben van a Bak család fája élete fentartásának minden reménye helyezve.

¹⁾ A *haralyi Fejér család* nemességét 1656-ban kapta. (Gyulafehérv. kápt. lev. Nobilitatio strenui Agilis Nicolai Fejér de Haraly. 1656). — A nemeslevelet Rákóczy György Gyulafehérvárról apr. 19-én keltezve adta. 26. Libr. Reg. fol. 690. — E családból való Fejér Áron kanonok (1824).

²⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 131. 135.

³⁾ Az éthfalvi Imre család egyik Nestorához; mely régi nemes család, melyből származott: éthfalvi Imre György, ki 1659-ben sepsi székben assessor volt.

Vannak pillanatok és idők, kegyes olvasó, melyek elodázhatatlan felelősséget hárítanak egyesek életére. — Ilyen fontos idő *Bak Béla* és *József* családjunk zsenge sarjadékaira nézve az ők életök ideje. . . .

Ugy hiszem, hogy az említett fontos körülményt szemek előtt tartva, állásukat átértik, s mindent megfognak mozditani a Mindenható segítségével: hogy jó családokbai házasság által a szentkatolnai nemes Bak család fájának életét megtartsák és tovább nyujtsák mind Isten és emberek előtti kedves életök, mind pedig jó és valódi nemes nemzedék adás által! . . .

B) *Bak Ádám (II.)*. Bak Ádám senior második fia, a Bak család legöregebb élőtagja. Lakik Szentkatolnán, Bak János (V.) mellett a Börutczában, atyjának jutott ősi telkén¹⁾, a hová 1842 — tájt csinos kő curiát épített.

Szorgalma és igyekezete által örökségét igen szép birtokká gyarapította ki, melyből mint jómodu földbirtokos második nője *Bogdán Zsuzsánnával* él²⁾, kivel 1850 dec. 2 án lépett volt házassági sz. frigyre.

Első nője volt: szentkatolnai nemes Cseh Ferencz³⁾ és gelenczei nemes Kádár Rózáliának leánya: *Cseh Zsuzsa*; kivel három leánya volt:

a) Veronika, szül. 1820 máj. 7-én, elhalt Szentkatolnán.

b) Károlina, szül. 1822 mart. 5 én, férjhez ment 1843-ban albisi Bod Benedekhez.⁴⁾

¹⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 131. 135.

²⁾ *Márkosfalvi nemes Bogdán családból* való, mely család a nemességet 1650-ben kapta (Gyulafehérv. káptl. 25. Libr. Reg. fol. I. Nobilitatio Stephani Bogdán, ac per eum duorum Fratrum germanorum).

³⁾ Csehekbéli Cseh családbéli.

⁴⁾ *Bod család, az ősi Bod székely-családból származott* (Kállay H. E. 90. l.), melyet leginkább ismertté tett a múlt század egyik nevezetes magyar írója, Erdélynek nagyérdemű Karinczyja *Bod Péter* (ki szül. 1712. febr. 22. Kézdiszék felső-csernatonban Bod Márton és Solyom Anna nemes szülöktől (Danielik I. Magy. Irók életrajz Gyűjt. 59. l.). — Egy másik *Bod Péter* 1794-ben a Guberniumnál szolgált (Nagy I. Magy. cs. II. k. 136. l.).

A Bod család nemességét mutatják a gyulafeh kápt. levéltárban levő több okmányok (u. m. *Bod Paulus* de Felső-Csernaton, nobilit. An. 1640. Miscell. Cist. I. Fasc. 2: Nr. 47; — *Bod Petrus* de Felső-Csernaton penes

c) Mária, megh. 1843 febr. 1-én.

d) Borbála-Mária, szül. 1824 június 7-én, korán elhalt.

Mandatum suae Mattis collocat Armales. Protocol. Gabriellis Nagy. fol. 166, — *Bod Thomas* cum exemptione Domus in Kézdi Albis nobilit. 6. Libr. Reg. fol. 478). — De a Bod- és más családokra nézve igen nevezetes megjegyzések vannak Nagynyújtódon Jancsó Emanuelnél a Jancsó család iratai között levő „*Geneologia Descriptio*” czimű iratban, melyet a mult században Bakcsi István egyik fia készített; a hol a márkosfalvi nemes Török család leszármazása töredékben előadatik; a miből történeti érdekessége miatt következő megjegyzés és leszármazási táblázatot el nem mulaszthattam ide beiktatni:

„Volt egy Veres Benedek nevezetű nagj Ur — írja az illető Genealogus a többek közt —, Ki is a mint a Traditio tartya, lakot Márkosfalván, kinek érdm és a Kő Házát, Vajna Miklos Uram hordatá el, és a Pinceit abol rakatá ki, melly Veres Benedek olyan nagj birodalmu Ember volt, hogj Márkosfalvi alsó Mező Kapun ha ki ment, Szörceig a maga szanto Földin Széna Fűvín mehetet, de igj vesztette magát, hogj az akori Erdéllyi Vajdával Sz. Györgji Sándorral, és több Erdélyi Urakal Pártot üt Matyás Király ellen, mert a Királynak két rendbeli Házassága, és a sok Hadakozása mián, az Igáját nem suportalhaták. Melyet megértvén a Király, Magjar országról eleniek Erdélybe nagj Hadal jó, és Tordára ökök mind evocaltatya, de Veres Benedek elszalad, és elbujdosik Lengjel országra, elhadgja a nagy birodalmát, A Vajdáknak ugjan életét meghadja Matyás Király, de a Vajdaságból kitészí, a több Pártosokut pedig halállal bünteti. Veres Benedeknek ismét Márkosfalván a Jóságát a Király confiscaltatya, és ajándékozá egy Hivinek Török Matyásnak, és maig is annak a Kertnek melyben a Kőház volt, a neve Donát kertnek hivatik a donatione, melly Török Matyásnak stb. . . Genealogiaja következő:

Jegyzetek a tuloldalon levő Genealogiához:

Jegyzetek: ¹⁾ Ennek successori, Torján a fennemlített torjai familiák; hasonlóan ennek jussán birják a márkosfalvi Depsón a szénafüveket s a szántókat is a Sajgo nevezetű széna fűvön kívül, melyet a ms. Aporok birnak.

²⁾ *Gyárfás család* (Léczfalvi) háromszéki eredetű nemzetség a főbb (primor) rendből (Hodor: Doboka várm. esm. 89. l.).

³⁾ Nagy I. Magy. Csal. XI. k. 239. lapján említettik: márkosfalvi *Török József*, kinek nője *báró Eglofstein Alberta*, gyermekei: József, Vilma, Béla, Imre, Ilka. — *Török György* 1809. szászvárosi hivatalnok.

⁴⁾ *Bakcsi család (Étfalvi)* Nagy I. Magy. csal. I. k. 208. l. Nemes család, (Olv. Gyulafeh. káptl. lev. 6. Libr. Reg. fcl. 477. Bakcsi Balthar: cum exemptione Demus in Kézdi Albis exist. nobilitatus).

⁵⁾ *Márkosfalvi nemes Barabás családból származott Barabás Miklós nevezetes magyar festészünk*, ki Márkosfalván született 1810. febr. 22-én Atyja Barabás János 1809-ben a fölkelte nemességnél főhadnagy volt (Ujabb Ism. társ. I. k. Nagy. I. Magy. cs. I. k. 176. l.

Bak Ádám, miután első nőjétől gyermekei mind elhaltak; miután második nőjével is gyermekei nincsenek: a

I. Török Mátyás [1467].						
II. András.						
III. Klára [Torjára ment férjhez] ¹⁾			Anna Bod Tamás [Albistől házasodott Márkosfalvára.]			
IV. Miklós, Gyárfás Anna. ²⁾		Lukács, Csernátóni Kálnoky Anna		Erzsébet Nyujtói Csüdör Mózes [1662].		
V. Margit, Barabás Ján [Márkosfalvi].		Anna, Barabás Istv. Török Mih.		Tamás, Csoma N. [gelenczei].		Anna, Veres Imre [dálnoki].
				Borbála, Török Andr. [Márkosfalvi]. ³⁾		Judit Jancsó Mih.
VI. Péter, János. def.		Ilona, Zsuzsa. Raxo		Lukács, Kőnczey N.		Ilona. Kőnczey Samu [karatnai.]
Fota Ilona [Fóth.]		Pávai Vajna András.		András		Benedek
Förő István [Angyalosi].		Mihácz Mih. Bakesi Gábor. ⁴⁾		Antal		Eva Vajna Miklós [márkosfalvi.]
VII. Mihály, István		1) Mihácz Pál. 2) Bakesi Istv. 3) " " old. 4) " " Gábor [albiró.]				
1) Ferencz, 2) Gábor, 3) Miklós, 4) N. leány. Zsigmondné 5) " " Bodáé. 6) " " Fresztvényi Ádámné.						
László, Móze, def.		István. 1) László, 2) György, 3) István, 4) N. Kálnoki Antalné [Csernát.]				

helyett, hogy bár legalább a reá maradt Bak családi ősjut, a Bak család egyedüli reményei Bak János fiai: Béla és Józsefré hagyná, nőjére iratta minden szerzeményével együtt; — kívül halálok esetére a szentkatolnai temetőben egy csinos sírboltot készített első nőjétől leányai: Mária és Veronika sírja fölé. ¹⁾ — Maradandó tette Bak Ádámnak még az is, hogy a szentkatolnai templom számára egy csinos csillárt (lusztert) s egy szép gyászpallást ²⁾ (pluviale) vett.

C) *Bak József (III.)* Bak József senior harmadik fia. Mint igen szerény, magába vonult ember lakott atyja ősi telkén Cseh Zsigáék szomszédságában, Cseh Miklóssal szemben. Nője volt Cseh Mária, szentkatolnai nemes Cseh József és Csobot Zsuzsánnának leánya, ³⁾ kívül összekelt 1818 mart.

¹⁾ Lásd alább.

²⁾ Mi emlékezetessé lett az által, hogy háromszék köztiszteletben álló egykori táblabírája, 1849-ki honvéd alezredes, vezérkari törzstiszt, csikszeredai vár parancsnok (Orbán B. Székelyföldi. VI. k. 190. l.), a Török-Horváth-Gálfiéle szabadsági mozgalom miatt fogságot szenvedett (Orbán B. Székelyföldi. IV. k. 156—159. l.) jeles képzettségű és terjedelmes ismeretekkel bíró szentkatolnai Cseh Sándor temetésén használtatott 1881-ben először.

³⁾ Szentkatolnán kétféle Cseh család van: felszegi és alszegi cseh család mely hajdan jörendire egy törzsből származott. — Azért inkább két ágnek mondhatók. — *Cseh Mária Szentkatolna alszegének „Csehek“ nevezetű részében lakó Cseh családból való*; melynek a nemességet Bethlen Gábor adta. Az Arma-lislevél Gyulafehérvárt 1615. máj. 27-én kelt; jelenleg Cseh Károlynál vagyon. Hátyairat zöld selyem zsinegen viasz capsulában levő függőpecséttel. — „*Arma seu nobilitatis insignia (a nemeslevélből kiírva)*: Scutum videlicet militar: coelestini coloris, in cuius campo sive area homo integer erectus stare dextra manu caput Tartaricum, pugione evaginato et sursum porrecto trans fixum, et sanguine stillan; tenere conspicitur. Supra Scutum galea militaris: clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus exornatum, ex cono vero galea tenia sive lemnisci, variorum colorum hinc inde defluen: utrasque oras sive margines ipsius Scuti pulcherrime ambiunt et exornant “

A nemességet *Cseh Miklós* szerzette (Olv. Gyulafeh. kápt. lev. 8. Libr. Reg. fol. 73. Nicolaus Cseh senior cum exemptione Domus in sz. Katolna exist. nobilit.), — kinek primipilaris háza (lakhelye) — mint a nemeslevélben felemlítve van — volt Tholdalagi Mihályné szül. Mihálcz Erzsébet és Keresztelj Ferencz szomszédsága között, — mely az előtt is terül alól ki volt véve.

Cseh Miklós fia volt Cseh Lőrincznek, kinek nője Faragó családból való volt. E családból való Faragó György is, ki Kemény János önélet leírataiban 1638-ban előfordul mint historiai egyén. — 1637-ben a családiiratokban előfordul: hogy Basa Tamás a híres erdélyi főúr Cseh Lőrincznétől egy földet elfoglalt.

31-én. — Bak József elhalt 1873 január 16-kán; nője pedig 1852 január 10-én.

Mind kettőnek emlékét a szentkatolnai temetőben egy kökereszt őrzi bemetszett sirirattal. ¹⁾

Gyermekeik:

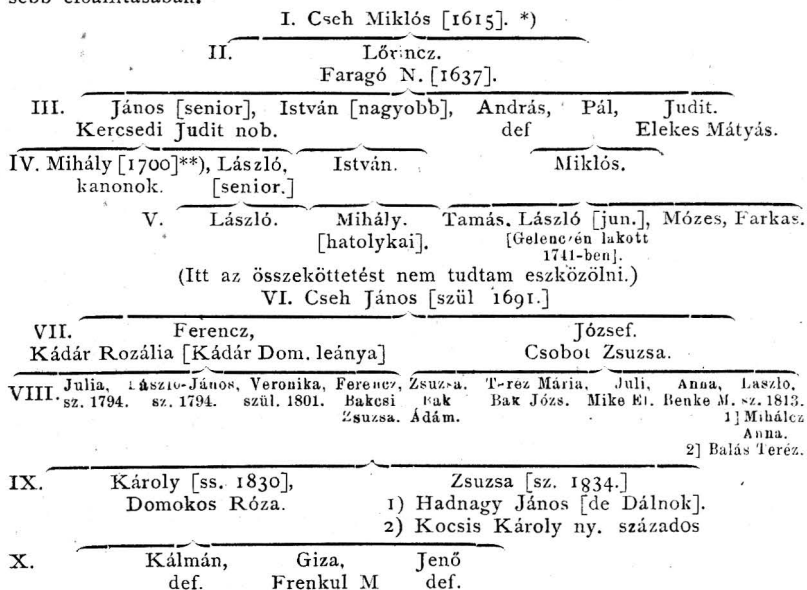
a) József-Gergely, szül. 1821 mart. 7; megh. 1821 jul. 1.

b) Ferencz-Mihály, szül. 1822 sept. 2.; meghalt.

c) Julia, szül. 1825 máj. 3-kán, él atyja ősi jussában. ²⁾

Bak József dulló (szolgabíró) két nagyobb fia *Ferencz*

Sajnálom, hogy az adatok hiányos volta miatt ezen nemes Cseh családnak csak következő töredék-táblázatban adhatom itt leszármazását, mi azonban ha nem teljes is, de segítségül fog szolgálni a jövőben másnak egy tökéletesebb előállításában.

*) A leszármazásra nézve nevezetes okmány van Cseh Károlynál „Transumptum Capitulare feria tertia proxima post Dominicam qui 20 st Trinitatis A. 1748. Continet Inquisitor. de 5. Julii 1741.

**) Michael Cseh custos canonicus 1743—1752. (Schematism. 1818. p. LXV. Nr. 12.)

¹⁾ Lásd alább.

²⁾ Igen ohajdandó volna, hogy Bak Juli birtoka is ne menne idegen kézre, hanem Bak János fiai: Béla és József kezébe! . . .

Hogy így a Bak család két reménye annál gazdagabb földbirtokos levén: hivatásának — már a módosság által is segítve — annál inkább megfeleljen.

és Adámnak (I.) látván fiait és unokait stb. . . lássuk kegyes Olvasóm! kisebb fia Bak Eleket s maradékait is.

11. *Bak Elek.* — Született Szentkatolnán 1771 január hó 2-kán; nagyon jámbor, szerény, nemesérszésű és gondolkozásu ember volt. — Ő örökölte mint legkisebb testvér az ősi fundust,¹⁾ a hol Bak család alapítója: Bak Pál ügyvéd is lakott; — melyet a XVII-ik században Bak Tamás is birt nője Bartók Orsolya után. — Itt egy igen régi nagy faház volt, hasonlóan régi mellék épületekkel; hihetőleg Bak Pál korából, vagy még az előttei időből.

Bak Elek nője volt: *Kun Lidia*, karathnai nemes Kun Gyárfás és Bodó N. leánya.²⁾ — Ki tanult, csinos szép nő

¹⁾ Lásd 86-ik lapon.

²⁾ A karathnai nemes Kun család a székelyföldre élt Felső-Fejérmegye egyik legrégibb s legterjedelmesebb családja — Hihető, hogy még a hunok idejében beleygyedett Bessenyő-Kun maradék, megtartván vezetéknévül „Kun” nemzetségű nevét. — A mostan még élő nagy hazafi főur gr. Kun Kocsárd, — valamint a karathnai Kun család egyik derék tagja (a ki szíves közlésének köszönhetem a Kun család leszármazási tabellája összeszerkesztését) Kun István is egy eredetünnek hiszi mind az osdolai, mind a karathnai — s a már kihalt káli és sályi Kunokat. — A mint történelmileg is tudjuk, a gróf Kunok Háromszékről eredtek, háromszéki, osdolai jószágokat, (a honnan magokat is írják) a híres reformator zabolai Bosa Tamás előkelő főur után örökölték anyaaгон. — Kállayként (Hist. Ért. a nemes Székely nemzet eredetéről, 261. l.) Kun Gothárd Zápolya alatt — mint székely vezér — kapta Al-Gyógyot s több más megyei jószágot. — Az osztrákuralkodóház alatt előbb báróságot, később pedig grófságot nyertek. — Orbán B. (Székelyföldleírásában), Kőváry L. pedig (Erdély nevezetesebb családai czimű művében 167—168. l.) a grófi Kun családban csak *Kun Antalig* tud visszamenni, ki a XV-ik században élt Háromszéken — A karathnai *Kontika* családnak (mely a XVI-ik században kihalt, s a mely családról a gyulafeh. kápt. levéltárban következő fontos okmányok olvashatók: Transumptum Lit. Statutoriarum Lucae, Nicolai et Petri Kontika, super Possone Karathna in Sede Kézdi, pro Michaele Kővér de Peselnek, et Matheo Bodo de Karathna factum A. 1633. Cent. A. Nr. 21. — Lucas Kontika et Antonius Kun. Cent. Y. Nr. 99. — Nicolaus et Petrus Kontika. Cent. A. Nr. 21. Cent. U. Nr. 42.) 1496-ban Ulászló királyunktól nyert novadonatiois nemeslevele (mely karathnai Kun Istvánnál mint családi irat látható) *peselneki Kun Antal* írja alá mint Regius; Kállayként (261. l.) Kun Antal Kézdiszéktől jelen volt az agyagfalvi gyűlésen 1506-ban. — A karathnai Kun család magát ezen Kun Antaltól véli származottnak, mint ki kézdi székben birtokos volt; mint ki e folytán karathnai birtokos is lehetett, mely Kun birtokot Kun Miklós, ki 1550 körül altorjai

volt, latinul is meglehetősen beszélt; kivel nagyatyám Bak Elek a torjai határon több darab földet és egy benvalót is kapott. — Jóllehet, hogy a francia háborúkor, legkivált pedig 1809-ki insurrectio alkalmával sok kiadásaik voltak; jóllehet hogy az 1816—17-ben uralkodó nagy gabona szűke miatti éhségi időnyomorai és inségein is keresztül kellett menniök, midőn egy véka buza ára 16—17 frt; egy véka törökbuzá-é pedig 12—13-frt volt; midőn a szegényebb részenlevők az éhség és inségtől elgyötörtetve mint elszáradt és kiaszott kísérteties alakok lézengtek ide- s tova és sokan pusztultak el éhhalállal; midőn még a módosabbak közül is többen kénytelenek voltak törökbuza kocsánját, fakérget, gyökeret megörölve málé dara közé vegyítve megenni, sőt forró moslékot csalán és komlóczikával is enni; ők ezen alkalmakkal szenvedett csapások következtében is családi birtokaik romlására nem voltak, sőt azokat később iparkodtak gyarapítani is.

Bak Elek 1832 sept. 20-án 76 éves korában holt el; nője Kun Lidia pedig 1862 Junius 27-én, mint 97-éves, de magát mindig jól bíró aggnő. — Gyermekük voltak:

- a) Mihály, szül. 1804. máj. 9-én; meghalt 1864. jul. 8-án.
- b) László, sz. 1805.; megh. 1813. jan. 15 hat éves korában.
- c) István, szül. 1807-ben; megh. 1812 nov. 26-án 5 éves korában.

12) *Bak Mihály*. Atyjának Bak Eleknek, nemcsak minden vagyona, hanem erényeinek is hű örököse volt. Oly igaz rokon-

Apor Katát vette nőül, s ki a karathnai Kun család előde, — szaporított. — Hogy a karathnai Kun Istvánnál levő fennemlített okiratot aláírt Kun Antal ugyanaz az Orbán B. Kőváry és Kállay által is felhozott Kun Antallal, hihető sok fontos okok- és azon idevágó körülményekből is: mivel a gróf Kun család őse Kun Antal is háromszéki volt, mivel a kor is ugyanaz. — *Kun Antal* peselneki jószágait előbb a mult században kihalt *Kővér* család, ezután a *Jankó* utódok birják; mi azon az uton történhetett, mert a karathnai Kun család elődje Kun Miklós és a peselneki Kővér Mihály, Apor Kata és Anna leánytestvéreket tartván nőül, Karathnára átcserélték a Kun jószágokat; mi abból is világos, hogy Kővér család után a peselneki Jankó utódok ma is birnak karathnai efféle jószágokat. — Hogy a karathnai Kun család mikor kapta nemességét, a nemeslevélnek kézhez nem kapása miatt, még ismeretlen előttem; de hogy nemesi kiváltságokkal élt mindig, az háromszáz éven keresztül ismeretes. — A családfa Kun Antal törzsökből következő:

I. Kun Antal, [ki 1496-ban Peselneken birtokos volt] ennek unokái vagy dédunokái:

II.	Lukács [1550–1608 körül], Babós Kata.	Miklós [1550–1628], Apor Kata.	Péter [Polyánban birtokos], Küküllő megyében Somogyomban
III.	István, Anna, Judit. Becző Jak. Bodó Mikl.	Mihály [sz. 1580. 1642- ben nagykoru]	András, Ferencz. def. 1700 def. István, Gergely, Ferencz, [1648-ban def. def. nagykoru] def.
IV.	Utódai: a Becző- család.	Utódai Bodó Ádám árvái, és Ó-Pénteken most is élő Bodó György	Mihály [1642-ben nagykoru], N. [leány, 1642.] Könczei Mihály [1650.]
V.	Mihály [1680 4],	István [1668-ban nagykoru].	Utódaiak a Könczeiek s köztök jelenleg is élő Kun Istvánné Könczei Borbála.
VI.	Mihály [sz. 1686], Tamás [1710] szbiró, Farkas [1710]	Miklós.	
	1) Soliom N. Kilyéni Székely Borb. Szathmáry Ilona.		
	2) Illyés II. [de Alvolál].		

László.

N. Remnyikné. N. Bodó Lőrinczné.

1. Tábla.

VI. Mihály [szül. 1686.]

1) Soliom N. 2) Illyés Ilona [de Alvolál].

VII.	József, def.	Ferencz, def.	János,	Ádám, def.	Gyárfás [1728], Bodó N.	Mihály [1733], def.	Éva, def.	Sára, Bartók Andr.	Ilona, def.
VIII.	Anna Körispataki Tibaldné.			Ádám, József, def. Illyés N.	Gyárfás, Bodor N.	Lidia, Éva, Julia. Bak Elek. def Kun Gábor.	Zsigmond,	János.	
				[léczfalvi].					
IX.	Julia, Könczey József.	Véri Szabó Lázár.	Kata, Körczey László.	Ágnes, Csíszér K.	Kun Gábor. Pethő Zsuzsa.	Károly, [aljegyző.]	Julianna, Hamar	Ignác.	
				[karathnai.]		[felsőtornjai]			
X.	Albert [sz. 1841.] Könczey Emilia.	Mária, Márton János.	Károly, Véri, Áda Józ.	György, Agn, def	Sánd., Istv.	István [h. hadnagy szolgab. pénzt.], Könczey Borbála	Mária, Benedek Ign		
XI.	[Olv. a 82. lapon.]				Irma, Rápolthy Gábor.	Jolán, [sz 1877 def. 1883.]	Endre. Zsuzsa	Dr. Pethő József.	

szerező volt, hogy ha nem többször, de legalább egyszer minden évben Háromszék több községeiben szétszórtan lakó

minden rokonait felkereste és meglátogatta, — Róla kevésbé mondhatta volna el *Socrates* athenaei bölcész: „*A kik roko-*

2. Tábla.

VI. Tamás [1710] szolgabíró. Kilyéni Székely Borbála.				Farkas [1710. nagykoru] Szathmáry Ilona.			
VII.	Zsigmond [sz. 1726], def.	Pál [sz. 1730]. Kövesdi Gyulay Julia.	István.	Gábor,	Sára,	Mária.	Czirjék Antal.
VIII.	Zsigmond [1815. insurg. kap. szbíró.] Rápolthy Anna.	Agnes. Donáth Antal.	Elek, def.	Gábor, [szolgabíró, árv. sz. elnök 1) Bartók Julia. 2) Bodor Mária [léczfalvi.]			
IX.	Farkas,	Sándor,	Lina	Zsuzsa,	Gábor [sz. 1802 + 1860],	Ágnes [sz. 1807 megh. 1882.]	
	[Szilágyságban él.] [Erzsébetvároson él.]		Könczey Andr.	Bodó Józ.	Pethő Zsuzsa	1) Bodó László. 2) Könczey El.	
X.	Kun Honi [illeg] Bodó Ferencz.		István [sz. 1830] h. hadn. szolgab. pénztárn.	Mária,	Bodó Julia, Könczey Kel.,	Emilia.	
			Könczey Borb.	Benedek Ign.	G. dőfalvi Lajos. Szörcey Zsuzsa.	Könczey A.	

3. Tábla.

VII.		Gábor, def.	Sára, Bodó Bernáld		Mária, Czirjék Antal.			
VIII.		József,	Zsigmond.		Mária, Vida Samu.		Anna, Bodó Simon.	Borbála Gazda Márton.
IX.	Zsuzsa, Pethő György.		Julianna, Könczey Dávid.		Anna, Horváth Zsig. [de Zsákod.]		Utódai: Kolumbán Károly és Ferencz. [B. Apor Ilona férje.]	
X. 1)	Zsuzsa [Kun Gáborné.]	Elek, István,	Farkas, Sára,	Rachel, Juli	Elek,		Borbála	
2)	Mária [Bodó Lajosné.]	Kun Ágnes. def.	def. Könczey	def. def. László.	def. def. Samu.		n.-váradí Horváth Fer.	
3)	Klára [Bodó Ferenczné.]	Kelemen, Emília.		Róza, László,	Sára, Kriszka	Elek, Julia.	Lina,	Zsuzsa,
4)	Véri [Solyom Vencelné.]	Szörcey Zs. Könczey		Szabó Kun	1) Áda Kovácsi	def. Debrecei	Imecs Elek	Vajna Ign.
5)	István.	Albia. Lajos. Kata.		2) Illés Dávid.	def. Károly	[százados.]	mártonfalvi,	
6)	Károly.			Zsigm.	[honv. száz.]			
		János,	György,	István.	Illyés Etetka, Ida.	Anna.	János.	Domokos, Istv.

naik megvetésével keresnek bardtokat, hasonlók azokhoz kik saját földjeiket mellözvén, idegenekét művelik.“ — Különösen a méh- és virágtenyésztés kedvencz foglalatossága volt ; mi elég bizonyítéka annak : hogy valóban egy jámbor és jó szívű ember lehetett. — Hisz honunk koszorus költője *Vörösmarty „A szép virág“* című költeményében, midőn vad és zordonnak nevezi azt, a ki a virágot nem szereti, — szelid és jámbornak mondja az ellenkezőt. Igen szerette a családi ügyeknek és más nevezetesebb eseményeknek is feljegyezgetéseit ; a mi által mind a családnak, mind pedig a helységi *krónikának* a jövőre szolgálatot tett.¹⁾ — Jegyzéseit a családiirato-

Jegyzetek: a) *Altorjai Márton család*, nemes család (Gyulafeh. kápt. lev. Cist. Arn. Nr. 16. Franciscus Márton de Al-Torja cum conjuge sua, ac filiis Petro, Andrea, Francisco, Laurentin, Simeone, et Stephano nobilitatus A. 1725. die 5. Julii). — b) *Kis család* is hasonlóan nemes család (Nobilitatio Lucae Kis de Al-Torja) (25. Lib. Reg. Princ. Georgii Rákoczi 1651. fol. 497. — Exemptio domus Rdi Martini Kis de Alsótorja concionatoris Pontificy in Posessione Ezelnek exist. A. 1624 oct. 25.) — c) *Bodo és Bodor család* is nemes (Bodo Mátyás: Cent. A. Nr. 21. Bodo Péter: Cent. Ec. Nr. 73. 74. Bodo Bernáth Kállay K. C. 234 l. Bodor György; Cent. P. Nr. 97.) — d) *A Benedek család* is nemes (Lit. Arm. Michaelis Benedek de Kis-Bacson, filiorum item ejusdem Joan. Steph. Mathaei et Michaelis Benedek A. 1665. Cist. Gen. Nr. 24.) — e) *A Kövér család* is nemes (Köver Fer. Kemény Jánosnál aulae familiaris sculus. Kállay: H. É. 260. l. Kövér László 1677-ben székbíró Sepsiben.)

¹⁾ 1831-ről jegyzi meg : „A Gallicziából Magyarország és Erdélybe bejövő cholera a székelýföldön is dühösködött, sokan lettek áldozatai.“

„1836-ban is nagy cholera volt buzahordáskor.“

„1838. január hónapja 23-án kilencz óra tájt nagy földindulás volt (föld-rengés) északnyugotról délkeletre, úgy, hogy a majorságok az ülről lehullottak, a barmok bőgtek, nagy zaj volt a faluban ; mivel a föld alól oly nagy zugás és moraj hallatszott, mintha ezer-megezer ágyus szekér robogott volna el,“

„A magyar forradalom Háromszéken is — 1849 augusztus végén megszűnt. Katonai hatóság alá jutottunk. 1850-ben új törvényszékeink lettek, törvénykönyveink helyett újak állittattak. Bejöttek a Bezirkerek.“

„Szentkatolna az abszolút kormány alatt a sepsiszentgyörgyi kerületnek kézdivásárhelyi alkerületéhez tartozott.“

„1852. jul. 28. délután félegy órakor Brassóból Sepsiszentgyörgyre jött a király, kit nagy pompával fogadtak ; kit ott láttam.

„1858. aug–octoberben üstökös csillag látszott, melynek üstöke több ölesnek nézett ki.“

kon is majd nem mindeniken láthatni, a melyek sok tekintetben felvilágosításul szolgálnak.

1848 novemberhóban a marosvásárhelyi vészett csata után egész Erdély s vele a székelyföld is jobbára az ellenség kezébe esett. — Háromszék, a székelyföld e dicső Lacedemonjának népe ugyanazon hó 23-kán kimondván: *hogya utolsó emberig fogja területét épségét es sértetlenségét védeni*; valamint minden lelkes háromszéki nemes ember: úgy ő is fegyvert ragadott a nagyszerű elhatározás valóstására és szabadságharczos lett; Háromszék önvédelmi harczában több helyt részt vett. — Mint nagy vitézt — édes jó atyámat nem említhetem, mert igen jámbor és senkinek sem volt ártó ember! . .

1836. sept. 30-án nőül vette Gelenczéről Jancsó Máriát, Jancsó Antal és Kádár Zsuzsánnának leányát; kivel majd nem minden elzállogosított Bak birtokot kiváltott, és több szántóföldeket szerzett; segitetvén különösen angyallekkületű anyósa: özv. Jancsó Antalné által. — Bak Mihály meghalt 1864. jul. 8-án 58-ik évében; Jancsó Mária pedig 1873. dec. 22-én élte 61-ik évében.

Igen jó és derék szülők voltak, következő hat gyermeköket állásuk és nemesi rangjokhoz képest illően nevelték fel:

a) *Mária*, született 1837. aug. 17-én, férjhez ment felsőtornjai nemes Kovács Mihályhoz ¹⁾ 1863. apr. 3-kán, ki

Van ezekhez hasonló több feljegyzései is, de a hely szűke miatt a többbit szerény művem körén kívül kell hagynom.

¹⁾ *Felső-tornjai Kovács családnak* nemességét adott II-ik Rákóczy Gyula-fehérvárról 1650. apr. 3-án, aláírva a fejedelem és Paloczy Horvát János secretarius által, ellátva különböző színű selyem zsinegen viasz capsulában spanyolviaszba nyomott függőpecséttel; mely 1650. decz 1-én Kézdi-Vásárhelyt „in Sede Judiciaria“ publikáltatott, ellen nem mondván senki. — Mely armalissal a fejedelem *Kovács Balázs, István, János, Ambrus és András* testvéreket, s ezek fiait és utódait a nemesek sorába felvette „attentis et consideratis fidelitate fideliumque servitiorum meritis nobilium et agilium Blasii senioris, Stephani, Joan. Ambr. et Andreae etc. . . *Arma sive nobilitatis insignia*. Scutum videlicet Militare coelestini coloris, in cujus compo sive area, Corona aurea est deposita, ex quo brachium humanum humerotenus resectum ense evaginatum, sanguine tinctum sursum tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est

1875. aug. 22-én elhalván, most özvegységben él, két gyermekével férje ősi birtokán.

b) *Fál (II.)* Családi történelmünk egyik kiválóbb egyisége. Született 1839. nov. 15-én; a jogakademiát Nagyszebenben elvégezvén, 1865-től csik-szeredai törvénybíró; 1872-től Kézdi-Vásárhelyt ügyvéd volt, a hol magának beltelket és csinos kőházat szerzett a Csernaton felőli utczában. — Szentkatolnán belbirtoka van Bak Ádám mellett (az ugynevezett cigánykert); földeit nagyobb részint eladta. — Nője: Kovács Ida, cs. kir. országos bánya törvényszéki és megyei törvényszéki nyugalmazott titkár zalathnai nemes Kovács Antal ¹⁾ és Miskolczy Rozáliának leánya. —

posita, quam contigit Diadema Regium gemmis et unionibus decenter variegatum, ex quo hasta deaurata velis propendentibus eminet, ex cono vero galeae Teniae sive Lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utraque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant (Lásd, a Kovács családnál.)

Hogy a Kovács család a fenemlített 1650-ik év előtt is nemes család volt, láthatni a gynlafeh. kápt. levéltárban (4 Libr. Reg. fol. 58. Sigismundi Rákóczi 1607 Primipilatus Agiliū Michaelis et Elasi Kovács de Felső-Thorja). — A felsőtörjai nemes Kovács családból való Kovács Domokos is, ki 1848-ban Udvarhelyt ügyvéd volt. A család nemzedékrendje következő:

	I. Balázs [1650],		István,	János,	Ambrus,	András.
II.	Ferencz,		György.		János.	
III.	András, Gergely def., Mózes.		Mihály.		Zsigmond.	
IV.	János.		Pál.	József, László.	Mihály.	
V.	Mihály.	Ferencz,	Zsigm.	Zsigmond.		
VI.	Dániel,	Elek,	Mihály,	József.	László,	Dániel, Lajos, Elek,
	sz. 1800.	sz. 1816.	sz. 1803.	sz. 1817.	sz. 1805.	sz. 1812. sz. 1818. sz. 1822.
VII.				Mihály		
				Bak Mária.		
VIII.	Elek,	Mária,	Mária,	Apolló,	István,	György, Róza, Mihály.
	def.	def.	def.	def.		def. def.

1) Ezen Kovács család is régi nemes család. Leszármazási kimutatása régebbi időktől el kezdve ismeretlen előttem, miért csak következő töredék táblázat adhatok róla :

¹⁾ Ezen Kovács család is régi nemes család. Leszármazási kimutatása régibb időktől el kezdve ismeretlen előttem, miért csak következő töredék táblázatot adhatok róla:

I. Kovács Samu, réf. püspök.	
II.	József, [szászvárosi ref. nagypap.]
III.	Antal [sz. 1788, megh. 1860]
	Ida, Róza.
	Fak Pál.

Mint nemes ember rangját tiszteltetésig fenntartó, mint ember az emberiség sz. jogait tisztelő, becsülő, — mint házastárs megelégtlenül élte vidám napjait! . . .

De hogy köztök is megvalósulva legyen: hogy e földön nincs tökéletesség, nincs tiszta öröm, — szive azon kívánata: hogy atyai örömeket élvezhessen, teljesületlen maradván, elhalt Kézdi-Vásárhelyt, minden utód nélkül 1881. decz. 11 kén délutáni 6^{1/2} órakor, életének 42-ik évében, tüdőgümökorban, hosszas szenvedés után.

Az égtől szép elme-tehetséggel volt megáldva. Törvénytudománya ellenségei részéről is el volt ismerve; valamint más tudományokban széles ismerete, baráti jóindulata és hazaszeretete is.

Az ifju *Brutus* hamvainál az ő barátjai felsohajtának: „*Bár élnél!*“ — — — Bak Pálról is a kézdivásárhelyi kir. törvényszék tagjai és mások mint kitünő ügyvédrel tettek említést; és sokan gyászravatalánál sajnálkozás közt mondták: „*Ha már meg kellett halnia, bár fejét, illetőleg esztét hagytá volna hátra!*“ . . . ¹⁾

Irodalmi munkássága is Háromszék lakossága részéről ovatiokban részesült. — Kézdi-Vásárhelyt megjelenő „*Székely Közlöny*“ politikai, közgazdassági és társadalmi hírlapnak ő volt egy darabig a lelke jeles vezércikkeivel. ²⁾

¹⁾ Olv. Bak Istvánnak 1881 decz 19-ről kelt levelét. Bak csal. lev. II. k. 231. sz

²⁾ *Irodalmi dolgozatai közül nevezetesebbek:*

a) „Nincs oly politikai viszály, a melynek meg ne volnának mentő eszméi, mihelyt a polgárok szívében valódi akarat van az egyetértésre.“ (Székely Közlöny. II. évf. 1880. sz. 62.)

b) „A magyar királyság alkotmányosságát, az ország függetlenségét és a magyar nemzet fenmaradását kezdettől fogva mai napig mindig, midőn veszély fenyegette — az ellenzék mentette meg (Székely Közlöny. II. évf. 1880. sz. 54. 55. 56.).

c) „Közös-e a hadsereg?“ (Székely K. III. évf. 1881. sz. 4. 5.)

d) „A szabadelvű párt és a börtönöztetés“ (Székely Közlöny. III. évf. 1881. sz. 27.)

e) „Fényes elégtétel“ (Székely K. III. évf. 1881. sz. 38.)

f) „Jókai Háromszéken“ (Székely K. III. évf. 1881. sz. 49)

Többi dolgozatai halála után emlékül számos tisztelői által széthordatván, czimeiket azért mind össze nem jegyezhettem.

Mint politikus, a függetlenségi párthoz tartozott; annak oly buzgó hive volt, hogy a függetlenségi párt elismerése- és vesztesége érzetének jeléül koporsóját gyönyörű koszorúval ékesítette fel.

Ősei vallásos buzgóságának is hű követője volt. — Halála előtt oly példás buzgalom és áhitattal vette fel a haladók szentségét, hogy betegágyánál jelenlevő különféle gondolkozású és szelleműek közül igen sokan meghatottan távoztak el.

Ha van a halálban is, és lehet fény s dicsőség; őt ez is körül övezte. — Megadatott neki, a mi Háromszéken nagyon keveseknek jutott.

Hültteteme a legfényesebb temetési szertartás után, Kézdi-Vásárhelyről decz. 13-kán délutáni 2 órakor, mintegy hatvanra menő szekér és kocsi sor kíséretében a szentkatolnai családi temetkezőhelyre vitetett; és ott elhelyeztetett több ősei mellé, szülői: Bak Mihály és Jancsó Mária hamvai közé.

Halálát megkönnyezte az egész család, hisz benne a Bak család életének egyik erősebb oszlopa omnia le. — Midőn már tehetett volna a család anyagi és szellemi előnyére is valamit, akkor szűnt meg élni! . . .

c) *Endre.* E szerény mű írója: született Szentkatolnán 1841. oct. 11 kén.

A négy fitestvér között megbeszélgetvén, hogy a család annál jobban erősödjék és emelkedjék: egyik pap, a másik ügyvéd, a harmadik gazda stb. . . legyen; . . . minnek következtében, de leginkább lelki sugalmát követve, a papi pályát választotta,¹⁾ a melyben folytonos munkáság, ernyedetlen buzgóság, törhetlen elszántság- és merész

¹⁾ A gyulafehérvári papnöveldebe felvétetett 1860 aug. 15-én. Pappá szenteltetett N.-Váradon 1864 júl. 31-én. — Ugyanazon évi aug. 2-től 1866 januárhó 13-ig brassói segédlelkész és Catecheta; azután verestoronnyi lelkész 1868 apr. 28-ig; ezután alsókapniki lelkész 1869 oct. 27-ig; ezután apafalusi lelkész 1870 nov. 6-ig; honnan oláh-láposbányára kérezvén 1875 márcz. 7-ig itt lelkészkedett; a honnan megtörött testi egészsége helyreállítása végett Vizaknára kérezvén át, nyolcz évtől fogva az itteni egyházközségben fáradozik a lelkészet és tanügy terén előljárói és hivei több rendbeli elismerése közt.

fellépései után az Ég által hat paróchiában sokra megse-
gítettett ; mikkel az egyház, a haza és az emberiség javára
lenni kívánt. ¹⁾ — Különféle irányu áldozatai és nemes
célú kiadásai gyakran a legnagyobb anyagi zavar és szük-
ségbe sodorták ; mi miatt igen sokszor szegénység- és nél-
külödések között élt s él.

Irodalmi téreni fáradozásai részint egyes lapokban ²⁾,
részint pedig kiadott füzetek és könyvekben lettek ismer-
tetesek. ³⁾ — Történelmi- és régészeti buvárlatai s gyűjte-

¹⁾ Mik részletezve, következő pénzüsszegre mennek :

I. A vallás és egyház terén	11,563 frt 37 kr.
II. A nevelés és tanügy terén	7,130 „ 80 kr.
III. Sz. és üdvös célú alapítványok tevése terén . . .	1,138 „ 40 kr.
IV. Emberbaráti téren	300 „ — kr.
V. Honfui tettek terén	1,000 „ — kr.
VI. A tudomány és irodalom terén	680 „ — kr.

Összesen : 21,812 frt 57 kr.

A mely összegből mintegy 10 ezer sajátjából való ; 11,812 frt és 57 kr
pedig részint közadakozás, részint kérelmezések és más utakon eszközölt ki, —
mint azt egyes honi lapokbani számadások és a hol lelkészkedett, azon paro-
chiában „Domus Historiabai“ béjegyzések igazolják

*Érdem mind az, Kegyes olvasó! a mit valaki és valami java előmozdi-
tására legkívült önmegtagadás- és szűkítés folytán teszünk* — E mű írója pedig
a fennemlített tíz ezer forintnyi áldozatot különféle czélokra tette és mivelte
önmagától megvonva és tagadva gyakran üldöztetést és a hálátlanságot is
szenvedvén! . . .

Alsó-Kapnikon és Oláh-láposbányán templomot, iskolát, temetőt egészen
restaurálta ; létrehozta a *vizaknai* honvédemléket, az ottani r. k. leányiskolát,
temetőőri lakot és kápolnát stb. Tanusítják mindezeket 1877 okt. 18-án 3440
sz. alatt „A kath. népiskolák felkarolásáról kiadott püspöki körlevél és számos
elismerő hiv. okmányok.

²⁾ „Koloszvári Közlöny“ — „Egyházi és Iskolai Hetilap“ — „Kelet“
— „Magyar Polgár“ — „Közművelődés“ — „Hermannstädter Zeitung“ —
„Sieb. deut. Tageblatt“ -- és a „Nemzeti Hírlap“ és „Közérdekben.“

³⁾ *Nevezetesebb dolgozatai és művei :*

a) „Az 1848—49-ki szabadságharcz alatti események Vizaknán.“

b) „Szerény emlék-füzér, melyet a vizaknai róm kath. leányiskola fel-
szentelésekor kedves hiveinek adott 1877-ben.

c) „Emlék-könyv, a melyet a vizaknai róm. kath. temetőkápolna felszen-
telésekor kedves hiveinek adott 1878-ban.“

d) „Oláhláposbányai Bányafőnök Kutschersfeld Ignácznak Emléke“

ményei is némi figyelmet gyérjesztettek több avatottak előtt az országban; — minek tanúsága az is, hogy a m. tört. társulat több tagjai 1879. aug. 28-án a szerény gyűjteményt megtekintésére méltatta, ¹⁾ — sőt egyes kitűnő egyének által e felett e szerény műirója nemcsak szóbeli, hanem lapokbani elismerésben is részesült. ²⁾

d) *Imre*, született 1843. nov. 3-án; elhalt Kolozsvárt mint jogász 1863. nov. 24-én délelőtti 3–4 óra közt typhusban. — Sirja a kolozsvári köztemetőnek egyik legszebb részében van, az előtti évben hasonló sorsban részesült Jancsó Béla rokona sirja mellett. ³⁾ — Több ideig sírhantjait a család által ismeretlen kedves női kezek ápolták; . . . oh, mert a szeretetet még a halál sem szüntetheti meg! . .

e) *István*, született 1848. január hó 1-én; házasságra lépett unokahuga gelenczei Jancsó István és Kálnoky Zsuzsánna leánya Jancsó Irmával 1874. apr. 18-kán. — Szentkatolnán földbirtokos, igen szép birtok-tömeget szerzett össze; birja a szentkatolnai ősi Bak just majd mind. — Jelenleg szentkatolnai gazdálkodása mellett — a mi igen kedvencz foglalatossága — Kézdi-Vásárhelyt hivataloskodik az államügyészségnél. — Fő vágya és törekvése: hogy családot alapítson; hogy tovább fűzze azon lánczolatot, melynek tán ő utolsó szeme. . . Oly boldog vala kezdetben a földiekkel játszó égi tünemény — a remény által kecsegtetve ne-

e) „Bucsübeszéd az oláh-láposbányai és strimbulyi hiveimhez 1875 márcziushó 7-én.“

f) „Vizaknai sóbánya“ (Magyar Polgár. 1880 évf. sz. 242, 243, 244, 245.)

g) „Vizaknai iblanyos sósfürdők“ (Magy. Polg. 1880 évf. sz. 250.)

h) „Vizaknai Gerébház“ (Magy. Polg. 1882. évf. sz.)

i) „Szabad és kiváltságolt Vizakna mezőváros monographiája kéziratban.)

k) Néhány szó a Vizaknán felállítandó kir. járásbiróság ügyéhez. (Közérdek. 1883. sz. 24 - 26.)

¹⁾ Nagyszeben régiségei- és történelmi ritkaságainak Ipolyi ő exclja és Pulszky elnökleite alatti megtekintése alkalmával.

²⁾ Olv. „Korrespondenzblatt des Vereines für siebenbürgische Landesurkunde.“ 1878. Nr. 8. p. 94—95. *Archäologisches aus Salzburg.* Dr. G. D. Deutsch. (aug. conf. Superintendens.)

³⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 230. Holló Kázmér levele 1863-dik nov. 28-dikáról.

mes töprengései között; de fájdalom, az Ég őt is eddig még nem áldotta meg gyermekkel! . . .

f) *Emília*, született 1850. jun. 5-kén; férjhezment Gelenczére léczfalvi Bitay Istvánhoz ¹⁾ 1869. januárhó 24-én.

* * *

— A felhozottak után, visszatekintvén a Bak családnak ismert négy százados életére, e négyszázados időszakban: egyes hősök, tisztviselők, jogtudósok, irodalom terén működők, derék gazdák, s földbirtokosok sorát látjuk végig vonulni. — A kard és ész fegyvere egyaránt bajnokokra talált a Bak család tagjai között; mindig ott álltak ők is a vészek és viharokban a hazafiak soraiban szerelemmel csüngve a szeretett Székelyhon földjén! . . .

Legvirágzóbb volt a család 1836—1882. között eső idő alatt, mely a Bak család legszebb korául tekinthető; mivel a család minden tagja nemesi rangjához illőleg, kiválóan tisztességes állást elfoglalva élt.

Azonban, ha más tekintetet veszünk, annál megdöbbenőbb a számadat, ha meggondoljuk: hogy ugyanazon idő alatt míg a rokon családok progressiv szaporodást mutatnak fel, addig a Bak család napról-napra apadott. — Mi elszomorító tény; mit csak azok vehetnek nyugodtan tudomásul,

¹⁾ *Bitay család* nemességét a gyulafehé. kápt. levéltárban levő több okmányok igazolják. — Említettik itt léczfalvi nemes Bitay Sámuel és Enyedy Teréznek 1809-ben Anna leányok. — Hasonlóan (Protocollum II. Samuelis Brinyi de Szigeth. p. 2. 3) Retractatio cum aetatis revisione nobilis Sigismundi Bitay de Léczfalva, A. 1824. die 21 dec. ki Bitay Miklós és nemes Székely Sára fia volt. — A Bitay család nevét *Bitá* nevezetű falutól vehette, mely falu nevét Benkőként, ide települt ily nevű székely őstől nyerte; mások Elisabetha (a község védszentje nevének) rövidítéséből származtatják, a mi valószínűbb is. — Bitá az 1567. évi regestrumban Bytha néven fordul elő 5 kapuval (Orbán B. Székelyföldl. III, k. 167. l.)

Bitay család töredék leszármazási táblázata ez:

I. Mihály, def. Antal, Zsigmond, def. Ferencz, def.			
II. Antal.			
III. Julianna, Samuel, Róza			
IV.	Ferencz,	István,	Antal, Borbála.
	Özv. Kádár Lászlóné [Szőke Anna] Bak Emília.		

A szentkatolnai nemes Bak c

(1535–1

1.)	Bak György (I)				és	Bak László (I) 15			
2.)	György (II) assessor, élt 1530–85 között.					Utódai: a hatálykai			
3.)	István (I) † 1624.								
4.)	Mátyás [lovas testőr alhadnagy, 1610].					Tamás [1658 tatár rab], Bartók Orsolya [özv. Buda Mihályné].			
5.)	Utódai a gyéresi Bakkok.				János (I) 1655,	Ferencz (I),	István (II)		
6.)	János (II),	Kelemen (I) 1705 Rákóczy-féle szabadságharczos. Hatálykai Páll Zsuzsánna.							
7.)	Pál (I) ügyvéd, a szentkatolnai Bak család alapítója 1699–1760 közt Buda Erzsébet.								Péter
8.)	András (I) dobokavárm. szbíró 1739 tájt, Szenháromsági Szereday Anna.				Kelemen (II), def.	József (I) dulló Karathnai Könceze			
9.)	János (III) assessor, † 1809, Septéri Fogarassy Mária.	László (II) szolgabíró † 1771.	József (II), Insurg. tiszt.	Agnes, † 1771.	Anna, Köncezy Elek	Agnes, Raksá- nyiné.	Ferencz (II) Czakó Ilona.		
10.)	Anna sz. 1800, Magyarandrásfalvi Molnos Elek.		Mária, Etédi Simon László		Mihály (I) ügyvéd, Ilyefalvi Biális Anna.				
11.)	Hiacyntha, Frenkó Ign.	Pál (III), def.	Anna, def.	Teréz, Balázs János.	János (V) sz. 1822, Baróti Balázs Anna. Győrbíró Róza. Éthfalvi Imre Amália.	Rozália, def.	Róza, def.	Agnes, def.	Mihály (III) def.
12.)	Albert, def.	Lázár, def.	Bertha,	Amália, def.	Béla [sz. 1862]	József, [sz. 1865]	Amália,	Irma,	Anna-Mária, Emili

— Az 1467-ik évtől számítva, 416 év alatt a szentkatolnai nemes Bak családnak, a m
életben van 14 tag, — kik közül 6 férfi, 8 pedig nő.

Adott ezen család I. Háromszéknek: 1 székbíró, 1 dullót, 3 ügyvédet, 1 assessort, 2
vármegyének pedig: 2 szolgabíró és 1 assessort.

Család leszármazási táblázata.

1883.)

135-ben a nemesség szerzői.

nemes Bakok (Lásd 135 lapon.)

György (III) 1635—1658 tájt.

1661, György (IV), Kata 1673.
Bede Márton.

r (I).

† 1797, Ilona.
y Zsuzsa. Martonosi Fülöp Samu.
Hilibi Gál András.

Reg. Perceptor † 1811, Ádám (I) † 1811, Elek † 1832. Zsuzsa, Erzsébet, Borbála, Julianna, Éva † 1837.
Rácz Kata. Karathnai Kun Torjai Sinkler Simon Szentiványi Lázár
Lidia. Rácz Fer. Mihály. József. Tamás. György.

reges. János (IV), Ádám (II), Róza, József II), Zsuzsa, Fer. Mihály [sz. 1804]. László, István,
úrös Győrbíró Mária. Cséh Zsuzsa. Cséh def. def. Gelenczei Jancsó Mária.
h. R. kányi Anna, Bogdán Zsuzsa. Mária.
Fejér Anna.

), András (II). 1) Veronika, 1) József, def Mária, Pál (II) ügyvéd, Endre, Imre, István, Emília,
def 2) Károlina [Bod 2) Ferencz; d. Kovács Mihály Kovács Ida [vizaknai def. Gelenczei Bitay István
Benedekné], 3) Julianna. [de Felsőtorja]. [de Zalathna.] Ielkész.] Jancsó [de Léczfalva.]
3) Mária, 4) Borbála. Irma.

a.

ennyire kikutatni lehetett, volt 82 tagja. Ebből férfi 46, nő pedig 36. — Jelenleg a családból katonatisztet, 1 perceptort, 1 papot, 2 egyházi főgondnokot és több földbirtokost; II. Doboka

kik pessimisták ; kik családi szeretettel nem bírnak. — A család valóban váluton áll az élet és a kipusztulás, kihalás között! . . .

A családi-történelem terén tett- s fenn elősorolt zsenge tarlózásaim felmutatása után, Kedves Olvasóm! engeddd meg, hogy bemutathassam egyuttal a család leszármazási-táblázatát is ; melyet genealogiai gyűjteményem, megyei nemes — bizonyságlevelek, zálog- és más jogperekéből s különféle családi kéziratokból állítottam össze.

IV.

A Bak család levéltára, clenodiumai s más nevezetességei.

Emlékeink, családirataink, clenodiumaink csak a nemesség kapása óta vannak, nem nagy mennyiségben ; mivel a mik voltak, idők folytában különféle viszontagságok viharai között, melyek különösen a székelyföldet érték, jobbára elpusztultak.

Szerencsétlen hazánk eleitől fogva Eris almája volt a hatalmasságoknak szemében. — Mint történetkönyveink megjegyzik: igen gyakran reggel táncz, estve láncz volt szegény elődeink sorsa! ¹⁾ . . .

„Ismerni kell e hon történetét, hogy átlássa kiki: hogy mily óriási küzdelem volt még annyit is megtartani és őrizni, a mennyi most kezeik között van. — Alig tették le őseink a házuk szegletkövét, már jött a kun és tatár, s kihányta azt, benne rejtett kincset keresett; s őseink közül a kit kézrekerithetett, rabszijra fűzve hurczolta el az édes szülőföldről. — Azután jött a pogány török, a fejedelmek korszaka, s a fejedelmi székért vetekedők egyenetlensége; mely hasonlóan sokat pusztított. — Egy lángözoene volt ez két tűznek, mely multjaink építményeit, őshagyományait, emlékeit, becses családi okmányainkat vagy mind, vagy

¹⁾ Kőváry : Erdély Régiségei.

nagyrészen megsemmisítette, szétdulta; — s így nem csoda, hogyha majdnem mindenünk elpusztult! — — —

A) *Levelei a családnak* 1655-ben Bak János által őriztetek; azután Bak Kelemen által. Később Bak Pál (I) ügyvéd a múlt században minden helyről a Bak családot érdeklő iratokat összegyűjtötte a régiekkel együtt s 2 kis ládába helyezte. — Utána Litterarum Conservator volt: Bak József, azután Bak Ferencz, Bak Mihály ügyvéd, Bak Elek és atyám Bak Mihály; az ő halála után Bak István öcsém. — 1882-ben a hatolykai Bakkoktól is egy pár fontos okmányt kézhez kapván e mű írója, folyó évi áprilhóban a családi iratokból több mint 240 darabot 2 nagy könyvbe bekötetett. „*Szentkatolnai nemes Bakk család levelei*“ I. és II. kötet cím alatt s rendes mutatótáblával ellátta. — A többi levelek két kis ládában maradtak megőrzés végett. — Bak családra vonatkozó iratok vannak még: Bak Ádám, Bak János és Bak József leánya Juliannánál; hasonlóan N.-Enyeden lakó hatolykai Bak Jánosnál is.¹⁾ — A szentkatolnai Bak család levéltára 1535-ik évtől kezdődik, mely időtől fogva másolatban van 1535, 1591-ből több irat; eredeti okmányok csak 1610 mart. 24-től kezdődnek. — A családi levelek összeírására találunk legelőbb Bak Pál (I) ügyvédnek 1745-kén kelt Inventariumában; azóta összeírások nem történtek egész időnkig.

Valóban, Kegyes Olvasó! igen szép és érdekes, ha egy családnak rendezett levéltára és oklevélgyűjteménye van, melyben a család multja a késő nemzedék számára őriztetik hiteles okmányokban; — — — s a melyre bármelyik családtag minden körülmények között büszkén hivatkozhatik! . . .

Azért, a Bak család jelen- és jövő nemzedéke legyen mindig tekintettel a családi levelekre is. — S miután a H. K. I. R. 42 cz. szerint „az okleveleknek tartása az öregebb férfi atyafiati illeti; azért azoknak a család iránti sz. kötel-

¹⁾ Mit hasonlóan kedvező alkalommal összegyűjteni kell egy helyre, és bekötetni, hogy többé el ne széledjenek és jobban ne ronszolódjanak s töredezzenek össze.

mők a családi levéltárnak biztonságba tartása és nemzedékről-nemzedékre hű kezekbe juttatása is.

B) *Családi clenodiumok és más nevezetességek pedig* — a miket annak lehet nevezni, következők:

a) *Egy régi görbe kard.* Tokja újabb koru, valami insurrectionis kard tokja lehet, sárgaréz cifrázattal. A penge igen régi, melynek fokán a markolathoz közel bemetszve van: „*Caroli*;“ — az oldalakon nap, hold és csillagokkal s más cifrázatokkal van ékesítve, melyeknek jelentését bajos megfejtetni, — hogy valjon azok diszművészeti szélső, vagy jelképes (symbolicus) idomok-e, vagy nem? . . . A hold és csillag tudjuk, hogy székely czimer; a hét csillag és más cifrázatnak tán valamely jelképes (emblematicus) vonatkozása lehet, mit én eldönteni nem merek. — Bak Kelemen ezzel Károlyi László fiát Rákóczy egyik fővezérét, *Károlyi Sándort* mentette meg, mint a fenn már említett családi traditio tartja. ¹⁾

b) Egy ezüst szegekkel és elefánt csont betétekkel ékitett *régi nyereg*, melynek kinyíló kengyelvasai voltak azon esetre, ha a lovag bármikép leesnék, könnyen kivegye lábát; mit róla Gelenczén elloptak. Jelenleg igen megrongált állapotban van. Toldy családtól kapta át a Bak család; a hirneves erős Toldy nyergének tartják némely családi tagok. ²⁾ — 1695. év szám rajta bemetszve olvasható, mi későbbi bemetszésnek tűnik.

c) *A Bak familia czimeres pecsétnyomója*, mely a család nemes czimerét hordozza, melyet a régiek családi és más levelek megerősítésénél használtak mint hitelesítő és kötelező erővel bíró. ³⁾

d) *2. levelesláda* a mult századból, vagy tán az előttiből való.

e) *Több régi óntál és tányér*; melyek Bak Pál és Bak

¹⁾ Olv. 64-ik lapot

²⁾ Több insurrectionál használtatott a karddal együtt.

³⁾ Olv. erről 64—65-ik lapon irtakat. — E helyett c mű szerzője ujat készítettett, mi nemzedékről-nemzedékre átadandó lesz.

Andrásról maradtak. — Ezek közül egy művészileg készített tálcza alaku nagy tál van özv. Bak Pálnénál; egy kisebb Bak Istvánnál, a melynek alsó részén 1732. évszám és Bak András dobokamegyei szolgabíró nevének kezdő betűi, B. A. vannak rózsákkal bemetszve. — A tányérok is Bak Istvánnál vannak.

f) Egy ón kanta fődővel. — A fődő belsején F. W. S. 1705 olvasható; kívül pedig koszoruban N. I. betűk alatt 1758 van csinosan metszve. Erről az a családi szóhagyomány, hogy a Buda Erzsébeté (Bak Pálnée) lett volna. — Mely jelenleg e mű írójánál van.

g) *Egy véka*, a mult századból Bak Páltól maradtott; mely arról nevezetes, hogy egy hihetetlen vastagságu bodzafatövéből van kivájva, kimetszve. — Jelenleg is használatban van; egy darabot képez.

h) *Egy máktörő nagy mozsár*, hasonlóan a mult század elejéről vagy tán régiebb időből való.

Csekélységek ezek, de még is kedves családi ereklyék és emlékek! . . . ¹⁾

Régi törvényeink szerint a familiák clenodiumai ingatlan javaknak tartatnak, melyeket az elsőszerző úgy hagyott a familiának, hogy attól el ne idegenittessenek, hanem nemzedékről-nemzedékre átmaradjanak. Ezekben, mint fűt illetőkben a leányág nem részesülhet. *) — Miért, valamint a családi levelek: úgy a család clenodiumai is együtt időnként rendes leltár mellett biztos kezekbe átadandók és megőrzendők a család fitagjainál.

C) *A családi birtokon talált régiségeink is voltak*, de azok egyik-másik családtag elháltával idegen kezekbe jutottak. — Még gyermekkoromból emlékszem, hogy találtunk.

1) *Durvábban készített, vagy már korongon készült hamvedrek s különféle más cserépedények darabjait.* — Különösen a Bakkok Rakotyása nevezetű szénafűhely egy dombosabb

¹⁾ Mind ezek jelenleg Bak István öcsémnek adattak át rendes leltár mellett; ki aztán Bak János nagyobb fia Bélának fogja majd — ha az családot alapít — átadni megőrzés végett.

²⁾ H. K. 1R. 99 Cz. 2. §

részen kőkorsó, urna, fazék, kovaköves cserép és különféle igen vastag edény darabokat jelenleg is lehet nagy mennyiségben találni. ¹⁾

2) *Találtunk római pénzeket is;* melyek közül egy Gordionus-félé ezüst pénz volt. — Másféle pénzeket s újabb koru tárgyakat az ősi funduson Szentkatolnán — a hol lakházunk van, és az ugynevezett cigánykertben cselédeink és dolgozaink több alkalommal találtak.

3) Mintegy tizenöt évvel ezelőtt Bak István öcsém gabonása háta megett az utca mellett gyümölcsös kertében felfedezett *czementféle mészszel rakott romokat* is, melyeket némelyek romainak mondanak.

Korunk a régiségek iránt nagy figyelem és kegyelettel van. ősei emlékeiért a földgyomrába is leszáll s felkutatja annak rétegeit, a történet tudomány fejlesztése és más igen sok tekintetből; miért a család, jelen és jövő nemzedéke is ne hagyja figyelmen kívül a családi birtokokon talált kő, bronz és vas-korszakbeli régiségeket, u. m. kőfejszéket, kőbaltákat, vésőket, kőedényeket, gyöngyöket és más különféle eszközöket; továbbá bronz tárgyakat, másféle régi ékszereket, csattokat, érmekeket; nemkülönben cserép edényeket, urnákat; hasonlóan nyilakat, nyilvesszőket; a természetaniak közül: állatok csontvázait, kővületeket stb. . . Alakítson a család minden tagja magának egy kis muzeumot; idővel nevét örökítse meg azoknak vagy Sepsiszentgyörgyön levő székelymuzeumnak, vagy a kolozsvári- és pesti muzeumoknak ajándékozásával.

A mint gr. Mikó Imre megjegyzi ²⁾: *„Kötelességünk a multakról tanusító emlékeket, most inkább mint valaha, gondosan s egész szorgalommal összeszednünk.“* — Valamint az egész Erdély: úgy családunk történetírását a közelebbi négy század alatt is igen nagy csapások érték; 1601-ben Báthori Zsigmond, Básta és Mihály vajda, 1603-ban Ráduly

¹⁾ Itt őskorszaki, később pedig római edénykészítő-hely lehetett; mit onnan következtethetni, mert ha temetkezőhely lett volna, akkor emberi csont-részekre és hamura lehetne találni; már pedig eddig ezek elő nem fordultak.

²⁾ Erd. Tört. Adatok czimű művében.

vajda, 1657—58-ban a tatárok és 1848—49-ben osztrák-oláh- és muszka dúlások következtében. — Történelmünknek sok kincsei veszttek el ezen években! . . .

Szerény családunknak tisztes multja van; és azt hagyományainkban bírjuk.

Minden kődarab, melynek durvább- vagy művészebb vésetében őseink emléke él; minden tárgy, kép, mely családunk egykori történetéről szól; minden papírszelet, levél és okirat, mikben valamely korszak, harci tett, vagy békés polgári mű, családunk öröme, vagy szenvedése foglaltatik; minden krónika, emlékirat, napló, a legegyszerűbb házi jegyzet is a letűnt századokból — mindezek a mi előttünk oly tisztes és szent multnak egyes alkreszeit arczán egy-egy sötét vagy dicsőséges vonást, szemében egy-egy tüzzsikrát, az ősi jellem egy-egy erős kinyomatát teszik.

Ne hagyjuk ezeket elveszni, megsemmisülni, ragadjuk ki — a mit lehet — különféle viszontagságok, a vandalismus és az enyészet tipró lába alól; viseltessünk kegyelettel őseink hagyományai, apáink ereklyéi iránt; mert ha kegyelettel nem őrizzük azokat, az idő s a különféle változások enyészetet küldenek rájuk, hogy ne maradjon nyoma semminek, a mik keblünkre mindig hatással vannak; a mik a multnak képét fölélesztik s teljes fényében vissz sugározzák; hanem eltörtenek minden ereklyét és hagyományt, hogy a mi egykor történt vala, később valószínűtlen monda — avagy rege gyanánt meséltessék! . . .

Az elszórva parányiaknak látszó adatok teszik több százados multunk nagy összegét. — Őrizzük meg tehát minden parányi családi emléket; őrizzük meg családunk iratait, clenodiumait; hogy mikor már mi nem leszünk, legyenek fenn legalább emlékeink; s legyen meg bennök családunk életkönyve! . . .

V.

A Bak család ősi nemes fundusa, egyes beltelkei és jobbágyjóságai.

— Valamint egy igaz honfi hazája minden legkisebb részéhez szent kegyelettel ragaszkodik, az őt mindig érdekli, azt ő hiven megőrizni iparkodik és töredek: úgy egy igaz családtag is valódi tisztelet, és kegyelettel viseltetik családja ősi birtokához; azon helyhez, a hol ősei éltek, a hol különféle időkben annyi különféle visszontagságokon átmentek, s a hol nemcsak elődei, hanem az ő bölcsője is réngett. — Midőn az ember szülőföldre göröngyeit látja, keble megihletődik, szíve sebesebben ver; midőn pedig ősei földét elhagyja, a honvágy⁸ fájdalmai fel kelnek. — Szóval, Kegyes Olvasó! az emberre mindig benyomás és szent hatással van a szülőföld, a családi ősbirtok; mert *senki sem nézheti családja szent földét s ősi birtokát haszonbér-löként! . . .*

Miért, úgy hiszem senki sem ítél meg, ha e szerény művemben a Bak család ősi birtokairól is következőkben megemlékezem! ? . . .

*A Bak családnak beltelke, birtoka évszázadok óta több helységben volt és van jelenleg is. — A Bakkok mindig meg-
lehetősen tekintélyes birtokosok voltak; mit mutat az 1823-ki „Decretum Parochiae Szentkatolnensis“ — is (pag. 7. c. 3.), a hol a „Possessores Bonorum“ között a Bak familia is említetik mint tekintélyesebb földbirtokos familia.*

A) H a t o l y k á n.

Mint családi iratokból is kitűnik, de mint a legrégibb hatolykai lakósok is említik, Hatolykának egy egész szeglete hajdan Bak birtok volt. — 1592. jun. 13-án Bak Miklós és ifj. Bak Ferencznek benválói és külbirtokai összeiratván, ezen összeírásban öt belső fundus, sok szántóföld

és rét fordul elő.¹⁾ — Az 1745. márt. 6-ki Inventarium-ban²⁾ is számos kül- és bel Bak birtok emlittetik.

1. Az *ösfundus*, mely Zápolyától³⁾ megneemesítettett, s hol a nemesség szerzői: Bak György és László 1536-ban laktak, azon hely összevéve, a hol most Pap Izsák, Pakó Albert, Vajna Miklós jobbágytelke, Fejér Ágnes, Czel Dénes, Orbán Zsigm. és Pakó Albert benvalóik vannak;³⁾ hozzátartozván a vele szemben levő három hold nagyságú kert is, melyből a Bakkok még ma is birnak (Bak László és Bak Ágnes örökösei). — Ezen nemes fundus szomszédai: keletről a feketeügyre bemenő ut (Börutza); délről Pál Dénes és Pál Jozéfa; nyugotról a sáros utca; északról a Börutza szegfelől Pál Dénes, Pál Jozéfa, Kaján János, Réti Gáspár és Kaján István. — A hozzátartozó kertnek pedig mit csak a börutcza választ el tőle, szomszédai; kelet- és délfelől a feketeügy; nyugotról a Börutcza; északról Pakó János és az ő szomszédóságában levő telkek a vízremenőutczáig. A Pál család állandó szomszédja volt régi időkől fogva a Bak család ezen nemes fundusának. — A Kanabé család nőiágon birja a szomszédos telket. — Ma is élő Kanabé László a maga telkét csak nem régen cserélte el a szomszédáságból. — Ezen szomszédok telkei is régente az említett nemes Bak fundus kiegészítő részei voltak.

¹⁾ Gyulafeh. kápt. lev. Cent. Gg. Nr. 34.

²⁾ Bak, csal. lev. I. k. Nr. 84.

³⁾ Ezen nemes fundus lehet az, melyről Bak Pál 1745. márt. 6-dikán készített Inventariumában említést tesz következő szavakban: „Vagyon egy darab belső fundus az uttól fogva hosszan be az vizig in vicinitate ab una Pál János, ab altera Kozma Györgyné Pál Susanna“ (Bak csal. lev. I. k. Nr. 84.) — Egy 1818. apr. 10-én kelt Instructio-Admonitoria-Citatoria szerint ezen fundus el volt zálogosítva Kanabé Ferencz és Mihálynak, mit akkor Bak Elek nagyatyám és Bak Ádám ki akart váltani; s minek ezen időben szomszédai voltak: egyfelől Pál János fiai István és Zsigmond, másfelől Kozma Györgyné posteritása. — Kanabé Ferencznél volt zálogban e beltelekhez tartozó 7 drb szántóföld is (Bak csal. lev. II. k. Nr. 175, 176, 177). 1745-ben pedig e beltelekhez tartozott 13 drb szántóföld (mintegy 20–30 holdnyi), és 4 drb terjedelmes kaszáló. — A földek egy részét ekkor zálogba bírta Pócsa Andrásné, később Szentléleki, de Bak Ferencz és Ádám idejében Hatolykán resideáló Kozma József és László, mint atyafiak.

E nemes funduson, régente volt egy nagy tornáczos faház, ez előtt egy terjedelmes gabonás s a mellék épületek. — A kertben volt gyümölcsös és egy bástya romja, mely körül citromfa volt ültetve. A kertben halastó is volt melyben még 1820-ban is találtatott hal. — S mivel a Feketeügyre bemenő ut (Börutcza) régente a Feketeügy egyik ága, vagy a mint mondják: régi folyás helye volt, a Bakkoknak ott malma is volt. — Ma is a víz némelykor ide kiüt s a kertben is több tóshelyek vannak.

2. *A Börutcza szegnél levő laktelek* is, melyet jelenleg Pakó János bir. Bak birtok volt, mit a kert nagyobb részével együtt a Pakó család egy Baktól vett meg.

3. *Azon beltelek is, a mit most Kiss Györgyné bir*, szintén ősi Bak birtok volt; csak azt nem lehet róla megtudni: hogy jobbágytelek volt-e, avagy házasság útján jutott hozzá a Bak család. — Itt három Bak lakott, kik rég kihaltak.

4. *Pap János szomszédságában* szintén volt a Bakkoknak egy nagy jobbágytelkek (230—236. h. r. számok alatt), a melyen régente három zsellér ház volt; ma Bartha Lajos kezén van; kinek ösatyja, miután laktelke evvel szomszédos volt, megvette és saját telkéhez csatolta.

5. Bak Kelemen senior és Bak András telke.¹⁾

Ezen belsőtellek még ma is nemes Bakkok régi benvalójának, kertjének, zsellértelkének stb. neveztetnek a hatolykai legéltesebb emberek által.

B) Szentkatolnán.

1. *Bak István laktelke* (h. r. sz. 204. 205. 206.) A szentkatolnai Bak család ősi fészke és lakhelye; minden oldalról utca által határolt. *Szomszédai*: keletről az ut közvetítésével Györbíró Lázár, Fülöp, Jakab, Imre György és Nyáguly István; dél nyugottról Pál Joachim, Pál Ferencz, Kunféle zsellér, gr. Nemesféle zsellér telek, melyet most Elekes József bir; északnyugottról a felszegutcza közvetíté-

¹⁾ Bak Kelemen beltelkének 1703-ban szomszédja volt: egyfelől Erdő Miklós, másfelől Balog Mihály — A Bak Andrásnak pedig egyfelől Pál Mihály, másfelől az országot (Bak. csal. lev. I. k. Nr. 28.)

sével Cseh Ignác (Diményféle birtok, mely jelenleg magába foglalja Bak Mihály ügyvéd lakását és irodáját is), Györbíró Elek utódai.

Területe ezen igen szép belteleknek mintegy három hold nagyságu. — 1848. előtt az északi része nem tartozott hozzá; mely 1793. máj. 22-én szentléleki Kozma János jobbágytelke volt, hol a felsőrészen épített jobbágyházban Héjja István újabb időben pedig Héjja János lakott. — Szülőim ezen szomszéd telket 1848 után szerezték meg csere útján az ősi Bak fundushoz; mely ősi fundusról ¹⁾ Bak Pálnak 1745. mart. 6-án készített Inventariumában ez áll: „Az Kézdi-Széki sz. Katolnai belső Józszagrol . . . az Anyay Jusson valokról: 1-mo vagjon egy benvaló jóság, kinek is egj resze Sorte Divisionis nekem jutott, ²⁾ az három részt ³⁾ vettem örökkösön, az édes Urommal, a melyről reális Contractusink extálnak; ennek pedig Vicinussa feljel Szörtsei János Uram Józszága, kin is Szakmari Mihály nevű Jobágy lakik, alul pedig Pál György kapuja előtt kijaro ucza, kire magunk építettünk.“ ⁴⁾

¹⁾ 1793-ban ezen fundus kétfelé osztatott. — Az alsórész jutott nagyatám Bak Eleknek, a felsőrész pedig (mely Szörcei János, később Kozma János zsellér telke szomszédságában volt) jutott Bak Ferencznek; mely telken hasonlóan volt ház, gabonás sütőház, kut, csür és istálló. — 1819-ben meghalván Bak Ferencz, Bak Elek részint készpénzzel, részint pedig részben átvevén ezen telekrészt újból egyesítette az övével — A rajta levő házat és sütőt zsellér lakokká alakította át, Orbán nevű zselléreit telepítette le azokba. — Mely épületek 1842-ben mind elégték, az ujak is még két rendben (1846 és 1852-ben) a gabonás és 1837-ben épített ház kivételével.

²⁾ Bak csal. lev. I. k. Nr. 84.

³⁾ a) 1719 május 6-án egy darab benvaló vásároltatott Dimén Jánostól, melynek szomszédai voltak: egyfelől Bak Pál lakóhelye, másfelől Demén József benvalója (Bak csal. lev. I. k. Nr. 51.

b) 1726 nov. 4-én nemes Demén Józseftől vétetett egy darab benvaló jóság; melynek szomszédai voltak: egyfelől Bak Pál lakhelye, másfelől Demén József benvalója (Bak csal. lev. I. k. Nr. 57.)

c) Bak Pál és nője 1732 decz. 27-én Molnár Miklós és Bálinttól vettek cserébe újból egy benvalót; melynek szomszédja felül volt a Molnár fiak jósága, melyet Szörcei János birt. alól pedig Bak Pál lakó jósága (Bak csal. lev. I. k. Nr. 67, 68.)

⁴⁾ Mint az 1745-ki Inventarium szavaiból kivehetni, ezen belső fundust

Tehát a régi ház, mely keletre a szegleten volt — hoi most a csür van — Bak Pál és Buda Erzsébet által építettett, valamint a gabonás is.

Az 1837 ik évben szülöim által a mostani ház építettétvén, a régiház leromboltatott, helyébe a csür építettett; az istáló és gabonás, valamint a kut is megmaradt a maga régi helyén.

2. *Bak József laktelke.* Helyrajzi száma: 245. 246. — Szomszédai pedig ezen régi fundusnak:

a) Kelet- és délről: Elekes Ignác beltelkébe beékelve.

b) Nyugotról: Cseh Zsigáék (jelenleg Madarassy Róza).

c) Északról: a börtutcza közvetítésével szembe Cseh Miklós curialis telke, és Szigetiek (Kálnokyné jobbágysai) — Itt lakott Bak Ádám (I); itt született és lakott Bak József (III), azután fia Bak Ferencz és leánya Julianna.

1745. mart 6-ki leltárban e benvalóról ezen megjegyzés van: „Vagyon egj darab Jozzag az Szegeti Gabor Kapuja előtt, ennek Vicinussa: a viz felől: nemzetes Elekes István Ur, a más felől Cseh János Uram Balint Mihaly nevű Jobbágysa lakik. ¹⁾ Ezen Jozzagot Imetsfalvi Jozzágommal csereltem, jólehet az Úrammal azon Jozzághoz akivül cseréltem az Atyafiaktól aquiraltam volt némelj részét.“ ²⁾

1793. máj. 22-kéni osztály szerint, ezen belbirtok Bak Ádámnak (I) jutott a cigánykert melletti pótlással; — a mely belbirtokon akkor volt: egy törpe ház csürrel és sertés pajtával együtt; mely épületek most is meg vannak — Hogy mikor épültek, arra adat kezemhez nem jutott.

Buda Erzsébet anyai jusszon kapta. — Itt lakott Bak Pál Buda Erzsébettel miután Hatolykáról ájtött; itt lakott Bak József (I), Bak Elek, atyám Bak Mihály, mi is itt születünk.

¹⁾ 1793-ban Elekes Elek és Cseh Zsigm. jobbágysa: Bálint Mihály.

²⁾ 1714 apr. 8-án Bede Lőrincz eladott egy benvaló józágrészt, de 1729 mart. 15-én Bak Pál és Buda Erzsébet kiváltotta alsócsernátoni Bernát Jánosné Kun Zsófiától. — Szomszédai a fekete ügy felől Cseh János, másik felől Bak Pálné jószága; 1735-ben máj. 3-án pedig szomszédai: Cseh János jobbágysa (Bálint Mih.) egyfelől, másfelől Elekes István jobbágysa (Simon Dimén) volt. — Imecs Imrével cserélte ki Bak Pál e józágot ottan Budaféle benvalóval.

3. *Bak János laktelke.* Helyrajzi száma : 733. 234. Mely benvaló (a szomszéd benvalókkal együtt) régente egy kasszaló kert volt. — Szomszédai :

a) Keletről: Bak Ádám.

b) Délről: a bőrutcza.

c) Nyugotról: Nyáguly Ferencz-féle telek (mely előbb Vajnaféle jobbágytelek volt, azután leányjusson átment Fróniusra, erről hasonló módon Tolnay Gáborra).

d) Északról: Elekes József (gr. Nemesféle telek).

E telken levő nagy faház 1842-ben épült, mellék épületeivel együtt.

4. *Bak Ádám laktelke.* Helyrajzi száma : 231. 232. A nagyégés után 1842-ben épült csinos kőház vagy on rajta, hasonlóan azon évben épült csür és istállóval. Szomszédai :

a) Keletről: Bak Pál kertje (czigánykert).

b) Délről: a bőrutcza.

c) Nyugotról: Bak János.

d) Északról: Elekes József (Nemesféle jobbágytelek).

5. *Bak Pál beltelke.* Helyrajzi száma : 230. Kert épületek nélkül. Bak Elek és János része. Atyám idejében Majláth Rupi nevű czigányunk lakott ott egy kis vinyében, kinek kötelessége volt udvarunknál a kovács munka. — Szomszédai :

a) Keletről: Deméh Gábor nyila (Szabó László leánya nyomán ment Demén Gábor.)

b) Délről: a bőrutcza.

c) Nyugotról: Bak Ádám.

d) Északról: Elekes József (Nemesféle jobbágytelek).

6. *Bak Pál (Mih.) és Bak Ádám, József, Jánosféle nyilak* (beltelek részecskék), melyek egy részét régente Bak Ferencz birta (olv. 87-ik lapon); a mit ő eladott Lázár Antalnak, de a mi 1844. mart. 13-án Bak Mihály, Ádám, József és János által kiváltatott és felosztatott.

A 3. 4. 5. 6. számok alatti jószág Budaféle jószág volt, melyről az 1745. mart. 6-ki Inventariumban ez áll : „Vagjon más Jozzag, melynek vic. a mezőfelől nemzetes Vajna Gáborné Aszszonyom jószágá, melyben most Csaki Pal nevű

Jobbagja lakik; ¹⁾ más felől magam részemre jutott Jozság, a kin mostan ház van; azt néhai Budai Jánostól vérszerént vettem az édes Urammal, a meljről Contuctus is extal örökösön meljbe Csere is van. — Ugyan a ház meget azon Jozság mellett vagjon egy zálogos Jozsagom, meljet vettem az édes Urammal vérszerént engemet concernál, vic. a fekete-ügy felől nztcs Cseh János Uram Jozsága, az meljről Contractusink extal. ²⁾

7. *Bak Mikály ügyvéd beltelkei.* Az egyik volt a felszegben. Bak István laktelkével szemben. Szomszédai:

Keletről: Győrbíró Elek.

Délről: a felszeg-utca.

Nyugotról: Cseh Ignác.

Északról: Fróniusféle udvár kertje.

Ezen fundust Bak Mihály anyja Czakó Ilona után bírta; kinek anyja Czakó Jánosné (Cseh, Helena), Dimén Gáborné Cseh Ágnessel édes testvérek lévén, enneknyomán az Bak Mihály maradék nélküli elhalálozása után, nőjétől Bialis Annától (később Fejér Áronnétól) elpereltetett ³⁾ mit jelenleg özv. Cseh Ignácné bir. — Itt nagyfaház volt építve az uttal szemben. — A nagy körtefa, míg a ház le nem rontatott, épen az ajtó előtt volt. — A Bak Mihály irodája a nyugoti részén az említett faház mellé volt építve magasabban, mely fillegoria néven ma is meg van. — Alatta pincze van nyugottfelé nyuló ajtóval, hol a cserefa szemöldökfán ezen szavak vannak bevésvé: ELEKES MATYAS
Δ 1770. DIE 4. July:

Bak Mihály másik telke volt, a megye telke szomszéd-ságában a papi és kántori lakótelek mellett a Mikó (később Kálynoky) curiával szemben: — Ezen beltelek Dimény és Czakóféle birtok volt, mit Bak Mihály a falutól vett részszel nagyobbított — Ide szép nagy faházat épített, mely

¹⁾ 1735-ben Vajna Gábor jobbagya Csáki István volt.

²⁾ Bak csal lev I. k. Nr. 84.

³⁾ Több földekkel együtt -- A per Bak Mihályné és a Cseh család (illetőleg Demjén család) közt sokáig folyt.

később a tűz martaléka lett. — Ez is fennemlitett uton a Cseh Ignác kezére jutott.

C) T o r j á n.

a) *Karathnán* 801. h. r. szám alatt egy benvaló jószág Deák Antal és Kiss Farkas szomszédságában, mely nagy anyám Kun Lidia után származott át a Bak családra egy nehány darab földdel. ¹⁾

b) Egy másik benvaló, a mi *Bakné kertje* nevezet alatt ismeretes, hihetőleg Könczey Zsuzsánna Bak Józsefné után lett volt a múlt században Bak birtok több darab földdel, de ez eladva van. ²⁾

Jobbágy- és zsellértelkek.

I.) *Hatolykán* 1708-ban Bak Pálnak két jobbágya volt: Baholczy Ráduly és Baholczy György. ³⁾

II.) *Gelenczén*:

a.) Egy *jobbágytelek* a falu derekában erdőlési-joggal; melyet 1837 január 16-kán édes anyám Jancsó Mária az Andrassy jusból ⁴⁾ kapott nagyanyám Kádár Zsuzsánnától. — Szomszédai: feljebb Ferencz József, alól Fábíán János gr. Kun László colonussa.

b) Egy *zsellérház*, előtte levő kertecskével; melynek szomszédai: a Lőrincz János nevezetű, vagy is inkább az oláhtemplommal átellenbeni, tájékon keletről: a gk Deák Imre jószágá, délről és északról Jancsó György Tarcsi János féle jobbágytelke; nyugotról az ut. — Mely zsellértelket 1839 karácsonyhava 6-kán Jancsó György ajándékozta volt anyám Jancsó Máriának. ⁵⁾

III.) *Martonosban*: vagyon négy jobbágytelek: ⁶⁾

a) Az egyik az, a melyen 1745-ben Orbán Péter, azután fia János lakott, szomszéda mind két felől gr. Toldyné

¹⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 201. 1841-iki jegyzetek.

²⁾ U o. II. k. Nr. 132.

³⁾ Gyulafeh. kápt. lev. Cent. Gg. Nr. 34.

⁴⁾ Mely jus fiut s leányt egyaránt illet (Bak. csal. lev. II. k. Nr. 196.)

⁵⁾ Az introdukálás 1840 január 18-kán történt meg (Bak csal. levele II. k. Nr. 200.)

⁶⁾ Bak csal. lev. II. k. Nr. 84.

jobbágy jószágai. — E jobbágy jószágon volt egy ház és csür. Több földek és szénaföldek is voltak vele összekötve a martonosi, ordolai és nyujtódi határon.

b) Másik jobbágyjószágnak vicinussa: egyfelől az ország-utja, másfelől k. vásárhelyi Szász Ferencz posteritása.

c) A tanorok melletti jobbágyjószág, melyen Orbán Gergely nevű jobbágy volt települve 1745 előtt. — szomszédai: egyfelől a falu helye, más felől Fülöp Lőrincz.

d) Orbán István lakta jobbágy fundus. Szomszédai: egyik felől a patakra bejáró utcza, másfelől k. vásárhelyi Szász Ferencz posteritása. — Itt ház, istálló, csür és sütő is volt s e jobbágytelekhez is több szántó és rét tartozott az ordolai határon. — Orbán István jobbágyinak három fia volt: János, Péter, Mihály.¹⁾ — A martonosi jobbágy jószágok 1822 oct. 10-ki egyezkedés bizonyítása szerint 1760-ban a Bak András részébe jutottak volt. — Később azonban úgy lettek felosztva, hogy a) és b) alatti jobbágy telekeket Bak Ádámék birták, a 'b) és d) alattiakat pedig mi.²⁾ — Mind a két részeni jobbágytelekhez mintegy 10-holdnyi szántóföld és szénarét tartozott. — E jobbágyok előbb a Fülöp³⁾, azután a Csüdör családhoz tartoztak, a kik után jöttek át a Bak családra.

¹⁾ Bak csal. lev. I. k. Nr. 98.

²⁾ A mi zsellér jószágunk egyikén 1836 előtt lakott Orbán János, ki heti napszámot és ölfát is adott. — 1836 febr. 20-kán átadatott Biró Ferencznek, mely telken akkor volt: 1 ház, 1 fűstház, evvel egy szin alatt istálló, 1 csür, kert 64 gyümölcsfával (Bak csal. lev. II. k. Nr. 218. — A martonosi adótábla szerint 1847-ben volt a Biró Ferencz kezében 12 $\frac{1}{4}$ köbölférféjű szántóföld 1 $\frac{1}{4}$ szekér szénát adó rét, 2 ökör, 1 tehén, 1 tulok, 2 sertés (Bak csal. lev. II. k. Nr. 219.) — Biró Ferencz mint jobbágy az említett telek elsajátítására fellépett volt 1849 után, de nyertes nem lett (Bak csal. lev. II. k Nr. 220.)

³⁾ Mit bizonyít Bak csal. I. k. 41 sz. alatt levő okmány; mely szerint 1716 apr. 28. martonosi nemes Nagy Gergely és Lénárt Mihály Deák s martonosi megyés mester kézen fogott birák előtt martonosi nemzetes Fhülöp Sámuel házánál „Orbán Mihály és János mű előttünk illien alkalmat és dispositiot: hogj mivel Orbán Mihály és János idegen fiak levén itt ezen a földön obligalak és kötelezék magokat Sellér Jcbbágyképen a Nemzetes Fülöp Sámuel uram keze alá, tali tamen conditione, hogy minden héten egy-egy nap szolgállyanak ha adoznak, ha pedig nemzetes Fhülöp Sámuel uram maga a

Szántóföldek és rétek.

Hogy a szentkatolnai Bak családnak mily szép mennyiségben voltak szántóföldei s rétei, láthatni 1745 mart. 5-én és 1874 január 18-án ²⁾ kelt inventariumokban, melyeket a hely szüke miatt ide be nem iktathatott; — de láthatni Bak Pál, Bak István, Bak Ádám, Bak József és Bak János nevén a szentkatolnai telekjegyzőkönyvben is.

* * *

Kegyes olvasó! majdnem háromszázad homályát törtem át, hogy egész bizonyossággal kimondhassam: ime ezt valósággal Bakkok, a mi elődeink szerezték és hagyák nekünk!

A Bak család nemesi fundusát, bel- és külbirtokait, jószágait nem azért említettem fel, mintha azokkal dicsekedni és tüntetni akartam volna, mert ezek sokkal kevesebb mennyiségben vannak, minthogy azt tehessem; hanem azért említettem fel: hogy a családi birtokaink történelmét

maga adoijat supportalya és a Jobbagyi nem adoznának, két két nap egy héten dolgozzanak nyárban szent János nap után, és ezen a földön senkinek másnak keze alá ne kötelezhessék magokat együvé is ne mehessenek vissza pedig Molduvaba a magok hazayokba mindenkor libere az az szabadon elmehessenek.“

Özv. Fülöp Sámuelné fiával Lőrinczczel Orbán István nevű jobbágyukat kisnyujtói Jakabos Istvánnak eladták hozzátartozó szántóföldek, szénafüvek és azon 5 drb földdel, melyet Fülöp Lőrincz édes anyja és bátyja superaddáltak volt bizonyos adósság letörlesztésére a jobbágy mellé. — Bak Pál azonban ezt kiváltotta 1739 jun. 14-én; öt darab Földet Fülöp Sámuelnek átengedett, mit a contractusból kihagytak (Olv. 1741 apr. 26-ki fassiókat Bak csal. lev. I. k. Nr. 81.). — 1756 június 12-én Bak Pállal. 1777 jan. 29-én pedig Bak Józseffel perelt Csüdör János praetendalvan 2 ház jobbágyot, t. i. Orbán Pált és Orbán Istvánt (szomszédaik egyfelől Csüdör János, másfelől b. Apór Péter haereséinek jószágá), — állítván; hogy Fülöp Sámuel egy testvér volt az ő (t. i. Csüdör János) anyjával; consequenter jure sanguinis őt illetik az említett jobbágyok; mivel Fülöp Dávid és Antal távol vannak és tán el is haltak; nem pedig Bak Józsefet, a ki zálogba tartja és bírja. — 1796-ban Csüdör Tamás és Ferencz is a pert folytatták, de eredmény nélkül (Bak csal. l. lev. II. k. Nr. 147, 149.)

¹⁾ Bak csal. lev. I. k. Nr. 84.

²⁾ U. o. II. k. Nr. 225.

is tudják utódaink; de legkivált *hogy az ős ivagyon és birtok iránti ragaszkodást megerősítsem családunk minden tagja szívében.*

Egy nemes kérdezé Bayard lovagot, hogy minő örökséget illik egy nemes embernek gyermekeire hátrahagyni? „Olyant — felelé Bayard — a mit sem az idő, sem emberek el nem vehetnek tőlök, vagyis erényt és bölcseséget.“

Én is azt mondom, hogy mindennek előtt egy nemes ember gyermekeinek hagyjon örökségül erényt és bölcseséget, mert ezzel ők nemesi rangjokat, az ősi vagyont is megtudják örizni; de törekedjenek a családi vagyont is fenntartani, gyarapítani s a család egyik főpalladiumaként örizni és odahatni, hogy abból egy szilak se idegenitessék el!

Töröljük el csak a család ősemlékeit, kioltottuk utódaink szívéből a család és a honszerelmet; adjuk el a családi ősitelkeket, melyre melegen emlékezik a családtag, bárhol jár a világon; majd a semmire gondolva, nem fog úgy fájni, ha szülőföldét elhagyta.

Mint minden hegyi szülött, az erdélyi is vitte magával eddig a honvágy fájdalmait; de ontsátok le az emlékeket, pazaroljátok el az ősbirtokokat, s a szívet a hontól elmentszétek! . . . Minden darab ősföld és telek eladása a család szívmelegének egy-egy kihalt dobbanása! . . .

A hazaszeretetről valódi fogalma csak annak van, ki valamely földet saját honának — s abban bár egy talpalatnyi helyet magáénak nevezhet; a ki abban élt, kit az ősök tettei, a család egykori virágzásának s dicsőségének emlékezete lelkesít; kinek lelkében a tisztas hajdankori erény, hagyományos szokásai, szóval: a mult időnek lelke él.

Innen lehetett az, hogy a régiak az ősi vagyonokat nem annyira birtoklója, mint annak családja tulajdonának tartották; innen lehetett egyrészt az is, hogy régi honi törvényeink a birtokló jogait családtagjai érdekében korlátozták, és kevés kivett eseteken kívüli elidegenítését, mint a szerző utódaira nézve sérelmeseket, megsemmisítették. ¹⁾

Régezte az ősi jóságok birtoklói azoknak inkább

¹⁾ Dr. Dózsa E. Erd. Jogtud. II. k. 221. l.

csupa használói, mint tulajdonosai levén, 1848. előtt az ősi jószágokat a nemes emberek is csaknem családi hitbizományoknak tartották.

Régente ősi vagyonokra nézve a gyermekek, még atyjuk életében, nemcsak leendő örökösöknek, hanem az atya tulajdonos társainak tekintettek el annyira, hogy ha az atya ősi vagyonait elidegeníteni akarta, vagy azokat pussztulni hagyta, gyermekei részöket, osztályos perutján akarata ellen is kivehették kezelése alól.¹⁾ — S ha az atya gyermekei részét eladta, azok azt minden fizetés nélkül visszaperelhették;²⁾ ha elzálogosította akár mennyi pénzért, az ősi vagyont visszaválthatta a család bármely tagja azoknak csupán közbecs szerénti ára lefizetése mellett,³⁾

Az ősi vagyont végrendeleti uton is el nem lehetett idegeníteni örökösön.⁴⁾ — Sőt, ha valaki még saját örökségét s ősi vagyont is elzálogosítani akarta, bizonyos idő alatt rokonait megkellett előbb kínálni és ha ezek meg nem vették, csak akkor adhatta zálogba. — Régi törvényeink ezen intézkedése nemességre nézve igen sok tekintetben jó volt, mivel birtokait oly könnyen senki sem pazarolhatta el; mit azonban az ősiség megszüntetése eltörölt, megsemmisített.

Hajdan *Nábot Ákábnak* azt mondotta: „*Mentsen Isten, hogy eladjam atyai örökségemet!*“ . . .

Nekünk is, Kedves Családtagok! a család- és utódaink iránti elodázhatatlan kötelességünk: hogy ha ujat, nem hagyhatunk, legalább biztosítsuk családunk részére, mit őseink fenhagynak; s ha módunk engedi, a mennyire lehet, gyűjtsük össze a mi családi birtok volt,⁵⁾ gyarapítsuk

¹⁾ H. K. I. R. 53. cz. 1. és 2. §.

²⁾ H. K. I. R. 61. cz. 4. §.

³⁾ H. K. I. R. 60. cz. 8. §. és 83. cz.

⁴⁾ H. K. I. R. 58. cz. A. C. 3R. 25. cz.

⁵⁾ *Nevezetesebb helyek, ahol Bak birtok volt és van:*

a) A kézdivásárhelyre menő ut mellett balra a *dobogóbláb* (vagy vásárutra forduló). — Itt a 611. 614. 615 h. r. szám alatti hatköblös föld közepén (mi dobogónak nevezetik) van egy kénüreg; melyet még mint első éves klerikus

azt, hogy a család anyagilag is folytonosan inkább emelkedjék, mint alább essék. — Nem azért mintha csupán főcziel a gazdagság volna, hanem az által is, hogy jó módon levén, a nemes törekvés és illő fenttarthatása a családnak annál inkább biztosíttassék. — Így az utókor áldani fogja emlékünkt. . . .

aratás alkalmával ásatam, megakarván tudni: hogy ott a föld miért dobog úgy — ha lábbal keményen rá tapod az ember!? . . . Az itt ásott üregnek a *torjai búlös kénbarlangjéhez* hasonló kigőzölgése van. — Közelében nem tenyészik semmi növény; szóval ott minden szerves élet szünetel; élet és tenyészet egyaránt onnan ki van tiltva. — A gödörben levő kénlegkörben semmi nemű tűz nem ég, úgy, hogy ott kiolthatatlanul égő tapló is azonnal kialszik; minden ércz — az arany kivételével — fekete zöldes színt kap. — A kén-gőz alólról zajlik fölfelé, minthogy előbb a lábakat rohanja meg, s csak azután a többi testet. — Az egész test legott hevül, a szemek könnyeznek, az idegek bágyadnak, a fő édes kábulástól szédeleg, a bőr és egyéb hártás részek izzó ingertől bántatnak, a tovább bennlevő mind azt még nagyobb fokban érzi elannyira, hogy a testet kellemes melegség és zsibbadás fogja el, izzadásba jő, s az ember merő kéjörömben érzi magát. — Az üreg mintegy 3-4 láb mélységű, oly nagy kén-gőzt fejlesztő, hogy a fölötte elrepülő madarakat megöli; sőt beléje hajolva egy-két lélekzés legerősebb embert is leszédíti s megfulasztja. Már két ember szánszándékosan belé is ölte magát lélekzés vétel által. — E természeti gőzfürdő biztos gyógyerővel bír a szem és idegbetegekre, főfájás és daganatokra nézve; sőt gyakran a legveszélyesebb hüléseket és köszvényeket is gyökeresen meggyógyítja. — 1881-ben bátyám Bak Pál mintegy 4-ölnyire leásatott itt, s olyan vizet talált, mint *Kovácsnán* a Pokolsárnak nevezett forrás. — Ettől mintegy félóránnyira oroszfalvi határon *Fortyogó* nevű ásványos forrás, nem különben a *dobogó*-tól kezdve a *virágos*, hosszú és *halastó* lábakon elébb-elébb helyenként előforduló kén-gőz felütődési helyek — a hol semmi sem terem, — s a *hatolykai kén-s fürdő* azt mutatják: hogy a *torjai Búdóstól* egy kénréteg húzódik át Háromszék terén Kovácsnához; hol az ily veszélyes, de nagy gyógyhatású kigőzölgések ismétlődnek (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 146. l.).

b) *Eprés és Virágos határrész*. Ezen két határrész közötti gyepen római pénz és igen sok urna találtatott- s maiglan is találtatik; miért némelyek úgy vélekednek, hogy itt lett volna temetkezőhelye *Praetoria Augusta* római gyarmatnak; mely gyarmat Kézdi-Vásárhelynek keleti felén, és *Szentkatolna* s *Oroszfalu* felé eső határa azon részen volt, a mely az eprés és virágos határszélnél az akasztófa dombig, innen be Oroszfalu felől a jelenlegi ref. temetőig terül el. — Hogy a területen valóban római gyarmat volt, bizonyítja az, hogy itt különböző időkben, főleg 1844-ben több római tárgyakat leltek (Kőváry: Erd. Rég. 44. l.); Különteféle építkezések alkalmával római vízvezeték csöveket is találtak; constatatott, hogy a Torja vize csökön volt a városba átve-

VI.

Alapítványok.

— Tudtommal még eddig a Bak család által semmiféle alapítvány nem jött létre, kivéve következő szerény két ájtatos alapítványt, melyet igénytelenségem tett:

1. a) *Sz. mise-alapítvány 50 frt o. é.* ¹⁾ Melynek évi kamataért az alapítványlevél szerént 2 csendes sz. mise mondatik. — Egy jul. 8-án Istenben boldogult szülőim: Bak Mihály és Jancsó Mária lelke üdvéért; a másik pedig okt. 11-én a mig élek, egészségem helyreállítása és fentartásáért; halálom után pedig elhalálozásom napján — lelkem üdvéért.

b) *Bak család sirboltja fentartási alapja 50 frt* ²⁾ Mit azért tettem le, hogy ezen összeg kamatoztassék; s a mikor a sirboltnál javításra szükség lesz, a szükségelt repertio a kamatból eszközöltessék.

zetve. — Kaptak itt arany csákányt, arany és ezüst ékszereket, római pénzeket is; sőt 1882-ben Pap Izaiás telkén a ref. temető közelében, hol Oroszfalu felé új ut vágatott, urnákat, halottégetőkemenczét is találtak, melynek alsó része egészen ép volt.

c) *Halastólábban* is van föld a Bak családnak. Itt a mélyedésben a fejedelmek idejében halastó volt; némelyek úgy vélekednek, hogy a rómaiak idejében is. A halastónál, borviz is van, azonban igen kénes, csak télben iható.

d) *Gergélytava, Posztósláb, Bocsó, Karancsaj, Sándorláb* nevezete ismeretlen

e) *Lövöldözőnéli láb*, nevezetét vette onnan, mivel az itt levő völgyön, a Kézdivásárhelyre menő uttól balra, a falutól egy pár száz lépésnyire egy kőfal állott a falu felé nézőleg, a hol a Szentkatolnán állomásozó egy escadron székely huszárság czéllövést gyakorolta.

b) *Nagy-Szegelet*. Pusztahely. Itt kőfejsze s más régiség is találtatott.

e) *Rakottvás*. Római vagy barbar korszaki edény készítő-hely (Olv. III-ik lapon.).

¹⁾ 1883. április 15-én tétetett le a szentkatolnai lelkész és egyházigazdónok kezelése alá. (Rescript. Epp. 10. jul. 1883. Nr. 1906).

²⁾ Ezen alapnak tényleges átadása a sirbolt megkészítése után fog megtörténni.

2. Vannak azonban olyan alapítványok, melyeket rókön családbeliek tettek a családbéli tanulók számára; s a melyeket a Bak családbéli tanulók is elnyerhetnek, ha az illető családból nincs iskolabjáró; s ha az illető család által a felvételre ajánltatnak. — Milyenek:

a) *Csernátony Ferenczféle-alapítvány. 1000 Rehnes forint.* Az atyafiak közül levő nemes ifjak részére. Letette ezen alapítványt 1794. sept. 23-án kelt végrendelete 2-ik pontja értelmében a maros-vásárhelyi finöveldéhez Csernátony Ferencz; ki 1760-ban magyar testőr volt, azután a királyi Táblánál Protonotarius; s ki meghalt nőtlenül 1796 táján, ¹⁾

b) *Szentivány-féle alapítvány 1000 Rh. frt.* Tette: Szentiványi Gábor özvegye, hasonlóan a családból tanuló nemes ifjak részére. A rókonság Bak Julianna után van, kinek férje Szentiványi Tamás volt (Lásd 86 ik lapon.

¹⁾ A *Csernátóni család* alcsernátónból, házasság útján szakadt ki Dobokavármegyébe, hol Gyulában és Csomafáján több birtokosok voltak. Legelőbb *Csernátony István* atyja származott ki (Nagy Iv. Magy. Csal. III. k. 145. l. Hodor K. Dobokavárm. esm.: 58–60. l.). — A Csernátony család nemességét igazolja a gyulafeh. kápt. levéltárban levő több hiteles okmány (*Csernátóni Gergely*. Cent. F. Nr. 56; *Csernátóni Istv.* Cent. U. Nr. 90; Bb. Nr. 34; *Csernátóni Katalin*: Cent. E. Nr. 91; I. Nr. 69; V. Nr. 71; Z. Nr. 75. — Plenipotenziaria Constitutio Margaritae Csávási Stephani Csernátóni consortis. An. 1693. Cent. Bb. Nr. 34); nemkülönben a Kolozsmonostori levéltárban levő iratok is (Armal. Csernátóni Joannis de Alsó-Csernátón. Extractus Arm. et Manumissionam in hon. Conventu B. M. V. de Kolos-Monóstra repositarum et locatarum. Fasc. C. Nr. 10. Prot. 2. fol. 33.) — Jelenleg vannak a Csernátóniakból: N. Ernyén, sz. Mihálytelkén Szász Erked mellett.

A Bak családdal a Czakó család után rokon (Hodor K.: Dobokavármegye esm. 61, l. Czakó — és fia Ferencz a Csernátóny házból eredett nő jogán Gyulában, Csomafáján birt.). — Töredék leszármazási táblázata a Csernátóny családnak következő:

I. Csernátony János	
II.	István [1693–1702. Csomafáján birtokos. Bándy Erzsé [Alcsernátónfalvából primor családbeli.]
III.	József [főbíró Dobokavárm. 1734–1757.] Imecs Zsuzsa [† 1791. sept. 13.]
IV	Ferencz [1760–1796], Anna [szül. 1738, megh. 1810.] Czakó László.

A Csernátóny család Doboka megyei ága kihalt.

c) *Tompos János- és nője Szereday Katalin által tett alapítvány*; melynek évi jövedelmén az atyafiságban levő ifjak tanulhatnak. A rokonság Bak András után van, kinek nője Szereday Anna volt.

d) *A Jancsó családnál előszámlált alapítványok.*

— A ki számba veszi a kor igényeit, a ki ismeri évek folytán elszaporodás által szegénységre jutott nemes családok nyomoruságát, mely családok gyakran nagynevű őseik nyomdokait követni ohajtván, mód s eszköz hiányában jóreményü gyermekeiket gondosabb nevelésben részesíteni képtelenek; az feltudja fogni: mily szükséges, hogy minden család részére legyenek letéve alapítványok; hogy hazánk nemes ifjai azok nyomán gondos nevelés oktatás által kellőleg kiképeztesse; hogy így mennél inkább fentartassék és szaporodjék a vallásos-hazafiasan nevelt, tudós és képzett nemesség hazánkban. — Miért ohajtandó, hogy a Bak család sarjadékai számára is mennél hamarább legyen legalább egy alapítvány! . . .

VII.

A Bak család temetkezőhelye.

A régi rómaiak és görögök közül az előkelőbb osztálybeliek, hogy halottaik emlékét annál inkább fentartsák, poraikat urnákba — hamvvederbe tevén, az urnákat édes övéik hült poraival együtt mausoleumokba, siremlékhelyekre — mőnumenta helyezték el.

Igen szép tanúságot tesz egy család kegyeletes érzelméről, ha gondoskodik arról: hogy halottai számára temetkezőhellyel, külön sirbolttal — kriptá — bir; hogy ebben mintegy Pantheonban pihenjenek a családnak hadi- és polgári pályán századok folyta alatt kitűnt érdemdus fiai, kiknek annyi erények emelte emléktáblája alatt szendergő porain a család hálája nyugodnék; kiknek emlékéhez az ifju nemzedék időnként elzarándokolva — a tisztelet és áldás koszoruját illeszthetné oda; kiknek sírfeliratai utódaikat hasonlóan magasra, szép és minden jóra lelkesítenék.

Hogy a Bak családnak régebben volt-e sirboltja, arról semmi adat még eddig kezemhez nem jutott; azonban mind Hatolykán, mind pedig Szentkatolnán volt külön temetkezőhelye.

1. *Hatolykán a Bak család temetkezési helye volt: a templom czisztermének azon része, melyre nyílik a templom azon ajtója, hol a nők mennek be a templomba.* — Ide van temetve a múlt században Bak Imre, s az ő elődei is. — Fiai: Bak Ferencz és Antal a jelen század negyedik évtizedében a temető közepében választottak magoknak temetkezési helyet. — Igen kár, hogy Bak György, László s több más jeles ősöknek síremlékeit az idő vasfoga tönkre tette ugyanynyira, hogy Hatolykán egy elődnek se akadtam idáig síremlékére.

2. *A noszolyba kiszármazott Bakkok, az ottani ref temetőbe temetkeztek.*

3. *A szentkatolnai Bakkok főbb temetkezési helye, az ottani temető délkeleti részén, Hatolyka felé eső szeglet táján van; a hol mintegy 12-öl kerületű négyszögű helyen többen nyugosszák a halál álmát.* — Ide van temetve atyám Bak Mihály, nagyatyám Bak Elek, ennek atyja Bak József, ennek atyja Bak Pál is, ki a szentkatolnai Bak család alapítója volt. Miután a régiek őseik sírjába, vagy sírja mellé szerettek temetkezni: Bak Elek, József és Pál egy sírba temetettek. ¹⁾ — Az ide temetettek közül többen sírfeliratos jellel és emlékkövel is bírtak, egymás közelébe s bírnak. — A fekvési rend következő:

a) *Bak Mihály.* b) *Bak Pál (II).* c) *Jancsó Mária.*

(ügyvéd.)

(Bak Mihályné.)

d) *Bak László.* e) *Bak István.* f) *Bak Elek.* g) *Kun Lidia.*

(Bak Elek fia.)

(Bak Elek fia.)

(Bak Elekné.)

h) *Buda Erzsébet.* i) *Bak József.* k) *Könczey Zsuzsa.*

(Bak Pálné.)

(Dulló.)

(Bak Józsefné.)

l) *Bak Pál (I) ügyvéd*

Volt ide még temetve egy pár a családból, de ismeretlen, hogy sírjok hova volt ásva.

¹⁾ Bak Ádám, nagyanyám Kun Lidia s az éltesebb szentkatolnai emberek állítása szerint.

Mind ezek számára, igénytelenségem és testvéreim részére még folyó év nyarán rendes családi sirbolt építtetik 862 frt és 8 kr. költséggel a jelzett négyszegű helyen e szerény mű írója által öcsce Bak István segítségével, — 14 fülkével ellátva; a melyből kilenczbe elhelyeztetnek e család eddigi halottjai, öt pedig fenn marad a család leendő halottjai részére.

A fülkékbe következőleg helyeztetnek el az eddigi halottak :

ÁLDÁS ÉS ÖRÖK BÉKE LENGJEN HAMVAITOK FELETT!

I.		II.	
BAK PÁL ÜGYVÉD, A SZENTKATOLNAI BAK CSALÁD ALA- PÍTÓJA. MEGH. 1759 BEN. Nője : Buda Erzs.		BAK JÓZSEF, DULLÓ. MEGH. 1793. MART. ULT. Nője : Könczey Zs.	
III.	IV.	V.	VI.
BAK LÁSZLÓ. MEGH. 1813. JAN. 15-ÉN.	BAK ELEK, SZÜL. 1771. JAN. 2. MEGH. 1832. SEPT. 20 ÁN.	BAK ELEKNÉ KARÁTHNAI KUN LIDIA MEGH. 1862. JUN. 27 97 ÉVES KORÁBAN.	BAK ISTVÁN, MEGH. 1.12. NOV. 26-ÁN.
VII.	VIII.	IX.	X.
BAK PÁL ÜGYVÉD, SZÜL. 1839. nov. 15. MEGH. 1881. dec. 11.	BAK MIHÁLY, SZÜL. 1804. máj. 9. MEGH. 1864. JUL. 8-ÁN.	BAK MIHÁLYNÉ, GELENCZEI JANCsó MÁRIA SZÜL. 1813. Jan. 10. MEGH. 1873. Dec. 22.	
XI.	XII.	XIII.	XIV.

A Bak család többi halottjai is a köztemetőben fekszenek ; és pedig :

a) *Bak József, nője és maradékai* a temető közepétájt

a templom kerítésétől délre egy ölnyi távolságban levő helyen vannak eltemetve. Sirjokat egy csinos kőkereszt jelöli, következő felirattal:

IHS
E
SIR FÖDI BAK JÓZSEF
HAMVAIT. KI JOBBLÉTRE
SZENDERÜLT ÉLTE 75-DIK
ÉVÉBEN 1873. FEBRUÁR
2-ÁN. HOL ÉLETTÁR: CSEH
MÁRIA. S FERENCZ
FIGYERMEKE PORAIT FEL-
LELVÉN, ALUSZA ÖRÖK
ÁLMAIT. NYUGODJANAK
BÉKÉBEN, AZ UR JÉZUS
SZENT NEVÉBEN!

b) Ettől délre öt ölnyre a temető közepe felé van a Bak Ádám (II.) sirboltja; a hol eltemetve van a sirboltalatt: az öregebb *Bak Ádám* (I.), *Bak Veronika* és *Mária* Bak Ádám (II.)-nak leányai. — A sirbolt homlokzatán ezen felirat vagyon:

†
E SIRBOLTOT ÉPITETTE BAK ÁDÁM
ÉS NŐJE BOGDÁN ZSUZSÁNNA
AZ 1874-ÉVBEN.

c) *Bak János öregebb és gyermekei* pedig fekszenek jelentelenül nem messze ezen sirboltól.

VIII.

A hatolykai nemes Bakkok.

A mint a szentkatolnai nemes Bakok történelmében is láttuk, Hatolyka főfészke a Bak családnak. — Az ide beplántálódott és megtörzsökösödött családifából keletkezett a Bak családnak két főága: a szentkatolnai és hatolykai.

Annyi a kettő között a különbség, hogy 1536-ban a nemességet szerző két édes egy testvér: Bak György és

László közül *György* a szentkatolnai *László* pedig a hatolykai Bakkok törzsévé lett.

A szentkatolnai Bakkok nemességök tekintetében ragaszkodnak azon armalishoz, a melyet Bak György és László kapott, s a mely nyomán Bak Pál a 17-ik században a szentkatolnai nemes Bak családot megalapítá; — a hatolykaiak pedig nemességeket ugyan hasonlóan Bak György és Lászlótól származtatják, — de mivel Bak László utódai *Bak Miklós* és *ifj. Bak Ferencz* — kiknek utódai a hatolykai Bakkok — 1591. május 5-én Báthory Zsigmond-tól új armalist nyertek, azért ők ezek által alapított nemes Bak család utódainak mondják magokat.¹⁾

¹⁾ Mely Transumptuma a gyulafehérvári káptal. levéltárban Cent. Gg. Nr. 34. következő czim alatt olvasható: „*Transumptum Tabulare Authenticum Familiae Matis alias Matyus de Hatolyka et Matisfulva; nec non Familiae Bak de Hatolyka et sz. Katolna, continens in se Privilegiales, Statutionales Donationales, Armales, Emptionales, multiformes Retractationales, Deliberationales, Contractuales super venditione et emptione Literas, de et super Bonis Juribusq. Possessionaris ac Haereditatibus sicuticalibus dictarum Familiar: in Possessione Hatolyka, Szentkatolna, Sz. Lélek et Sede Sicuticali Kézdí existentibus habit: penes Mandatum suae Mattis per Michaelem Matus de praefata Hatolyka die 14 Maji. A 1764 collocatum, ubi multi ex dicta Familia Matis alias Matyus et Bak commemorantur.*“

Ezen Transumptumban a hatolykai Matis (Matyus) és Bak család történelmét, birtokait felmutató minden nevezetesebb iratok és okmányok befoglaltatnak; nem különben a hatolykai Bak családot érdeklő 1591-ki nemeslevél is, melynek rövid kivonata következő; Nos Sigismundus Báthori de Somljo Wajvoda Tranniae etc. . . . Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod nos cum ad nonnullorum Consiliariorum nostrorum singularem Intercessionem, tum attentis et consideratis Fidelitate, fideliumque servitiorum Nobilium Nicolai et Francisci Junioris Bak de Hatolyka, quae ipsi in omnibus Rebus et negotiis nobis, et huic Patriae, Praedesessoribus nris beatae recordationis pro locorum et temporum diversitate exhibuerunt et impederunt Eisdem Nicolaum et Franciscum Juniorem Bak alioquin etiam nobilibus Parentibus ortos denuo et ex novo in coetum et numerum virorum hujus Regni Tranniae et Hungarica nobilium annueram: aggregam: et ascribem: duximus

Arma seu nobilitatis insignia Scutum vult militare coelestini coloris, in cujus campo, seu area, dextram hominis brachium lorica et manus ferre a chirotheca vestitum, et indut: gladium evaginatum, et — ter distinctum sursum recta porrectum tenere et — re, ac ex ejusdem capulo laurus viridis in signum virtuosae eorund: ad nra, Patriaeque nostrae servit — promptitud: ex-

Vannak hatolykán primipilus és pixidarius Bakkok is. ezek később származtak be; és közülök egy kettő a nemes Bak jushoz — hol házasság, hol pedig vásár útján jutott.

1882. juniushó 20—24-én a fejevári káptalani levéltárban, nemkülönben N.-Enyeden Iakó Bak János és Felvinczen tartózkodó özv. Bak Mihálynénál talált családi iratokbani kutatás nyomán sikerült némiképpen felderíteni a hatolykai nemes Bak család történelmét; de sikerült megkülönböztetni, hogy kik a hatolykai nemes Bak család utódai.

A hatolykai nemes Bak család leszármazása nyilván és világosan kitűnik a gyulafeh. kápt. levéltárban (Cent. Gg. Nr. 34) talált számos levelek Transumptumából; de azon két lustralis extractusból is,¹⁾ melyet Felvinczen özv.

urgere visitur, supra Scutum galilea Millitar: est posita, quam [contegit Diodema Regium, gemmis atque unionibus decenter exornat: ex quo dextrum item hominis brachium priori per omnia simile ex tum esse conspicitur, margines vero scuti Flores auri colorem referentes undique vestiunt, prout haec omnia — praesent: Literar; nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa notitia et liberalitate nra annotatis Nicolao et Francisco Junioris Bak ipsorumque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus univ; dedimus et contulimus

Pro ampliore vero gratiae, et munificentiae nrae erga eosdem declaratione totalem et integram Domum ipsorum, cui ab una Domus seu fundus nob. Francisci Matis, alias modo Jure pignoratitio a honesta Apolonia Agilis quondam Benedicti senioris Bálinth Relicta possess. ac tenta; ab alia vero via publica una cum communi terreno dicti Pagi Hatojka vicinatur, aliasque Haereditates Siculicales in eadem Possessione Hatoljka, et territorio ejusdem in Sede Siculicali Kyzdi existen: habitas, in: quarum quieto et pacifico Dominio Majores et Progenitores ipsorum perstitisse memoratis Nicolao et Francisco Juniori ambobus Bak, ipsorumque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus univ: observata tamen semper natur: quoad successionem Filiarum, siculicae Haereditatis novae nostrae Donationis titulo gratiosé dedimus, donavimus et contulimus

Alba-Julia, die 5. Maji. A. 1591.

Sigismundus Bathori m. p.

Wolfgangus Kovoachoczi m. p.

Cancel.

A Kolozsmonostori levéltárban Prot. Rubro B. fol. 225. előfordul: „Nobil. Bak Petrus et Franciscus de Hatolyka cum exemptione.

¹⁾ A melynek egyike 1842. sept. 15-kén adatott ki Kolozsvárról a Gubernium által hatolykai Bak Mihály, János és László kérésére; a hol a többek

Bak Mihálynénál találtam. — A két lustralis extractusban 1654 és 1681-ben Bak János senior és junior — ki a szent-katolnai Bakkok elődje, és Bak Miklós, ki a hatolykai Bakkok elődje — mint nemes ember említettik.¹⁾ — Ez utóbbinak fia az, ki a gyuláfehérvári kápt. levéltárban (Cent. Gg. Nr. 34) letett iratok hiteles transumptumában előfordul.

Mely iratok szerint Bak Andrástól Bak Margitig (1769), és Felvinczen tartózkodott Bak Mihály jegyzetei, s nagyenyedi lakós Bak Jánosnak pedig szóbeli elbeszélése, és a hatolykai anyakönyvek szerint következő a hatolykai nemes Bak család leszármazása:

között ez áll: „Quibus taliter receptis, Fidelis noster Paulus Biró de H. Sz. Márton Registraturae et Archivi Gublis Director adhibita diligenti perquisitione ac investigatione praeattactas annotationes et Intabulationes Libri Lustralis Sedis Siculicalis Kézdí anno 1654. Die 18-a Julii celebratas, paginisque 1061-et 1062. signatas inter Caetera acta Archivi nostri Gubernialis repositas, et locatas humillime Majestati nostrae retulerit reinvenisse; quarum tenor et verbalis Continentia talis erat: Hatolika; Bak Ferencz sen, Bak János sen. Bak János Jun. Bak Miklos noblis, Bak Ferencz Jun Bak Mihali, Bak Marton, és Páál.“

A másik pedig 1830, dec. 17-én hasonlóan Kolozsvárt adatott ki a Gubernium által; a hol a többek között ez áll: „Quibus taliter receptis praenominatus Fidelis noster Carolus Konrád de Sonnenstein Regesirator et Archivi Director adhibita diligenti requisitione ac investigatione praeattactam Lustrationem, inter coetera acta arhivi nostri Gublis repositam et locatam in eadem Lustra S. t. Háromszék, paginis 1061-et 1062. inserta A. 1681. Die 21-a Januarii peracta, humillime Matti nrae retulit reinvenisse. Cujus tenor et verbalis Continentia talis erat: Paginis 1061-et 1062 — Hatolyka: Nagy Simon, Tusa Péter, Erdő Miklos, Biro Lukács, Simon Paal, Simon György, Mattovics Peter, Fazakas János, Bak Ferencz sen. Istv. Mihali, Bak János Jun. Bak Miklos nob. Miklos György, Maris János, Matis János, Matys Pál, Funta Balás, Finta Mihali, Istv. János, Istv. Péter, Istv. László, Istv. Ferencz, Molnár György, Pál Lukács, Pál Miklos, Paal György, Pap István, Kaján György, Pap Paal, Bak Ferencz Jun. Kaján Lőrincz, Kaján Miklos, Kaján György, Paal Simon, Bak Mihali, Balogh Thamás, Bak Marton és Paal, Molnár János, György Mihali, Hamar Péter, Balogh Balás, Molnár Péter, Pako László és István, Simon Lukács és János.“

¹⁾ A többi primipilus és pixidarius osztályban fordul elő.

	I. Bak György és Bak László [1535].	
II.	[L. szentkatolnai Bakkok le- szárm. a III-ik lapnál]	
III.	Ferencz [1580]	
IV.	Miklós [1562]	Ferencz, Péter. def.
V.	Bálint, def. Miklós [1656].	Ferencz [1656].
VI.	Ferencz [1680].	Bálint [1656].
VII.	Pál.	Bálint [1698—1702].
VIII.	Miklós [1698].	
IX.	Margit [1750, † 1769. aug. 23], Matis Mihály ¹⁾	Anna [1724], László
X.	Imre, Tamás Judit.	Péter.
XI.	Ferencz [sz. Gelenczén 1778. júl. 23.], Osdolai Fejér Anna.	Antal, András, 1) Matis Frzse. [Insurg. a franc. 2) Simón Teréz. háb. megh.]
	Mártha, Mária.	Agnes, Kis György [cop. 1844.]
XII.	a) Mihály [sz. Imecs- falván 1809], Tamás Krisztina.	b) János [sz. 1812], Reke Rozália, Nagy Eszter.
		c) Mária, Nagy János, d) Agnes, e) Anna, Matis Benkő, Zsig. Istv.
XIII.	Ilona, Róza, Miklós.	f) Éva, g) Anna, h) Bálint, Kaján Ján. i) László.

¹⁾ A Matis (Matyus) család nemes család. 1591 máj. 2-án Gyulafehérvárt kiadott armalisban felemlítették, hogy „consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilium Petri et Francisci de Matis Hátolyka — mint nemes szülöktől származottakat Báthori Zsigmond őket újból a nemesek sorába feltette. — Ezen nemes családból 1467-ben Mátyás király alatt Matyus (alias Matis) Sándor hadnagy volt, kinek egy commissionalis levéllel Mátyás király megparancsolta volt: hogy Budára menjen fel. — Ennek leányát vette el Bak István.

Ezen családból való Matyus János aggerum magister 1566 ban (Kállay H. E. 266 l.

Matis János, csiki főkapitány 1603—1609 (Wolfgangi Bethlen Hist. L. 14.) A Mátis vagy Matyus család armalisát s más leveleit, mint fennebb említve volt, másolatban láthatni a fehérv. kápt. levéltárban (Cent. Gg. Nr 34. Mathis vel Matyus Familiae de Hátolyka et Matisfalva Lit Armales et aliae plures).

Leszármazási táblázata a mennyire hiteles iratok után összeállíthatam, ez:

A hatolykai nemes Bakkok régente sok ősbenválóval és külbirtokkal birtak. — 1592 junius 13-án Bak Miklós és ifj. Bak Ferencz édes testvéreknek minden bel és kül fekvősége összeiratván, öt belső fundus és igen sok szántóföld s rét emlittetik. ¹⁾

A benvalók az 1592-ki összeírás szerint következők:

a) *Benvaló fundus a nemes házzal a középszegben* (Bak Ferencz nemesített curiája), — felül szomszédja: nemes Matis Ferencz a Mátyás fia; alól pedig a falu közönséges helye a fekete ügyre bejáró uttal egyetemben. ²⁾

b) *Még egy más fundus a középszegben a külső pázsint szélén*, a megye, vagy is a pap jószágával által ellenbe; melynek szomszédja: küljel a falu pázsintja, belül pedig ³⁾

c) *Az alszegben*, — szomszédja egy felől Bakkok jó szága, másfelől pedig felül Gada felől: nemes Matis Ferencz az utcza felől való seregleten. ⁴⁾

I. Mathis alias Mattyus Sándor [1467 hadnagy.]			
II.	Mátyás		
III.	Péter.		
IV.	István.		
V.	Mátyás,		Simon, def.
VI.	Péter [1591 nobilit.],	Ferencz.	
VII.	János.	Mátyás,	András [1617].
VIII.	Simon.	Mátyás [1648].	
IX.	György [1648].	Zsigmond,	Mihály [1661 1701].
X. Mihály,			
Bak Margit [1750.]			

¹⁾ Gyulafeh. kápt. levélt. dent. Gg. Nr. 34.

²⁾ 1626-ban kétfelé osztatott; a vízfelőli rész lett a Bak Miklóse épületeivel együtt, a külső rész pedig a Bak Ferenczé az újépületekkel együtt (Cent. Gg. Nr. 34) — E szép belső fundus mely most fel van osztva, be egész a fekete ügyig terjedt, melyet jelenleg is a nemes Bakkok kertjének neveznek. — Ebből a 165, 166, 167 h. r. sz. alatti részt Simon József birja, a 168, 169. h. r. sz. alatti részt pedig Czell Dénes és Orbán Zsigmond.

³⁾ Ezen beltelek jelenleg két részre van osztva. — Az 52-ik h. r. sz. alatti részt birja Czell Tamás, az 53, 54 h. r. sz. alattit Ferencz István.

Itt alább van még egy belső fundus az előbbtől Mátis Simon és Ferencz laktelke által elválaszta. 79—80 h. r. szám alatt; birja Kaján István! Egy része Bartha Lajos birtokához van csatolva. Egy nagy kert volt itt, három szellérrel.

⁴⁾ Bak Péter sessiója. Egy nagy kert, 3 szellérház volt rajta, jelenleg

d) *Ismét egy más Fundus*, vicinusa küljel — belől pedig a feketeügy felől falu közönséges helye, mely van Gadának a felsővégén.¹⁾

e) *A falu alsó széljén* (végén) vicinusa egyfelől István Márton ur, másfelől — ²⁾

Ezen 5 darab falunvaló Fundus — mint az összeírásban megjegyeztetik — *össtől maradt jószág*a az *exponens Bak Miklós és az ifj. Bak Ferencznek*; s az *édes atyjok is néhai Bak Ferencz*, de még *nagyapjok is néhai Bak András* mint *öss jószágokat úgy bírák.*“

Az 1818-ban a *Gada közepén a fürdő szomszédságában* 213—216. h. r. sz. alatt *Bak Ferencz és Fejér Anna által szerzett bennvaló*, nem ősi Bak jószág. Ezt mindenfelől a falu helye szomszédolja. — Közvetve szomszédaik keletről Pap János; délről a fürdő szembe; nyugotról Vajna Miklós, északról Pakó József, Fejér János, Finta András.

Ezen bennvaló lakójószág fele egy nagy szalmás házzal Felvinczen lakó Bak Mihálynak jutott az osztálykor, fele pedig a Bak Lászlóé volt az újabb időben; Bak János harmadik testvér részeül jutott egy bennvaló pusztatelek, melynek szomszédja volt: délről Bak Antal, északról Bak József. — Mely meg szomszédolt jószág hasonfele a Bak Antal lakó jószágának.

A Bak Éva által jelenleg birt bennvaló, Kaján jószág. — A hatolykai nemes Bak családból kiszármazottaknak állítják némely Magyarhonban és Erdélyben tartózkodó

Bartha birtok. Szomszédai hatolykai Bak János szerint az ő ifju korában voltak keletről Kaján László, délről a sikátor; nyugotról Simon József; északról a Bartha kastély (hihetőleg 230—236. h. r. sz. alatti belsők.)

¹⁾ Egy szeglet (220-221. h. r. sz. alatti) szomszédai: keletről egy sikátor; a délről a Pócsa jószág; nyugotról az országutja; északról a borvizkut.

²⁾ A falu végén, Mátis Kelemenné birta. — Szomszédai: keletről Bak József; délről Horváth Mihály; északról az országut a mint martonfalvára mennek; nyugotról egy hegyes szeglet. — Hihetőleg a 112, 113, 114, 115. h. r. számok alatti jószág, melyet most a Nagy Ignác, Pál Ferenczné és Szabó Andrásné birnak. — E jószág lehet az, mely felett Bak Kelemen és András 703-ban megosztottak, s a mely a Kozma birtokig régenté jórendire benyult.

Bak családok magokat; de az összeköttetések még előtttem ismeretlen.¹⁾

A hatolykai nemes Bak család külön *leveles ládával* is birt; a hol a mint Nagy-Enyeden lakó Bak János említi, igen sok fontos családi irat volt; sőt maga az armalisa és czimere is ott volt; mely leveles láda előbb állott Bak Ferencznél, azután Bak Lászlónál, kinek halála után azt Bak Éva vette magához.

Valamint a szentkatolnai Bak család élő tagokban nagyon megfigyott: úgy a hatolykai nemes Bak család is; — Jelenleg élő tagjai: Bak János Nagy-Enyeden Róza és Miklós gyermekeivel; Bak Éva Kézdi-Vásárhelyt, Bak Ilona, (Bak Mihály leánya Felvinczen); összesen 5.

A család fentartása tekintetében itt remény egyedül Bak János fia: *Miklósban* van; ki mint módos ifju — erős a meggyőződése — hogy nemesi rangjához méltóan fog élni, házasodni, és a hatolykai nemes Bak család életét mivelte utódok által tovább fogja nyújtani!

* * *

Klasszikus írónk *Kölcsey* magasztos Paraenesisében a többek közt azt mondja: „*Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hozdozhatna irántuk keblében? . . . Leonidas csak egy Spártiért. Regulus csak egy Romáért, Zrinyi csak egy Magyarorszáért halhatott meg!*“

Midőn családomat ismertető feljegyzéseket bevégezem,

¹⁾ Hatolykáról a francia háborúkori insurrectio alkalmával Pozsonyba kiszármazott Bak is van, ki innen Rimaszombatba ment át, és a mint mondják ott családot alapított.

Hasonlóan Tordára is kiszármazott egy Bak István nevezetű; ki innen Maros-Bogátra települt le. Kinek származási táblázata ez:

I. Bak István.	
II István	Mihály [Enyedre telepedett le.
[Maros-Bogáton lakik] kath,	nője: N. N. réf.
	József [doctor N -Enyeden] ref.
Sándor [kereskedősegéd],	Róza,
	[Czeglédén hivatalnokné]

azért idéztem Kölcsynek e gyönyörű mondatát, mivel ez nekem a családom iránti szeretet, vádja alóli fölmentetésére védveket nyújt.

Én a családszeretetet — valamint a hazaszeretetet — erénynek tartom.

Lehet, hogy a családom története megírásánál családszerelmétől elvakítatva, talán csak fénypontokat láttam, az árnyat észre sem vettem. — De, kegyes Olvasóm! elvégre is ez oly gyöngesség, a mely eredményeiben a jövő nemzedéknél jót idéz elő; mert fokozza a családszeretetet, a nagyratörést; s ez soha eléggé nagy, eléggé tulzott nem lehet; különösen nálunk, kiknek vészhánykodta családunk állapota mindeddig olyan volt, hogy fiától legnagyobb ragaszkodást, s olyan önfeláldozást igényelt, a minőre csak a családszeretete végtelensége képesítheti az embert! . . .

A Bak család szentkatolnai ágának, a mint a fennebbiekből láthatni, sok emlényekben gazdag multja van, de vannak közfigyelmet érdemlő történetei, s időszertei följegyzései is.

A család évszázadokon keresztül egy parancsolóan — szép tömör testet képezett, egy szívvel, lélekkel, egy érzettel és törekvéssel, egy multtal és jövővel.

Tagjai között mindig találkoztak férfiak, kik a család jövőjét s dicsőségét szívökön hordozák; kik a családi öntudat élesztését, a családi emlékek s birtokok fenntartását kötelességöknek hitték. — Erős a reményem, hogy ha a család ki nem hal, a jövő nemzedék is vissza fog emlékezni őseire, azok tetteire; s így a jövő nemzedék előretörekvése és önérzete is nem engedik ősei erényei és birtokában oly hosszú idő alatt megtartott álláspontot — mire méltán büszke is lehet — satnyulás és elerkölcstelenedés által le a porba esni! . . .

Láttunk a szentkatolnai Bakkok között sokakat, hogy magok törtek utat önmaguk részére, önalkotta pályakörben mozogtak, maguk teremtték sorsukat, s nem voltak játéklapták a világvégzet, a sors kezében. — A jövő nemzedéktől is elváratik, hogy az ősöknek méltó utódai legyenek. Azaz: mint *Seneca* (Thyest) megjegyzi: „*Neu succedat avo deterior nepos!* . . .

II.

JANCSÓ CSALÁD.

„Videant, qui nobili stemmate oriundi sunt, ne, ut maioribus eorum pulcherrimum fuit, magnam posteris gloriam relinquere, ita ipsis turpissimum fit, id, quod acceperunt, tueri et conservari non posse.“

*M. T. Cicero in oratione
pro Lege Manilia.*

Jancsó Család.

I.

Szent István koronájához tartozó országok mindenikében találhatók Jancsó néven nevezett család különféle előnevekkel, hol pedig a nélkül.

A több százados fáknek nagy és sokféle elágazó gyökerei vannak; és a hol legtömöttebb a kisarjadzás, ott van közelben a törzsök is.

A Jancsó család többféle elágazó fájának törzsöke Háromszék megyében Kézdiszéknek Nagy-Nyujtód¹⁾ községében van; évszáza-

¹⁾ Nyujtód igen régi falu — a mint Orbán B. Székelyföldről. III. k. 117-ik lapján megjegyzi — a Feketeügy partmagaslatán Nagy- és Kis-Nyujtóra oszolva hosszan nyulik el, honnan Benkő szerint neve is származott (Olv. Timon Nüitodumja).

Lakósainak száma: 1848-ban 997 lélek volt, 1878-ban 1114, 1882-ben 1130; — kik egy-két protestans kivételével mind katolikusok.

Nyujtódi parochia nagyon régi; már a XIV. században önálló egyházközség volt, s a pápai dézmák regestruma 1332 évi rovatában (646 l.) Nachtond, az 1334-kiben (716 l.) Natand, az 1567 évi regestrumban Nywythot (25 kapuval), végre az 1635 lustralis könyvben Nüuytod néven fordul elő. — A családi ira-

doktól fogva ez a Jancsók ősfészke. — Innen származtak szét Erdély, Magyarország és Horvát-Tótországba; mit igazolnak a különféle helyeken levő Jancsók családjogi iratai és hivatalos okmányai.

Vannak nyujtódi, esztelneki, géleneczei, gidófalvi, hévizi, kézdivásárhelyi ¹⁾ előnevű Jancsók, melyek közül legneve-

tokban 1625-ben Nyujtod, Nyojtod; Kállaynál (H. E. 273 l.) 1459-ben, Johan-
nes de Noythod jön elő.

„An 1420 Georgius filius Petri de Nyujtod memoratur (Fehér Cod. 10. t. VI. p. 797.) — Saeculi 16-i initio aderat claustrum, mandante Joanne Sigis-
mundo unitariis addicto dissipatum (Borsos Sebestyén: Krónika. Gr. Mikó Erd.
tört. adatok p. 76.). Vagyis mint Gr. Mikó Erd. Tört. Adat. I. k. 71-ik lapján
említve van. „Nyujtódon . . . is volt Klastrom, de valahol a község és a
patronusok elhagyák a régi hitet, ott bizony mind elhagyták és elpusztítottak
mindent

„Ecclesia antiqua lapsu temporis ruinam passa est. In Nyujtod possessor
Donáth vocatus helv. conf. addictus promissum ad aedificandum templum, si catholici
ad doctrinam Calvinii deficerint, et praedicantem introduxerint, dedit, Obstitit *La-
zarus Apor*, qui templum propriis sumtibus reparavit, multos e helv. confessione
convertijt, ecclesiam paramentis egregiis providit, *Barbara Apor* in dotem
ecclesiae agros obtulit (Decl. Petri Apor dtdo 23 Apr. 1736. fasc. XI. n. 24.)
— Ecclesia a. 1802 terrae motu quassata, a 1821 sumtibus communitatis restau-
rata, an 1880. denuo renovata. Olim qua mater cum parochia *Sárfalva* con-
iuncta a. 1807. per *Josephum Mártonfi*, Eppum dismembrata. — Matriculae ab
a. 1771, — Ecclesia ad s. Ladislaum R. Hung. — Patronus: parochiana com-
munitas sine iure praesent (Schematism: V. Cler. Dioec. Trans. 1882 p. 102.)

¹⁾ A gidófalvi, hévizi, kézdivásárhelyi Jancsóknak a magokat Nyujtódrról
író Jancsókali összeköttetését igazoló okmányokra még eddig nem találtam. —
Közülők egy rész a primipilus rendhez tartozik; a más rész a nemes osztály-
hoz, de mind külön nemes levéllel bírnak, mit igazolnak a gyűláfelhérv. kápt.
levéltárban talált hiteles iratok is, — mint:

a) *Jancso Stephanus ex Héviz oriundus* per Comitissam Catharinam de
Bethlen liberat (Protocol. Jeszenszkianum fol. 65.) — Manumissio Stephani
Jantso ex Héviz oriundi e statu Jobbagiali per Catharinam Bethlem, Fratres-
que ejus carnales nec non Liberos concessa die 12-a nov. 1734 die vero 6-a
Oct. 1761 penes mandatum collocata. (Prot. Jeszenszkianum fol. 65 Cent.
Ff. Nr. 13.)

b) 1700 júl. 26-án Háromszéknék Rétyen tartott közgyűlésén *gidófalvi
Jancsó László* nemessége kihirdettetett (Gub. levélt. Continua tábla 3134 sz.
1771. Orbán B. Székelyföldr. III. k. 168—169. l.) — 1767 Prot. Josephi Je-
szenszki fol. 271. a Gidófalvi család következő töredék leszármazási táblá-
zata is van:

zetesebb, legtehetősebb s egyuttal a legnépesebb a nagy-nyujtói előnévvel bíró Jancsó család, mint az esztelneki, gelenczei, szepes- és biharmegyei és bánáti Jancsó nemzetség valódi és adatokkal beigazolt törzse.

A nyujtói Jancsó család törzsökös és gyökeres székely familia; mit a család régi oklevelein kívül az is mutat: hogy a Jancsó (vagy mint különböző időbeli okmányokban előfordul: Janchyo, Jancsio, Janczio, Janczo, Jantsó) nevében a *cs, cz, ch, ts* betű, illetőleg kemény kiejtésű hang előfordul, mint más régi székely családok, vagy székely törzsökös nemek és ágak neveiben; p. o. Karácsony, ¹⁾ Csató, Csibi, Csüdör, Baktsi, Cserey, Botsó stb.

Hogy a Jancsó család nevét honnan vette, ennek felvilágosítására eddig még semmi adat nem került kézhez. — Némelyek a „Jancsi” — és „hó” (mely utóbbi a székelynél „te”-vel megszólítást jelent) összetételéből származtatják; mások pedig onnan, hogy a család egyik őse a Jancsárok ellen vitézül küzdve, az országnak nagy szolgálatot tett,

I.	Honorabilis Michael Jantso de Gidofalva.
II.	Honorab. Josephus G. sen.
III.	Josephus G.
IV.	Stephanus G. sen.
V.	Anna G.

c) *Jancso Joannes et Mich. ex Lengyelfalva* nobilit. Kolozsmonost. levélt. Prot. Rubi. fol. 203.

Kézdivásárhelyt mint Jancsó Em. 1882 januárhóban irt levelében említi három armalis levelét láttam és olvastam külön czimerekkel ellátva mint annyi külön-külön águ Jancsó sarjadékoknak, — u. m. a Jancsó Tamás fiainál Jancsó Mózesnél és Jancsó József fiainál.

e) *Temesvárt* lakó Jancsó Pál családjának is külön nemeslevele van (Lásd alább)

f) A mezőségen *Lúdas táján* és *Fusztá Csány* környékén is vannak Jancsók.

g) Szolnok-Doboka megyénél ezelőtt megyei pénztárnok Szamosujvárott lakó Jancsó Mihály családja is megemlítést érdemel; ez azonban a nyujtói Jancsó családhoz tartja magát.

h) *Jancsovcis*, gömörmegyei nemes család is valaha Jancsó lehetett, és később vehette fel a *visz* utóragot nevéhez.

¹⁾ Kállay Fer. H. E. 99. I.

Jancsiár nevet kapott, a honnan rontatott a Jancsó nevezet. De vannak olyanok is, kik szláv, ruthen *Ivancsó* nevezetből a v elhagyásával származtatják.¹⁾ — Mind három erőltetett származtatás.

A székelyek mint fennebb is látók — vérrokonságoknál fogva hajdan *nemek-* és *ágakra* voltak felosztva; és a hivatalokat külön nem- és ágbeliek egymást évenként bizonyos sorban felváltva viselték. — Mely nemek és ágak rendszere 1545—1548. tájt homályba borult.²⁾ — Miért, hogy a Jancsó család — mint törzsgyökeres székely család, melyik nem- és ágból származott, ismeretlen.

Tehát ősgyökeres eredetire feljutni nem lehet az adatok hiánya miatt. — Hiteles történeti folyama a XVII-ik század elejével kezdődik, a mely időtől fogva mutat fel levéltárában történeti nyomokat s mely időtől kezdve folytonos evidenciában áll Jancsó család ugyanannyira, hogy tagjai nagyrésznének hivatala és állása is ismeretes.

1625. előtt a nyujtói Jancsó család „*in statu et conditione primipilari*“ volt, mint ezt a család armalislevele bizonyítja. — *A nemesség szerző: Jancsó István és Gáspár együtt lakó és élő édes testvérek voltak, kiket 1625. jan. 25-kén Gyulafehérvárrt kelt czimeres levéllel*³⁾ Bethlen Gá-

¹⁾ Az ilyenek Kállay Historiai értekezését a nemes székely nemzet eredetéről veszik elé, és a 130—138 lapokon elősoroltak után azt állítják: hogy miután a székelyföldön s különösen Háromszéken sok szláv, orosz elnevezés fordul elő p. u. Bessenyő, Beretzk, Zágon, Polyán, Karathna, Volál, állithatni: hogy a székelyföldön voltak szláv, orosz telepek, és egy ilyen telepbeli Ivancsó nevezetű származéka lenne a Jancsó család; a székelyek elhagyván a v-t azon névből. — Ivancsó neveket láthatni Magy. kath. papság egyet. névt. 1880. 1133. lapján.

²⁾ Gr. Mikó Im. Erd. Tört. Adat. I. k. 261—264. l. Kállay H. E. 82—93. i.

³⁾ Mely ugyanazon évi ápril hó 23-án kihirdettetvén, senki sem mondott ellene.

Az eredeti nemeslevél Nagynyujtódon *Jancsó Emmanuel*nél van ép állapotban, pergamenre írva, veres- zöld- kék selyem zsinegen függő fejedelmi pecséttel ellátva, a mi félgömb alakú fehér viasz capsulába van nyomva. — Szóról-szóra híven leírva, következő:

„Nos Gabriel, Dei Gratia Sacri Romani Imperii, et Transsylvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Oppuliae

bor erdélyi fejedelem megajándékozott; — kik a nemességet a haza és több erdélyi fejedelem iránti hűségök és hivoszolgálatukért nyerték, melyeket ők különböző alkalmakkal

et Ratiborae Dux, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit, Universis; Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Consiliarium Nostrorum singularem Serenitati Nostrae propterea factam intercessionem; Tum vero attentis, et consideratis fidelitate, fideliumque servitiorum Agilium Stephani et Gaspari Jancso de Niyytod, quae ipsi primum quidem Regno Nostro Transylvaniae, ejusque Principibus, Praedecessoribus, videlicet Nostris, ac tandem Serenitati etiam Nostrae, in omnibus occasionibus, Bellicisque Expeditionibus, pro necessitate Regni publica motis et susceptis juxta possibilitatis suae exigentiam, summa cum animi promptitudine et synceritate, fideliter exhibuerunt, et impenderunt, ac in futurum quoque exhibituros et impensuros ipsos non diffidimus. Eisdem igitur, Stephanum et Casparem Jancso, ac per eos Petrum, filium Stephani Jancso, ex speciali Nostra gratia et potestatis plenitudine, e statu et conditione Primipilari, in qua nati sunt, et hactenus exstiterunt, eximendos ac in caetum et numerum verorum Regni Nostri Transylvaniae, Partiumque Hungariae eidem annexarum Nobilium, annumerandos, aggregandos, cooptandos et adscribendos duximus: prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus; decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus iidem Stephanus et Gaspar Jancsio, Haeredesque et Posteritates ipsorum utriusque sexus universi: pro veris et indubitatis Nobilibus habeantur, et reputentur. In signum autem hujusmodi verae ac perfectae Nobilitatis eorum haec arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum, videlicet Militare coelestini coloris, in cujus campo, sive area, ab utraque extremitate, seu margine sunt, singulae manus humanae cubitotenus porrectae, ense vagina nudum mucrone recta erectum in medio Scuti tenere conspiciuntur, infra quas complures spicae, tanquam seges Tritici recentis enata (ad declarandum: exiguae sub Fratrum concordia sementum iam maturescere) visuntur. Supra Scutum galea Militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis, atque unionibus decenter variegatum, ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hincinde defluentes utrasque oras, seu margines ipsius Scuti pulcherrime ambiunt, et exornant, prout haec omnia in capite, sive initio praesentium Litterarum nostrarum docta manu, et arte Pictoris clarius expressa, et depicta esse cernuntur. Animo deliberato, et ex certa scientia, liberalitateque Nostra Principali praefatis Stephano et Gaspari Jancsio, ipsorumque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus donavimus et contulimus; Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et Insignitorum Nobilium armis utentium, ubique in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, et aliis quibusvis exercitiis Militaribus, nec non Nobilitaribus, item, sigillis, vexillis, cortinis, velis, auleis, annulis, clipeis, tentoriis, domibus, sepulchris, generaliter quorumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae et perfectae

és háborukban tanusítottak, még pedig — mint a nemeslevélben kifejezve van, „summa cum animi promptitudine et sinceritate.“

Ezen alkalommal Bethlen Gábor Jancsó Istvánt azon kegyben is részeltette, hogy fiát Péter is nobilitálta, a valódi nemesek sorába és számába felvette.

Nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cujuscunque status, Ordinis, honoris, Dignitatis et praeeminentiae homines existant, insignitos dici, teneri et nominari volumus ferre et gestare: Omnibusque et singulis, iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus caeteri veri, nati et indubitati Nobiles ac Militares praefati Regni Nostri Transylvaniae ac Partium Hungariae eidem subjectarum Homines, quomodocunque, de Jure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent perpetuo uti, frui et gaudere possint, atque valeant. Et nihilominus Domum eorundem in Possessione Nagy Niujtod, inter duas vias publicas, ac contigua vicinitate Domus Agilis Dominici Jancsó, in sede siculicali Kezdi existen: habitam, pro ampliori munificentiae Nostrae declaratione, ab omni censuum, taxarum et contributionum Nostrarum tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidisque et lucri Camerae Nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, seminaturas, item allodiaturas; agricolationes, et quasvis Haereditates ipsorum siculicales, quas in dicta Possessione, ac in Territorio, et intra veras metas territorii ejusdem Possessionis Niujtod ad eandem Domum justo et legitimo Jure possiderent, a Decimarum, Nonarum et Capeciarum ac quarumlibet datiarum pensione, omniumque onerum plebeorum supportatione, in perpetuum clementer eximendos, supportandos, liberandos et nobilitandos duximus; prout eximimus, supportamus, libertamus et nobilitamus Praesentium per vigorem. Quocirca Vobis Fidelibus nostris: Generosis, Egregiis, Nobilibus et Agilibus Supremo-et Vice Capitaneis; Item Judici, Vice Judicibusque Regiis, nec non Dicatoribus, Connumeratoribus, Decimatoribus, Nonatoribus Censuum, taxarum et qualiumcunque Contributionum, ac quarumlibet datiarum, Trium sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai Exactoribus; Circumspectis etiam Judici, et Juratis Civibus dictae Possessionis Niujtod: Cunctis etiam aliis cujuscunque status, conditionis, honoris, gradus, officii, dignitatis et praeeminentiae Hominibus, quorum interest, seu intererit, modernis et futuris quoque, pro tempore constituendis, eorumque vicesgerentibus harum serie committimus et mandamus firmiter: quatenus vos quoque a modo in posterum praefatos Stephanum et Casparem Jancsio, Haeredesque et Posteritates ipsorum Univer. pro veris et indubitatis Nobilibus habere, cognoscere et reputare debeatis, et teneamini, eosdemque ratione praescriptae Domus et Haereditatum, ad aliquam Censuum, taxarum et Contributionum Nostrarum tam ordinariorum, quam extraordinariorum subsidique et lucri Camerae nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem, Decimarum, Nonarum, Capetiarum et quarumlibet Datiarum pensionem, onerum plebeorum supportationem cogere et compellere, aut propterea in per-

A Jancsók több jeles és nevezetes emberrel birtak; kik közül voltak olyanok is, a kik országos történetünkben is szerepeltek; de nagy rész csak is megyéjére, székjére volt hatással.

E mellett ők mindig tekintélyes földbirtokokat birtak, számos jobbágyokkal ellátott nemesek voltak; több jeles családokkal sógorosodtak meg, mi által ismét a család sokat nyert, s emelkedett. — Különösen a gelenczei Jancsók, mint ügyes férfiak, a legjobb összeköttetések mellett, eszök s ügyességök által szép hivatalokra emelkedtek.

A Jancsó családbéliek nemcsak *levél* — *nemesek* (armalistae), hanem *királyi és fejedelmi adományosok* (donatariik) is voltak, mint Jancsó Pál- és Jancsó Ferencznél is látni fogjuk. — Ezenkívül, ugy nevezett *exemptus nemesek* is voltak mindig.

A család czimere és nemességi-jelvénye: egy kék színű katona paizs, melynek szélei aranyozással ékesítvék; mezeje a paizsnak két részre van osztva. — A felső felében két kéz horgas kivont kardot tart felemelve egymással szemben; — az alsó felében pedig egy szántóföldön a mezei gazdaság jelképe — több fris buza kalász mint mezőni vetés megérő félben látszanak, annak kifejezésére: hogy a

sonis, eosdem, rebus, bonisque ipsorum quibusvis impedire, turbare, molestare, seu quovismodo damnificare minime praesumatis, vel sitis ausi modo aliquali. Secus non factur. Praesentibus perlectis, Exhiben. restitutis. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras pendentis et authentici Sigilli Nostri munimine roboratos, memoratis Stephano et Caspari Jancso, ipsorumque Haeredibus et Posteritatibus utriusque sexus universis clementer dandas duximus, et concedendas Datum in Civitate nostra Alba Julia, Die Vigesimaquinta Mensis January, Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovaczoky m. p.

Cancellarius.

Küljel: 1625 Die 23. Aprilis, In publica Collustratione nostra exhibitae, praesentatae, lectae, confirmataeque nemine contradicente. Coram Clementem Bélydy Capitanenm m. p.

A gyulafehérv. kápt. levéltárban pedig feltalálható ezen nemes levél következő czimen: Nobilitatio Stephani et Caspari Janczo cum Exemptione domus in Nagy-Niujtod. 15. Libr. Reg. Gab. Bethlen. A. 1632. fol. 110.

családi kis vagyon vetése a testvéreknek egyessége és egyetértésével növekszik, érik meg. — A paizson felül vagyon egy zárt katona sisak, melyet drága kövek és gyöngökkel ékitett királyi korona főd. — A sisak csucsáról külföldi színű czafrangok függnek le a paizs két szélét díszesítvén, mint ez látható a 147-ik lapon.

Az esztelneki, szepes- és biharmegyei Jancsók ezen czimert használják pecsétnyomóikon; a horvátország — bánát és más helyen levők pedig jobbra más czimmerrel élnek.

A nemességet adó fejedelem Jancsó István és Gáspárnak Nagynyújtódon, a két nyilvános ut között, Jancsó Domokos, ki Jancsó István és Gáspár atyjának testvére, vagy közel vérrokona lehetett, tőszomszédságában levő házát mindennemű adó, tára és terhe alól örökre kivette és meg-nemesítette; — mely székelly telket a család mint erekljét (a hol eredetét vette) még maig és birtokában tartja. — Jelenleg Jancsó Emanuel lakik benne.

A Jancsó családbeliek physical alkotása és családi character — vonásai tekintetében, a 79-éves Jancsó Emmanuel — kinek elég ideje volt ezeket tanulmányozni 1882 januárhóban hozzám intézett levelében ezeket írja: „Az alma elgurulhat, de messze nem esik a fájától. *Physical alkotását* tekintve a Jancsóknak, elmondhatni: hogy ők általán véve mind nyílt és magas homlokuak, inkább mind kék szeműek, szőke piros ábrázatuak, nem éppen nagy bajuszuak, blond színű hajuak, közepes — vagy a közepesnél némileg magasabb testalkatuak; testkötésök tömött, de nem kövér.”

„*Szellemi sajátosságait és családi character vonásait* véve: elme tehetségök kivétel nélkül igen szép és minden fak tanulmányozására alkalmas; vérmes természetűek, bántalmazva indulatosok, de nem boszusok, könnyen engesz-telhetők, nagyratörők, némileg dicsvágyók, szeretik a társalgást, de nem tolakodók, sőt inkább némi büszkeség van bennök; hajlandók a kegyességre, tisztelik az embert, de a magokét nem hagyják.”

„Már, ha bárhová elszármozott Jancsókat így szem-ügyre vesszük — írja tovább a család említett tisztos öreg tagja — lehetetlen egyebet állítani, mint azt, hogy ha ezek

a sajátságok és jellemek megvannak bennök, nem el korcsosodott sarjadékai az ősi Jancsó-családfának!" . . .

A nyújtódi, esztolneki, bihar- és szepesmegyei, bándti és horvátországi Jancsók vallásra nézve mind római katolikuskok: a többiek jobbára reformátusok, de vannak unitariusok is. — A vallásosság és istenífelelem egyik főéke a Jancsó család tagjainak.

II.

— Valamint minden más előkelőbbecske családnak, úgy a Jancsó családnak is több évszázados életében vannak egyes események, figyelmet lekötő történeti-pontok, olykor olykor gyászos és szomorú, máskor magasztos és lélekemelő, mint két esetben tanulságos jelenetek. — Miért a mondottak után lássuk a Jancsó családnak is különféle viszontagságai, történeti mozzanatai- és leszármazásáról szerzett következő jegyzeteket:

A) A legelső, a ki a nyújtódi Jancsó familiából történelmi adatokban előfordul, a XVII-ik század első felében Fogarason lakó *Jancsó Pál*, a Jancsó család legdicsebb tagja, mondhatni fénycsillaga, ki Báthori és Bethlen Gábor fejedelmeknek, Brandenburgi Katalinnak igen hű és kedvelt embere volt.¹⁾

¹⁾ Hogy a nyújtódi Jancsókhoz tartozott, a többek közt bizonyítja az is: hogy néhai Jancsó Imre m. kir. Belügyminiszteri Tanácsos 1818-ban még Gubernialis Cancellistaságában Requisitorium Mandatum mellett kivén a gyulafeh. kápt. levéltárban talált minden Jancsoianum Documentumok és okmányok transumptumát, mint szükséges adatokat családja történetéhez; ezek között a Jancsó Pálrólí iratok másolata is ki van véve; mi nem történik, ha ő a családhoz nem tartozott volna. — Mely okmányok közül a nevezetesebbek:

a) *Impignoratio possessionis Vist in Districtu terrae Fogaras ac Comitatu Alben. Tranniae existen*, a melyben hassi Kály Pál Vist nevezetű helységben levő jószágát, Gyulafehérvárt 1614 feria secunda proxima post Fest. B. Joan. Bapt. kelt irat szerint minden hasznai és hozzátartozókkal, melyet váradi Házy Jánostól (török nyelvbéli tolmáctól) 300 magyar forinton magának megszerzett volt, Janchio (Janczio, Janczyo) Pálnak elzállogositja, tekintetbe vevén „Officy eiusdem Pauli Janczio benevolentiam, mutuumque iam a compluribus Annis domi militiaeque quandoque factam conversationem (Prót. Magnificat. Fol. 140.)

b) *Nova Donatio Pauli Janczo super possessione Bekeny in Comitatu de Zarand existen*. 1614 dec. 9. Bethlen Gábor ezen levelével meghagyja Janczo

1614-ben *Vist* elzálogosításáról szóló iratban a fejedelem udvari asztalnokjának — *aulae princip. familiaris* — emlittetik. Ugyanazon évi dec. 9-én Bethlen Gábornak *Békénnyről* szóló nova donatios levelében mintegy lovas csapat vezetője, vezére (*certorum Equitum militum nostrorum Ductor*) fordul elő; mely possessiot hadakozások alkalmával Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelmeknek tett hű szolgálataiért kapta „1623-ban egyik havasalji vajda Leon avagy Alexander igen roszul kezdvén Bethlen Gáborral a szomszédságot viselni — mint Kemény János megjegyzi;¹⁾ a fejedelem Jancsó Pál kapitányság viselt emberét reá-küldé, ki vitéz ember vala, . . . nem sokad magával; ez a vajda hírével esvén, nem foghaták meg, hanem székiből kiugratván, török közé szalada.“

Hasonlóan Kemény János fejedelem felemliti: „Egyebek is jeles jó emberim élnek vala még akkor Fogaras földén és városában: Jancsó Pál, Kalyi Pál, Komáromi András, Makai Sámuel, Török János, jeles böcsületes vitéz emberek.²⁾

Pált Békény békés birtokában „in cuius quidem possessionis Idem Paulus Janczo, ex Collatione Serenissimi quondam Dni Gabrielis Báthory . . . quieto et pacifico dominio a tempore adeptionis et Consecutionis eiusdem perstitisse, et nunc quoque persistere . . . (7. Libr. Reg. fol. 240.)

c) 1616-ban Bethlen Gábor Fogaras földén levő *Opra-Kercze sori possessiot Janczio Pálnak inscribálja 1000 forintban.* — (9 Libr. Reg. fol. 22.)

d) Hasonlóan 1616-ban Fogaras földén levő *Alsó-Árpás* faluban levő jobbágy sessiokat is Bethlen Gábor 150-forintban Janczio Pálra irta át (9. Libr. Reg. fol. 37.)

e) 1617 január 26-án Fogarasban kelt bizonyság levelével *Petrjtiewith Horwath Clara Maczjkéssu Mihálynak Özvegeje* tanusítja azt, hogy ő és férje Báthory Gábor és nője donatiojából Fogaras földjén egy *Opra-Kerczesora* nevű falut birt, melyet Bethlen Gábor tőle elfoglalt, lefizetvén érte a 300 frt. zálogpénzt, és Janczio Pál neveo Udvari Szolgájának adott (Cista Alb. 5. Fasc. 2. Nr. 24.)

f) *Brandenburgi Katatin* pedig 1630 máj. 20-án Fogaras várában kelt levelében Janchyo Pálnak (de Fogaras) és örököseinek, 500 magyar forintban elzálogosítja Fogaras földén *Alsó-Árpás* faluban levő „totales et integras sessiones jobbagonales populosas (16. Libr. Reg. fol. 81.)

¹⁾ Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása. Kiadta Szalay László 1856. 112. l.

²⁾ U. o. 205. l.

Jancsó Pál 1634-ben jelen volt a Váradnáli táborozásnál is Kemény János vezérsege alatt.¹⁾

Nagy fontosságú hivatást betölteni, fejedelmi megbízásoknak eleget tenni és megfelelni, tágas cselekvési kört betölteni, sok ész, jeles fő, óriási munka, olykor — olykor végletekig menő erőfeszítés szükséges, hogy a feladat meg legyen oldva. — Jancsó Pál pedig hivatását betöltötte, a fejedelmi megbízásoknak mindig eleget tett; a mi azt mutatja, hogy ő kitűnő ember, jeles fő lehetett.

Hogy Jancsó Pál valóban egy gazdag, kitűnő és jeles egyén s a fejedelmi udvarnál igen kedvelt személy volt, kitűnik onnan, hogy Báthori és Bethlen Gábor fejedelmektől, nemkülönben Bethlen Gábor második nője Brandenburgi Katalintól — ki férjét a fejedelmi széken követte, adományba több jószágot kapott;²⁾ sőt Brandenburgi Katalin 1630 máj. 20-án kelt levelében róla igen dicsérőleg ezeket írja: „inter alios Fideles, syncere nobis dilectus Paulus Janchio de Fogaras non ultimus censeatur, qui ex eo tempore, quo in hoc Regnum divina ordinatione ingressus, Seren. principum obstrictus nititur, antea quidem Serenissimis quondam Principibus Tranniae Praedecessoribus nostris, tandem nobis, quoque et huic regno nro Transylvaniae inter reliquos Fideles nostros, ob insignes animi sui dotes, optimus et acceptabilis habitus praeclarissima fidei, fidelitatis obsequiorum edidit gratiosissimorum merita: Quorum habita ratione remunerationis loco, totales et integras sessiones Jobb-giales populosas in Possessione Alsó-Árpás vocata . . . memorato Paulo Jancso — in pro Quingentor. Flor. Hung. pecuniae summa publicae et probatae monetae titulo pignoris per manus dona damus et inscriben. duximus.³⁾

Hogy Jancsó Pál nemes ember volt, bizonyítja azt a fejedelmi adomány; mivel mihelyt fejedelmeink akármely állapotu embert jeles tettei és szolgálataiért várral, vagy vá-

¹⁾ U. o. 276. 278. l.

²⁾ Olv. a) b) c) d) e) f) alatti adományokat.

³⁾ Olv. Jancsó Györgynél Transumptumot, mely feria sexta proxima ante fest. assumptionis B. M. V. in diem 14 aug. incidente anno 1818 Jancsó Imrének kiadatott. pag. 3—4.

rossal, faluval vagy más fekvő jószággal megajándékoztak, az a fejedelemnek ily adománya által, a törvényes beiktatás rákövetkeztével, azonnal valóságos nemessé lett, és a paraszt állapotnak minden igája alól kivételt; nemessége adományos szabadságnak neveztetvén.¹⁾

Jancsó Pál maradékai ismeretlenek. Leánya lehetett *Jancsó Klára*,²⁾ kiről 1657 január 6-án említés tétetik. Ennek férje volt Szantsali Vadasd István, ki a fennirt időben Bihar megyében levő Kohani, Akori és Lyki birtokait 1000 m. forintban nőjének, s ez utódai és örököseinek hagyta jure inscriptitio. — Hasonlóan előfordulnak a gyulafehérvári kápt. levéltárban iratokban: *Jancso Zsuzsa* és *Erzsébet* is,³⁾ mint Klárának testvérei.⁴⁾

Jancsó Zsuzsa, Klára, Erzsébet és Krisztinában a Jancsó Pál féle ága a nyujtódi Jancsó családnak kihalt; azonban e dicső férfi emléke ki nem halt. — Az ő élete és tettei fénykorszakát alkotják a Jancsó család XVII-ik századbéli történetének. — Szellemi és politikai imposans alakja, még ma is befolyásolja a család szellemesebb tagjait! . . .

B) Második, ki a Jancsók régibb történetében előfordul, ki Nyujtódon lakott a fiai alatt nemesített ösfunduson, s a ki Jancsó Pállal vagy édes testvér, vagy unokatestvérek lehettek — *Jancso Gáspár*. — Nője volt markosfalvi Olti Erzsébet, mintegy 1625 karácson harmadnapján Markosfalván kelt compositióban o'vashatni;⁵⁾ mely markosfalvi Barabás Mihály, nyujtódi Czödör Gáspár nemes személyek és szentkatolnai Elekes Tamás lófőszemély előtt jött létre. E compositio szerint Jancsó István és Gáspár nemes személyek és anyjuk testvére markosfalvi

¹⁾ H. K.: I R. 4 cz. nemkülönben ugyan ott 13 cz. 2. §.

²⁾ Gyulafeh. kápt. lev. Cent. Y. Nr. 99.

³⁾ Expeditoria 1657 super 1600 Thaleris, per Susannam, Claram et Elisabetham Janczo, pro Juribus possessionariis in Zemplin, puta Nagy Azar et Nagy Mihály; necnon Huszin et Sztraina in de Ung. Comitatus existen. persolutis (Protocol. Joannis Pápai. fol. 7.).

⁴⁾ Szentmiklósi és óvári Pongrácz Mátyás (Pongrácz Sándor fia) nőül tartotta (Liptováron) Jancsó Krisztinát (1637 tájt) ki hasonlóan Jancsó Pál leánya lehetett (Nagy Iván Magy. csal. IX. k. 429. l.)

⁵⁾ Jancso Em. lev. Nr. 1.

Olti András primipilus¹⁾ közt osztályos szerződés jött létre; t. i. a mely cserélést a márkosfalvi jószág felől anyjok Olti Erzsébet testvérével Olti Andrással tett volt, ők is helybenhagyják. — Ezen compositióból kitűnik az is, hogy vagy 1625-ben vagy még előbb már Jancsó Gáspár és Olti Erzsébet meg volt halva.

Az említett Jancsó Gáspár és Olti Erzsébetnek fiai — kik harczias hős küzdelmök s nemes fáradozásai s áldozatukkal alapját vetették meg a nyujtódi nemes Jancsó családnak:

1. *Jancsó István* (I) és *Gáspár* (I), kik Bethlen Gábor, erdélyi fejedelemnek 1619—1623-ki hadakozásai alkalmával nagy szolgálatoakat tevéen, tőle 1625-ben — a mint fennebb látók — nemességet kaptak. — Mindketten Nyujtódon laktak, atyjok Jancsó Gáspár ősi fundusán; megosztatlanul éltek együtt, a mint a nemeslevélből is kivehetni lehet.

Gáspárról a családiratok és közlevéltárakban több említés elő nem fordul²⁾; István emlittetik Rákóczi Györgynek 1635 ki Lustralis könyvében³⁾, ki Kemény Jánosnak egyik vitéz hadnagya volt, maga után négy fiat hagyott hátra. — Kik közül: *Péter* (I) a nemes levélben, *János* (I) Domokos (I) és *Mihály* (I) pedig a lustralis könyvben emlittetik. — Péter és Domokos fimagzat nélkül halt el; János pedig Nyujtódról Esztelnekre tette át lakását birtokos nőrei házasság által; — s így ő a Jancsó család az esztelneki ágának alapítója lett.⁴⁾

2) *Jancsó Mihály* senior (I). 1637-ben emlittetik némely gubernialis levelekben⁵⁾, midőn mint nemes lu-

¹⁾ Primipilares Andreae Olti de Markosfalva (Gyulafeh. káp. lev. II. Libr. Reg. fol. 64.)

²⁾ Később előforduló — György — Jakab, Borbála és Sára az ő unokái lehettek, valamelyik leánya után.

³⁾ „Nyujtódon primipilus 1635 Jancsó István, ennek fia János kiállott I. lóval; ennek a Jánosnak öttse Domokos defecit, birja örökségét Donáth János.

⁴⁾ Olv. alább!

⁵⁾ A 1637. Intr. nobiles Michael Jancsó cum omnibus armis. Haec exscripti ex aut. sub Nris Gub. 1511. A. 1783. 6391. A 1792 reperibili (Olv.

stral.¹⁾ — Neje volt Csüdör Judit, Csüdör Mózes és Bod Erzsébetnek leánya²⁾. Több ideig assessor ságot viselt. — 1662 június 25-én Thamás és Gergély Deák előtt nyujtódon kelt levél szerint Csüdör Mózesné három leánya: Judit, Borbála és Anna számára halála utánra osztályt tett.

Juditnak (Jancsó Mihálynénak) hagyta a nyujtódon levő jószágát. — Borbálának (Markosfalvi Török Andrásné-
nak), és Annának (dálnoki Veres Imrénének) pedig a Markosfalváni jószágát.³⁾

1666 dec. 19-én maratonosi nemes Nagy Ambrus és nagynyujtódi primipilus Kovács Mihály előtt készített compositio és záloglevél tartalmaként, Csüdör (Czüdör) Mózesné Bod Erzsébet adott zálogba 29 forintért 5 drb öt holdnyi szántóföldet és egy nagy darab szénafüvet Jancsó Mihály- és neje Csüdör Juditnak; mit a szűk idők miatt tett leánya kiházásítására.⁴⁾

a jegyzetet Jancsó Györgynél Gelenczén (Nr. 9—10) következő című iraton : „A k. fejérvári káptalanba ezek a Jancsoianum documentumok taníltatnak, melyeket Gub. Cancell. Jancsó Imre ur 1818 Requisitorium Mandatum mellett kikeresetett per Capitulares.“

¹⁾ A Főkörmányszéki levéltárban találhatók a székelyeknek több *lustralis könyvei*, melyek a székely családok történetébe sok hiteles adatokat nyujtanak — Gubernium levéltárában a legrégibb 1619. jul. 13-dikáról adatolva, Háromszék, Csik és Udvarhelyszéket tartalmazza. — Nevezeteseek még 1635, 1643, 1681 és 1685-ről kelt szemlekönyvek, melyek családiratunk leghitelesebb eredeti kutfejei közé számíthatók (Kőváry: Erd. nev. csal. 6. l.)

²⁾ A Csüdör (Csüdiör, Czüdör, Czüdeör) család székely nemes család. — Már 1625-ben Czüdiör Gáspár mint nemes személy fordul elő. — 1662-ben Csüdör Mózes, Judit, Borbála és Anna leányaival említették. 1667 apr. 15-én Háromszék Szentiványon tartott közgyűlésén nyujtódi Kovács, másként Csüdör Mihály és testvéreinek nemes levele kihirdtetett (Főkörmányszéki levélt. 11840/773. — Orbán B Székelyföldl III. k. 197. l. 1775-ben Csüdör János (nője Fülöp N.) Simon és János fiaival említették. 1787-ben Csüdör Ferencz kir. hivatainak (Nagy I. Magy. csal. III. k. 190. l.) 1796 Csüdör Tamás és Ferencz Bakkokkal a maratonosi jobbágyok felett perlekednek.

³⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 2. Török familia Genealog. 96-ik lapon. — Csüdör Mózesné nyujtódi és márkosfalvi jószága igen szép volt, mint azt kivehetni egy: „Registrom az Czüdeör Mózesné Asszonyom Nyujtodi és Márkosfalvi jószágáról és földjeinek széna füleinek számok“ című okmányból. (Olv. Jancsó Em. lev. Nr. 13.

⁴⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 11.

1670 apr. 30-án ikafalvi Farkas István nyujtói Jakabos Mihály¹⁾ regiusok és nemes személyek jelenlétében Kézdivásárhelyt kelt contractualis levél szerént, *Jancsó István* fiai: *János*²⁾ és *Mihály* egy félál földet a nyujtói felsőmezőből perennali jure örök cserébe adtak György Jakab András s nője Futásfalvi Helenának, Léczfalvi Márton Istvánnak s nője Annának, a márkosfalvi sessióból az ezen ökököt illető portioért, örökségbeli részökért.³⁾

1680 apr. 7-én egy belső fundust vett meg cum suis appertinentiis Jancsó Mihály és nője Csüdör Judit, Csüdör. Pálné Mihálcz Judittal, bereczki Barta Miklós és Jakabtól 45 forinttal; a melynek egyfelől szomszédja: Jancsó Mihályné Csüdör Judit fundusa volt, másfelől pedig lemhényi László Mátyás telke.⁴⁾

Ugyan ök, hasonlóan 1680 apr. 7-én lemhényi László Mátyástól cum suis appert. egy fundust vettek meg 23 forinttal; melynek vicinusai: egyfelől Barta Jakab, másfelől Csüdör Anna és László Kata fundusai voltak.⁵⁾

Egyáltalában, Jancsó Mih. és Csüdör Judit azt sem engedték, hogy Jancsó jószág a család tagjaitól idegen kézre kerüljön; miért 1687 mart. 1-én dálnoki Hadnagy Tamás és Keresztes Sámuel léczfalvi kézdiszékben lakó nemes személyek mint regiusok előtt kelt contractus tanusága szerént Jancsó Gáspártól maradott⁶⁾ benvaló ösfundusból (Jancsó Mihály fundusa és az országut szomszédságában) tiz forinttal azon részt is megvették, mely *György Jakab Borbálát*, léczfalvi nemes *Keresztes Mózes* nőjét illette.⁷⁾

1689 mart. 3-án pedig Márkosfalván nemes Török András és primipilus Orbán Boldizsár regiusok előtt kelt contractus szerént, márkosfalvi pap tiszteletes György Márton

¹⁾ 1673 máj. 28-ki ülésében Háromszéknek Rétyen Béli Pál főkirálybíró elnökle alatt kisnyujtói *Jakabos Mihály* nemes levele kihirdettetett (Gub. levélt. 11840/772. — (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 168—169. 1.)

²⁾ Jancsó János czen contractualis levél szerént is ezen időben már Esztelneken lakott.

³⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 10. — ⁴⁾ U. o. Nr. 14. — ⁵⁾ U. o. — ⁶⁾ Miből lehet következtetni: hogy Jancsó Gáspárnak fiutódai nem voltak, hanem csak leányai. ⁷⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 5.

nőjét, *György Jakab Sárát* illető részt is megvették (a Jancsó Gáspártól maradt benva'ó ösfundusból) csere útján¹⁾. — T. i. Jancsó Mihály, György, Jakab Sára rokonának átadta márkosfalvi rész jószágát templombeli férfi és asszony álló hellyel együtt; miért György Jakab Sára Jancsó Mihálynak átadta nagynyújtódi ötet illető említett jószágrészt toldásul egy hold földdel s a templombeli állóhelylyel együtt.

1688 aug. 15-kén Jancsó Mihály nőjével megvette bátyja *János* fiaitól: *Pál* és *Jánostól* „in vicinitate viae publicae“ levő fundusnak azon részét is, melyet ők birtak Csüdör Mózes és Osváth György regiusok jelenlétében készített contractus szerint.²⁾

Jancsó Mihály és Csüdör Judit idejéből felemlítés nélkül el nem hagyhatom: 1676-ban Erdélyben dühöngő *nagy pestist*; minek eltávolítására szeptemberhóban bünbánati ima rendeltetett elaz egész országban, mely mindencsüörtökön este 8 órakor volt mondandó, hogy az Isten a nagy pestist eltávolítsa. — A családi iratokban előfordul az is: hogy 1677-ben *egy kis gyermek szolgálonak évi bére* 4 frt volt egész évre, közepes nagyságúnak 7 frt, — és egy nagy szolgálonak 12 frt és egy csizma élelmén kívül. 1670-ben az ökörhus fontjának ára $\frac{1}{2}$ kr. 1671-ben pedig $1\frac{1}{2}$ pénz; midőn a font 20 lót volt. — 1678-ban újból *pestis* volt. 1683-ban április hóban *talárrhad* ment át az országon, a mely számára rovás tétetett; május 29 én az átvonuló *talárok* nagy károkat tettek. 1687. jul. 1-én az égen egy *nagy fa alaku jel látszott*, miből a székely atyafiak világváltozást jósoltak és hirdettek, a mi politikai tekintetben még ugyanazon évi oct. 30-án meg is történt, Erdély magát a római császári oltalom alá adván.

A mi volt Bak Pál (I) ügyvéd és nője Buda Erzsébet jószágszerzés által a Bak családra nézve: ugyanaz volt Jancsó Mihály senior és nője Csüdör Judit a nyújtódi Jancsó családot véve.

Hogy ha ők, a dicsők sirjai kopáron, sötéten s egé-

¹⁾ U. o. Nr. 9. — ²⁾ U. o. Nr. 14. Néhai Jancsó Istv. secretarius jegyzései szerint e jószág vicinusaí voltak akkor: felül léczfalvi Márton Istvánné Farkas Anna jószágá, alól a falu közönsége útja, belül Jancsó Mih. jószágá.

szen elfelejtve, vagy talán végkép nem is ismerve hevernek is; hogy ha nevök márvány- vagy ércztáblai vésés és koszoru nélkül maradott is: érdemöket némileg a fennirt sorokban elbeszéltem, hogy az utódoknál hála, emlékezet és áldás nélkül soha se maradjanak!..

Jancsó Mihály elhalálozása után özvegye Csüdör Judit testamentumot csinált Török András és Csüdör Péter regiusok előtt 1702. jul. 10-én, melynek erejénél fogva „Universa Bona sua acquisita“ fiának ifj. Jancsó Mihálynak hagyta.¹⁾

3) *Ifj. Jancsó Mihály* (II.) A fejedelmi korszak lealkonyodása, a *Tököly és Rákóczy-féle mozgalmak* zavaros idejében élt. — Azonban hazánk annyit hányatott hajója mindezek megszűntével a belnyugalom s külbéke, és — miután alkotmánya *I. Lipót* által megerősített — a józan szabadság kikötőjébe jutott, honnan új erőt nyervén, mondhatni, új életre ébredvén — kedvező szelekkel, új korszaknak indult, csendesebb utra kelt, mint a milyenen volt a török védnökség alatt; megszűntek a nemzet és családok tagjait kiölő, országos és családi vagyont pusztító s irtó háborúk; megszűntek török, tatár s oláh csordák berohanásai, tüzzel s vassal semmi kiméltet nem ismerő iszonyu pusztításai. — Az ország nyugalma és békéje helyreállítása után ifj. Jancsó Mihály, valamint szülői: úgy ő is több vásárlásokat tett. — 1714. jul. 3-án léczfalvi Márton Istvánné Farkas Annától 33 forinttal Nyujtódón egy belsőjószágot vásárolt; melynek szomszéda: egyfelől az országut, másfelől az ő jószágga. — De neki, — mint Jancsó István secretarius jegyzetei bizonyítják — számos más vásárlásai is voltak.²⁾ — Kézdi- és Orbai székek kir. Perceptora volt; ezüst gombos kék mentében szeretett mindig járni; mint a családi szóhagyomány után a legéltebb családtagok beszélik, igen gazdag, de igen humanus és nyájas ember is volt. — Sokszor kiült nyujtói lakja kapuja elébe a padra, s az ott átmenő gyermekeknek ezüst parákot osztogatott, minek tevésében vég-

¹⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 16.

²⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 14.

telen örömét találta. — Nője volt szentkatolnai *Elekes Anna*¹⁾ ennek elhalálozása után szentkatolnai *Cseh Kata*; kitől gyermekei voltak: *István* és *Kata* (Kézdiszentléleki Kozma Mihály nője).²⁾

4) *Jancsó István junior* (II). — 1727 jul. 13-án gelenczei nemes Biroga Máriával, ifj. Biroga János és Benkő Klára³⁾

¹⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 14

²⁾ Kiknek volt fiok: Kozma József udvari tanácsos († 1768), ki mint rokon igen sokat tett Jancsó István secretarius jövője megalapításában. — *A Kozma család, régi székely nemes család* (Gyulafeh kápt. lev. Nobilitatio Georgii Kozma de Szentlélek. 25. Lib. Reg. fol. 109). — Történelmét és leszármazását e családnak egész terjedelmében olvashatni Kőváry: Erd. nev. csal. 164—165-ik lapján.

³⁾ Ki a sok jeles férfi által nevezetessé lett *Benkő családból* származott. — Benkő család van: árkósi, középajtai, kis-baczoni, altorjai és nagysolymosi előnévvel. — Ősi fészkek Árkos, a honnan származtak el egyebüvé; mely elszármazást Kőváryként (Erd. nev. csal. 35. l. Uj Magy. Muzeum 1853-ki I. k. 220. l, Nagy Iv. Magy. csal. I. k. 303. l.) a kormány a productiokor elismerte (Bécs, 1798 oct. 12.) Nevezetesebb egyénei a Benkő családnak. a) *Benkő Máté* követ a török udvarhoz, 1686-bóli naplójáról híres (Magy. Tud. Társ. Évkönyv. II. 16. l.) — b) Középajtai *Benkő, József* (Benkő Mih. bardóczi ref. lelkész fia, szül. 1740 dec. 20. megh. 1814. (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 13.), erdély halhatatlan leirója, jeles történésze. c) *Benkő Ferencz* 1797 Magyar Mineralogia kfadója. — Ennek fia: d) *Benkő Károly*, Csik Gyergyó és Kászon multja és jelenének leirója 1853. e) *Benkő Miklós*, híres jezsuita. f) *Benkő György* 1500 háromszék főkapitánya. — g) *Benkő Mihály*, 1673. sepsiszek jegyzője, kit Rákóczi mivel egyelőre Tökölyvel tartott s később Háromszéken forradalom elleni hivatalnok volt, megfogatott (Cserey. Hist 215 366. l.) — h) Altorjai *Benkő Mihály* lector canonicus.

A Benkő család egy töredék leszármazási táblázata (Jancsó Em. leveleiből), mely összealkottatott 1762 jul. 15. és 1773 máj. 10-én költ relatoriából s több contractusokból, következő:

I. Benkő István					
II.	Bálint,		István,		János.
III.	Klára,	Anna.	Ferencz,	Anna.	Gábor.
	1) ifj Biroga Ján. Rápolti János. a)		def.	Imecs Domokos.	
	2) Bodó István.				
IV.	Biroga Mária, Bodó Fer.,		Klára,	Éva,	Mihály,
	Jancsó István. def.		Barabás Pál	Dénes Istv.	Bodó Gergely.
			de Szombatfalva de Ikafalva.		
	Utódai: Bojkoné, s több mások.			János.	Pál, N.
				def.	altorjai pap anyja.

a) Ezen *Rápolti János* lesz tán az, a ki Báthori Gábor alatt megbélyegztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert. Született székely (Kállay

leányával házasságra lépven, Gelenczére tett át lakását; mi által a Jancsó család gelenczei ágának megalapítója lett. Közmunkássági pályára nézve orbai szék perceptora volt több ideig; — kire szülőiről igen szép birtok szállott.

Öröklötte Nagynyujtódon az ősi nemes házat és jószágot (fundum nobilitarem) minden appertinentiájaival együtt. Nőjével Biroga Máriával is Gelenczén tetemes birtokot kapott. ¹⁾ — Kapta azon nemes jószágot és házat, a mely

H. E. 278. 1.) — A Rápolti család székelő nemes család (Gyulafeh. kápt. lev. Nobilitatio Mathiae Rápolthi An. 1589. 2: Libr. Reg. fol. 162)

¹⁾ Jancsó Károly lev. Nr. 37. — An. 1727 die 12 July Ex Inventariis Anni 1720 et die 9-a marty facto nova revisio per modum novae Inventationis (Nagy Ferencz nyujtódó nemes személy és Héjja János gelenczei lófő személy által.)

A gelenczei Jancsók birtoka jobbára Biroga, Mihálc és Basa birtok levén, azért e családokról is következő jegyzeteket megörökíteni kötelességszerűnek láttam Jancsó család történetében.

A) A Biroga család, Gelenczén egy igen régi és gazdag család volt, melyről a XV. XVI és XVII-ik századból, Gelenczén Jancsó Károlynál levő családíratokban több versben említés tétetik. — Az olvasott okmányok nyomán leszármazási táblázata ez:

I. Biroga Demeter [nobilis] 1490.			
II. György 1536.			
III. György [1583],		Mátyás [1583]	
IV. István [1648 nobilis],		Miklós [1628—48].	
V. ifj. Miklós [1671], def.	János [öreg] 1688. megh. Mihálc Anna [1700].	Lőrincz Fábián Ursula.	
VI. ifj. János [1727], Benkő Klára.	Erzsébet, Nagy Pál de Nyujtód.	Kata. Imre Istv. de Étfalva.	
VII. Mária [† 1751], Jancsó István.	Éva [sz. 1714], def.	Zsuzsa [sz. 1716]. def.	

A Biroga család nemességét tanusítja a gyulafeh. kápt. levéltárban levő több hiteles okmány (Primipilatus Nobilis Agilis Laurenty Biroga de Gelencze, cum exemptione domus in Gelencze. Szomszédai e levél szerint: egyfelől Gál Benedek; másfelől a Ladicha pataka. (6. Lib. Reg. Gabr. Báthori A. 1609. foi. 379:).

Nevezetesebb Biroga-féle okmányok.

a) Egy 1536-ban költ hártýairat, melyben *Biroga Györgynek*, és általa utódainak Gelenczén egy hely átadatik. — Mely egyháztörténelmileg is fontos okmány kezdete ez: „In nomine domini ect. Nos Nicolaus Hiripinus Apposto-

Ladiha (Ladicha nevezetű helyen vagyon nemes Mihácz Tamás és agilis primipilus Gál Mihály successorai szomszédsága közt; a mely nemes jószágon és házban Biroga Mária elei is laktak. — Kapta azon jobbágyokat is, kik ezen ladihai nemes jószághoz mint örökös jobbágyok tartottak és szolgáltak.

lica auctoritate publicus notarius, nec non plebanus de Gelencze, decanusque in Orbay Sede etc. (Jancsó Kár. lev. Nr. 1.)

b) 1557 feria tertia post dominicam micricord. kiadatott irat, melylyel *Isabella királyné, Biroga György és Mikola Ambrus* causájában intézkedik (Jancsó Kár: lev. Nr. 3.)

c) 1561-ben *Biroga György* és a gelenczei communitas között költ hártvyairati szerződés a Musát nevű revindikált havasokhoz tartozó *Hertán, Kisasztag* és *Nagy-Bonyó* részei iránt fenforgó egyenetlenség eloszlátása tárgyában (Jancsó István maradéka: nálí lev. ládában. A revindikált visszakebelezett havasokról Musát és Lipse részeért czimű irat.)

d) Consensus nobilium *Stephani et Nicolai Biroga de Gelencze* super Testamentar: fassionem Ursulae Fábián, Relictae Laurentii Biroga, super universis bonis suis et haereditatibus sicutal: notanter in Harali, Gelencze Possessionibus (Gyulafeh képt. levélt. 15. Lib. Reg. Gabr. Bethlen 1632. fol. 116)

e) Egy 1639 circa fest. s. Georg. m. költ admonotio, melyben *Dok Mátyás* és *Biroga Mikl.* némi ügyeiket elvégzik.

f) 1689 máj 2. nyílt alakban és fejedelmi pecséttel ellátva Fogarasban kelt exemptionalis levél, melyben *Apafi „ob decrepitam suam aetatem Joannes Biroga vita durante, ab omni belligeratione, lustratione“* kivéttetik, a míg fia „bello et armis idoneus foret (Jancsó Kár: lev. Nr. 31).

g) 1604 január 23-áni feleltetés *gelenczei Czák János állóhelye ügyében*, melyben Biroga János nob. 60 éves azt feleli, hogy a Birogák széke előtt állott Czák Jánosné (Imre László levelei közt.)

Mi azt is bizonyítja, hogy Gelenczén még az időben is divott a templomi székhelyadás, mint ezt egy 1690 febr. 22-ki megyei határozat is igazolja.

h) 1700 január 8-án kelt testamentuma özv. *Biroga Jánosné Mihácz Annának* szentkatolnai Dimén Kelemen és László, s gelenczei Csoma György nemes személyek mint regiusok aláírásával; melynek nyomán özv. Biroga Jánosné atyjáról néhai Mihácz Jánosról reá maradt mindenemű jószágait- és szántóföldeit, a mik Gelenczén vannak, fiának Biroga Jánosnak hagyta; a mik pedig Sepsiszékbén Étfalván és annak határában s bárhol másutt is Sepsiszékbén találtatnak, azokat testálta leányainak: Nagy Pál özvegye *Biroga Ersebetnek* (kinek fia Nagy Ferencz Kis-nyujtódon lakott), és Étfalván lakó Imreh Istvánné *Biroga Katának* (Jancsó Em. lev. Nr. 3.)

Ezen étfalvi Imreh Istvánnál, mint tutornál, növekedett fel Biroga Mária, és innen vette nőül el őt Jancsó István, mint a családi szóhagyomány állítja.

Jancsó Istvánnál meg levén a család iránti szeretet és kötelességérzet, az említetteken kívül nőjével még több telket, szántóföldet és rétet szerzett. — Lehetetlen az ők gyűjtési szellemét és kifáradhatlanságát is el nem ismerni. Gyermekük:

Az említett rendelkezés nyomán tetemes Miháczt birtok ment át ifj. Biroga Jánosra, róla — miután fia nem volt — leánya Biroga Mária, Jancsó Istvánnéra, s így a Jancsó családra. — Mely Miháczt birtok egy része Basa birtok. — Mint a családi szó hagyomány állítja, *Basa Tamásnak* három fia mellett kilencz leánya lett volna, és ezek egyike lett volna Miháczt Jánosné; kinek leánya Anna öregebb Biroga Jánosné volt. — E nyomon lett a Basa birtokból némi rész Miháczt, azután Biroga, azután pedig Jancsó birtok. — A Basa birtok existenciáját igazolja: *kilencz rész erdő, Basa erdő, Basa hegyoldal* elnevezés is, melyek ma is a gelenczei Jancsók birtokában vannak.

B) *A Basa család*, mint hiteles kútfőkből ismerjük, egyike azon kihalt összékely családoknak, melyeknek honi történelmünkben is szerep jutott — A család eredeti fészke Gelencze. — Zabolára Mikes János nótájával szálltak. — E családból legelső *Basa György* tűnt ki, mint *Zápolyának II. Lajoshoz* nyargaltatott azon követe, ki által a már Pentelén talált királynak izente, hogy seregével utban van, miért érkeztek a hárczot kerüljék (Orbán B. Székelyföldl. III. k. 139—140. Nagy I. Magy. csal. I. k. 212. l.). — A Jancsó család iratokban 1557-ben előfordul *Basa Péter* de Zabola (Jancsó Kár. lev.) De történelmi személy *Basa Tamás* is, kiről *Kemény János* Historiájában azt mondja: „Evangelicus és jó Ember volt, de testvérjei *Péter* és *István* Latrok, Bethlen Gábor életére törekedtek.“ Basa Tamás 1642-ben követ volt Konstantinápolyba Szeredi és Sulyok Istvánnal; mint Tanácsur 1661-ben Ali pascha táborában is jelen volt Apafinak fejedelemmé tételén (Joh. Bethlen, Hist. L. 3. c. 17) — 1640-ben s még 1653-ban is Háromszék főkapitánya volt (Kállay: H. L. 226—227. l.) — Nője volt: kőrispataki *Kálnoky Drusina* (Kemény Jánosné), fiai voltak: *Péter* († 1666. Bethlen Mikl. Biogr. Mss.) *István* és *János*, mint az 1660-ban Henter Péter által készült Genealogia Henteriadum mutatja. — Leányainak neve előttem ismeretlen, kivéve Kun Istvánnét *Ilonát*; — kinek leánya; *Ilona* Bethlen Miklósné volt.

A gyulafehé. kápt. levéltárban a Basa családot érdeklő nevezetesebb okmányok: *Basa Thomas* nobilitatus. 26: Libr. Reg. fol. 68. — Még Basa Tamásra vonatkozó: Cent. D. fol. 58; Cent. K. fol. 76. — *Basa Péter*. Cent. D. fol. 58. — *Basa István*. Cent. D. fol. 58. — *Basa Mihály*. Cent. P. fol. 27; Y. fol. 97; Z. fol. 54.

C) *Mihálcz (Miháczt, Miháltz) család*, hasonlóan erdélyi székely eredetű család Orbai székéből Gelenczéről származott, mint Miháltz Mih. Genealogiája írja: (Kállay H. E. 270 l.); mit történelmi kútfők mellett családi oklevelek is igazolnak. — Miháltz Mihály családja őseül állítja:

a) *Miháltz Mihályt*, 1326-ki slavoniai bánt; mit azonban Migazzy csa-

a) *Margit*, kiről más egyéb adat nincs, mint az, hogy keresztelt L. Péter és nejének.

b) *Klára*, osdolai nemes Hady Istvánhoz (Hady György fiához) ment férjhez 1747-ben, megh. 1759-ben.

c) *Anna*, született Gelenczén 1730 máj. 20-án.

d) *József-György*, szül. 1731. márt. 5.

e) *Mária*, sz. 1737 febr. 2.

f) *Ferencz*.

ládánál felhozottakban tagadni látszik Nagy I. Magy. családdal czimű könyvében. — Ezen Miháts Mihálynak fia Kállayként (H. E. 270. l.) *Miklós* Tóthország és a tengerpart Bánja volt, mint Timon írja „ad annum 1326: Michael L. Baro de Mihacs in locum Nicolai parentis Banus maritimi et totius Sclavoniae substitutus.

b) Emlittetik 1479-ben *Mihálcz Benedek*, kinek nője Apor Ilona (Kőváry Erd. nev. cs. 14. l.)

c) *Mihálcz Ferencz* előfordul 1536-ban, ki 1549 dec. 12-én M. vásárhelyi gyűlésben Izabellához követnek választatott (Kállay H. E. 270. l.) E korban összeiratván a székelység, neki Gelenczén 70 jobbágya volt (Nagy I. Magy. cs. VII. k. 467–468. l.)

d) 1557-ben *Mihálcz György* de Kovászna.

e) *Mihálcz Pál* 1628-ban egy Jancsó családbeli contractusban emlittetik (Jancsó Kár. Nr. 9). Ki Oláhországban katonáskodott a Báthoriaktól üldözött nemesekkel a törökök ellen (Kállay H. E. 270. l.)

f) *Mihálcz Miklós és László* 1583-ban (Jancsó Kár. lev. Nr. 5); Lászlónak fiai: *Mátyás* és *János* 1628. — Mátyásnak, ki 1646-ban meghalt; nője volt 1639-ben N. *Ilona*, fiok *Tamás*; ki 1632-ben újból megnesemesítettetett (Nobilitat: Thomas, Step. et Franciscus Mihálcz A. 1632 (Gyulafeh. kápt. levél-még ugyanazon évben emlittetnek nemes Mihálcz Tam. Ist. Fer. 15 Libr. Reg. fol. 116).

g) *Mihálcz Mihály* háromszor volt Kézdiszéknék alkirálybirája 1690–1700 közt. — Ennek unokája volt *Elek*, ki az Apor és más familiák Genealogiáját Jegyzésben hagyta (Kállay H. E. 270. l.)

h) *Mihálcz István*, szül. Rettegen 1726, jezsuita, jeles író.

i) *Mihálcz Balázs*, nője Imecs Ágnes 1750-ben

j) *Mihálcz János* de Gelencze, Gyulaf. h. custos canonicus volt 1809–1825, ki inkább Ferencz néven fordul elő.

k) *Mihálcz Mih.* dullo volt Háromszéken 1848-ban; *Mihálcz Ferencz* pedig Torda városi szolgabíró; *Mihálcz Elek* Kraszna megyei árvaszéki ülnök.

l) *Mihálcz József*, róm. kath. plébános Torján.

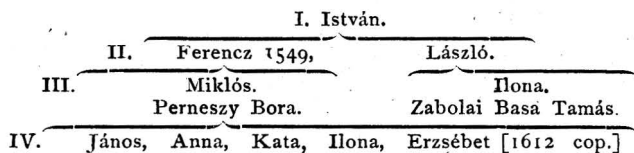
m) A *Kászon altizi* előnevű Mihálczok közül *József* Kászon alszékben dulló volt (Nagy I. Magy. cs. VII. k. 467–468. l.)

A Mihálcz család egyik kihalt ágának leszármazása ez :

- g) *Agnes-Magdolna*, szül. 1740. júl. 21.
 h) *István Mihály*, szül. 1743. sept. 16. megh. 1811.
 i) *János*, szül. 1746 apr. 11.
 j) *Antal-Mihály*, szül. 1749 máj. 11.

Jancsó József (I) Jancsó István (II) legnagyobb fia. — Ő is Gelenczén lakott. — Lakja volt Pap Györgynével szemben, mely 1841-ben elégett. — Ezen házról vette Jancsó György a Ladihában épített csinos kőháza mintáját. — Jancsó József belső fundusát jelenleg Csoma Károly birja.

A mint Kőváry László Erdély nevezetesebb családai

Bessenyei Mih. Bethlen Miklós. Lugossy Istv. Tholdalaghy Mihály, ki előbb 1602 orbai szék alkirálybírája (Orbán B. Székelyföldr. IV. k. 176. l.), később Háromszék főkapitánya, azután tanácsur, ország. elnök és főlovászmester volt. — Meghalván első neje gelenczei *Mihály Erzsébet*, (ki után 1612-ben nagy birtokot kapott volt), — 1640-ben nőül vette *Petky Erzsébet*; lakodalmán Erdély fejedelmén kívül, jelen volt a két oláhországi vajda (Kőváry: Erd. nev. cs. 236. l.) — Tőle származnak a nagyercsei *gr. Tholdalagiak*. — Nevezetes Emlékirata 1613-ból (Gr. Mikó I. Erd Tört. Adatok I. k. 223—244 l.)

Tholdalagi Mihály és a fenemlített nemes Biroga és Mihály családok vallásosságát hirdeti Gelencze templomában, mely a gót (csúcsíveskor) építészet első szakából, tehát a 14-ik századból való, a hajó 1628-ban készült kockás, cizfrán kifestett deszka fölepén, a hogy a közép ajtón bemennek a negyedik ív mellett az orgona előtt levő két négyszögletű tábláni feliratok:

a) Az egyik táblán köralakban írva van nagy nyomtatott betűkkel: MICHAEL THOLDALAGHI DE ERCZE: A betűk körén belül a közepén van a Tholdalagi család régi czimere: egy kis bárány vörös zászlócskával.

b) A másik táblán pedig ezen irat olvasható:

CURA ET INDUSTRIA
 EGRE; ET NOBIL: PAULI
 ET STEPH; MIHALC;
 MATH;
 EI DOK, LARENTII
 FINTHA, STEPH. ET
 NICOL; BIROGA, STE
 PH; PAKO IUDICIS
 PAGI, CAETEROR GEL
 ENCZE 1628.

czimü könyvében ¹⁾ megjegyzi: „Szathmáry György feladást tett, mintha Erdélyben igen sok család bitorolná a nemesi kiváltságot. — E végre b. Bruchenthal egy bizottmány élére nevezetett, s 1767—70 között a kétség alá hozott nemeseknek produkálniuk kelle, ²⁾ — A feladás sok szomorú zavart okozott; de a történeten nyert; adatok jöttek napfényre, melyek különben tán örökre elvesztek volna.“

A Jancsó család gelenczei ága is a productionale forum elé idéztetett. — 1771 június 7-én inquisitió tartatott előbb Nagynyujtódon, azután pedig 8-án Gelenczén hilibi nemes Osváth János birtokos, szentkatolnai nemes Dimény István és gelenczei nemes Cseh Pál ez ügyben kiküldött regiusok illetőleg bírák (judices) által „penes Sigillum Illustr. Dni L. B. Francisci Henter de Sepsis sz. Iván supremi Judicis Regii Incl. trium Sedium Siculicalium Sepsis, Kézdi et Orbai ut et Miklósvár. ³⁾

A Producensek: Jancsó József, Ferencz és István, mint kik megidézettek annak bizonyítására: „hogy a gelenczei Jancsók minő joron írják magukat nemeseknek,“ — igazolták hiteles okmányokkal, tanuk vallomásaival s a nemeslevél felmutatásával, hogy a nemesi kiváltságok birtokában s használatában vannak és voltak ők úgy, mint eleik. — Minek következtében a Jancsó család nemességéről minden kétség eloszolván, 1773 máj. 3-án „In causa Productionali

¹⁾ 4. l.

²⁾ Teleki könyvtárban M. vásárhelyt többek közt *Cartofilacaeum* 1147, melyben a 85. lapból láthatni a kétségesek lajstromát; van dolgozat, a foliók 1028 számában *Collectanea Hungarica* czim alatt.

A mi pedig a kétségtelen nemeseket illeti, a Szathmári Györgyfőle feladás és a reákövetkezett tárgytisztítás a kormányt azon gondolatra hozta, miszerint 1770 apr. 10-én elrendelte, hogy a kétségtelenné tett nemesek egy „*liber aureusba*“ — „arany könyvbe“ irassanak (c.) L. Teleki könyvtár *Cartofilacaeumai* 1147 sz.) — Azonban úgy látszik, a nemzet humanitása ezen arany könyv létesítését előbb elhallgatta, végre egészen feledékenységben hagyá. — Míg nem félszázad múlva, 1836-ban a kormány a könyv létesítését ujlág meghagyá a főkormányzéknek; de most se több sikerrel. — S így következett be, hogy létrehozását a kormánynak 1853 novemberéről újra kelle sürgetnie, de e sürgetés is sikertelen lett.

³⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 15. Ezen Inquisitionalis levélben sok fontos és hiteles vallomások vannak a Jancsó család multjára vonatkozólag.

Familiae Jancso Gelenczensis in Sepsz sz. Iván in Tabula Continua Incl. Sedis 2895-ik szám alatt Deliberatum hozatott; ¹⁾ a productio törvényesnek találtatott és helyben hagyatott. ²⁾ — Mely Deliberatum nemcsak arról nevezetes: hogy itt kimondatik s elismertetik a gelenczei Jancsó család nemes volta, hanem arról is: hogy itt bebizonyíttatik a gelenczei Jancsó családnak a nyujtói nemes Jancsóktól származása; s hogy benne a Jancsó család történetére vonatkozólag igen fontos és nevezetes megjegyzések, adatok vannak.

A többek közt felhozatik itt az is: „*Et quod Praecessores etiam Producentum Jobbagionibus provisi Nobiles Possessionati* ³⁾ extisterint, — etiam Fundum nobilitarem in

¹⁾ Jancsó Em lev. Nx. 16.

²⁾ A per költségeit Jancsó István secretarius viselte.

³⁾ Fontos constatatása ennek azon okból, hogy ennek következtében a gelenczei Jancsók „nobiles exempti“-k lettek. — Azaz: az adózás alól kivételtett nemesek.

Ugyanis, 1750-ben az egész országban a *Domestica Conscriptio* a Jurisdictioniok tisztjei által véghez vitetvén, 1754-ben az adófizetés új systemája felállítatott; melynél fogva adófizetőknek vétetődtek fel az egyházi nemesek, armalisták, libertinusok, stb. — Dicsőségesen uralkodó Mária Theresiához a nemesek kihagyása iránt különféle panaszok és kérések küldettek fel, melynek következtében 1750 oct. 1-én adott Rescriptumával elrendelte, hogy az immunitást praetendáló nemesek magok ezt tárgyaló leveleiket a kir. Főkörmányszékhez adják be ő felségéhez felküldés végett.

Ugyanazon esztendő oct. 8-án pedig azt nyilatkoztatta ki, hogy nem kíván vetélkedő productiot, hanem csak azt, hogy a producens azon leveleit, melyekkel nemes, és birtokos elődöktől való származását megbizonyítsa, mutassa be.

1753 febr. 15-én adott Rescriptuma által az immunitás megnyerésére nézve azt állítja meg, hogy az egyházi és armalista nemesek, ha 1753 előtt nemesítették meg, két közterhet viselő jobbágyokból álló birtoka megbizonyítása mellett immunisoknak declaráltassanak; azok ellenben, kik 1753-ik éven innen nyertek nemességet, csak úgy élhessenek immunitással, ha 10 közterhet viselő tulajdon jobbágyokkal bírnak.

1769 dec. 20-án a kétséges nemeseket a minden kétségenkívül valóktól megkülönböztetni, és külön-külön registumba beírta a kétség alatt valókat — a mint fennebb is látók — a Continua Táblák előtt való productionora szoríttatni rendelte.

„1770 január 26-án az akkori Provincialis Cancellarius B. Bruchenthal Sámuel — mint fennebb látók — királyi biztosnak rendeltetett oly parancsolattal, hogy a kir. Guberniummal egyetértőleg a kétséges nemeseknek productionok állapotját minél gyorsabb folyamatba hozza; melyek következése a volt,

Literis Armalibus circumvicinatam hodiedum teneant et possideant, ibique de praesenti habeant. — In Tabella Tributaria in serie Jobbagonum Joannem Szabo sub Nro 10, Joannem Nyikita sub nro 12.¹⁾ In Tabella vero Pagi Gelentze in serie Jobbagonum Jacobum Esztián sub nro 28, Joannem Ábrahám sub nro 26, Michaellem Ábrahám sub nro 88, Laurentium Ábrahám sub nro 77. Paulum Székely sub nro 27, Joannem Székely sub nro 61, Michaellem Esztián seniore sub nro 57, Michaellem Esztián Juniorem sub nro 96.“

„Cum proinde in praemissis Inctorum, ut et eorundem Praedecessorum ut Personalis ita etiam Possessionata nobilitas abunde compromata habeatur, eosdem Inctos (nempe: Joseph. Franc. et Stephanum Jancso) porroquoque in statu immunis nobilitatis permanendos judicamus.“

A Productionale Forum ezen Deliberatumát a nemeslevéllel együtt Jancsó István — akkoriben Archiví Fiscalis Regestrans 1797 apr. 22-én a Gubernium által átíratva és a család jogai védelmére kiadatta; ²⁾ a kinek e tekintetben is a Jancsó család igen sokat köszönhet.

A Jancsó család nemesi jogainak védelmezése, Jancsó István nagysága és dicsőségének a család történetében fénypontját jelöli! . . .

Jancsó József 1758-ban nőül vette Kovásznáról nemes Mátyus Juditot; mindketten igen vallásos és istenfélők voltak; mit mutat a gelenczei régi templomban két olaj-

hogy a *Continua Táblák* számára 16. a *kir. Tábla* számára pedig 10 utasító pontok készítettek és 1780 dec. 7-én költ körrendelet mellett a *Continua Tábláknak* szoros megtartás végett köröztettek (Soósmezei Vajda L. Erd. Polg. Mag. Törvények Hist. 419–421. l.)

¹⁾ Nyujtódon 4 jobbágya volt a Jancsó családnak a) Tarcsi István, a kivel korcsmároltatott; s ki a Jancsó Em. csüre háta megett lakott. b) Nyikita András a víz melletti jobbágy jószággon, 3 marhával. c) Még küljebb volt kettő, a hova Jancsó Domokos építette a házat. — Tehát összesen 12 jobbágygal birt a Jancsó család.

²⁾ A *Continua Táblának* Szentiványon 1773 május 13-án hozott ezen *Deliberatuma Transumptumát* olvashatni Jancsó István maradékainál; eredetiben pedig Jancsó Em. levelei közt sub nro 16, melyen Háromszék régi hiteles pecsétjének veres spanyol viaszban lenyomatais látható, a min a betűk nagyon régiséget árulnak el.

festménykép is az orgona karzatánál,¹⁾ (a szószék jobbfele-től számítva a hatodik és hetedik osztályzatban ily fel-
iratokkal.

S (A kép ábrázolja Judithot, a
JUDIT hogy Hollofernes fejét kard-
CUR: JUD: dal keresztül döfve egy tá-
MATYUS lon kezében tartja.)

S
JOSE:
CUR: (A kép ábrázolja sz.
GEN. Józsefet a liliummal.)
D. JOS.
JANCSON.

Jancsó Józsefet — midőn a kertjében levő ösvényen
templomba indult, Palkó nevezetű gyalogkatona boszuból
karddal levágta. — Nője, Sáralfára *Ferráti* olasz származásu
grófhhoz ment férjhez; ²⁾ ki ott a szegényeknek valódi anyja
lett, gyógyszertertárt is tartván a Ferráti-féle curiában sza-
mokra. — Gr. Ferrátiiné sz. mise-alapítványt is tett le a
feherv. káptalanhoz; mely után a sáralfai lelkész minden
évben elmondandó 60 olvasó miséért 30 frt. 97¹/₂ krt kap.
— A sáralfai templom sekrestyéje feletti oratoriumot is
ő készítette — mint a családi szóhagyomány hátrahagyta
— a hol ő és leánya *Erzsébet* ³⁾ az isteni szolgálaton — a
mikor lehetséges volt — mindig jelen volt. — Ezen orato-
rium újabb időben a háromszéki kerületi papság könyv- és

¹⁾ Ezek egyszerű olajfestmények; azonban nevezetesen a gelenczei tem-
plomban: a régi falfestmények, melyek csúcsíves 'korbéliek (Olv. Tájékoztató és
Egyházművészeti lap. 1882 sz. IX. 278—280 „A gelenczei templom régi freskói“
czim alatt.)

²⁾ Gr. Ferráti Bertalanhoz.

³⁾ Ki zsákodi (Kovachich) *Horváth Antal* kir. tanácsoshoz ment férjhez.
— Vallásosságát hirdeti különösen a várfalvi templom, melynek homlokzatán
a torony alatti ajtó felett következők olvashatók:

*„Kezdődött 1823-ban, végződött 1826 (alatt).
Építetett Erdélyi Püspök L. B. Szepeszy Ignácz
Ő Excellenciájja és Gubernialis Consiliariusné
Született Gróf Ferráti Erzsébet Asszony
Pénzbeli segítségek által, L. B. Purtszell
János Ezredes Ur igazgatása alatt. —*

A gr. Ferráti család kihaltával, a Ferrátiféle birtok, mely Sáralfának
Gelencze felől eső részében volt, Szentiványi, Horváth és b. Apór családokra
szállott át; mely igen szép és nagy birtok volt. A curia Sáralfán mai nap is
ép állapotban van.

irattárának helyisége lett; mely könyv- és irattár több ezer kötet könyvet és 1500-ig felmenő nevezetes okmányokat és iratokat őriz magában.

5) *Jancsó Ferencz (I.)* Jancsó István (II.) második fia. Lakháza Gelenczén ott volt, hol most a Jancsó Károlyé van; csak hogy egy kissé elébb volt nyulva. — Nője volt a csikszentkirályi hatalmas Andrassy familiának¹⁾ Kásonba átszármazott ágából, *Andrassy Klára*; kivel szép jószágot kapott, mely a Barnemisszáékkal Gelenczére lecseréltetett. — Jancsó Ferencz 1793 mart. 21-én a korona ajándék és hadisegítség rovatában tetemes összeggel fordul elő. — Pazarló ember volt ugyan, azonban e mellett jóemléke is maradt hátra a gelenczei templomban egy olajfestményképben, melyet ő készíttetett következő felirattal:

S.

FRANC.

CUR. GEN.

D. FRAN.

JANCZO.

(A kép ábrázolja sz. Ferenczet stigmáival.)

Jancsó Ferencz 1800. jul. 25-én, életének 64-ik évében elhalván, maga után hagyta: *Julianna*²⁾ *Antal*, *Domokos* és *Ferencz*³⁾ gyermekeit.

Jancsó István (III.) Jancsó István (II) harmadik fia. Kincstári titoknok (Thesaur. secretarius). — Kit szentléleki Kozma József udvari tanácsos mint rokont vitt volt ki Bécsbe. — E jeles férfi segedelmével tanult ott Jancsó Ist-

¹⁾ A csikszentkirályi Andrassy család kiválóan onnan nevezetes, mert e családból származván ki Magyarországra *Andrassy Péter*, kinek hiv szolgálataiért Maximilián császár adományozta Krasznahorka várát; ezen Andrassy Péter alapította magyarhonban a híres és hatalmas *gróf Andrassy családot* (Kövéry: Erd. nev. csal. 9. l.)

²⁾ Férjhez ment orosztelki Gergélyfy Mártonhoz, ki kincst. archivumi regestrans volt. (A Gergélyfy család nemes család. Ebből származott Gergélyfy János is, ki jelen volt 1506-ban Udvarhelyszékből az Agyagfalvi gyűlésen. (Kál-
lay: H. E. 249. l.) — Második férje delnei Bocskor Samu (A delnei Bocskor család is nemes székely család. Nagy I. Magyar. cs. II. 135. l.)

³⁾ *Jancsó Ferencz (II)* 1811 sept. 28-án házasságra lépett gelenczei Cseh Rózáliával. 35-éves korában 1813 jul. 25-én, utód nélkül halt el.

ván, ki később — szív és lélek nemes tulajdonaiban nagy férfin — a család történetére nagy befolyást gyakorolt.

Ki volt Jancsó István? . . . Miben fekszenek érdemei? . . . mit művelt áldásos életében? . . . félve, aggódva kérdezem itt Petőfyvel:

„Mibe mártsam tollam,
Hogy dicső képedet, —
Nagy érdemeidet, —
Hiven lerajzoljam?!

Jancsó István, kegyes olvasóm! családjának disze, kitűnő műveltségű jeles és tudós ember volt. — Lelke csak a szép, igaz és jó örökérvényű eszméi iránt volt fogékony, menten minden salaktól, durva önzéstől. — Érczakarát, az aranybecsületesség, forrásvigtiszta jellem, fáradhatalan munkásság, megingathatlan hon- és családszeretet, szépen kimivelt ész voltak kimagasló tulajdonságai, melyeket életében kortársai is elismertek.

Az ember természeténél és rendeltetésénél fogva három társadalomhoz tartozik, s ezek: a családi, vallási és polgári társadalom. — Jancsó István e három javára élni példás buzgalommal iparkodott és törekedett.

A Jancsó Ferencz pazarlása által érezhető hátraesését a családnak megszüntette; minden elzállogosított és elszéledt Jancsó birtokot visszaszerzett; a családi vagyont évről-évre gyarapította; nyújtódi és gelenczei bel és küljóságait bátyja fiának Jancsó Antalnak 1801 mindszenhava utolsó napján kölcsönös szerződés szerént átadta évi árenda fizetés mellett, ¹⁾ hogy elővegye magát — és ne kényszerüljön — a mint mondá: számadásbeli szolgálat által kenyerét keresni.

Hogy mily sok vagyont szerzett össze s mily nagy módu volt, 1801 Boldogasszonyhava 2-án kelt nagyszerű testamentuma erről tanuságot tesz; ²⁾ mely szerént nyújtódi és gelenczei birtokait, egyszóval mindenét pazarló bátyja

¹⁾ Jancsó Em. lev. Nr. 2.

²⁾ Jancsó István (IV.) utódainál levéltárban olvasható ezen több ivre terjedő érdekes testamentum.

Jancsó Ferencz gyermekeinek: *Antal és Domokosnak* hagyta. — Jancsó Antal nagyobb fia *Imre* tanításáról is gondoskodott, — kinek köszönheti ez, hogy idővel magas hivatalra jutott. (Testam. 2. p.)

Testamentuma 4-ik száma b) betűje alatt említi: „*hogy jövődöre nézve magam s a szüleimnek s az élő Atyámfiaiinak is lelkekre nézve valami haszon lehessen, fizessen Jancsó Antal öötsém 300-idest: háromszáz Rehnes forintokat, tudniillik: kétszáz az esztelneki Pater Franciscanusoknak titulo perennalis Foundationis; interesséért minden esztendőben az én szülőimnek, Atyámfiaiinak s nékem is lelkünkért. azon klastromi Templomban 12 sz. Miséket olvasni, mondani legyenek kötelesek a szerzetesek.*“

A c) betű alatti intézkedése szerint 500 forintot pedig rendelt volt „*hogy titulo perennalis foundationis a kantai P. Minoritáknak fizetessék, ez ezer forintra kiegészíttessék, hogy a Jancsó családbeli gyermekek oly módon, mint a Kozma fundation tanulhassanak.*“

A gelenczei eklézsiának is rendelt volt, hogy 25 frt. sz. *misealapítványul* letéttessék, s ott halála napján egy sz. mise mondassék az ő és szülői lelkéért.¹⁾

Hogy mi történt a testamentumban említett ezen alapítványokkal; valjon azokat az örökösök az illető helyekre kifizették-e, vagy nem? gondos utánjárásom folytán sem sikerült felderíteni. — Azonban, ha ezen alapítványai nem hirdethetik vallásos jó lelkületét, de van mégis a gelenczei templomnál több, érdekes tárgy, a mi örökömlékü fog maradni Jancsó István secretarius példás vallásossága és istenfélőségének.

Ilyen a) egy *harang*, melyről a gelenczei egyházközség naplókönyvében²⁾ van feljegyezve, mit egyház történeti érdekessége miatt is célszerűnek láttam egész terjedelmében megemlíteni: „*Campana minor fusa erat anno 1401,*

¹⁾ Mint egy 90 esztendőös vizaknai nő, ki ismerte Jancsó Istvánt, beszélte, hogy ő igen vallásos és istenfélő ember volt; majd nem minden nap felkereste Szebenben a barátok templomát.

²⁾ Napló-Könyv. A Gelenczei Haralyi és Hilibi Megyében történt és történendők időnkénti följegyzése. 4. l. Orbán B. székelyföldr. III. k. 134. l.

sed lapsu temporis nimium debilitata refudi debuit anno 1793, addito centenario ex gratia Spectabilis D. Stephani Jancsó de Nagy Nyujtod, nunc Gelentzensis et ad Ex: Regium Gubernium Registrantis.“

b) Egy *miseköny* (missale).

c) Egy *kehely*. — Hogy tulajdonképpen melyik a jelenleg meglevők között, biztosan nem tudhatni; de miután a mások újabb koruak, — állíthatni: hogy azon régi kehely, mely kiszélesedő kupával, sodrony czirádákkal, angyalfőkkel bir; a közép fogantyuján alul a talpat elválasztó kiszőkellő részen német betűkkel ezen irat van: *Per Georgium Bornemissa* ¹⁾ 1528. A patenan IHS. némi más jelekkel. — Diszes kivitelű műtárgy; melyhez a marosvásárhelyi, vizaknai és Rong György plébánosféle sodronyzománczos kehely hasonló. ²⁾ Ezt ő valahonnan vette, és úgy adhatta a gelenczei templomnak.

Jancsó Istvánnak könyv- és irattára is igen szép volt, a mely kezdőalapját képezte a Jancsó Imreféle híres könyv- és irattárnak. — A Jancsó család, multjára vonatkozó minden adat- és irat összegyűjtését is Jancsó Istvánnak köszönheti.

Elhalt 1811 apr. 1-én Nagy-Szebenben.

A világtörténelem említi, hogy midőn *Epaminondas* a thébaiakat Sparta ellen vezérlé, azok fölött győzelmet nyert, egy ellenséges nyilvesszőtől halálosan taláztatott; midőn haldokolnék; s midőn a körülállók egyike fájdalmasan mondaná: „*Oh, Epaminondas te haldoklól! csak legalább hozzád méltó fiakat hagytál volna hazádnak!*“ . . .

A dicső hazafi haldoklása pillanatában ekép válaszola: „*Két halhatatlan leányt hagyok nektek: a Leuktra és Man-*

¹⁾ Két Bornemissza György volt ezen időtájban; az egyik meghalt Pozsonyban 1552 febr. 13. (Nagy I. Magy. csal, II. 185. l.); — a másik 1572 Georgius Bornemissza Eppus Varadiensis et Praepositus Scepus. (Wagner Car. Analecta Scepusii, T. II. p. 263). — Ezek közül az egyik csináltathatta valamelyik templom számára az említett kehelyt; mi aztán vallás-újítás- és háborus idők zavara következtében idegen kézre került, a honnan juthatott Jancsó Istvánhoz.

²⁾ Dr. Czobor B. Egyházművészeti Lap. I. évf. 261. l.

tinea melletti győzelmeiket.“ — — — És ekkor kihuzva sebéből a halálvasat, lelkét kiadá.

Igy halt meg első a görögök közt, kit minden erény ékesített, és semmi gonosz tett nem mocskosított! . . .

Jancsó István is utódok nélkül halt el, de két halhatatlan művet hagyott maga után; t. i. a Jancsó család szellemi és anyagi felemelését. — A család általa újabb életre ébredt; tőle jött az erő, az impulsus mindenként, minek köszönhetik a Jancsók családi ébredésüket, felujulásukat, előhaladásukat s ama fokig való emelkedést is, a melyen jelenleg állanak.

Az ő tettei, intézkedései az utókor előtt neki tiszteletet s el nem évülő hírnevet biztosítottak, s fenséges hirdetői s maiadandó monumentumai lesznek mindig az ő nagysága és rokonai igazán és valódiilag szerető nemes szívének! . . .

Hamvai a nagy-szebeni ferenczrendi szerzetesek kryptájában vannak, bemenet szembe a középső osztályzatban az ötödik helyen 25-ik szám alatt. — A fülkéjénél falba szegezve egy kis fekete fakeresztben e sírfelirat van: *„Hic jacet Spectabilis ac Magnus Dominus Stephanus Jancsó de Nyujtód. Thesaurarius Secretarius et Archivi Fiscalis Registrator. Annorum 68, defunctus die 1ma Aprilis Anno 1811.“*

Bár az utódok, a korhadozó kis kereszt helyett a fülkéhez, mely a Jancsó család emelése ezen fáradhatlan munkásának szent porait takarják — egy márvány táblát illesztenének, s aranybetűkkel bevésnék oda jelesök nagy érdemeit! . . .

Jancsó János, (III) Jancsó István (II) negyedik fia, minorita zárdafőnök — született Gelenczén 1746 apr. 11-én. — Elismert szellemességgel bírt; ugy értelem mint önzetlen becsületesség tekintetében magas fokon állott; közoktatás és a közügyek terén tett hosszú és jeles szolgálatai őtet közbecsülés tárgyává tették; — mint pap az egyedül üdvözítő hitnek fáradhatlan és mindig eredménydus hirdetője s a családi szeretet lángbuzgalmu apostola volt. — Olykor olykor kimenvén Gelenczére a lelkesedés örömeivel telt el, ha látta rokonait szellemileg és anyagilag előhaladni, előmenni s tiszteltetni; több elidegenítet Jancsó birtok vissza-

szerzésében segítségökre volt; ¹⁾ mint szerzetes igen nobel és józan életet élt. — Erdemeit és jelességét hirdeti necrologja, mely következő: ²⁾ „Dilectus in Domino confrater noster R. P. Franciscus-Joannes Jancsó e possessione Gelencze Sedis Siculicae Orbay ortum ducens, Religionum Minorum Conventualium per solemnia vota N.-Bányae amplexus cursum philosophicum Aradini, theologicum vero Nyir-Bátori-nicum universae utriusque defensione determinavit, Sacrae mox Cathedrae admotus Claudiopoli duobus annis verbum Divinum annuntiavit, in Gymnasio dein Cantensi 4. annis humaniora tradidit; occursis postea in domibus utpote Cantensi et Tirtopensi priusquam moleniorum collaberetur, extremo vero M.-Vásárhelyiensi solertis Praesidentis munus sustinuit, donec pluribus iam annis Asthmate vexatus die 1-a Domini a. c. hemiplectico ictus prostratus pene extra sensus poneretur, medica tamen manus tantisper restitutus, ut moribundorum Sacramentis debite providere quiverit: ast die 7-a eiusdem mensis A. C. 1780 graviore apoplecticae ictu enuatus ad beatiorum vitam transivit anno actatis suae 56-o. religiosae vero professionis et ad V. Residentiam Tirtopensem affiliationis 34, sacerdotio denique, quod cum undecim animarum a Calvini erroribus reducatarum fœnore gessit, anno 29. singulis completis. Examine ejus corpus per Reverendissimum Dominum A-diaconum et Parochum Loci Josephum Cserei assistentibus DD. Capellanis in praesentia studiosae iuventutis magno populi concursione cryptae Ecclesiae illatum est.

„Venit Dominus cum ad iudicium properat, pulsatur, cum iam per aegritudinis molestias esse mortem vicinam designat. S. Gregor. homil. 13 in Evang.

6) *Jancsó Antal (II.)* Jancsó Ferencz nagyobb fia, született Gelenczén 1768 febr. 11-én; hires lótenyésztő, legkivált a Wesselényi-féle lovaknak Háromszéken nevezetes

¹⁾ A ladihában az ősi ház szomszédságában négy jobbágy házat építtetett, a melyek nem régiben pusztultak el. — Az ő műve Kantában a minoriták csüre is.

²⁾ Oly. kantai minorita szerzetesek „*Liber Mortuorumjában.*“

terjesztője volt. ¹⁾ — 1814—1815 között, dullói hivatalt is viselt; igen szorgalmas és jó gazdakép tűnt ki. — Jancsó Györgynél levő olajfestmény képen mint lovagló pejparipán kardosan tarsallyal, közép nagyságu hosszú tetejű kalappal magyar spenczelben — melyeken nagy ezüst gombok vannak — látható lefestve; előtte öt oláh áll levett kalappal. — Első nője volt *Balogh Zsuzsanna*, hunyadmegyei nemes Balogh családból, ²⁾ kit még Algyógyon Hunyadmegyében létezése alkalmával vett volt el nőül.

E derék nő elhalálozása után 1806 apr. 26-án házassági sz. frigyre lépett Kádár Zsuzsannával, a gelenczei nemes Kádár család³⁾ ivadékával; kire mint főnkelt szellemű nemes,

¹⁾ Ezenkívül oláhországi lovakat is szelidített és tanított be, mi neki nagy jövedelmező pénzforrása volt.

²⁾ Balogh család Hunyadmegyében még most is tekintélyes nemes család. Jancsó Antalné Balogh Zsuzsanna pénzes nő volt, Birtokot azonban magával nem hozott, mivel szülei által elfecsérelt nemes birtokát leánytestvérének férje (illetőleg mint sógor) *Lenkey* százados visszaszerezvén, a Baloghféle birtok így részben a *Lenkey* családhoz jutott. — Bizonyára ezen derék *Lenkey* százados sarjadéka lehetett a hirneves, jó magyar érzésű cs. kir. huszárszázados, később tábornok, ki első volt a cs. kir. serezekből, ki galíciai állomásáról néhány közhuszárral, élet-halál veszedelmei közt megszökve 1848-ban ájtott a magyar szabadság harcosok közé -- Vagy is, mint „*A Magyar Forradalom Férjai 1848/9-ből*” — című könyv 229. lapján említették: „mint patriota Gácsországból rávette huszárait, hogy ezek kitörve, színleges erőszakkal hozták Magyarhonba” — Mely hivateltenségeért, a magyar katonai büntetőörvényszék által beperelve — legjobb hazafiai érzelme tekintetéből felmentetett. Ki később Aradon mint vértanu elvérzett.

³⁾ *A gelenczei Kádár család igen régi székely család.* — A Hunnosoknak egy neme *Kádár* volt, melyből való volt *Balamber* is, ki alatt jöttek ki Seythiából a Hunnok (Kállay; H. E. 43. l.) — Ezenkívül, a hunnosoknál bajos ügyeik ellátására választott bíró (ítélőmester) is Kádárnak neveztetett (Pethő Gerg. Kronikája. Soósmezei Vajda L. Erd. Polg. M. Törv. Hist. 12. l.) — Hogy a gelenczei Kádár család valjon nem az egykor viselt bírói, ítélőmesteri hivatalától vette-e nevezetét, — annak felderítésére adat nincsen; annál kevésbbé annak biztos állítására: hogy a Hunnos Kádár nem maradéka volna. — A nemességét Apafytól 1672. decz. 5-én Gyulafehérvárról keltezve kapta, mely 1674-ben in Generali Congregatione Magnatum et nobilium Sedis Siculicalis Háromszék kihirdettetvén, ellene senki sem mondott (Olv. Kolosmonost. levélt. Fasc. K. Nr. 44. Kádár Francisci et Stephani de Lemhény et Geleneze Armales cum annexa sententia Tabulari super productione absolutionali; item Copia Gubernialis Commissionis et Rescripti super exemptione et in statum

érzésű nőre, mint legkedvesebb nagyanyára e szerény mű szerzője mindig a legmélyebb tisztelet és hálával emlékezik. — Jancsó Antal és Kádár Zsuzsánna igen derék és jó szülők voltak, kik tizenegy gyermekeiket gondosan nevelték és iskoláztatták. — Házokban igaz keresztény család élt. — Felfogták ők a szülői fontos kötelességet mind a család, mind pedig a nemzetre vonatkozólag. — Mert ugyanis, miből áll egy nemzet? Családokból. *És a minő az egyes*

Lege Inamunium repositione). A nemesség szerzői voltak: Lemhényben lakó *Kádár István* és gelenczei *Kádár Ferencz* édes testvérek „pro fidelium servitiorum meritis.”

Nemességök jelvénye: egy ég kékszinű katona paizs, a melynek mezejében magyar zöldöltözetű kucsmás vitéz jobb kezében kivont kardot tart emelve, balban pedig egy levágott törökfőt hajánál fogva. — A paizson felül zárt katona sisak van téve, melyet drága kövek és gyöngyökkel ékesített királyi korona főd. — A sisak nyakáról kétfelé a paizs szélein különféle színű czafarangok függnek le.

Igaz és valóságos nemességöket Kádár Ferencz, Albert, József és Domokos produkálták 1776 dec. 9-én. — 1779-ben nemeslevelöket és főbb más fontos család irataikat átíraták — Melyek tekintetében pénzsegítség és utasítással volt a családnak Kádár József minorita.

A gelenczei templomban a Kádár család vallásosságát hirdeti az epistola oldaloni mellékoltár, melyet Kádár Albert leánya Judith készíttetett; hol a buzgó nőnek emlékét a felső- és alsó kép között egy arany myrtus koszoruba foglalt kék mezőben következő jegyzés őrzi:

MDCCXCVII.

K. J. C.

A Kádár család leszármazása következő:

I. Kádár István és		Ferencz [1672].
II Ifj. István	Josa István.	Ifj. Ferencz [1690]
[A lemhenyi ág].		
III. Péter, Tóth Éva, nob.		Demeter.
IV. György [sz. 1730], József, Domokos [sz. 1740], Albert, Éva.	Ferencz, def. [minorita.] Cseh Rozália. Lukács Jud. [Haralyi ág.]	
V. Rozália, Teréz, Anna, Ferencz, József, Zsuzsa. István [cop. 1811.], Judit.	Cseh Fer. Fejér Lukács Lukács [sz. 1787.] Szathmáry Anna. Ignác. Ant. Bóza. Jancsó Ant.	
VI.	Ferencz. Erzsébet, nőze, Istv., Anna, Klára, László. Torjai Vajna Anna [sz. 1812]	Szőke Anna [ké- őbb Bitay Istvánné.]
VII. Ákos, Mária [Étfalvi Imre Zsigáné]		

Az 1779 sabbatho proximo ante dom. nonam ss. Trinit. kelet Transumptuma a nemes Kádár család Armalisa- és más okmányainak, olvashatók család-irati gyűjteményeim között.

családok, olyan egészben a nemzet. — Ha erkölcsösök a családok, erkölcsös lesz maga a nemzet is; ha romlottak, hitközönyösök a családok. — romlott, hitközönyös lesz a nemzet is. — A családfőknél kezébe van, nem csak családok, hanem a nemzet sorsa, jövődjé is letéve. Kötelességek azért a szülőknek gyermekeiket úgy nevelni, miszerint azokban az őszinte buzgó hit, a tiszta erkölcs, a szigorú fegyelem, készséges engedelmesség, s munkás szellem soha meg ne lazuljon. — Ezáltal mutatják meg minden családfőknél tetteiket, hogy hazájokat igazán szeretik; mert oly nemzedékkel ajándékozzák meg azt, melyen az Isten lelke és áldása fog nyugodni; és mely ezen égi segítytől vértézve, győztesen szembe fog szállani minden veszedelemmel, megpróbáltatással, melyek alá az isteni gondviselés hazánkat még fogja vetni! . . .

Jancsó Antal 1828. aug. 31-én elhalván, következő számos gyermekeinek további nevelése és iskoláztatása anyyalenkületű derék nője Kádár Zsuzsannára maradt:

a) Imre, született Algyógyon 1793 nov. 27-én (anyja Balogh Zsuzsa.)

b) Lajos, született Algyógyon (anyja Balogh Zsuzsa).

c) Anna (Fintha Jánosné¹⁾ megh. 1863. márc. 17-én). (anyja Balogh Zsuzsa).

d) Zsuzsa-Róza²⁾ (Dálnoki Miklós Andrásné) sz. 1807. febr. 20-én (anyja Kádár Zsuzsa).

e) István, sz. 1808 okt. 2. (anyja Kádár Zsuzsa).

f) Mária-Teréz, sz. 1811. mart. 8. (anyja Kádár Zsuzsa).

g) Mária (Bak Mihályné) sz. 1813 január 10. (anyja Kádár Zsuzsa.)

h) György-Noe, sz. 1815 apr. 21. (anyja Kádár Zsuzsa.)

i) Antal-Pál, sz. 1821 január 15. " " "

k) József, sz. 1822 dec. 2. megh. 1840 nov. (mint phisicus tanuló Kolozsvárrt.)

l) Alajos Farkas, sz. 1825 január 15 (megh.)

¹⁾ A Fintha család gelenczei székely nemes család (Gyulafehé. kápt. lev. 15 Libr Reg. fol. 63. Finta Thomas de Gelencze nobilitatus e conditione ignobili 1627 27-a nov.)

²⁾ Mivelt, vallásos és olvasott, de drámai viszontagságokat átélő nő volt.

a) *Jancsó Imre (I.)* Jancsó Antal legnagyobb fia. — Iskoláit Nagy-Szebenben és Kolozsvártn végezte; ¹⁾ kitűnő tudós és jeles hivatalnok volt. — Több esztendeig szolgált Bécsben mint valódi kir. udvari titkár (Wirklicher Hofsekretär); később az első felelős független magyar minisztérium kinevezésével, m. kir. belügyminiszteri tanácsos lett. Budapestre lejövén. — Azonban, itt látván, hogy *Kossuth* és a szélső irányzat mindinkább tért foglal el a minisztériumban és az országgyűlésen; de látva gr. *Lamberg* meggyilkoltatása után azt is, hogy a katasztrófa óriási léptekkel közeleg, hogy a hon több jeles férfára s magára a nemzetre is vészteljes idők következnek; és mind az, a miért egész életén át fáradozott, porba omlik: iszonyu rémképek töltötték el lelkét, — Bánatjában guta ütötte meg 1848 nov. 5 én. Némelyek azt is mondják, hogy magát megmérgezte volna. — Min nem lehet csudálkozni, hisz nálánál nagyobb emberek is ekkor zavarba jöttek. — Maga gr. *Széchenyi István* már sept. elején megzavarodva monda barátinak: „Én a csillagokból olvasok . . . vér és vér mindenütt. — A testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja mészárlani engesztelhetetlenül és örülden . . . Pest oda van. Szárguldo csapatok dúlnak szét, mindent, mit építünk. — Ah az én füstbe ment életem!” . . . *Lelke* megtört a fájdalom súlya alatt. Mint elmebetegét vitték Bécsbe, hol egy alsódöblingi magán tébolydában helyezték el. — Itt élte át a forradalom és reactio éveit. ²⁾

Jancsó Imre mint derék egyenes lelkű hazafi ismeretes; élete folytonos tanulás, örökös önképzés lánczolata volt. — Magyar nyelven kívül beszélt: deákul, németül, francziául, olaszul, csehül és oláhul. — Tudományosságát és emelkedett szellemét feltűnő országosan ismert nagyon ritka s 30 ezer forintnál többre becsült könyvtára, ³⁾ irat- és kép-

¹⁾ Őt Jancsó István secretarius tanittatás végett még 5-éves korában kivittette volt Szebenbe.

²⁾ Egyet. Magy. Encycl. XIII. k. 96. l.

³⁾ Minden könyvön szemlélhető vezetékek és keresztnéve Jancsó Imrének. — Historiai tartalmu könyvein látható sajátkezű latin és német nyelven írt jegy-

gyűjteménye, melyet a budapesti m. nemzeti muzeum számára testált. — Halála után családja visszament Bécsbe. — Az osztrákok a forradalom alkalmával elfoglalván Pestet, Jancsó Imre könyveire, irat- és képgyűjteményére, mint volt m. kir. belügyminiszteri tanácsos, szerintök lázadó vagyónára kezet tettek. — Az osztrákok kiűzetése után, megint magyar kézbe kerültek. Világosi katasztrófa után újból az osztrákokéba; — mikor, a különben jóérzelmű német családnak sikerült Jancsó Imrét a rebellis gyanu alól purificalni, s 1850 elején, a végrendelet értelmében átadni könyvtárát az akademiának. -- Melyre nézve az akademiának elnöke *gr. Teleky Főzsef* ő excellentiája 1850 jul. 22-én tartott kisgyűlésben az akademiának jelentést is tett: „*hogy sikerült néhai m. ministeri tanácsos Jancsó Imre ur híres magyar könyvtárához akademia részére megszerezni, s hogy az már át is vétetett.*“ ¹⁾

Nem bizonyos, hogy minden könyve, irat- és képgyűjteménye átvétetett volna, — mert akkori zavaros időben egyik is, másik is dézsmálta. ²⁾

Özv. Jancsó Imrénének átvétel alkalmával — némi elmerés jeléül — négy ezer forint adatott az akademia által.

Jancsó Imre első nőjétől linczi *Steyrer Karolinától* született *Aurelia (Teréz-Jozefa)* nevezetű leánya Bécsben 1829 apr. 7-én, (Prajner Imréné); ³⁾ második nője *Hennuy Lajos* generális leánya *Krisztinától* született második leánya: *Irma (Anna-Emerentia)* hasonlóan Bécsben 1846 sept. 5-én;

zetei után is állithatni: hogy igen kitűnő és terjedt historiai ismeretei is voltak. — Helyi memoriája oly nagy volt, hogy könyvtárában képes volt azonnal bármit megtalálni.

¹⁾ Uj Magy. Muzeum XLVIII. I. 1850. szerk Toldy Fer.

²⁾ Mikor még teljes épségben volt Jancsó Imre gyűjteménye, Jancsó Mihály állítása szerint meg volt benne: Bánffy György erd. Gub. rn. kézikönyve „Curial Styllionare eredetije; hasonlóan Lajos királyné Mária képének eredetije stbi. . . . Jancsó Imre gyűjteményéről még francia országban is több műben említés van téve.

³⁾ Prajner József és Prajner Lujza (Köleséry Lujza, Blaháné, Zsoldosné, jelenleg br. Splényiné) atyja édes testvérek voltak, mint Jancsó Mihály színész-től hallottam.

ki jelenleg is él Bécsben mint másodrendű udvari hölgy (Hofdame.)

Nápolyban S. M. Dominico egyház egyik legszebb siremlékén e szavak olvashatók : „*Huic virtus gloriam, gloria immortalitatem comparavit.*“¹⁾

Jancsó Imréről is elmondhatjuk. Ennek az erény dicsőséget, a dicsőség pedig halhatatlanságot szerzett! . . .

Hogy siremlékére mi van írva, azt nem tudom, de azt tudom: hogy emlékéhez dicsőség és halhatatlanság van fűzve és csatolva.

Szegény nemes ember fia volt ő ugyyszólva, — de igyekezete, szorgalma, erénye és nagyratörése nagygyá tette úgyanyira, hogy a királyi udvarnál is igen kedvelt egyén volt; mint azt bizonyítják halála után iratai közt talált egyes hiteles adatok!

b) *Jancsó Lajos*. — Testvére Jancsó Imrének. — Kir. Fiscalis Directoratus melletti archivumi hivatalnok levén, újabb időben nyugdíjazva élt Haralyban. — Az ottani és gelenczei róm. kath. egyházközségnek főgondnoka volt több ideig.²⁾ — Első nője volt *Nagy Drusiana*. — Második Imecsfalván lakó Pócsa István³⁾ és Zöld N-nek leánya Pócsa *Amália* de Hatolyka; — kinek 1851 febr. 23-án történt halála után elvette nőül Fintha István kapitányné született *Zsigmond Annát*,⁴⁾ kivel 1851 nov. 17-én kelt össze. — Második nője Pócsa Amáliától született két fia: *Imre* és *Pál*. — *Imre* igen jelesen képzett, nagy reményekre jogosító tagja volt a családnak. — Mint Doctor chirurgiae

¹⁾ Magyar Állam 1882. évf.

²⁾ 1853 június 5-én gelenczei új templom fundamentumát dr. Haynald Lajos ur ő excellentiája letévén, az emlékkőbe (lapis angularis, fundamentalis) is, mely az oltár evangéliumi szegletébe helyeztetett el) Jancsó Lajos mint curator ecclesiae fordul elő.

³⁾ Pócsa Ferencz nyújtódi birtokos- és Zsiga háromszéki dullóval mostoha testvérek voltak. A *hatolykai Pócsa család* Háromszék kiemelkedettebb családai közé tartozik (Kőváry Erd. nev. csal. 207. 1)

⁴⁾ Zsigmond Anna elhalt 1869. decz. 8-án 76 éves korában. A lemhényi Zsigmond család háromszéki nemes székely család (Nagy I. Magy. csal. X. k. 913. 1)

22 éves korában 1862 máj. 10-én elhalt Haralyban.¹⁾ — Kora halálát okozta az, hogy midőn egy halottat fel akart bonczolni, a holttesten rángatózást vévén észre, nagyon megijedt.

Lucius Ann. Seneca, a híres római bölcsész azt mondja : „*A hasznos ember, ha kevés ideig él is, hasonló az ő élete az aranyhoz : melyben a kisebb darab is nehezebb más ércz nemeknek nagyobb darabjainál.*” — Ezt mondhatjuk a korán elhalt Jancsó Imréről is, a család e nemes irányu jeles sarjáról ; kinek rövid élete is tisztos emléket hagyott a család történetében ! . . .

Pálról annyit jegyezhetek meg, hogy ő a szó teljes értelmében „*Arme Reisender*“ s intő figyelmeztető példa és tanúság a tekintetében minden nemes ifju előtt: hogy a pazarlás és korhelység mire nem viszi még az iskolákat végzett képzett és szép birtoku embert is ! . . .

c) *Jancsó István* (IV.) Jancsó Antal harmadik fia. Igaz lelkület, tudomány, lelkesedés és erély jellemzék őt egész életében ; — Gondos szerző ember- és jó családatya volt. — Őseire igen sokat adott, kiknek összeírásában lelkesen fáradozott. — Az ő hiteles jegyzetei igénytelenségemnek a Jancsó család története összeírásában sok tekintetben irányadók voltak. — Családiratokban mint Háromszék táblabírája, — assessora — említetik. — 1842 márt. 13-án lépett házasságra csikszentkirályi nemes *Andrássy Esztherrel*, ki zabolai birtokosnő lévén, vele szép birtokot, sőt a Horváth-féle just is kapta ; mi nagy lendületet adott gazdaságának.

Elhalván ezen igen művelt és nemes lelkületű nő 1851 jul. 7-én, második házasságra lépett 1853 febr. 19-én szentkatonai születésű és lakos körispataki *Kálnoky Zsuzsannával*, Kálnoky Sándor²⁾ és Mikó Józefa leányával ; kitől

¹⁾ Mint a gelenczei halottak anyakönyvébe be van jegyezve : „*Ritus in Haraly obsolutus, dein cadaver translatus ad Gelencze.*” — Elhelyeztetett egy krypta formába Istenben boldogult anyja Pócsa Amália mellé ; a hova 1871 apr. 15-én 71-éves korában elhalt atyja Jancsó Lajos is temettetett.

²⁾ A körispataki Kálnoky család ős székely nemes család ; a melyből eredtek a gróf Kálnokyak is. (Nagy I. Magy. csal. VI. k. 49—55. l. Kőváry ; Erd. nev. csel. 137—140. l.).

1867 ápr. 18-án a halál megfosztotta. — Ettől több gyermekei maradtak :

1) *Irma-Aurelia-Éva* (Bak Istvánné), szül. 1853 dec. 1.

2) *Benedek*, szül. 1854 nov. 19-én. Bölcsészettudor, gymn. tanár. ¹⁾

3) *Josepha-Ida* (Könczey József honvédhadnagyéné), sz. 1857 márc. 2-án, cop. 1874 oct. 26. Gyermekek: Kornélia.

4) *Sándor*, született 1858 márc. 23. meghalt 1870 dec. 24-dikén.

5) *János*, sz. 1859 máj. 29-én; az ősi lakban és jusban mint földbirtokos gazdasággal foglalkozik.

6) *Ilona*, sz. 1860 június 21-én (megh.)

Jancsó Istvánról megjegyzésre méltó még az a kegyeleti tény is, hogy a gelenczei Jancsó család temetkezőhelyének atyja után ő a tulajdonképeni létrehozója; melyben nyugszik két nője és két gyermeke körében 1874 febr. 8-tól fogva ő is.

d) *Jancsó Mária* (szentkatolnai Bak Mihályné), követendő valódi példányképe a nőknek s korabéli *Cornelia* gondolkozással bíró édes anyja volt, ki hat gyermeke tiszteséges nevelésére áldozta sok mindenféle csapás sujtotta életét; kit mint forrón szeretett édes anyát imáadásig tisztelt e szerény mű írója; kit ha követnek a Jancsó- és Bak családhoz tartozó nők, a két család soha alá nem süllyed, hanem még több századokon keresztül lesz szellemileg és anyagilag emelkedett! — — Hajdan *Placida* kegyességgel, *Pulcheria* messzelátó ész- és okossággal, *Mathildis* igazsággal, *Irene* jósággal tündöklő nők voltak; áldott emlékü anyám azonban mindannyiak erényével bíró volt. — Elmondhatja róla a Jancsó család — mit D. Hier: in Epitaphio Paulae irt volt:

Maeremur, quod talem amissimus;

Gaudemus, quod talem habuimus!

Meghalt Szentkatolnán 1873 dec. 22-én, 58 éves korában hosszas betegeskedés és a haldoklók szentsége ájtatos

¹⁾ Szép tudományos képzettséggel bir, több jeles munka szerzője; tollával, eszével tiszteletet vivott ki magának. A Jancsó család szellemi életében egyik kimagasló alak.

felvétele után; nemes lelke felszállt a boldogok áldott hazájába; anyagi lelkének porhüvelyét 24-től fogva a szentkatolnai temetőben kökeresztel megjelelt sirdomb takarja. — Gyermekai áldó imák közt őrzik emlékét az áldásdus élet után örökre pihenni ment derék anyának; nevét és nemes önfeláldozásának emlékét hervadhatatlan koszoru sugározza körül, melynek örökzöld leveleit, tettdus napjai folytában, egyenként maga szerzé és gyűjté.

Legyen örök boldogság s jólét része üdvezült szellemének mindig; mert valóban egy ily nemes nő, egy ily derék anya azt megérdemli! . . .

Ne vedd, kegyes olvasóm rossz néven a gyermeki szeretet, és határtalan kegyelet e meleg nyilvánításainak szerény művembeli beszövését!

Az isteni szeretet után, legszentebb az, mely a szülőt és gyermekét egymáshoz fűzi. — A lig képzelhetek oly embert, kinek szive ezen érzelem iránt hideg tudna maradni!

Innen van, hogy majdnem minden nemes szívű író irataiban és költő lantján hangot, még pedig megható hangot adott az.¹⁾

A görögök még a késő századokban is énekeket zengtek *Thetisnek*, a híres hős Achilles anyjának tiszteletére. — Valóban egy jó anya ezt megérdemli; hisz egy jó anya mit nem képes gyermekeiért megtenni!?

Egy jó anya a családnál ugyanaz, mi a nap a természetben, mely ott mindent életet. — Egy jó anya sirkövére bátran föl lehet vésni: „*Nem földben, szerető szívekben van temetője!*”

Jancsó György (Noé). Thesaurariatusi nyugdíjazott hivatalnok (fogalmazó), az égtől szép ésszel megáldott férfi, igen jó rokon²⁾, szaktudós gazda, honi törvényeinkben széles

¹⁾ Olv. Magyar Állam 1881-évf. 275-sz. Nemkülönben „Az anya a magyar történetben. Gyűjtemény hazai költőink műveiből.” — című könyvet. Budapest. 1882.

²⁾ E derék nagybátyánknak családunk igen sokat köszönhet. — Ő szerzett bátyámnak és nekem stipendiumot, a melyen tanulhattunk; ő buzdított, lelkesített szorgalmas tanulásra; sőt többi testvéreimért is sokat tett. — Az Ég

ismerettel bíró- s a családi ügyek- és érdekek iránt mindig kitüntetett melegséggel viseltető egyén. — Él jelenleg Gelenczén a történeti multu hires Ladihában igen szép birtokot gyűjtven össze. — Nőül birja a székely nemzet történetében egyik leghíresebb család, az (Oupor, Opowr, Upor, Opor) *Apor* család egyik jeles tagjának, Háromszék négy versbeni országgyűlési követének b. *Apor József* és Delkei *Boros Annának* leányát *Rózdliát*; kivel Torján 1859 sept. 25 én copuláltatott; s a kitől következő gyermekei vannak:

1) *György*, szül. Torján 1860 junius 21-én.

2) *Anna-Margit*, szül. Gelenczén 1861 sept. 25.

†) 3) *Antal-Péter*, sz. 1864 junius 12. meghalt 1882 julius hóban.

4) *Klára-Mária*, sz. 1866 febr. 18.

5) *Gábor-Venczel*, szül. 1868 sept. 28.

6) *Rózália-Erzsébet-Margit*, sz. 1870 oct. 29.

f) *Jancsó Antal (Pál)*. Valódi példánya volt egy háromszéki tizenkilencedik századbéli nemes embernek szavai, tettei és életében. — Nője *Cseh Kata*¹⁾ az alsócsernátoni nemes *Cseh család*²⁾ ivadéka; kivel 1844 máj. 28-án házas-

azért kedves *Gyuribácsinkat* áldja is meg örökre minden javaival; éltesse sokáig gyermekei elrendezhetése céljából. . . .

¹⁾ Katholizált Gelenczén 1866. sept. 2-án; a mint mondja, titkos sugallatok után, a miknek, férje halála után, vallásos lelkülete ellen nem állhatott.

²⁾ Az alsócsernátoni nemes *Cseh család*, mint szóhagyomány nemzedékről-nemzedékre hátrahagyta; mint Orbán B. Székelyföldr. III. k. 98. lapján állítja: Szentkatolnáról származott át. — Háromszék megyének ez is egyik nevezetes és terjedelmes családja. — Alsócsernátoninak írja magát, mivel a szentkatolnaitól külön armalist — s így külön nemességet is nyert. — *Cseh Péter* a család alapítója, ki 1617. máj. 12-én Bethlen Gábertől primipilus állapotból, a nemesek sorába felvétetett (Olv. Gyulafeh. káptl. levélt. 8. Libr. Reg. fol. 248). — Vizaknán lakó mélt. *Veress Ferenczné szül. Cseh Zsuzsanna* ő nagyságánál egy a nemességet bizonyító hiv. oklevélre akadtam, mely Protocol. Causarum tabulae Contr. Indiae In Comit. Alb. Inf.-ból van extrahálva; a melyben többek közt ez áll: „Armalium Nobilitationumque et Exemptionalium Serenissimi Gabrielis Bethlen Transylvaniae quondam et Partium Regni Hungariae Principis Albae Juliae 12-a Mensis Maii 1617 subscriptionibus ejusdem Principis et Cancellarii Simonis Pécsi, ut et Seeretarii Casparis Bölöni, aliisque requisitis Solemnitatibus adtunc munitarum et expeditarum, moxque 19-a Junii A. ejusdem 1617 in Generali Congregatione Trium Sedium Siculicalium in Possessione

sági sz. szövetségre lépven, az ég által következő számos gyermekkel áldatott meg:

- 1) *Mária*, leánykorában elhalt.
- 2) *József-Zsiga*, szül. 1847 máj. 2. Ikafalvára házasodott. Nője nemes László Amália; gyermekei: Béla, Ilona.
- 3) *Gyula György*, sz. 1849 apr. 12. elhalt.
- 4) *Miklós-Lázár* szül. 1855 dec. 3. nője ikafalvi nemes László Victoria; gyermeke: Gizella
- 5) *Ignác-Péter-Demeter*, sz. 1858 január 25. katona.
- 6) *Katalin*, sz. 1860 jul. 11.
- 7) *Imre-Zachar*, sz. 1862 aug. 1.
- 8) *Margit Krisztina*, sz. 1863 aug. 31.
- 9) *Irma-Amália* sz. 1864 sept. 12, megh. 1864 sept. 15.

Maxa celebr. medio ordinarii praeclaudatae adtunc Congregationis Notarii Pauli Vass nemine contradicente publicatar . . . docentes Petrum quondam Cseh de Alsó-Csernáton e statu et conditione Primipilari, una cum Posteris utriusque sexus universis Transylvanis Nobilibus annumeratum, aggregatum, cooptatumque fuisset. — E nemes családból több jeles egyének származtak. Innen származott *Cseh Imre*, ki Törökországban több ideig lakva, arról jeles munkát adott ki; forradalom előtt hazajöven, mint honvédszázados tevékeny részt vett Háromszék nagyszerű önvédelmi harcában, hol szervező tehetsége, hősiesség, bátorsága, valamint diplomatikai ügyessége által egyaránt kitűnt. — Midőn végre észak fagyá előlé a szabadság melegét, akkor ő is — mint róla Orbán B. (Székelyföld. III. k. 98–99 l.) megjegyzi, kelet felé menekült, *Kutahjahban* mint *Kossuth* tolmácsa nem kevés szolgálatot tett a menekülteknek. *Kossuth* távoztával Konstantinápolyba ment; hol a honfitársai, valamint a törökök által egyaránt nagyrabecsült férfi inlázban halt el. — Ott nyugszik a sokat hányatott hazafi a *grand-campo*i reform. temetőben. Sirja felett szép márvány-émlék emelkedik, melyet a konstantinápolyi magyarság helyezett oda; s mely mint a szegény földönfutóknak — önmaguktól elvont — filléreiből készült emlékoszlop legékesebben szól a hazafias elismerés nagyságáról és a tisztelet azon határtalan-ságáról, melyre Cseh Imre minden tekintetben méltó volt — A Csehek csernátoni ágából származik lánglelkű publicistánk *Csernátoni (Cseh) Lajos* is, ki 1848-ban egy ideig minist. titkár volt. — A szabadságharc után külföldre menekült ő is az üldözés elől szerencsétlenségére *Csernásnak*, kit Csernátoni helyett ítelt halálra az osztrák vérbíróság (Magy. Lexikon 5. k. 529. l.)

A Cseh család *czímerében* borostyán koszoruban egy izmos kar széles görbe szabályában egy nagy borzos török fejet tart diadalmasan felemelve; mint azt id. Cseh Pál birtokában levő ezüst nagy gyűrű fejébe művészileg bemetszve láthatni (Olv. tiszt. Kovács K. ref. pap lev. 1882. Aug.) — *Vallása* a családnak: reformatus, bár a törzs a szentkatolnai Cseh családé mindig katolikus volt. — Leszármazási táblázata következő:

I. Cseh Péter [1617 máj. 12.]
Orsolya Kata.

II. István, Miklós, Tamás, Pál, Jakab, András, Mihály [a kurucz háborukor Rákosi Demeter agyonütötte]
def. def. def. def. def.

III. Péter.

1) Csomos Kata [kitől a 3 első fia], 2) Kovács Kata [kitől a 4 utóbbi] osztály lev. 1671.

IV. Demeter, András, János, László, Péter, Mihály, Pál [rab Lengyelországban].
Becző Anna.

1. Tábla.

IV. Demeter.				András.									
V. Pál.				Bálint [Kovácsnára házasodott], András.									
VI. Imre,		Sámuel.		Elek [1751],		Ferencz.		Ferencz,		Miklós,		József jun.	
VII Zsigm.,		István,		György,		Samu.		József,		Samu,		Ferencz,	
def.		[békási].		def.		def.		Csombordi inspect		Dávid.		Adrás,	
										def.		pap.	
VIII. Zsig. kir. tábl. ülnök.		Izsák,		Tamás.		Ferencz.		István.		József.		1) János,	
		def.		def.		def.						Lázár, Balázs.	
												2) Imre,	
												3) Samu,	
												György, Lina.	
												4) Péter def.	
												Dávid, Zsig, Fer., Pál.	
												5) Sándor	
												Ignác.	
												Ilona, Agnes.	
												Pál,	
												Vilma,	
												Cseh István.	
												Árpád.	
												János,	

10) Antal-Kelemen, sz. 1866 apr. 3; megh. 1870 dec. 21.
11) Imre-Gyárfás, sz. 1869 máj. 11.

Jancsó Antal megholt Gelenczén 1877 január 13-án, 55 éves korában; eltemetett a templom kerítésében.

2. Tábla.

IV. János,					László.			
V. Samu.					Demeter,		János.	
VI. József id.					János.		László, János.	
VII. Elek.					Sándor.		Manasse, Rákosi Mária.	
VIII. Ádám, József, Elek, József, Péter, Sam. def.					1) Sándor, János,		Jakab, Péter, Imre, Manasse def. def.	
Márton, János.					2) Zsiga, János.		Jány Teréz. Farkas	
Dani, Demeter.					3) Richárd, Zsuzsa		1) József, def. Zsuzsa.	
Job, Elek. Samu.					4) István, Kovács		2) Imre, def. Kata	
Abrahám Károly.					5) Lajos def. Samu.		3) György, def. Kata	
							4) Poli [Italog I. cop. 1844. t. sz. bíró.] Jancsó Antal.	
							5) Concordia [Sebestyén Sánd. árv. sz. bíró.]	
							6) Laura, def.	
							7) Julia Anna [Kelemen Imréné.]	
							Pécsi Czeczil.	
							Farkas, Sándor	
							def. László	
							Eva.	
							Julia, Czeczil.	
							Benedek Kálnoky	
							Ant. János.	

3. Tábla.

IV. Péter.

Beczó Anna.

V. Pál, Gábor, Farkas, id. István.					Hermányi Dénes Kata.			
VI. Mihály. László, Zsigmond. Gábor, Pál, Kelemen.					Péter [B. Bocárdi], ifj. József, Bessenyei Anna.			
VII. Antal, Mihály, Bénéiam. Ádám. Mózes, pap. Daniel. Pál. András. * Sámul [vizak- def. def. nai főbíró.]					Izmael, Peter. Bajka gub. can. def. def. Julia. Némethy Mária.			
VIII. Antal, Imre, Farkas, Laj. Domok. Béné. Izmael.					Gábor, János. Imre, Agnes, Zsuzsa, Máté, Lajos def. def. Bányay Mikl. Vares Ferenc. pénzig. titk. Nánásy Mária. [Cserná- v n o. kőv.			
IX. Efraim def. László. def.					Polyxena, Samu, Tinka, Károly**, Gyula. def. def. def. [orvostudor.] Csobot N.			
					Szalanczy Samu főkörm. titk. Berenczey István.			

Jancsó Ferencz nagyobb fia Antal utódai megismertetése után, lássuk harmadik fia Domokost is és az ő nemzedékeit; kik, mivel közülök többen Nyujtódon laktak az ősi fundus nobilitarison, azért nyujtódi Jancsók nevezetét is kapták.

Jancsó Domokos (II), született Gelenczén 1772-ben, tanult a nagy-szebeni árvaházban. — A székely katonai ügyészségek felállításával, Marosvásárhelyről mint már segédügyvéd az ugynevezett gränitzer prókátorságot az I-ső székely gyalogezrednél elfogadván főhadnagyi rang- és fizetéssel, lakását Gyergyó-Szent-Miklósra tette át. — A honnan Jancsó István secretarius elhaltával, Csik Bánkfalvába ¹⁾ ment lakni, hogy Háromszéken levő jószágait könnyebben kezelhesse. Később Kézdi-Vásárhelyre a II-dik székely gyalogezredhez ²⁾ kéredzett, a hol nyugdíjba is lé-

4. Tábla.

IV.	Mihály,	Pál [rab Lengyelországban.] def.			
V.	Péter,	Mihály,	István.		
VI.	Miklós, def.	István.	Leopold.		
VII.	Ferencz,	Zsigmond,	Dávid,	József,	András.
VIII.	Józiás,	Sándor. def.	Leopold, Zsigmond, Antal.	Károly.	
IX.	Károly.	Péter,	Ignác.		

**) Cseh Ferencz Csombordon gr. Kemény Lászlónak volt Inspector. Cseh Péter pedig Borosbocsárdon volt gazdatiszt, Bessenyei Gábor leányát Annát nőül vevén, Bocsárdon családot alapított; kitől származott Cseh Samuel, ki Vizaknára jöven, itt előbb városi jegyző, azután senator, később pedig főbíró lett; elhalt 1850-ben.*

***) Dr. Cseh Károly, széles tudományyal bíró irodalmi ember; művei közül nevezetes: „Borszék ásványvizei és fürdő ismertetése orvosi szempontból.” Több éveken keresztül Orbaiszék országgy. követe is volt*

¹⁾ Ezért írja róla Nagy I. Magy. cs. V. k. 295. lapon: K. nyujtódi Jancsó Domokos 1815-ben Csikszékben ügyvéd.

²⁾ *A székelység mindig hadinép volt; a nemzeti fejedelmek idejében, külön tábornokok alatt állott, kik mindig főrangú székelyekből tétettek egész VI-ik Károly császár idejéig, mikoron megszűnt katonáskodásaik, a zsoldos katonaság felállításával, e tartott egész 1764-ig. A kuruczháborukor, illetőleg Rákóczy-féle forradalomnak Rabutin általi összerontása után rakták le a székelyek tegyverőket (Kőváry: Székelyf. 175. l.)*

1764-ik év a székely nemzet történelmében egy igen nevezetes epizodot

pett. — Jancsó István secretarius testamentuma 4-dik pontja szerint Jancsó Domokosnak a gelenczei ingatlan jószágából hagyta volt a ladihai curiáját minden épületeivel, a mellette levő tanórok és erdővel, a három fordulóban 36 köből férője szántófölddel, egynehény darab széna-

képez és örökre emlékezetes marad. — Az egyenlő nemességi székelv őskötmányos szabadság lényeges változásokon ment ekkor keresztül Ugyanis *Mária Therézia* csaknem egész Európa által megtámadtatván, megmentetése végett a magyar nemzetre támaszkodott. Ekkor báró *Bukow* generális a székelvek erejére is gondolt; de minthogy a székelv önorszáát elhagyni harczért nem volt köteles, és 15-napi táborozás után, meg nem ütközve is haza indulhatott őskötmánya szerint; egyedül a székelvségnek rendes katonasággá tevés vala a mód. mely szerint *Bukow* a székelvséget céljai elérésére felhasználhatta.

1764-ben *B. Schreder* a székelvföldre küldetett; ki *B. Bornemissa Pált* Csik királybiráját segédül véve, Gyergyóba ment, s a hivatalnokok által a népet egytől-egyig összeíratá fegyverfeladás szempontjából. A székelvek *Mádéfalvára* összegyűltek, ovást tettek ez ellen; de fegyveres erővel szétszórattak. Megtörténvén a mádéfalvi vész, melyet több történészek leírtak, s melynek ideje római számokkal az S kezdő betűt mellözve 1764-et jelelő *SICVLICIDIVM* név alatt ösmeretes, a székelvynépre a mádéfalvi vérfürdőnek gyászos kereszttségével felerőszakoltatott a fegyver legelőbb Gyergyóban, aztán Csikban, 1764 febr. 13-án Háromszéken és Bardocz-fuszékben a primorok és jobbágyok kivételével. Mely alkalommal feleskettettek és egyenruhába öltöztettek a szabad székelvek Benko Károly Csik-Gyergyó és Kászor Leírások II. k. 21—22. l. Orbán B (Székelvföldl. I. k. 9 l. Losteiner 367. l.) A házfalakra katonát jegyző fekete táblák tétettek ki.

Az egész székelvi katonaság (határőrség) állott egy lovas és két gyalog ezredből. *A lovas katonaság* sepsi, kézdi, orbai és Aranyos székelv. Erdővidéke. Csik, Gyergyó és Kászor tehetősebb székelveiből választatott ki; ezekhez adattak Fogaras vidéke, Hunyad, Alsó-Fejér, Tordamegyék s Aranyos székelvből is az oláhok. Az egész 12 escadronokra, vagy századokra vala felosztva; melyekből 4-oláh, 8-székelv escadron volt. Főállomási helyek Sepsiszentgyörgy, Hunyad és Fogaras volt, hol lakott az ezredesek is. *A gyalog határőr ezredesek* közül az I-ső Csikiak, Gyergyaiak és Kászoniakból állott Mártonfalvi (Csik-Szereda) várban szállásolt ezredesekkel; a II-ik Sepsi, Kézdi, Orbai székelvekről és Erdővidékiről alakult ezredesek Kézdivásárhelyt lakott.

A gyalogoknál az I-ső ezredbeliek rózsaszín veres hajtókájú öltözzel bírtak sárga gombbal; a II-ik ezredbelieknél a gomb fehér volt. Közönségesebb öltönyök volt: gyapjuszőr czondra rózsaszín veres hajtókával, fehér harisnya posztó magyar nadrág veres zsinorral és vitézkötéssel, bakancs és csákó — Ünnepiesebb öltönyök: rózsaszínhajtókás fehérposztó frakk, kék magyar nadrág stb.

A huszároknak pedig öltözzetük volt: szederjes posztóból készített dol-

réttel; de testvére Antallal cserélt, s a nyujtódi jószágot vette birtokába. — Meghalt Gelenczén 1844 jun. 28-án 73 éves korában apoplexiában.

Nője nemes *Váradí Szabó Rózália*, kitől születtek:

1) *Teréz* (Takó Kristófné) született Marosvásárhelyt 1799-ben, elh. 1876-ban.

2) *Mihály*, sz. 1801 decz. 1 én.

3) *Emmanuel*, sz. 1804 mart. 9-én.

4) *Roza*, elhalt Nyujtódon kiskorában 1816 decz. 13-án.

5) *Anna-Mária*.

6) *Julia*, (assessor nemes Nagy Józsefné), elhalt 1879 aug. 19-én 72 éves korában.

7) *Innocentius*, született Gyergyószentmiklóson, elhalt ugyanott.

8) *István*.

9) *Domokos*, elhalt Nyujtódon 1817 január 25-én.

10) *Károly*, sz. 1816 január 6-án.

11) *Rózália*, sz. 1820 sept. 8-án.

a) *Jancsó Mihály* (III), Jancsó Domokos nagyobb fia; ki 1833-ban fiscalis procurator, 1844 ben pedig főkörmányszéki ügyvéd volt. — A Főkörmányszék és több vármegye őt hű szolgálatai felett elismerési okmányokkal Doboka megye pedig assessorsággal tisztelte meg. — Birtoka volt Nagy-Nyujtódon; jelenleg él Kézdivásárhelyt mint 82 éves tisztas aggastyán ügyvédség után; kinek ma is *Verböczy* és a régi *Corpus Juris* a kézikönyve; hiába figyelmeztetik a törvény-

mány és magyar nadrág sárga fekete zsinorzáttal, fehér köpenyeg, csákó. — Ruhájok hajtókája kék posztó volt.

Ruházataikat régenté, mind a lovasok, mind a gyalogok saját költségükön készítették, később pedig a revindikált havasok jóvedelméből II. József császártól kezdve — Kezdetben midőn szolgálatban volt, egy gyalog közlegény kapott 4-krt, egy lovas pedig 8-krt napibérül, később 10-krt. *Évenként 50-napi szolgálatot tartoztak tenni*; többi idejek földjeik mivélésére engedtetett. Személyes és büntető keresetekben tulajdon tiszteiktől függtek. *Várda- és commandora* (a havasokra) menetel minden hó 1 és 15-én történt, a hogy kire-kire a sor következett. *Hadgyakorlat* (contractio) szeptemberben tartatott. A lőfőszékelyek lovai számára ugynevezett „*lőkötőhelyek*“ voltak falunként legelőül fenhagyva, melyek nevöket a közhatárban még maig is főtartják (Dr. Dózsa E. Erd. Jogt. I. k. 239. l. Benkő Kár. Csik Gyergyó és Kászón leir I. k. 58—62. l.)

széknél: „*Urambátyám! ezeknek már eltölt az idejük!*“ Ő ma is csak ezek által véli az igazságot napfényre hozni. — A Jancsó család történetének valódi élő archivuma. — Első nője volt *Eperjésy Erzsébet*¹⁾, kitől született: *Mihály* 1829 június 8-án, törvényt tanult, de mégis a színészi pályára adta magát. — *Leopold* sz. Marosvásárhelyt 1833-ban²⁾ lakott Kézdivásárhelyt, s ott is halt el ezelőtt 4 évvel. — *Károlina*, született és elhalt Nyujtódon *Károlina*, *Balázs*, mindketten Kolozsvárrt születtek és haltak el. — *Anna-Mária*, született Nyujtódon.

Második nője: *Molnár Anna*, ki több nyelvek ismeretével bir, kivel azonban 20 év óta elkülönözve élnek, mint a férj okul veti azért, mert tán általa pusztult volna ki minden fekvőségeiből. — Kiveli gyermekei: *Kálmán*,³⁾ *Anna* (elhalt), *Adalberta Róza* (sz. Gelenczén 1853 január 28-án, elhalt), *Rózália* (elhalt), *Antonia*.

b) *Jancsó Emmanuel*. Lakik Nagy-Nyujtódon az ősi nemesített funduson. — Nője *Rákossy Teréz* (ki sz. 1813-ban cop. 1831 máj. 2-án).⁴⁾ — Jancsó Emmanuel képzett ember, Háromszéknek több esztendeig assessora volt; időnként,

¹⁾ Atyja Eperjésy József Krassó megyei orvos volt, ki előbb Facséton később pedig Lugoson lakott. Elesett mint insurgens tábori főorvos Győr alatt.

²⁾ Nője *Benke Rózália*, kitől gyermekei: *Géza*, kitűnő ifju, a budapesti egyetemen tanári pályára készül. Leánygyermekök elhalt. A Benke család (laborfalvi) erdélyi háromszéki székely család. Ebből *József* Magyarországra szakadt, miskolczi tanár volt. Leánya *Róza* egyik legjelesebb drámai színésznőnk *Laborfalvi Róza* név alatt, 1848-óta *Jókay Mór*né (Lásd életrajzát legújabb ismeretek tárában Jókainé név alatt. Nagy I. Magy. csal. I. k. 301. l. Orbán B. Székelyföldr. III. k. 199—200 l.) Jókai Mór (árvai) mint országszerte ismert irodalmunk egyik legtermékenyebb s legkedveltebb regényírója (Nagy I. Magy. cs. V. k. 347—348. l.) jelenleg országgyűlési követ.

³⁾ Gyermeke: Béla.

⁴⁾ A martonfalvi nemes Rákossy családból, Rákossy László leánya. Mely családból való Kállay által (K. E. 278. l.) említett *Rákosi Mihály*, nobilis siculus. A család nemességét bizonyítják a gyulafehérvári kápt. levéltárban ezen című iratok; *Rákosi Petrus*, *Joannes*, *Balthasar* cum exemptione Haereditatum Siculicalium in Rákoss et Felső sz. Mihályfalva nobilitati (Cent. BB. Nr. 24.). *Rákossy Andreas et Nicolaus* de Felső Csernáton nobilitat. 1610 január 9-én. Brassóban kelt armalis levéllel (6. Libr. Reg. fol. 479. *Rákosi Joannes* de Alsó-Csernáton nobilit. (23. Lib. Reg. fol. 33)

dullói hivatalt is viselt. — A nyujtói r. kath. nemes me-
gyének 1838-tól fogva főgondnoka egész máig. — Arany-
menyegzőjét megtartotta 1881 január 16-án Jézus nevenap-
ján. — Egyike azon szép elméknek, kik költőnek, írónak
voltak születve, de a parnassus helyett a földmivelés kopár
mezejére sodortattak. — Lantján csak oly hangok zendül-
tek meg, oly eszmék nyertek kifejezést, melyek tiszta keb-
lét hön és magasan feldobogtatták. — Költeményein előmlő
forró hazafiság, mély vallásosság, életbölcseiség, philoso-
phiai nyugalom, derűltség, a higgadt és jóakaró világnézet
önálló eredetiséget árulnak el. Magyar- és latin verseiről ¹⁾
az egész vidéken ismeretes.

Átgondolva azt, hogy egy szülő nagyobb kincset nem
adhat gyermekeinek a taníttatás és jó nevelésnél, gyerme-
keit rangjához méltó nevelés és kiképeztetésben részesítetni
s illő állásba helyezni őseitől átörökölt nemes ambícióval
birt mindig.

¹⁾ Melyek közül szabadjon egyet mutatóványul ideiklatnom!

Tollpróbálaskor.

(1854 január 8-án Nyujtódon.)

„Gramaticus format characteres, litteras scribit
Qui sua quit sensa proprio dare poenu —
Ars est scribendi, sed et ars est scribere scrire,
Deficit nam saepe scriberent quid plurimi. —
Scripta velut prosa sunt carmina facta nec arte
Ex usu-lusu carmina pangere quis. —

Magyarul.

„Írni mesterség, de ha nincs mit írni csak a baj —
Mert sokan írának, ám de koholni bajos.
Egy kezdő, betűket formálhat, azonban megírni,
Csak a tud igazán, ki tudományban mivelt. —
Én de ha Pindusnak tetején bár lettem is volna,
Most vegyült fűtökkel nincs piper verseimen.
Mert mint a csucsnak tetejére felérve legottan
Hogy nincs merre tovább, — lejtteni, szállani kell:
Ugy vagyok már magam is, ha verseket gyártani kezdek —
Szinte bajba kerül, míg bajokból kikerül! — — —
Mint mondok? bajba!? . . . Bajjal bűbölödni nem élet. —
Már pedig költőnek, verseiben élnie kell! . . .

Jelenleg a legépebb testi- és lelki erőben él Nyujtódon nőjével együtt. — Számos gyermekei ezek:¹⁾ *Albert*, sz. Nyujtódon 1833 apr. 2-án; több ideig a kataszternél hivataloskodott, azután községi előljáró is volt. — Első nője volt: *Imre Zuzsanna*, kinek elhalálózása után, nőül vette: *Keresztes Zsuzsát*, kitől elválván harmadik nőül vette: *Baktsi Józsefát* (de Ethfalva)²⁾ kivel házasságát az ég *Béla* nevű gyermekkel áldotta meg.

2) *Antonia-Apollonia*, sz. 1835 apr. 3.

3) *Gyula-Imre*, sz. 1836 jul. 2-án, lakik Szentléleken; nője: *Tegze Lujza*,³⁾ gyermekei: *Etelka*, *Irén*, *Lujza*, *Ernö*.

4) *Emilia-Borbála*, sz. 1838 dec. 2-án férjhez ment szentkatolnára Cseh Istvánhoz.⁴⁾

¹⁾ *Léczfalvi Keresztes család* nemes család (Nagy I. Magy. csal. VI. k. 110. 219. l.).

²⁾ *Az ethfalvi Baktsi család* is nemes család (Nagy I. Magy. csal. I. k. 108. l.)

³⁾ *Tegze család*, Ugocsa vármegye nemes családja (Nagy I. Magy. csal. XI. k. 75. l.); biharmegyei Tegze család is ugyanazon családból való (Nagy I. Magy. cs. XI. 139. l.) — *Tegze Joannes nobilitatus* (Olv. Gyulafeh. kápt. lev. 15. Libr. Reg. fol. 9.)

⁴⁾ *A nemes szentkatolnai Cseh (Cseh) család* egyik ivadékháoz; mely család törzsöke a szentkatolnai, csernátoni és magyarhoni ágaknak. — Ezen cseh család ősi és egy kiemelkedettebb családja Háromszéknek. — Jelenleg is életképes állapotban van. Régen úgy: mint újabb időkben sok jeles hivatalnokot adott nemcsak a Székelyföldnek, hanem kiszármazott tagjai által Magyarhonban Bihar, Szathmár, Békés- és Tolna vármegyéknek is. — A multban nevezetes: *Cseh Ferencz- és György*, kik 1614 oct. 26-án Keresztesnél estek el hősi hálállal (Bethlen Farkas IV. 27). — A közelmultban *Cseh József*, ki ki 1811-ben Háromszék országgyűlési követe, később 1834-ben Kézdiszék királybírája. — *Cseh Sándor*, 1848-ban honvéd alezredes és csikszeredai várparancsnok, ki a haza iránt főleg a nemzet önvédelmi harczában tettleges önfeláldozással igazolt lángoló szeretete, nemes szive s férfias jelleme, kitűnő műveltsége s egyéb jeles erényei által általános szeretet és köztisztületnek tárgya volt, nemcsak Szentkatolnán, hanem minden ösmerőseinél. — *Cseh Ignác*, mint Kézdiszéknek forradalmi nevezetes királybírája tűnt ki 1848/9-ben. — *Cseh Lajos*, kedves és igen jó családátya, nyugalm. ministeri osztály-tanácsos, bányagazgató, ki szerzett érdemeiért II. oszt. vaszkoronarend jellel ékesítettett fel ő Felsége a Király által. A Magyarországra kiszármazott Csehék közül nevezetes: *Cseh László* 1810-ben Tolna megye alispánja, később kir. tanácsos. *Cseh Ignác*, hasonlóan Tolna megyében alispán. Még el nem mulaszthatom felemlíteni a mult században Szlavoniába kiszármazott ágából a Cseh családnak

5) *Victor*-Gerő, szül. 1841 dec. 23 án; honvédhuszár főhadnagy, két érdemjellel kitüntetett.

6) *Domokos*-István, sz. 1844 aug. 11. Nője: Becző Borbála de Matisfalva (A mátisfalvi Becző család nemes. Nagy I. Magy. cs. I. k. 267. l.) — Gyermekei: Vincze-Miklós sz. 1870 dec. 3. — Gergely-Domokos, sz. 1876. — Borbála-Erzsébet. — Károly.

7) *Justina* Teréz, sz. 1846 oct. 8-án.

8) *Vincze*-János, sz. 1848 jul. 20-án.

9) *Lidia*, sz. 1849 jul. 31-én.

10) *Ernö*-Nestor-Manó, sz. 1852 mart. 6-án; ő is mint többi testvérei Nyujtódon. — Gymnasialis iskoláit végezte

mint három jeles testvért: *Cseh Antalt*, ki Bács megyében mint nagybirtokos él; *Cseh Ede* előbb fiúmei kormányzó, közelebbről pedig a szerb metropolita választási gyűlésen királyi biztos, ki báró *Prandau* leányt tart, s így rokonságban van verőcsei gr. *Pejachevich Pállal*, kinék neje hasonlóan *Prandau* családból való b. *Prandau Alvine*, ő felsége a Császárné és Királyné palotahölgye; e derék nő elhalt 1882 jul. 29-én s Valpón a családi sirboltba helyeztetett el. — *Cseh Victor*, cs. kir. altábornagy, meghalt Budapesten 1867-ben.

Hogy ezen *Cseh* család a nemességet mikor kapta, arról eddigelé még adat elő nem került; az azonban áll, hogy 1500 tájt már Szentkatolnán létezett, s hogy *Cseh András* és *György* egy Statutorio-Introductorio Relatoriában 1592-ben neméseknek nevezetnek „in certam portionem liberamve sylvationem in Possessione Osdola penes sentention: Principis Sigismundi Báthori nemine contradicente introducuntur et statuuntur.”

A *Cseh* család nemességét bizonyítja a gyulafeh. kápt. levéltárban 1. Lib. Reg. fol. 248, a hol nobilitatio Francisci et Georgii *Cseh* be van iktatva; kik eshettek el 1614 oct. 26-án Keresztesnél. — Később *Cseh Balázs* és *Zsigm.* nota perbe esett „Qui notae infidelitatis accusatus, gratiam Principis, vitae, bonisque suis mobilibus et immobilibus consequitur anno 1679, et nobilis compellatur! kiknek nemességét igazolja 27. Lib. Reg. An. 1662 fol. 395, hol ez áll: „Nobilitatio Michaelis, Joannis, Sigism. Georgii et Alexandri *Cseh* de Szentkatolna.

Nemességi jelvénye és czimere a családnak: háromszögény forma paizs, melyben pánczélos vitéz jobb kezében zászlós kopját tart; a paizson felül királyi korona van. — A korona alól a paizs mind két oldalán kétfelől virágok folynak le.

Leszármazása egy 1769 apr. 22-én nyomtatott „*Deductio et connexio-genealogiae nobilis familiae Cseh de Szentkatolna*” czimű családfa, s más régi iratok, nemkülönben Nagy I. Magy. cs. III. k. 121 — Pótlék kötet 178. lapján jegyzetek, s a szentkatolnai anyakönyvekből ki vonatokból összeállítva következő:

Brassóban, a bölcsészeti tanulmányokat pedig a gyulafehérvári püspöki lyceumban: papá szenteltetett 1876 decz.

I. Péter [élt 1500 körül].							
II. István [1565].							
III. György, András [nobiles compellati 1595-ben]. def.							
IV. Ferencz, Balázs [1647], Miklós, Imre [1647]. def. Imecs Erzsébet.							
V.	Péter, def.	István, Geréb Margit.	Miklós [1649.]	Pál, def.	Mihály, Vas Heléna.	István, def.	Mátyás, def.
VI.	Ferencz, def.	Miklós, def.	Balázs [1669], Elekés Judith.	Tamás, def.	János, def.	Zsigmond [1679]. Orbay Klára.	
	János, def.	Miklós, def.	Péter [1703], Nagy Helena de Zalány.	István, def.	Mihály, def.	János [1702], Rápolti Zsuzsa de Peselnek	Zsigmond, def.

1. Tábla.

VII. Péter [1703]. Nagy Helena de Zalány.							
VIII.	Miklós [N.-Váradon. Biharm. főügyvéde], Világosi Bohus Francziska.			Sándor [N.-Váradon halt meg], Csabay Erzsébet.		István [1711]. def.	
IX.	József [Biharm szolgab.]			László [alisp. kir. tan. † 1824], Becskey Francziska		Ferencz def Szatmár Beréndi birtokos.	
X.	Ferencz, Csúzi Apolló		Julia, Dőry Ádám.		Ignác [Tolnam, alisp. † 1830 Pakson]. Sauska Mária		
XI.	János, Szuhányi Valér a	Ferencz, def.	Fáni, def.	Károlina, def.	Mária, def.	Kriska, Apolló. Péchy Antal.	Anna, def. Janka def.
XII.	Mária,	Izabella. Uray István.	Anna, Jék:yné.		Antónia [Malatinszky Ferenczné], Mária [B. Exterdé Istvánné], Lujza [Kovács Istvánné], Ferencz, def. Imre, def. Lajos, def.		

2. Tábla.

VII. János [1702].

Rápolti Zsuzsa de Peselnek.

VIII.	József, Keserü Zsuzsa.	Róza, Kovács Pál.	Juliana, Zölde Mih.	Imre,	Zsigmond [1759] Erős Agnes.
IX.	József. Könczey Zsuzsa.			Imre.	Zsigm., János, Anniko, András-Imre, József. def. [sz. 1781.] def. def. def.
	X.			József [királybíró]	
				1) Demjén Rozália [cop. 1793], F'ermányi Nagy Zsuzsa.	
XI.	Pál, Zsófia, Agnes, def. Hamar def. Lajos.	Miklós [sz. 1799], Jvuly Anna.	Ignác, Rozália, Kovács Madarasy Polixéna. Gáb.	Sándor, Jozefa, Lajos, József, Zsuzsánna. Bornemisza Elekes Lászlóffy Glatt Pócsa Fer Lujza. Mátyás. Emilia. Emilia.	
XII.	Róza, Fejér János.	Berta.	Laura [Barta Pálné], Póli [Dr. Sinkovics Ign.] Kata [Künle Józsefné], Tivadar, def.	Berta [László Józsefné], László * Margit [Kremnitzky Am.], Péter-János, def. Mariska** [Dr Kovács S.] József-Géza, def.	Emil-Mikl. sz. 1854 Victor-Dénes 1856.

3. Tábla.

IX. József.

Könczey Zsuzsa.

X.	Zsuzsa sz. 1816, Károlina-Jozefa,	Agnes, Zsigmond Ferencz.	Mihály, def.	Pál def.	és István ikrek, Mike Julia, Jancsó Emilia	Lázár, Apollonia. Dénes Andr.
----	-----------------------------------	-----------------------------	-----------------	-------------	--	----------------------------------

1) Gyula, sz. 1857. 2) Lázár, def. 3) Géza, def. 4) Ferencz, def. 5) Zsuzsa, sz. 1861. 6) Géza, def. 7) Mária, def. 8) Lajos, def. 9) Miklós, def.	1) Imre-István sz. 1871. 2) Kata-Emilia, def. 3) István, def. 4) Sándor sz. 1861. 5) Ernő. 6) Rozália sz. 1880.

23-án: 1877 január 3-án szásrégi segédlelkésznek, 1878 aug. 27 brassai kápián és hitelemzőnek, 1881 aug. 9-kén

pedig nagyszébeni külvárosi plébánosnak neveztetett ki, hol a kir. kath. terézárva-háznál hitelemzés és gymn. növedékekrei felügyelettel is megbízott. — Kiról, kedves olvasó! hálás megemlítés nélkül el nem mulaszthatom azt: hogy e szerény mű kinyomtatási költsége fedezésére első sietett áldozni 50 forintot.

11) *Venczel-Frigyes*, sz. 1857 sept. 29-én.

12) *Imre-Károly*, sz. 1859 apr. 3-án.

c) *Jancsó Károly*. Lakik Gelenczén, egy valódi egyenes jellemű őszinte becsületes ember, szorgalmas föld-birtokos, békeszerető szomszéd, a gelenczei r. k. eklézsiának több éveken át főgondnoka. Született Nyujtódon 1816 január 6-án; nője volt peselneki Jankó Lajos¹⁾ leánya Anna²⁾ kivel a női jóság mellett szép birtokot is kapott. — Gyermekai voltak: a) *Albert* (Béla) ki született 1844 nov. 7-én, s Kolozsvártt mint gymnasiumi nyolczadik osztály tanuló elhalt 1862 november hóban a szülők nagy bánata és szomorúságára.³⁾ — Sirját az ottani köztemetőben egy obeliszk alaku sírkő jelöli. — b) *Etelka* (Adelheid) szül. 1848 mart. 7-én, férjhez ment Martonfalvára ottani

*) A mint egyes adatokból következtetni lehet, a *nagyszébeni Krennitsky* családból való; a melyből ismeretes a régi időkben Nagy Ivánként (Magy. csal. VI. k. 464. l.), *Mátyás*, ki 1470-ben Arva vármegye alispánja volt, a midőn a lestinei község örökös bíróságának a Bratius családja részére kelt ítélő levélben említettik. (Judicium municipale parium sub praesidio Demetrii Castellani. Arvensis et Mathiae Krennitsky Vice-Comitis cum adjunct. Coniudicibus septem colonialium communitatum ord. iudicibus — Szontagh Dániel közléséből)

**) Szathmármegye *Berentze* községétől előnevét író nemes Kovács család ivadéka.

¹⁾ Ki *Jankó István* és *Báró Henter* *Évának* volt fia. — A *Jankó család* a jobbrendű nemes családok közé tartozik (Cserey Mih. Hist. 210 l. Nagy I. Magy. cs. V. k. Nobilitatio Caspari Janko ac per cum Nicolai Janko 1650 (Olv. Gyulafeh. kápt. lev. 25. Lib. Reg. fol. 70.)

²⁾ Meghalt Gelenczén 1868 jul. 18-án.

³⁾ Jancsó Károly kedves halottai emlékét megakarván az egyház részén is örökíteni, midőn elhalt fia Béla gyászünnepélyt 1862 nov. 22-én megtartotta, készíttetett a templom számára egy fekete koporsótakarót 2 fekete minster szoknyát gallérokkal. — Forrón szeretett nője temetésekor, még más egyebeket is ajándékozott a gelenczei templom számára. — A vallásos lelkületű és a tanügy iránt lelkesedéssel viseltető sok veszteségét szenvedett férfi-

birtokos Pávai Vajna Gerőhöz ³⁾ 1865 máj. 1-én. — Férje részéről velt hűtlenségen lelki ereje megtörvén, 1869 decz. 29-én magát szíven lőtte a házban; más napig élvén, ellátatott a haldoklók szentségével, a mire megholt élete 22-ik évében. — Esete megrázó volt! . . .

Maga után Ilona nevű leánygyermeket hagyott.

c) *László* sz. 1850 aug. 24 én meghalt ugyanazon évi sept. 2-án.

* * *

Visszatekintve a Jancsó családnak 258 éves multjára, harmadfélszázados élete alatt több jeles hősöket, tisztviselőket, jogtudósokat, irodalmi téren foglalkozókat, derék gazdákat, földbirtokosokat látunk, kikre az utónemzedék büszke lehet! . . .

Virágzó kora volt a családnak 1811-től 1877-ig, mely a család fénykorának nevezhető, mivel azon idő alatt a család minden egyes tagja nemesi rangjához illő tisztességes állást foglalt el mind szellemileg, mind anyagilag. — Az

ról el nem hallgathatom azt is, hogy a csiksomlyói főgymnázium fentartási alapját is 40 forinttal gyarapította (Veszely K. Gyulafehérvári füzetek II. 67. l.)

¹⁾ *A háromszéki nemes Vajna család* egyik tagjához. — Vajna család Páváról származott át Háromszék több falváiba, sőt a vármegyékre is; többféle előnevet vettek fel. — A vármegyére kiszármazottak közül való: Pávai *Vajna Elek* hírneves tudósunk. *Vajna István* 1610 január 20-án Báthori Gábornak Brassóban kiadott adománylevele alapján nyer Gál Péter defectusán egy egész telket Páván Vajna Miklós szomszédságában. Ez az *István és Péter* testvére 1622 máj. 15 Bethlen Gábertől Kassán kiadott adomány alapján nyert nemességet (Olv. Gyulafeh. kápt. lev. *Armales Stephani Vajna de Paua*. II. Lib. Reg. fol.) Rákóczi György fejedelem is nemesi címerrel, nemességgel s Páván Kézdi székben egy belső örökséggel ajándékozta meg a Pávai Vajna családot (Hodor K. Dobokavárm. Esm. 243. 244. l.) — De nevezetesen Kovásznai *Vajna Tamás, Péter, Gáspár*nak nobilitationalis okmányai is a gyulafehérv. kápt. levéltárban (24. Lib. Reg. fol. 291)

Pávai Vajna Istvánnak hasonnevű fia Kálnoky Péterrel 1694-ben portai követ volt (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 147. l.)

E nemes családról a többit olvashatni Kőváry: Erd. nev. csal. 251. l. Nagy Iván Magy. csal. XII. k. 13—20. lapon.

utóbbi évtizedekben lélekszám tekintetben oly gyarapodásnak indult, hogy élete több évszázadokra biztosítva van.

A családi történelem terén tett a fennebbiekben bemutatott buvárlataim után engeddd kedves olvasóm! hogy a Jancsó család leszármazási táblázatát is bemutathassam a közös törzsön kezdve! . .

Miután a Jancsó családnak többfelé elágozása van, és mindegyik ág igen répes, azért itt most a nyujtói Jancsók családfáját mutatom be; hátrább pedig rendre a többit is; azonban az összeköttetést mindenütt észrevehetőleg jelezni fogom mindenütt.

III.

Esztelnek és másuvá kiszármazott Jancsókróli

Emlék-Lapok.

A) Esztelneki Jancsók.

A mint fennebb láttuk; de a mint számos családi- és hivatalos okmányok is igazolják: *Jancsó István* a nemesség szerzőnek fia *János* (senior) esztelneki gazdag birtokos nőre házasodván, lakását Nyujtóról Esztelnekre¹⁾ áttette, s így törzse lett az esztelneki nemes Jancsóknak.

¹⁾ *Esztelnek*, falu Háromszékmegye kézdi felsőjársában. 1848-ban volt 1079 lakósa, 1880-ban 1093, 1882-ben 1190; hegyes, erdős határral bir, melyben barom s jühtenyésztés üzetik a földmívelésen kívül. Nevezetes savanyuvíz forrásai, továbbá fajpara s fakereskedése. A *parochia* erdély-legrégibb parochiái közé tartozik; megalapítása 1335- előtti évekbe esik, mit sejtet az espéresi kerület levéltárában levő kézirat, amelyben az esztelneki plebánosok feljegyezve vannak, a hol emlittetik; hogy 1335-ben *Eskülneki* pap volt *János* nevezetű. A pápai dézmák registruma 646-ik lapján Esztelnek *Yskulnak* néven fordult elő, *István* nevű papja 1332-ik évre 16-régi banalist fizet. Az 1334-ik év rovatában 715-ik lapon pedig *Iakulnak* néven s papja 4 régi banalis járulékot fizet. Az 1567-ki regestrumba Esztelnek 25 kapuval jegyeztetett be (Orbán B. Székely-földi III. k. 114. l.). A templom, a mint a szentélynél levő felirat bizonyítja 1523-ban megrenóváltatott. „*Ecclesia a Margaretha Losonczy consorte Princ. Moldaviae Sec. 15. neoerecta est. Eadem saepius a. 1523, 1635, 1724, 1819. 1859 et 1864 sumtibus Communitatis; a 1880 sumtibus fundi religionis restaurata, Matriculae ab a. 1714. Ecclesia ad SS. Apost. Simonem et Judam. Adest Conventus PP. O S. Franc. Str. Obs. Ante a. 1423 extitit aniqua capella supra pagum, haec per Moysem Nagy, parochum a. 1684. Patribus dictis e Csi*”.

A nagynyujtódi nemes Jancsó

(1625

Jancsó István (I)											
2.)		Péter (I),	János (I),	Domokos (I),	Mihály (I), assessor. Csüdör Judith.						
3.)		Pál (I) 1718-ban Kluknóban már letelepedve volt.			János (II) 1670	Mihály Szentkatolnai					
4.)		Ferencz, 1746. Utódai a szepesmegyei Jancsók			Boldizsár, 1751. Utódai a biharmegyei Jancsók.	István Birogi					
5.)		Margit, def.	Klára, Osdolai Hady István.	Anna, def.	József (I) szül. 1731, Mátyus Judit [később gr. Ferratiné.]	Márta, def.	Ferencz, András				
6.)		Juliánna, Gergelyffy Márton. Delnei Bocskor Samu.			Antal (II) sz. 1768, dúlló, Balogh Zsuzsa [Hunyadról.] Gelenczei Kádár Zsuzsa.						
7.)		mre (I) belügy m. tan Linczi Steyrer Károlina. Hennuy Krisztina.	Lajos, k. arch. registr Nagy Drusina. Pócsa Amália. Zsigmond Anna.	Anna, Fintha János de Gelencze.	Zsuzsa, Miklós András de Dálnok.	István (IV), Andrássy Eszter. Kálnoky Zsuzsa	Mária-Terezia, def.	Mária, Bakk Mihály.	György, b. Apor Száli.	Antal (III), Cseh Kata.	
8.)		Aurélia, Prajner Imre.	Irma, Udvar- hölgy.	Imre, Dr. Chyrurg.	Pál	Irma, Benedek, Bakk Bányfi István. Berta. József.	Ida, Sándor, János, Iлона def. def. def.	1) György, 2) Anna, 3) Péter, f. 4) Mária, 5) Gábor, 6) Rozália,			1) Mária, def. László Amália Béla, Iлона.
9.)		Erzsé, Iлона.									

— A nagynyujtódi nemes Jancsó családnak 1625-től, a mennyire tudomására lehetett hiteles okmányok nyomán jöni, 1 virágzó család a hazának: 1 belügyminiszteri tanácsost, 1 hadvezért, 1 Thesaur. secretariust, 2 perceptort, 1 Doctor Philosophiae birtokost; az egyháznak pedig adott: 1 plébánost, 1 zárdafőnököt és 3 egyházi főgondnokot.

36 család leszármazási táblázata.

5 1883.)

és Jancsó Gáspár (I) 1625.

Csak nómaradéka ismeretesek. [Olv. a 159-ik lapon.]

Mihály (II) 1702. perceptor.

Anna Elekes Anna,

Cseh Kata, kitől származott:

Mihály (II) perceptor, 1727-ben Gelenczére költözött át, Kata.

Mária, Szentléleki Kozma Mih.

Ferencz (I), Ágnes, sz. 1740, István (III) sz. 1743 † 1811. János (III), Antal (I)
Klárassy Klára. Altorjai Benkő József. Thesaur. secretarius. [minorita zárdafőnök] def.

Domokos (II) katonai ügyvéd, Ferencz (II) † 1813.
Várady [Szabó] Rozália. Cseh Rozália.

József, Alajos-Farkas, Teréz, Mihály (III) ügyvéd, Emmanuel, Róza, Anna, Julia, Innocent, István, Domokos, Károly, Rozália.
def. def. Takó Kristóf. Eperjesy Erzsébet. Rákossy Teréz. def. def. Nagy József. def. def. def. Jankó Anna. def.
Molnár Anna.

Julia, 4) Miklós, 5) Ignác, Mihály, Leopold, Kálmán, An tónia. Albert, Antónia, Gyula, Emilia, Victor, Domokos, Justina, Vincze, Béla, Etelka, Lázár.
def. László, 6) Kata. def. Benke Rozália. Imre Zsuzsa. def. Thegze Cs.h főhadn. Beczö Lidia, def. def. Pávai Vajna def.
Victoria. 7) Imre, def. Keresztes Jozsefa Lujza. Istv. Borbála. Ernő, plébános, Gerő.
8) Margit, def. Pakossy Jozefa. Vincze, Gerő, Borbála, Erzse, Venczel, Imre.
Gizella. 9) Antal, def. Géza. Béla. Béla. Etelka, Irén, Lujza, Ernő. Vincze, Gerő, Borbála, Erzse, Károly.
10) Imre-Gyárf.

ii, 1883-ig volt 108 tagja. Ebből férfi 61, nő pedig 47, — kik közül jelenleg életben van 32 férfi, 19 nő; összesen : 51. — Adott ezen phiaet, 1 Doctor Chyrurgiaet, 2 dullót, 1 pénzügyigazgatósági fogalmazót, 1 kincst. archiv. registránst, 2 assessort, több jeles föld.

Jancsó Jánosnak fiai voltak: *Pál* és *János*.

„Paulus adhuc in Juventute Patriam suam deserendo petierit Hungariam ibique successivis temporibus in Pago quodam nomine *Klúknó* Comitatuque jam specificato Scepusiensi uxorem duxerit, ex qua filios duos legitime susceptos post se e vivis sublatus reliquerit, ex quibus, alter esset toties fatus *Franciscus Jancsó*.

A gelenczei Jancsó István maradékainál levő családi levelekben 1670-ben előfordul *Jancsó János ifj.* (öregebb Jancsó Jánosnak fia, ki Nyujtódrról jött át Esztelnekre lakni), mint esztelneki lakós. — 1772 és 1787-ben emlittetik egy más *Jancsó János is* egy contractusban, hasonlóan 1793 és 1803-ban is; a mely alkalommal felhozzatik az is: *hogy az esztelneki Jancsóknak a truncussa a nagynyujtódí Jancsó család.* — Esztelnekekről Háromszék több falvaiba is származtak át Jancsók, mit bizonyítanak az illető községbeni anyakönyvek is. — Így, 1800 febr. 6-án *Jancsó János* és *Szunták Annának* — kik akkor gelenczei lakósok voltak — született egy *Ferencz* fiók. — A sárfalvi halottak anyakönyvében (Tom. II.) emlittetik: hogy 1841 máj. 18-án *Mária* nemes esztelneki *Jancsó János* leánya elhalt. Ugyanazon évijunius 4-én elhalt a felhozott Jancsó János nője *Nagy Rózdília* is 32 éves korában.¹⁾ — *Jancsó Pál*, kendi pap ki 1810 előtt halt el, hasonlóan az esztelneki Jancsók közül való volt.²⁾ — Az esztelneki anyakönyvek és a mondottak szerint az

somlyó in adjutorum parochi missis tradita fuit. Hanc augere, et in formam templi amplioris extruere coepit *Stephanus Apor* thesaurarius regius, a. 1723 perfectam, mox liberalitate *Andreae Henter* a. 1726. fornice collapsa renovatam. A. 1684. in fundo per Moysem Nagy donato *hospitium* erectum, quod adeo lapsu temporis auctum est, ut iam a. 1696. Conventus nomen nactum fuerit (Losteiner Topographica Descriptio IV. Sect. V. Art. Schematism. Ven. Cler. Dioec. Trans* 1882. p. 98—99.). 1581-ben emlittetik, hogy *Botz András* katonai szolgálatjáért Esztelneken donationalis jószágot kapott (Kállay: H. E. 234. l. Orbán B. Székelyföidl. III. k. 114. l)

¹⁾ Gelenczén lakó Imre László családi iratai között előfordul egy 1632 január 14-én kelt contractusban Sárfalvi *Jancsio Gáspár* lőfé, *Jancsio András* darabont személy; kik jörendire a megnesesitetlen maradt Jancsóknak sárfalvárai átszármazékai.

²⁾ Hodor K. Dobokavárm. esm. 831. l. Az esztelneki Jancsók mindig

esztelneki Jancsókról csak következő leszármazási fragmen-
tumokat tudtam összeállítani :

I. Jancsó János [senior.]					
II. Pál [1688 1717],		János [junior].			
III. Boldizsár, [N.-Váradra telepedett le.]		Gáspár [sz. 1700, megh. 1741]. Kozma Zsófia de Szentlélek.			
IV. István [sz. 1728], Bosó Ilona. [cop 1754]	Pál és József, ikrek [sz. 1732].	Ferencz, [sz. 1735.]	Mihály, [sz. 1738.]	János. [sz. 1740.]	
V. János [sz. 1754],	Mária [sz. 1756],	Klára, [sz. 1759], Erzsébet [sz. 1764], Elek [sz. 1771], Mihály [sz. 1773].*	Ferencz [sz. 1763, megh. 1767.]		

Előfordul ifj. Jancsó István is, de hogy a fennirtak közül melyik fia,
nem tudom.

Balog Anna.

Anna-Julia [sz. 1785], Erzsébet def. [sz. 1786], Erzsébet [sz. 1788.]

Az újabb generatiót — miután senkitől se tudtam fel-
világosítást nyerni — felemlítetlen vagyok kénytelen hagyni.

B) Magyarhoni és horvátországi Jancsók.

1) A szepesmegyeiek.

Nagyváradon lakó Jancsó Sándor által 1882 január 22-
kén velem közlött, 1822 máj. 28-án Biharvármegyének Vá-
rad-Olasziban tartott közgyűlése által kiadott bizonyoság-
levele eléggé hitelesen igazolja: hogy a szepes- és bihar-
megyei Jancsók Esztelnekről származtak. — Ezen bizony-
ságlevélben a többi között felhozatik: „*Quod praementionatus*
Joannes senior Jancsó ex possessione Nyujtód Sedeque prae-
fata siculicali Kezdi fuerit de origine; dictorum nempe Bal-
thasaris et Francisci Jancsó avus, indeque transmutterit ha-
bitationem suam in dictam possessionem Esztelnek, ducendo
sibi uxorem possessionatam.“

Említették az is, hogy ezen Jancsó János seniornak
fiai voltak: Pál és János. — *Paulus* adhuc in Juventute
Patriam suam deserendo petierit Hungariam, ibique suc-

immunitással éltek; sőt újabb időben is egy Jancsó András nevezetű, míg
1848/9-ben a nemesi praerogatívák el nem töröltettek, élvezetében volt Esztel-
neken a nemesi immunitásnak.

cessivis tempotibus in Pago quodam nomine *Kluknó*,¹⁾ Comitatuque Scepusiensi uxorem duxerit, ex qua filios duos legitime susceptos post se e vivis sublatus reliquerit, ex quibus alter esset toties fatus *Franciscus Jancsó*.“

1717-ben Jancsó Pál, midőn némelyek nemességében kételkedtek, Kluknóból az erdélyi Guberniumhoz folyamodott²⁾ Kérelmezvén, hogy az ő- és praedecessorai nobilitassárol egy hiteles Testimonialis állíttassék ki; mit a Gubernium B. Apor Péter Háromszék királybirájának 1721. jul. 19. ról keltezett bizonyáglevelére (Attestatiójára) ki is állíttatott³⁾ a miben Jancsó Pál őseinek nemessége, atyjának Nyujtódról Esztelnekrei átszármazása is felemlítették s bizonyíttatik.

Maga Nagy Iván is a szepesmegyei Jancsókat az esztelniekiektől származtatja.⁴⁾

Jancsó Pál 1722. mart. 4. én Bécsben kelt adományozási levéllel *Horváth Miklóssal Tótfalu, Lipnik, Vilkoz és Polyanócz*⁵⁾ birtokához is jutott.

¹⁾ 1688-ban mehetett ki, mikor említették, hogy aug. 15-én öcsce János-sal a nyujtói belső fundussokat Jancsó Mihálynak eladták (Olv. 162-ik lapon.)

Kluknó, mezőváros Szepesmegyében 1300 lakóssal, vasbányák és hámorokkal; nagy birtoka van itt gr. Csáky Antal örököseinek (Magy. Lexikon 411. l. Magy. kath. papság egyet. névtára 1880. 676. l.)

²⁾ Olv. in Libro Regio Mensis Juny de anno 1717 in Archivo Regii Gubernii Transylvanici asservato. Pag. 35. Melynek kivonata Jancsó Györgynél „*Familiai levelek*“ közt látható.

³⁾ Olv. in Libro Reg. pag. 309

⁴⁾ Nagy I. Magy. csal. V. k. 295—296. l.

⁵⁾ Ezen községek is Szepes megyében vannak. *Polyánocz* (régente Polyánk, Polyánka. Wagner Analect. Scepusii T. III. p. 241—243.) Lakosainak száma 606. Itt még mai napig is laknak Jancsók; sőt a kegyuraságot is a *Jancsó* és *Balka* családok viselik (Magy. kath. papság egyet. névt. 1880. 676. l.)

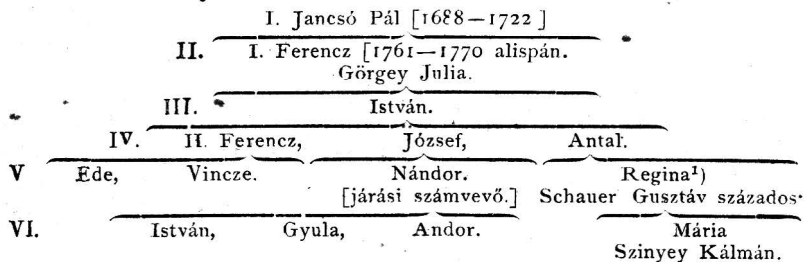
A jelzett községeket adományozó levélben a többi közt ezen nevezetes szavak állanak: „Attentis et consideratis fidelitate, fideliumque servitorum meritis Egregior: Nicolai Horváth et Pauli Jancsó, quae Ipsi Sacrae imprim: Regni Hung. Coronae, ac deinde phibitae quoque Sacrae Caes. Matti Dno Dno nostro Clementissimō (nempe Carolo VI.) et Locorum et Temporum varietate atque occasionum exigentia fideliter et constanter exhibuerunt et impenderunt, ac in posterum quoque pari fidelitatis et constantiae fervore se se exhibitur et impensur: pollicentur, Totales et integras Portiones Possessionarias Tótfalu, Lipnik, Vilkoz et Polyanka in Cottu Scepusien: existen. habit quae numerum

Mely adományozási levél másolatát *Schauer Gusztáv* századosné született *Jancsó Reginától*, polyánoczi plébános főtiszt Sztanko János ur szíves közreműködése folytán kaptam kézhez. — Ez alkalommal *Schauer Gusztávné* és a legöregebb polyánoczi emberek elbeszélése folytán összeállított leszármazási táblázat is közöltetett a szepesmegyei Jancsókról.

Jancsó Pálnak a fia *Ferencz* 1761—1770 ben Szepesmegye alispánja volt ¹⁾ „*eximia cum Provincialium approbatione*“ mint *Wagner Károly* említi azon időben; ²⁾ kiről ezen híres író dicsérettel emlékezik meg, mint olyanról, ki őt többekkel művében segítette. ³⁾ — Nője: *Görgey Julia* ⁴⁾ volt, kitől egy fia *István* ismeretes.

Jancsó Pál és *Ferencz* Szepesmegyében a Jancsó család tekintélyét sok időre megalapíták, mely itt a vármegyének több tisztet- és hivatalnokot adott.

Jancsó Pálnak ivadékait Szepesmegyében következő családfa mutatja:

Triginta duarum Sessionum Colonialium non excederent, et alias per Egregium condam Samuelem Runszky Conthoralemque ejus nobilem olim Dnam Susanam Hörváth simul vel divisione acquisita, et tenta etc. . . . memorato Nicolao Horváth et Paulo Jancsó, Ipsorumque Haeredibus et Successoribus masculini sexus . . . dedimus. donavimus et contulimus.“

¹⁾ Nagy I. Magy. cs. V. k. 295—296. l.

²⁾ *Wagner* Car. *Analecta* Scepusii. T. III. p. 248.

³⁾ U. o. T. I.

⁴⁾ Szepesmegye egyik legrégibb családjából való görgeői és toporczi *Görgey Ferencz* és *Semsey Erzsé* leánya. Mely család legújabb időben *Görgey Arthur* 1848|9-ki magyar forradalmi vezér, és *Görgey Armin* szintén forradalmi tábornok által lett ismertebbé az országban és emlékezetessé (Nagy I. Magy. cs. IV. k. 444. l.).

Második Ferencz polyánóczi birtokát nyugdíjazott százados Schauer Gusztáv vette meg nőjével; kiknek egyetlen leányuk Fenyvesre Sárosmegyébe ment férjhez *Szinyey Kálmán*hoz, ki ott földbirtokos.

Jancsó Nándor, ki ezelőtt szepesmegyei, bányai járási számvevő hivatalnok volt, birtokát egy zsidónak adta ki bérbe Polyánóczon; Lőcsére ment lakni, hol a kir. járás-bírósnál hivataloskodik; gyermekei ott járnak gymnasiumba, kik közül a nagyobb igen jeles és nagy reményű ifju.

2) Biharmegyei Jancsók.

Öregebb Jancsó Jánosnak az unokája, illetőleg ifj. Jancsó Jánosnak a fia *Boldizsár* származott ki Esztelnekről Nagy-Váradra; ki itteni letelepedése által a biharvármegyei Jancsó családnak megalapítója lett, melynek több tagja él azon megyében.

Jancsó Gáspárnak 1746 decz. 7-én Kézdi-széktől kapott nemesi bizonyáglevele történeti hitelességgel igazolja a biharmegyei Jancsóknak az esztelneki Jancsóktól származását, melyben a többek közt bizonyíttatik: „*Quod praefatus Balthasar fuerit Filius quondam Joannis Jancsó de Esztelnek, qui erat filius alterius Joannis olim Jancsó de Nyujtód.*“²⁾

Jancsó Boldizsártól egy irat Imre László levelei között olvasható Gelenczén, a melynek végén ez áll: 1752 nov. 9. In Sede Restauratoria Coetus Bihariens: Extrad. per Balthasarem Jancso juratum notarium; a mi azt mutatja, hogy ő biharmegyének jegyzője volt; még pedig 1746—1752 tájt. — 1748 dec. 1-én *Arbajter Annával* Nagyváradon házasságra lépven, mely házasságból lett egy figyermekök *Ferencz* nevezetű; ki mint huszárcapitány nőül vette erdélyi születésű előkelő nemes családból származott *Andrássy Annát* kitől született: Lajos, Károly, Veronika Róza és Anna.

¹⁾ Kinél lesznek jórendire mind a szepesmegyei Jancsó család okmányai.

²⁾ Olv. Jancsó Sándornál Biharmegye által 1882 máj. 28-án kiadott nemesi-bizonyág levélben.

a) *Jancsó Lajos*, gr Rhédeynek jószágigazgatója volt, meghalt Heves megyében Rédén 41 éves korában; nője volt nemes Biró Klára. — Több gyermekei közül felnőttek: *Ottília*, káptalani uradalmi főmérnök Olsay Ferencz nője, meghalt öt évvel ezelőtt magtalanul. *Károly*, szerencsétlenségére mint igen szép férfit, nagy világfi, könnyelmű élete következtében még 30 éves korában elhalt. — *Anna*, Márkus Jánosné, ¹⁾ meghalt Nagyváradon ezelőtt hat évvel; maradt utánna egy igen jeles tehetségű jogász fia László s két leánya: Ilona és Anna. — *Sándor*, 1848/9-ki szabadságharczos, a magyar ügy megdöntésével a császári katonasághoz besoroztatott; jelenleg N.-Váradon él. — Ki szivességének köszönhetem a biharmegyei Jancsókról közlöttek. — Nője: *Farkas Eleonora*, gyermekei: Lajos gymnasiumot végzett derék ifju, Eleonora, Ottília, Anna Irén és Mariska.

b) *Károly*, a budapesti hétszemélyes táblánál több éveken át bíró; ²⁾ elhalt 76 éves korában 1878 tájt. Nője volt *Kiss Erzsébet*, Kis István kapitánynak leánya. — Maradt egy fia: Nándor, ki jelenleg Budapesten a vasuti állomásnál van hivatalban mint agglegény.

c) *Veronika*, férje *Szász József* megyei főmérnök Nagyváradon. Gyermekei: *Károly*, ügyvéd; Gusztáv több uradalmak ügyvédje; Ede Nagyvárad városánál hivatalnok; Linka nagyváradai főjárásbíró Bulyovszky József neje.

d) *Róza*, *Barlanghy István* kamaralis Inspectorhoz ment férjhez Aradmegyében levő Ménesibe; mind ketten elhaltak, meglehetősen számu családot hagyván hátra. kik Aradmegyében mind tekintélyes családot képeznek.

e) *Anna*, férje *Kiss Károly* biharmegyei főszolgabíró elhalálózása után Kálmán nevű fiánál budapesti törvényszéki bírónál tartózkodik.

¹⁾ A *Márkus család* nemes család, Márkus János a czimeres-levelet 1690 jul. 23-án kapta első Leopoldtól, mit 1691-ben Bars megyében kihirdetvén, senki sem mondott ellen. Utódai közül Biharmegyében is laknak (Nagy I. Magy. csal. VII. k. 333. l.).

²⁾ 1844-ben a kir. kuriánál kiadó volt (Nagy I. Magy. csal. V. k. 295—296. l.)

Melyek szerint a biharmegyei Jancsók leszármazási táblázata következő:

I. Jancsó János [senior].					
II. Pál [Kluknóba telepedett le.]			János [junior].		
III. [Utódai: a polyánoczi Jancsók.]			Boldizsár [1746 jegyző Biharm.] Arbájter Anna.		
Ferencz [huszárcapitány]. Andrássy Anna.					
IV. Lajos [1822 jószágigazg.] Bíró Klára.		Károly, [bpesti hétsz. t. bírő] Kiss Erzsébet.		Veronika, Szász József.	Róza, Anna. Barlanghy István. Kiss Károly.
V. Ottilia, Olsay def.		Anna, Márkus Farkas		Nándor, vasuti hivatalnok.	
Ferencz.		János. Eleonora.			
VI. Lajos, Eleonora, Ottilia, Anna, Irén, Mariska.					

3. Trencsén- és zemplénmegyei Jancsók.

Kik magokat esztelneki és nagynyujtódiaknak írják; mintegy negyven évvel ezelőtt származtak ki Magyarhonba. — A legelső, ki Magyarhonba kiment *Jancsó Gáspár* (*Gyula*) volt, *Jancsó József*¹⁾ és nemes *Krakkay Teréz*²⁾ fia. — Ki Kolozsvártt mint absolutus jurista a kegyesrendiekhez menvén — így került ki 1845-ben Trencsénbe, innen Sátor-Alja-Ujhelyre; hol két évi tanárkodás után a rendet — egyszerű fogadalma levén — elhagyta, kilépett a polgári életbe. — Nőül vette *Pintér Antóniát*,³⁾ nemes *Pintér Antal* városi főügyész nagyobb leányát; s így a zemplénmegyei Jancsó család megalapítója lett. Meghalt 1878 jul. 18-án; — nője pedig *Pintér Antonia* 1869 okt. 19-én. — Gyermekeik: a) *Gyula* sz. 1852 decz. 11-én, kir. járásbíró-sági telekkönyvvezető N. Szalontán (Bihar megyében); megnősült 1877 sept. 2-án nőül vevén nemes Riskó Mariskát, ügyvéd s biharm. árvaszéki ülnök Riskó Sándor leá-

¹⁾ Meghalt Esztelneken- vagy Kurtapatakon a hatvanas években.

²⁾ A *Krakkay család* nemességét bizonyítja a gyulafeh. kápt. levéltárban Cent. Z. Nr. 49 alatt levő hiteles okmány, — a mely szerint Krakkay Miklós nemességet kap.

³⁾ A *Pintér család* (Szentkirály-szabadjai Sopron várm. a legényei Zemplén várm.) nemes család (Nagy I. Magy. cs. IX. k. 299—300. l.).

nyát. Gyermekeik : Irma, sz. 1878 jul. 18-án, Dezső sz. 1881 sept. 24-én. b) *Béla*, nagybajomi jegyző Bihar megyében. c) *Géza*, premontrai r. kanonok, ki egyházi rendben Dezső nevet kapott, rosnyói főgymn. tanár. — Iskoláit Esztergomban, a jászói praelaturában, az egyetemi tanfolyamot pedig Innsbruckban (Tyrol) végezte. Beszéli: a magyar, latin, német, franczia, angol, olasz és tót nyelveket; a család egyik fődisze. d) *Mariska*, férje Nádassy Bertalan segéd-szolgabíró Gálszécsen (Zemplénm.) c) *Terike* elhalt 1864-dik évben.

Melyek után a zemplénmegyei Jancsók családfája ez ;

	I. Jancsó József. Krakkay Teréz.				
II.	Gáspár [Gyula] † 1878, Pintér Antonia.	Menyhért,	Boldizsár,	Zsuzsa. Nagy Ferencz.	
III.	Gyula, Riskó Mariska.	Béla,	Géza [Dezső], premontr. kanonok.	Mariska, Nádassy Bert.	Terike † 1864.
IV.	Irma,	Dezső.			

4) A barsmegyei Jancsók.

Jancsó Péter lévőai takarékpénztári könyvvivő leírása szerént ¹⁾ a barsmegyei Jancsók történe és származása következő : „A Jancsó nemzetség Barsban 1700 táján telepedett le. — Az ősapáktól traditionaliter hallottam; hogy gr. Csáky Pál az említett időközben volt Léva várának és uradalmának örökös ura és a vár főkapitánya; ki Garam Kelecsényi helységbe, mely akkor néhány zsellér kivételével egészen majorság volt — majorosul, illetve gazdatisztul hozta mint kedvelt emberét *Jancsó Ferenczet* (de Eszternek et Nagy-Jeszenő); kinek a G. Kelecsényi határban egy darab berket és mellette egy kiszáradt tavat ajándékozott oly feltétel alatt, hogy berket kivágván — szántóföldeket, a kiszáradt tóból pedig rétet eszközöljön magának; mint ezt láthatni 1762-ki perből, midőn Léva és a lévőai uradalom Herczeg Eszterházy Pál Antalra szállott, midőn a nevezett Jancsó Ferencznek fia *Mátyás* a mondott

¹⁾ Olv. 1881 dec. 21-én kelt levelét.

birtokához szomszéd zsellérek ellen, a beszántások miatt, visszahelyezési pert indított.

Ezen Mátyásnak fia volt *János*, kinek több fia lévén, a családot megszorította *G. Kelécsényben*. — Ennek fia ismét *János* volt, kitől származott *János* és *András*. — János öregebb lévén — kevés iskoláztatás után gazdasághoz állott; András pedig kir. táblai ülnök volt, nőtlenült élt.

Jánosnak egyetlen fia volt, ki hasonlóan *János* nevet viselt. — Ennek fia *Péter*, ki szíves volt velem a barsmegyei Jancsók történetét és leszármazását közölni. Kinek fiai: *Gyula* verbói káplán; *Kálmán* a gazdasági intézetet dicséretesen végzett ifju — az esztergomi főkáptalan taponyi uradalmában van alkalmazva.

Mely szerint a barsmegyei Jancsók leszármazási táblázata következő:

	I. Jancsó Ferencz [1700].	
II.	Mátyás [1762].	
III.	János.	
IV.	János [még voltak több testvérei.	
V.	János,	András [tábl. ülnök.]
	János.	
VII.	Péter [lévai takarékpénzt. könyvvivő.]	
VIII.	Gyula [verbói kápl.]	Kálmán.

5) A krassómegyei Jancsók.

A mint nyugalmazott m. kir. pénzügyigazgatósági fogalmazó Jancsó Pál Temesvárról 1881 decz. 13-án irt levelében felemliti: „*Elhalt rokonaitól értesült, miszerint elődje erdélyi származásu.*“ — Tehát már a családi hagyomány utján is a krassómegyei Jancsók is bátran mondhatni székely ivadékoknak; lehet tán, hogy az eldődük épen a nagynyujtói Jancsó család törzsfájáról származott ki valamelyik háboru alkalmával. Már maga a katolikus vallás megtartása is sejteti azt. — A vérségi összeköttetést adatoknak kézhez nem kerülése miatt azonban ki nem mutathatom. — En Jancsó István (a nemesség szerző) fia *Péter*

utódainak tartom a krassómegyei Jancsókat ¹⁾; a kinek fia származhatott ki, és lehetett azon *György*, a kinek I. Lipót római császár és apostoli király magyarországi nemességet adományozott 1700 aprilis 24-én Bécsben kelt czimeres nemes levéllel, ²⁾ s a ki által megneemesítettek: nője *Vaidoch Anna*, s gyermekei; *Ferencz*, *István*, *Katalin*, *Mária* és *Erzse*. — Nyitramegyei közgyűlésben publikáltatott ki ezen nemes levél 1730-ban, mely alkalommal a megye nemességi bizonyítványt is adott ki. — *Jancsó Ferencz* az említett Györgynek a fia Bács-Bodrogi alispán volt, — kinek fia *Jancsó Antal* krassómegyei bogsán kerületi főszolgabíró, ki Szerémmegyétől nyert nemesi bizonyítványt 1790-ki oct. 20-án hirdetteté ki Krassó megyében, a hol utódai élnek most is. ³⁾ — Jancsó Antalnak fia volt. I) *János* cs. kir. hadnagy, ki 1828-ban elhalt. Kinek nője: dulleoi Joannovics Kata, ⁴⁾ gyermekei: a) *Pál* jogvégzés után szolgabíró 1868-ig, azután pénzügyigazgatósági fogalmazó. b) *Imre*, nyug. cs. kir. főhadnagy, c) *Antal* cs. kir. főhadnagy és 1868-ban Kolozsvártt alkapitány. d) *Julcsa* Dr. Vasits Pál cs. k. helytartói oskola tanácsos. — Jancsó Antal második fia volt II) *István*, 1848 előtt szerémmegyei rumai kerületi főszolgabíró, 1868–1874-ig magyarországyűlési követ; mint 76 éves aggastyán Slavoniában Ruma községben lakik. — Jancsó Antalnak harmadik fia volt III) *József*, ki Birkésen Krassó megyében mint birkiskerületi főszolgabíró 1841-ben elhalt: utódai: a) *József* baranyamegyei főmérnök b) *Sándor* ügyvéd Lugoson, c) *István* uradalmi tiszt.

Vannak ezen Jancsó családból még többen Bács megyében, kiknek neveit adatok hiánya miatt elő nem sorolhatom.

¹⁾ Azonban ennek tisztázását a jövő időknek s kutatóknak hagyom fenn.

²⁾ Melyet olvashatni Temesvártt Gyárvárosban lakó nyug. pénzügyigazgatósági fogalmazó Jancsó Pálnál

³⁾ Nagy I. Magy. csal. V. k 295 296. l.

⁴⁾ A dulleoi nemes Joannovics családból. — Joannovits Pál 1801 sept. 25-én kelt czimeres levél által nemesített meg; nemes levele Krassó megyében 1802 apr. 6-án hirdettetett ki (Olv. Adami Scuta gentil. T. IV.) — E család birja Krassó megyében Dulleo helységet, a honnan előnevét is vette (Fényes Elek Geographiai szótár I. k- 286. l.)

A fenemlítették után, a krassómezei Jancsók leszármazási táblázata im ez:

I. Jancsó György [1700.] Vaidoich Anna					
II. Ferencz [alispán], István, Katalin, Mária, Erzse.					
III. Antal [főszolgabíró 1790].					
IV. János [hadnagy † 1828], István [országgy. követ], József [főszbiró † 1841]. Dulleoi Joannóvics Kata.					
V. Pál, ny. pénzügyig.	Imre, [főhadn.]	Antal, [főhadn.]	Julcsa. Dr. Vasits Pál.	József, [főmérn.]	Sándor, [ügyvéd.] István.

Kár, hogy az adatok hiánya miatt e családfáról, leghagyvák nagyrészből az illetők nője és leánygyermekének neve, holott ez is minden családfánál igen érdekes, s éppen ez mutatja más családokkal összeköttetést!

6) Sárosmezei Jancsók.

A Jancsó család multjában buvárkodóra nézve igen fontos adat az, hogy Nagy Iván említi¹⁾ miszerént *Jancsó Ferencz* 1559 tájt Sárosvármegye legrégibb családainak egyikéből nemes Kálnássy családból (mely 1220-ban előfordul) *Kálnássy Simon* és *Duka Ágnes* leányát *Katát* nőül tartotta.

Ez adat is eléggé igazolja a Jancsó család régiségét. — Hogy Jancsó Ferencz a székelyföldről származott-e ide, a Kálnássy család levéltára tudna erről felvilágosítást adni; mely család e század elejétől Zemplén megyében tartózkodik.

7) Liptómezei Jancsók.

Liptómezeiben Liptó-Ujváron laknak tudomásom szerint ezen Jancsók, a honnan a mult esztendőben egy levelező lapot kaptam „*G. Jancsó Sohn*“ aláírással. — A régibb időkben említették, hogy *szenkmiklósi és óvári Pongrácz Mátyás*, Pongrácz Sándor fia, ki 1655 tájt élt, nőül tartotta Liptómezeiből *Jancsó Krisztinát*.²⁾

¹⁾ Nagy I. Magy. csal. VI. k. 47. l.

²⁾ U. o, IX. k. 429. l.

Itt is a vérséges összeköttetést csak egy olyan család-történeti buvárkodó dérítheti fel, a kinek több ideje és módja lesz mindenüvé elmenni egyes családok levéltárának átkutatására.

Vannak még több más helyeken is Jancsók; de ezek részint másféle Jancsók, részint pedig a fennemlitettekől származtak szét az országban.

IV.

A Jancsó család levéltára, clenodiumai és más nevezetességei.

A) *Levéltára* a Jancsó családnak régente az öregebb családtagnál volt egy nagy vasaslárában rendes lajstrom mellett elhelyezve, ki által az mint Litterarum Conservator által féltékenyen őriztetett. — A levélgondozó családtagnak a levelesláda a többi családtagok jelenlétében adatott át hitelesen összeírva. — Így történt ez 1775-ben, nemkülönben 1811 junius 25-én is, midőn Jancsó Antalnak, 1813-ban midőn Jancsó Domokosnak, hasonlóan az utóbbi években is, midőn az illető Litterarum conservatoroknak a családi levelek átadattak. — Azonban, fájdalom jelenleg négyfelé van szétyelosztva.

A Jancsó család levéltárában voltak régi török és oláh iratok iratok is; igen kár hogy kiselejteztettek. — A levéltár 1525-ik évtől kezdődik.

1) *Legrégibb okmányok vannak Jancsó Károlynál* Gelen-czén; melyek részint a Jancsó, részint a Biroga és Mihálcz családokra vonatkoznak.

2) 1625-től kezdve Jancsó Emmanuelnél Nyujtódon a régi leveles lárában van még a Jancsó családra vonatkozó több nevezetes levél és jegyzés, sőt maga a nemeslevél is eredetiben. — Nála található fel a család nemességét a Forum Productionale előtt bebizonyító fontos okmányok is.

3) *Jancsó István utódainál* pedig egy vasas lárában elhelyezve vannak a Jancsó családnak többi más levelei igen nagy mennyiségben. — Itt van a Jancsó család le-

származását bizonyító okmányok rövid kivonata és az armális-levél hivatalos átírat; Jancsó István secretarius nagyszerű testamentuma s több más érdekes irata; itt vannak a revindikált havasok ügyébeni peres iratok, a Jancsó családot érdeklő és illető levelek registratioja 1811 június 25-ről keltezve.¹⁾

4) *Jancsó Györgynél* Gelenczén található azon Jancsoianum Documentumok transumptuma, melyek 1818-ban a gyulafehérvári kápt. levéltárban találtattak; nemkülönben a *Klukuóra* kiszármazott Jancsóknak az erdélyi Jancsóktól származását igazoló gubern. irat; egy *lustralis extractus* 1737-ből, melyben a gelenczei Jancsók „*nobiles exempti*”-kép vannak felemlítve, míg a Kádár, Fejér, Lukáts, Osváth és Berzsényi családbeliek mint „*nobiles contribuentes*.”

B) *A családi clenodiumok, reliquiák és más nevezetességek közül felemlítendő:*

1) Bak Istvánné Jancsó Irmánál: egy *tükör*, melynek hátára 1690 szám van írva; egy igen csinos vertmunkájú *kulcsakasztó* aranyozott kerettel. — Mind kettő a családi szóhagyományként Gelenczére jött Jancsó Istvánné volt.

2) Jancsó Károlynál egy régi insurrectionalis *lovaskard*, vagy tán inkább nemesi diszkard, melynek pengéjén különféle cifrázat van bemetszve; tokja sárgarézszel bevont helyenként, mint a régi magyar kardoknál ez szokásban van. — Jancsó István secretariustól maradt hátra.²⁾

3) Jancsó Mihály ügyvédnél Kézdivásárhelyen a Jancsó család *czimeres-pecsétnyomója*, mely leghasonlítóbban van készítve a nemeslevélben levő czimerhez. — Van még egy czimeres pecsétnyomó Jancsó István utódainál is. — Igen kár, hogy 1673 apr. 25-én Jancsó Mihály által, 1801-ben

¹⁾ A családi levelek korunkban már inkább a történettudománynak kútforrásai lévén a telekkönyv- és kataszteri felmérések behozatala után, igen czélszerű volna a Jancsó családnak is minden leveleit összegyűjteni és több darabba bekötetni, s így őrizni meg azokat az utódok számára. — Ez által azok az elhanyagolás, de még a további elrongyollódástól is megóthatóak lennének.

²⁾ Jancsó Antal és Domokos a francia háborúkban insurgensek voltak, s tőlök is maradtott volt hátra két érdekes kard, de elpusztult mindkettő.

pedig Jancsó István secretarius és Jancsó Antal által használt családi régi pecsétnyomók elvesztek! — — —

4) Egy XVI-ik századbóli *régi sz. írás* Jancsó Emmanuelnél.

5) Volt egy nevezetes *kancsó* is 1714-ből Jancsó Istvánnál, melyet fia Benedek az erd. muzeumnak ajándékozott.

6) *Jancsó Antal (I) olajfestményképe* e század első feléből, vagy tán a mult század utolsó évtizedeiből.

Voltak a Jancsó családnak több más reliquiai s nevezetességei is, de hol égés, hol más viszontagságok miatt kicsidenként megsemmisültek, vagy idegen kezekbe jutottak át.

C) A mint a szóhagyomány tartja, a gelenczei templom szentélyében az oltár evangéliumi része felől a *Mikola* család (de szamosfa) templomi székhelye a Jancsó családra szállott át rokonság nyomán; mely most is megvan, melynél felül 1646 szám olvasható. — Itt a Mikola család címere is meg volt, melynek helyén jelenleg egy négyszegű lyuk látszik. Mikola család Gelenczéről kihalván, ezen szék a Biroga családra ment át, erről pedig rokonság nyomán a Jancsó családra. — Mit azonban ma a Csoma család vall magáénak; hasonlóan rokonság nyomán.

V.

A Jancsó család ősi nemes fundusa, egyes beltelkei, jobbágyjóságai, szántóföldei és rételi s nevezetes helyek, a hol a Jancsók birtokai vannak.

A) *Nyujtódon.*

A Jancsók tulajdonképeni családi ősi belbirtoka nemes fundusa ¹⁾ Nyujtódon van a falu közepe táján, az országut mellett Kézdivásárhelyről menve jobbra. — Szomszédoltatik: felül a felső utca által, küljel az országutja, alól az alsóutca, belől pedig a Feketeügy felé a régi Jan-

¹⁾ A mely a nemes levélben emlittetik; s a hol a nemességet szerző Jancsó István és Gáspár 1625-ben laktak.

csó Domokosféle fundus által, melyet jelenleg Antal István özvegye bir. — Alól az alsóutczán tul volt a Jakabos Antalféle telek, melyet jelenleg többen birnak; felül a felső-utczán tul Imecsféle jus van, melyet most Csüdör Áronék birnak. — Ezen fundus nobilitarisról a 154-ik lapon, a nyújtódi többi beltelkekről a 159—164, a jobbágyokról pedig a 172-ik lapon már szólottunk.

B) Gelenczén.

Jancsó György a hol lakik a Ladihában ¹⁾, az Biroga birtok volt. A Birogaféle régiház itt éppen ott volt hátrább egy kissé, a hol most Jancsó György kőkuriája van, mely

¹⁾ *Ladiha*, egy 1609-ki iratban előfordul, a hol nemes Biroga Lőrincz háza eximáltatott (6. Libr. Reg. fol. 379 gyulafeh. kápt. lev.) — Nevét a Ladiha (Ladicha) pataktól vette, mely némelyek szerint goth- vagy longobard elnevezés; Vida Károly szerint, mint alább látni fogjuk a zsidó Ladahha szótól származott; a mi magyarul annyit tesz, mint „Mocsár-rend“ — „Viz-rend.“ — A Ladihapatak környéke majdnem mind Jancsó birtok. — Több tekintetből nevezetes egy hely ez. Más nevezetes helyek, a hol a Jancsók birnak ezek:

a) *Szaladár*. A régi róm. kath. templomnál a hegyfelőli rész, a Gelencze patak jobb partján. — Itt nemcsak a Jancsók, hanem a rokon Kádár, Lukács és más családok is birnak. — Régészeti tekintetből is nevezetes egy hely ez. — Mintegy 6—7 évvel ezelőtt több régi görög ezüst pénzt kaptak itt; melyek közül érdekesek a kerek medencze homorodással bírók. Ezeknél a domború oldalon egy női fő van koszorúval, a homorú oldalon pedig Herkules képe, kinek lábánál és két oldalt görög irat olvasható. — Olyan nagyságu, mintegy mostani forintos ezüstpénz. — *Szaladár* nevét némelyek a Gelenczén lakott régi népek korából származtatják; minek némi alapot ad Kállay is, ki a „*szalad*“ szót oroszoktól kölcsönzött szónak, elnevezésnek mondja (Hist. Ért. 133. 1.) — Az „*ár*“ dák szó és annyit tesz „*víz*“ — „*folyó*“ (Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens von Carl Gooss. p. 44. — A helyi hagyomány pedig *Aladár* nevű székely őstől származtatja — a mint Orbán B. székelyföldleírása III. k. 134. lapon megjegyzi; ki itt csatát veszve megszaladt, s így lett az *Aladár*ból „*Szaladár*“. — *Aladár* székely vezér őslaka romjait még ma is mutatják a gelenczeiek, a hol ugyancsak is nagy kiterjedésű kastélynak látszanak alapfalai. — A telek, hol e romfalak látszanak, régen Lugosi birtok volt, később Toldy birtok lett, míg Toldy Zsuzsannával gr. Nemes családra átszállott, és annak jobbágysai birják jelenleg.

Fennebb a templomtól északra a hegyoldalban egy terjedelmes bástyás kastélynak látszanak még jelentékeny romjai, alatt pedig a réten nagy halastó medre, s egy a templomhoz vezetett fedett folyósónak falvonala. — A hagyomány szerint ez a hatalmas Basa Tamásnak volt erődített kastélya. — A tem-

félíg a Birogaféle ház helyére van építve, s melynek fekvése hasonló volt, mint a jelenleg ott levő kőkuriáé. — A Birogaféle régi ház innen 1727-ben szedettet szét, s Eszteán Jakab által hordatott el istálónak. — Az ezután épültház, mely volt a mostani ház előtt a tulsó oldalon, hihetőleg Jancsó István által építtetett 1727-ben, vagy azutáni években. — A Birogaféle gabonás még mai napig is meg van.

plomtól délre a Cserey kertben még tekintélyesebb épületek látszanak. — Ezen kert Toldalagie volt 1770-ben.

b) *Dok* határrészben is bírnak a Jancsók; hol nevezetes a *Dokok kutja*, mely régi adatok szerint Dok Mátéról, 1628-ban élt gazdag nemes embertől vette nevezetét. — A Dok és Fogas nemes családokról a Jancsókra a Biroga és Mihálcz rokon családok útján sok birtok szállott. — Nevezetes Dok Máté pere Mihálcz Antallal a *Bonyó* havas tekintetében, a mely havas is jelenleg a Jancsók birtokában van (olv. a 166-ik lapot is erre vonatkozólag). — A Dok elnevezés keletről származott, hihetőleg a zsidó szóból. — Közel a Quarantania helyhez, hol Jézus börtölt északfelé a hegy tövében, *Dok várának* romjai vannak, hol *Ptolomaeus* aposát *Makkabeusi Simont* hét fiával *Matatiás* és *Juddással* lakoma alkalmával megölette (I. Makab. 16, 16. — Czobor: Egypt. és szentföldi napló, 306. l.). — A Dok és Fogas család kihalt.

c) *Kis- és nagyvárja*. — A Nagyvártetőről hátul a határszéli kárpátok amfiteatralis karaja, a *Botos*, *Bonyófeje*, *Majkán* és *Zernye* láncolata látszik. — *Zernye* Zabolához tartozik s gr. Mikes birtok. *Zernye* valamint *Lipsa* is régebben a visszakebelezett hávasokhoz tartozott — A nagy-vártetön, alább egy kiszökellő hegynyakon kétségtelenül mutatják, hogy itt valami erőd volt, talán azon *Aladár* vára, ki később a faluban épített magának kényelmesebb kastélyt, de onnan a hagyomány szerint megszalaszatván, ezen bevehetetlen sziklavárába menekült; s így ő volt a vár ura, ki lenn a *Báró-asztalánál* ebédelt; mely nagy lapos asztalalaku kőtől, mint Báró asztalától nevezetik a hely is ott Báróasztalának

A *Kis-vártetön* is hagyomány szerint vár volt (Orbán B. Székelyföldl. III. k. 135. l. hasonlóan a II-ik kötetben is).

d) *Kápolnamező*, a hogy Gelenczére vezet az ut balról a falu szélén kápolna volt régente; romja ma is látszik. A Jancsóknak itt is szép darab szántóföldei voltak a Biroga család után. Jelenleg Csoma birtok.

e) *Klastrommező*, Haraly felőli határ. — Itt a Haraly felőli részen Klastrom volt a mint mondják a régi időkben, melynek romköveiből a szántóföldeken most is vannak mesgyekövek.

f) *Szöllőhegyoldal*, hol a gelenczei temető van. — Régen itt, nem tudhatni melyik században, szőlőt termesztettek. Egy szőlőtőkét itt még az utóbbi időkben is lehetett látni.

g) *Gecze*. — h) *Kálnos*. — i) *Keresztesdomb*. — k) *Görgés* — mind nevezetes helyek

2) *Jancsó István (IV.)* a hol lakott, azon fundus részben Biroga, részben Mihálczféle birtok volt. — A csinos nagy faházat ő építette, derék melléképületek, kőkapu¹⁾ és kőkerítéssel együtt. — Most lakik e funduson fia, Jancsó János.

3) *Jancsó Károly* lakóhelye nagyobb részben Mihálczféle birtok volt; de egyrésze a Biroga birtokból hasítottatott oda. Igen szép benvaló. A régi ház az erdőfelé egy kissé előbb volt, melynek helye most is látszik. A mostanit Jancsó Károly építette.

4) *Jancsó Lajos* a hol lakott, Kászonból Andrassy Klára után Andrassy birtokkal becserélt belsőfundus volt. — Gr. Bethlen Kriskával történt a csere, ki adta ezen gelenczei birtokát (a Basa kert mellett) az Andrassyféle kászoni birtokért.

5) *Jancsó József* (Ferratiné) curiája volt Pap György-nével szemben, mely 1841-ben égett el. — Jancsó György a háza mintáját erről vette.

6) *Jancsó Antal* a hol lakott, azon belsőfundus szerzett birtok; ki reá csinos kőházat épített derék melléképületekkel.

7) *Főbbágytelkeket* a 172 ik lapon láttuk.

8) *A szántóföldek és rétek* egy 1775 januárhóban kelt Conscriptioban és 1839-ki osztálylevélben s jelenleg pedig a telekkönyvben láthatók; melyek mutatják: hogy a Jancsók Nyujtódon, Gelenczén és a szomszédfalvak határain szép számú földek s rétekkel sőt még erdővel is birtak.

VI.

Alapítványok.

A mint előbb láttuk, Jancsó István secretarius akart családi alapítványt tenni családjá tanuló ifjai számára, — de magas és nemes intentioja végre nem hajtatódott. — Így tehát tulajdonképeni Jancsó-alapítvány nincsen. Vannak azonban olyan alapítványok, melyeket rókon családbeliek

¹⁾ Háromszéken téglából épített oszlopokkal ellátott nemesi udvarkapukat, kőkapuknak nevezik.

tettek le családjokbéli tanulóifjak számára; melyeket a Jancsó ifjak is élvezhetnek rokoni összeköttetés folytán, ha az illetékes családból nincs iskolabjáró; s ha az illető család által az azokrai felvételre ajánltatnak.

1) *Fejér-alapítvány.* — Haralyi Fejér András polyáni pap, kézdi és orbai kerületi esperes 1000 frt alapítványt tett le a gyulafehérvári káptalan kezelése alá, atyafiai gyermekei számára. a kantai gymnaziumhoz.¹⁾

2) *Kozma-alapítvány.* — Kézdiszentléleki Kozma József udvari tanácsos²⁾ (Kozma Mihály és Jancsó Kata fia) még mint kormányzéki regisztrátor, 1770 szentmihályhava 27-én kelt testamentuma második pontja szerint az esztelneki seminariumhoz a szegény árva gyermekek nevelésére 4000 m. forintot hagyott³⁾; más 4000 forintot pedig a familiájához tartozó szegény nemes ifjaknak tanításukra.⁴⁾ Miután Esztelneken megszűnt az iskola, az alapítvány a kantai gymnaziumhoz tétetett át. — Melyből később a kantai gymnaziumnál hagyatott 5, a más 2 pedig áttétetett a kolozsvári növeldéhez⁵⁾

3) *Mihálcz-alapítvány.* — Mihálcz József (hihetőleg a Miklós fia) tette le ezen alapítványt 1752-ben az esztelneki iskola felemelésére. A szegényebb ifjak ösztöndijára pedig egy malmot és két sessiot adott Polyánban; a mely hasonlóan a kantai gymnaziumhoz tétetett át.⁶⁾ — Emlittetik 1700-ban, hogy Mihálcz Miklós is birtokot hagyott a kantai iskolának.⁷⁾

A Jancsó családbéli szóhagyomány azt állítja, hogy

¹⁾ Ölv. Gyulafehérv. püsp. cancell. az alapítványok összeírását.

²⁾ Mária Theresia alatt a székelyek felfegyverzésében nagy szolgálatokat tett . . . Zaránban jószágokat nyert, miket magtalan létre részint testvére, részint neje után (ki előbb Hollaky Jánosné volt), Hollakyakra hagyott (Kőváry : Erd. nev. csal. 184—165. l.).

³⁾ Ölv. gyulafeh. püsp. cancell. alapítv. összeír. nemkülönben Orbán B. Székelyföldr. III. k. 116. l.)

⁴⁾ Losteiner Topografica IV. et V. Sect. Orbán B. Székelyföldr. III k. 108 l.

⁵⁾ Gyulafeh. püsp. cancell. alapít. összeír.

⁶⁾ Orbán B. Székelyföldr. III. k. 116. l.

⁷⁾ U. o. III. k. 108. l.

a Mihálczféle alapítványból az elszegényedett s tehetetlenedett férfi és nő családtagok ¹⁾ segélyt kaptak, az árvák tanittatási költséget, s ha nőgyermekek voltak, fölnevelési- és ki-házasítási illetéket. Miről azonban biztos adat még elő nem került.

4) *Nagy-alapítvány.* Ezt Nagy Mózes, ki előbb esztel-neki, azután pedig gelenczei lelkész volt, tette le. Ő Esz-telneken iskolát alapítván ennek részére alapítványt tett, mely iskola csakhamar felvirágzott; de a 17-ik század vé-gével ezen iskola az alapító akaratjából Kantába tétetett át. ²⁾ — Az alapítvány, melyen egy gyermek tanulhat, je-lenleg a kolozsvári növeldénél van.

5) *Apor-alapítvány.* Apor István ki Leopold császár alatt Liber Báróvá, azután Gróffá lett; ki 1692 körül Csik Gyergyó és Kászon főkirály bírāja, azután kormányzéki tanácsos, kincstárnok, s végre az erdélyi militia tábornoka főgeneralisa lett, több alapítványokat tett le 1698-ban. — Udvarhelyre hármat. Kolozsvárra négyet, Fehérvárra ket-tőt „a szegény ügyefogyott nemes emberek gyermekeinek tartására“ 3000 frtot, a kantai iskolánál tanuló szegény árva gyermekek nevelésére ³⁾ a mint alapítólevelében kifejezi. — E derék egyén, meghalt 1706-ban utódok nélkül grófi czi-

¹⁾ Jancsó Mihály állítja, hogy Nagy Józsefnek anyja Mihálcz leány lé-vén, eltehetetlenedett állapotában ő is segélyt kapott volna a Mihálczféle alap jövedelméből.

²⁾ Gyulafeh. püsp. cancell. összeir. Orbán B. Székelyföldr. III. k. 116 l.

Nagy Mózes, ezen apostoli férfit, miként a kantai zárda jegyzőkönyvé-ben olvashatni, Esztelneken született, s a törökök által elfoglalt Kanizsán, Ma-gyarországon, hat évig mint missionarius apostolkodott. — De meghallván, hogy szülőföldjén mily veszélyben forognak hitrokonai, hazája és vallása iránti szeretetétől ösztönöztetve Erdélybe jött. Esztelneken a plébános kötelességeit teljesítendő. Itt iskolát alapított. Az ő hathatós szónoklata s buzgólkodásának sikerült Háromszéknek felső szögletét megmenteni a katholicismusnak; egy maga le egész Zágónig 9-parochiát adminisztralt; nagy segélyére voltak az ál-tala alapított kantai és esztelneki kolostorok (Veszely K. Erd. Egyh. tört. ad. I. k. 373. l.)

Kantában temettetett el (Schematism. Ven. Cler. Dioec. Trans. 1882. p.

³⁾ Losteiner Topografica IV. et V. Sect. Orbán B. Székelyföldr. III. k. 108. l. Schematism. Ven. Cleri Dioec. Trans. 1882. p. 101.

mét magával vitte a sirba; — de emléket az alapítványok által örök időkre fennhagyta.

6) *Vesprémy-alapítvány.* Balástelki Vesprémi Pál (Praepositus Major Inf. Abbas B. M. V. de Kerz in Terra Fogaras, vicarius et Causarum Auditor Generalis) 1845-ben sept. 14-én tett le négy fiu számára alapítványt: melyhez a nemes Mikó rokonság útján juthatni. — Mikó Józefa (Kálnoky Sándorné) édes atyja Vesprémy anyjával testvérek voltak.

7) *Cseh-alapítvány.* — Cseh Jakab tette a kézdivásárhelyi katonai növeldehez. — Midőn azonban a sepsiszentgyörgyi collegium megalakult, oda tétetett át. — A Cseh család kikötötte, hogy ezen alapítványon csak a családból iskolába adandó növendékek neveltessenek ¹⁾).

8) *Finta-alapítvány.* Tétetett a kantai gymnaziumhoz egy növendék számára. ²⁾

Az alapítványt tevő jelesek nevét felemlitettem, nem csak azért, hogy általok tett alapítványokat is előszámlálhassam, és így a Jancsó család tagjait figyelmeztethessem, hogy minő alapítványokért folyamodhatnak tanuló gyermekeik számára; hanem azért is, hogy mivel ők a családi és hazai műveltség terjesztésének eszközlői lévén alapítványaik által, megérdemlik, hogy feledve ne legyenek a rokon családok emlékében is, kik az általok tett alapítványok jótéteményeit élvezik.

Valóban, a kinek gyermeke nincs és a ki teheti, szebb és nemesebb dolgot nem mivelhet, maga számára maradandóbb emléket nem alkothat, mintha családja ifju nemzedéke nevelése- és tanítására alapítványokat tesz le!...

VII.

A Jancsó család temetkezési helye.

— A Jancsó család, mely magára mindig sokat adott, régente úgy, mint most — külön temetkezőhellyel birt részeit a templom czintermében, részeit a köztemetőben, részeit pedig családi ősihelyen.

¹⁾ Orbán B. Székelyföldr. III. k. 158. l.

²⁾ Gyulafeh. püsp. Cancel. alapítványok összeírása.

A) *Nagy-Nyujtódon.*

A hogy a templom felső kapujánál a temetőbe be-
mennek, a temetőben balkézre látszik egy ovál alaku
kőkerítés romladéka, mely régente krypta lehetett, vagy
kőből kirakott nagy sirgödör; ide van eltemetve a nyuj-
tódon lakott Jancsók egy része. — Újabb időben pedig
ide helyeztettek még örök nyugalomra :

- 1) Jancsó Erzsébet-Agnes (Benkő Józsefné) ki elhalt
1818 jun. 28-án.
- 2) Jancsó Rózália, megh. 1816 dec. 3 (J. Domokos leá-
nya. a másik Gelenczén).
- 3) Jancsó Domokos, megh. 1817 január 25 (J. Domo-
kos fia.)
- 4) Jancsó Antonia (J. Emmanuel leánya).
- 5) Jancsó Vincze " " "
- 6) Jancsó Lidia " " "
- 7) Jancsó István (J. Domokos fia)
- 8) Jancsó Gergély " "

B) *Gelenczén.*

1) A köztemetőben egy körakással elkülönített helyen
fekszik :

- a) *Jancsó Imre* ifj. megh. 1862 máj. 10. (J. Lajos fia.)
- b) *Jancsó Lajos*, megh. 1871 apr. 15.
- c) *Pócsa Amália* (Jancsó Lajosné) megh. 1851 febr. 23.
- 2) *Templom kerítésében*, a szentély háta megett :
- a) *Jancsó Anna*, sirjánál levő tölgysirkereszten követ-
kező felirat olvasható :

†

IHS

NEMES JANCsó ANNA FINTA JÁNOSNő
ÉLETÉNEK 61-ik ESZTENDEJÉBEN
MEGHALT 1863-BA MARTIUS 18 KÁN.

- b) *Jancsó Rózália*, sirjánál kökereszt van.

TKTS : JANCÓSÓ RÓZÁLIA
KISASSZONY EMLÉKSZOBRA.
VÁNDORÉLETEM ELVÉGEZTEM
29-IK ÉV TAVASZÁN
RÓZSA VALÉK, ELHERVADÉK
MINT A BIMBÓ AZ ÁGÁN.

—
ÁLITATTA JANCÓSÓ DOMOKOS

1842

- c) *Jancsó Károlyné*, sirjánál négyszegű nagy gulakő van.

†

NYUJTÓDI
NS. JANCÓSÓ KÁROLYNŐ
NS. JANKÓ ANNA.
MEGHOLT 41-ÉVES
KORÁBAN JULIUS 18-ÁN
1868.

- d) *Jancsó Julianna*, sirjánál kökereszt van.

ITT NYUGSZIK
NS. NAGY JÓZSEFNÉ
JANCÓSÓ JULIANNA.
ÉLT 73-ÉVET
M: HA. 1879 AUG: 19.
LEGYEN ÁLMA
CSENDES!

- e) *Jancsó Domokos* és nője *Várady Szabó Rózáliá*, sirjánál kökereszt gula van, melyre elől a szentély felé írva van:

†

(A gula első felén) ÁLLITTATOTT

1868.

(A gula déli részén) NS. JANCÓSÓ DOMOKOSNŐ
SZABÓ RÓZÁLIA.

ÉLT 55-ÉVET
MEGHOLT JUL. 2-ÁN
1835.

(A gula északi részén) NYUJTODI NMS
JANCSÓ DOMOKOS
NYUGDIJAS KATONAI
ÜGYVÉD FŐHADNAGY
ÉLT 73-ÉVET
MEGHOLT JUL: 28-ÁN
1844.

f) *Jancsó Ferencz* öregebb is ott fekszik, a hol *Jancsó Domokos*.

A templom kerítésében, a papilakból jövet jobbra vannak temetkezve:

a) Öregebb *Jancsó Antalné* és fia *Jancsó Antal*, sírjoknál kökereszt van.

ITT NYUGSZIK AZ ANYA ÉS FIA
NMS JANCSÓ ANTALNÉ
KÁDÁR ZSUZSÁNNÁ
SZ: 1787. NOV: 17.
MH: 1859. MÁJUS 3.
JANCSÓ ANTAL
SZ: 1821. JAN. 15.
MH: 1877. JAN. 13.

b) Öregebb *Jancsó Antal*, mellettök balfelől jeltelenül fekszik.

3) **A Jancsók családi temetőjében is sokan nyugsznak**, mely temető még *Jancsó Antal* (II) idejében keletkezett a *Ladihában* levő két hold nagyságu kertben; kinek elhalálózásával fiai: *István* és *György* között ezen kert felosztatott. — *Jancsó István* (IV.) 1851-ben, a midőn nője csikszentkirályi *Andrássy Eszter* elhalt, valóban át is alakította rendes temetővé; sőt ennek örök időkrei fennmaradása tekintetében ő 1872 dec. 3-án *Gelenczén* kelt és sajátkezüleg aláírt végrendelete I-ső pontjában következő intézkedése áll: „*Akarom és rendelem, hogy az hegy alatti utczában Jancsó György kertjei és saját nyireserdőm szomszédságában lévő Temetőkertemnek azon része, mely telekvallományi könyv 413. helyirási szám alatt mint csűröskert s Temető 765 négyszög öl*

területre felírva van, örökre feloszthatlan állandóul maradjon közös temetőhelynek a tőlem származott fiu- és leánygyermekeim közül, mint szintén azoknak ivadékai közt is. — Ezen temetőhely sánczczal be van kerítve, kemény kerek borítással befödött tölgyfa feltámadási, illetőleg temetőkereszttel el van látva; melyre Jancsó István következő szavakat vésette:

VAK DŰHÉBEN A HALÁLNAK.
MINDEN ÁLDOZATRA SZÁNT
TESTEK ITT SÖTÉTRE SZÁLLNAK,
ASZSZU ZÖLDEL EGYARÁNT.

—
CSENDES MAGÁNY HOVÁ A LÉLEK
HOGY HA SZÁRNYAIN ERENG,
FÉLVE REZZEN HÁTRA VÉLLEK —
S BÚT SOHAJTVA VISZALENG,

a) *Jancsó István*, a temetőkereszttővénel sirjánál kö-
emlék van.

NAGYNYUJTÓDI NS:
JANCSÓ ISTVÁN.
SZÜLETEIT 1808-ÉV
NOVEMBER 30-ÁN.
MEGHALT 1874
FEBRUÁR 8-ÁN.

—
BÉKE PORAINAK!

b) *Jancsó Sándor* (J. Istv. fia), atyja sirja mellett. Sir-
jele fakereszt.

JANCSÓ SÁNDOR. SZÜLETETT 1858.
MÁRCZIUS 20 ÁN. MEGHALT 1870.
DEC: 24-ÉN.

—
BÉKE
PORAI-
NAK!

c) *Jancsó Ilka* (J. Ist. leánya), Sándor testvére sirja mellett fasirkereszttel.

JANCÓSÓ ILKA SZÜLETETT 1860

JUNIUS 21. MEGHOLT 1870

DEC : 6.

—

BÉKE

HAMVA

IRA.

d) *Jancsó Istvánné. Kálnoky Zsuzsa és Andrássy Eszter* egy sirban egymás mellett, egy feliratos sírkövel.

A) *A sírkő első felén:*

JANCÓSÓ ISTVÁN MÁSODIK

HÁZASSÁGBELI NEJE:

KÖRISPATAKI KÁLNOKI ZSUZSÁNNÁ.

SZÜLETETT SZ: KATOLNÁN 1827 DEC : 1.

BOLDOG HÁZASSÁGBAN ÉLT GELENCZÉN

XIV ÉVET 2-HOLN: ÉS 1 NAP.

ELHAGYOTT MIND KISKORU

IRMA-BENEDEK-IDA-SÁNDOR-

JÁNOS ÉS ILKA ÉDES GYERMEKEKET,

EZEN SÍRKŐ MELLÉ TEMETTETETT.

ÁPRIL: 23. 1867.

—

B) *A sírkő hátulsó részén:*

N. NYUJTÓDI NEMES

JANCÓSÓ ISTVÁNNAK

ELSŐ HÁZASSÁGBELI NEJE

CSIK SZ: KIRÁLYI

ANDRÁSSY ESZTHER

SZÜLETETT BITÁN

ANDRÁSSY ANTAL ÉS

HORVÁTH ANNA SZÜLŐKTŐL

DEC. 4. 1808 — BOLDOG — DE

MAGTALAN HÁZASSÁGBAN
TÖLTÖTT GELENCZÉN IX ÉVET
21-HOLDNAPOT ÉS 84-NAP:

EZEN SÍRKŐ MELLÉ TEMETTETETT
AZ EVANGELIUM SZERÉNTI
HITVALLÁS SZERTARTÁSÁVAL

1851. JUL: 7.

e) Jancsó Mária (J. Antal leánya), Andrassy Eszter közelében, sirja jeltelen.

f) Jancsó Ilka (J. Ant. leánya), Jancsó György kertje felől, sirja jeltelen.

g) Jancsó György (J. Ant. fia), Jancsó György kertje felől, sirja jeltelen.

VIII.

A Bak és Jancsó család történetében előforduló helység- és családnemek értelme a zsidó-görög-szláv és más nyelvek szerint.¹⁾

Apor	Zsidószó. Apar	= Azon agyag, melyből Isten az első embert alkotta.
Baka	Zs. Baka	= Tör, hasít, kettévág.
—	Zs.	= Mező, völgy.
Baktsi	Kaukázusi szó. Baktschi.	= Tudós.
Balázs]	—	= Királyi.
Bálint	Latin szó. Valentinus	= Erős.
Barabas	Zs. Barabasch	= Vigasztalás fia.
Bárdocz	Hunszó. Bardotz	= Hun vezér neve.

¹⁾ *Kutffőim voltak*: Vida Kár: Elmékedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett. 145—181. l. Kállay Fer: Hist. Ért. 17. 44, 72. 80. 107. 175. 176. l. Edvi Illés Pál; Névnapi Kalauz. Kálay Biblia 1173—1176. l. Orbán B. Székelyföldreirása I. k. 96. 200. l. III. k. 135. 136. 175. l. Székely Sándor: Nemzeti Társalkodó 1838. évf. 175—176. Hazánk f. irat. Első évf. 412 l. Lukácsy Kristóf: A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei eredeti örmeny kutfők után. 42—48. l. stbi . . .

A mint Engel megjegyzi: „a zsidó és más semitici, úgy a fin és magyar nyelv az első emberi nemzet nyelvének ha nem leányai, de bizonyosan unokái rokonságban vannak egymással (Kállay F. Hist. Ért. 69. 1). — Miből láthatni, hogy sok magyar szót és nevet lehet értelmezni az említett nyelvek szerint.

Baróth	Zs. Baroth	= Az én kutjaim
Bartha	Zs. Barth	= Metsz, vág.
Bartók	Zs. Barthok	= Választott fiu.
Bartos	Georgiai szó. Bartosz	= Georgiai fejedelem neve.
Basa	Perzsaszó. Basa, v. Pascha	= (Pa-láb, sah-király) királylába.
Bede	Zs. Bediah, v. Bedieh	= Isten védelme alatt álló.
Beke	Zs. Bekeh	= Könnyek.
Benedek	Latinszó. Benedictus	= Áldott.
Benke	Arab. Ben	= Fi.
Bereczk	Briccius	= Szent név.
Bernárd	—	= Daliás
Bethlen	Zs. Bethlehem	= Kenyérbaka
Bitá	Zs. Bithan	= Palota
Bocsó	Zs. Bocs	= Sár
Bocz	Arab. Boocz	= Ügyesség
Bod	Zs. Bod, v. Bad	= Hazug emberek. Hamis próféták
Bodza	Zs. Baza	= Elválaszt, megoszt.
Buda	Mandzsú szó. Buda	= Rizsfőnök.
Czakó	Örménszó. Czák	= Csirke.
Csiszér	Zs. Csisz	= Szikrát hány, fénylik.
Csoma	Zs. Csamahh	= Növekedik, gyarapodik.
Dók	Zs. (I. Mak. 16, 16.	= Dok, kis erősség a sz. földön
		Quarantiahoz közel.
Eresztevény	(Olv. Orbán B. Székelyföldl.	III. k. 175. l.
		Kőváry: Székelyföldről. 145. l.
Etéd	Zs. Athad	= Előkészít, rendez.
Éthfalva	Zs. Eth	= Kedvező alkalom. (Kőváry: Székelyföldről. 145. l.)
Farkas	—	= Jósorsu.
Fodor	Fridolin	= Békehozó
Fóth	Arabszó. Phot	= Köz (intervallum).
Fülöp	—	= Lókedvellő
Gál	Zs. Gaal	= Csömör, utálat, elvetés.
György	—	= Földész.
Geréb	Zs. Gareb	= Rühös (Dávid király egyik vezére.) —
Gyéres	Zs. Géres	= Kivetett, a mező terméke.
Hady	Arabszó. Had	= Örömjongás.
Hilib	Zs. Hilip	= Változtatás.
Haraly ¹⁾	Zs. Har=hegy, alj=aly	= Hegyaly

¹⁾ Haraly nevét Benkő József a Heruloktól származtatja. Ezen falu sok tekintetben nevezetes. Az 1567 évi regestrumban Haraly neven jegyeztetett be. — Haralyban sokan egy német lovagok által épített toronyerődöt keresnek; sőt Benkő is említést tesz ezen toronyról (Milkovia. I. 104. c.); a néphagyomány is azt tartja, hogy itt régen barátok (szerzetesek) laktak . . . A ge-

Határ	Zs. Hathar	= Ás, borázdát von
Ikafalva	Zs. Ikkhah	= Engedelmesség, tiszteletteljes hódolás.
Imreh	Zs. Imrah	= Veszteghely.
Janko	Zs. Jank	= Szop, csecsen függ.
Imecs ¹⁾	Hunnus szó. Eumedzur	= Vezetéknev.
Imecsfalva ²⁾	Imecsszékely őstől vette nevét	—
Illés	Zs. —	= Ime az Ur.
Incze	Lat. Innocentim	= Ártatlan
István	Görög szó. Stephaniskos	= Korona, koszorucska.
Jakab	Zs. Jakob	= Letipró, Sarkátfogó (I. Móz 25, 25). —
Kádár	Zs. Kaðar	= Igen barna ember. (Kádár scytha törzs) A hun bíró is Kádárnak nevezetett.
Kán	Mongol tatár szó, Khan	= Uralkodó.
Kaján	Hunnuszó. Kaján	= Irigy
Kelemen	Lat. Clemens	= Kegyelmes.
Kovácsna ³⁾	Szlávszó. Kvaszna	= —
Kálnok	Zs. Kal	= Könnyű, gyorsfutásu.
—	Hunnus származásának is mondatik ⁴⁾	—
Kecse	Zs. Kecseh	= Vég, határ.
Kilyen	Zs. Kiljon	= Elkészítés.
Kosa	Zs. Kós	= Törthányi.

lenczei egyházközségi jegyzőkönyv azt állítja, hogy Haraly és Barátosban (Kállay szerint H. E. 163—164. l. Szöröcsén is Keresztesbarátok) Templariusoknak birtoka volt. — „Communis fert opinio traditione confirmata Ecclesiam Harajensem quondam a Templariis edificatam esse, nec videtur sine fundamento opinio illa; nam dum ego Cantae apud Rev. patres Minoritas ante annos 40 humanoribus studiis vacarem R. P. Martinus Bögözi pro tunc concionator ostendit mihi quoddam Breve apostolicum quantum memini Bonifacii 8-vi missum ad Superiorem Templariorum Harajiensem super possessione Barátos“ (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 135—136. l.). — Beszéli a Háromszékiek, hogy a szomszéd Petőfalvi temetőben egy Keresztes barát mumiáját is kapták volna meg, mit a Csereyné féle muzeum alapításakor vettek volna ki.

¹⁾ Veszely; Gyulafeh. füz. I. k. 54. l. Kállay: H. E. 44. l

²⁾ Imecsfalva neve Benkő szerint azon Imecs nevű székely őstől ered, ki legelőbb települt e helyre, s alapította családját és fegyvereivel e falut; és ez annál valószínűbb, mivel az Imecs család ma is meg van e faluban, sőt innen szétágazva, az egész székelyföldön el van terjedve (Orbán B. Székelyföldr. III. k. 136. l.)

³⁾ Orbán B. Székelyföldr. I. k. 96. l.)

⁴⁾ Kállay. H. Ért. 44. l.

Kossuth	Kánai szó. Kossuth	== Igazság.
Kolumbán ¹⁾	Hunnus szó. Colon-bán	== Fővezér
Karathna	Bessený elnevezés Karathna	== —
Ladihah	Zs. Ladach-rend; ha-viz, mo- csár.	== Ladahha-Moesárrénd. Vizrend.
László	—	== Pompás
Lázár	Zs. Lazar	== Csömörletes
Lénárt	—	== Kikölcsönző
Lórincz	Lat. Laurentius	== Repkénynyel ékesített fa.
Lukács	Lat. Lucius	== Napköltekor született.
Madéfalva	Kánai szó. Madah	== Mér, kimér.
Maksa	Zs. Makhsah	== Sötétség.
Mikola	Zs. Mikolah	== Tökély
—	Zs. Mikol (I. kiz. k. 18. 28).	== —
Márkosfalva	Zs. Marcus	== Kovácsoló pöröly.
Makrai	Zs. Makra	== Összehívás, gyűlés.
Moács	Zs. Mahhács	== Mozgat, ráz.
Mohra	Zs. Mahhar	== Cserél, ad, vesz
Márton	—	== Harcos.
Mátyás	—	== Ur ajándéka.
Miklós	—	== Népleigázó
Oláh	Zs. Olah	== Hegy.
Orbai	Zs. Arba, v. Orba	== Les.
Osdola	Eredetét előadja Orbán B. Székelyföldr. III. k. 131. l.	== —
Orbán	—	== Udvarias
Oltvize ²⁾	—	== Etele nevet viselt hajdan
Pócsa	Zs. Pacsahh	== Tör, kettétör.
—	Zs. Pasa	== Elpártól, fellázzad.
Pál	Lat. Paulus	== Kisded, csekély.
Péter	Görög szó. Petra	== Kőszikla.
Pongrácz	Gör. Pancratius	== Mindenén uralkodó.
Paké	Ethiopi szó. Baki, v. Paki	== Város.
Szemeria	Zs. Szamariak	== Mit Isten véd.
Szaladár	Zs. Szola	== Feleemel. „ár“ dák szó viz, folyó.
—	Szlávszónak is mondatik	== —
Szereday	Zs. Zered	== Völgy.
Sebestyén	—	== Tiszteletre méltó
Simon	—	== Hallgató, engedő.
Tamás	—	== Mélység.
Toldy	Zs. Told	== Fajzat, ivadék.

¹⁾ Ezen Székelyfamilia egy eleje hajdan Székelyek fővezére volt, kik a főv ezéreket *Baján*, *Bannak* nevezték régente (Kállay. H. E. 80 81. l.).

²⁾ Kállay Fer. H. Ért. 40. l.

Tury	Kánai. Tur	= Fal, sövénykerítés.
Volál ¹⁾	Szláv. Volál	= Falu.
Vajda ²⁾	Mandzsú szl. Vajda	= Harczfő, harczvezér.
Zoltán ³⁾	Chald. Soltán	= Uraság, uralkodás.
Zabola	Eredetét előadja Orbán B. Székelyföldr. III. k. 131. l.	= —
Zsigmond	Sigismundus	= Győzedelmes.

¹⁾ U. o.

²⁾ U. o. 135. l.

³⁾ Hazánk f. irat első évf. 412. l.

Egy néhány őszinte szó

a Bak- és Jancsó család jelen- s jövő nemzedékéhez.

— Midőn *N. Sándor* a hatalmas maczedoni fejedelem vitéz seregével a perzsák ellen indult, egy várhoz ért, mely magas szikláról utját állta.

Háromszáz ifjut kiválasztott, s emlékeztetvén őket az eddig vivott harcokra és nyert győzelmekre, azzal szólította őket, hogy ezen várral szemközt lelkőkre vennék-e a szégyent, mely mindnyáját érné, ha előle hátrálnának; azzal biztatta őket, *hogy nincs oly nehézség, melyen keresztül törni, — nincs oly magasság, melyre az erős lélek följutni nem bírna! . . . „Nil tam alte natura constituit, quo virtus non possit eniti! ¹⁾*

Nem kellett több az ifjaknak; nemsokára fehér zászlók lobogtak a vár ormáról.

Családom ifju Nemzedékei! gondoljatok ti is az eddig őseitektől kivivott rang- és állapotra; emlékezzetek arra: hogy őseiteknek köszönhetitek azt, hogy a porból fel vagytok emelve és nemes emberek vagytok; iparkodjatok ti is a családnak jövőjére befolyással bírni, nemesi rangotokat megtartani, főképp lélekben nemesek lenni! . . .

Emeljétek a családot; ne engedjétek elesni, elszegényedni, lesüllyedni és elmerülni a köznéptömeg posványos tengerébe; hanem szellemileg és anyagilag gazdagítsátok s mindig tiszteletben fenntartani törekedjétek! . . .

„Nil tam alte natura constituit, quo virtus non possit eniti! — — — Ki tagadhatná meg az önfenntartás ösztö-

¹⁾ Curtius : Lib. 7.

tőnéből folyó önszeretet, s így a családszeretet is!?! . . . Ki tagadhatná meg nemzetségünkhöz tartozóktól a család-fentartás iránti érdeklődést!?! . . . Nincsenek-e történelmünk lapjaira ennek önfeláldozással párosult tényei a legnagyobb betűkkel beírva!?

Ha történelmünk *Klio*ja föl is jegyzett évkönyveinkbe egykettő részéről eseményeket, melyen borongva elmélkedhetik a család iránt melegen érdeklődő lélek: nincsenek-e oly sokan, kiknek dicső tettei emlékezeténél nagyra, nemre, dicsően lelkesülhet a nemzedék kebele!?! . . . Ki vonná mindezt kétségbe!?

Igen, történelmünk bizonyítja, Kegyes Olvasóm! hogy egy-egy veszélynek, válságnak pillanataiban, mint hangya boly, mozzant meg; mint egy ember, állott talpra a fenyegető veszély elhárítására a család; s mindannyiszor valósulva látták mások családunk történetében a *Phoenix* regjét! . . .

Avagy, nem ennek köszönhetjük e maig, hogy emelkedett önérzettel mondhatjuk: Vagyunk!!!

Ne legyen tehát férfi — vagy nő, ifju — vagy aggasztán, kit családunk szeretete ne lelkesítene; ki előtt családunk emelése szent célja ne lebegne! — —

Ne legyen gondolkozó fej, érző szív, mely családunk s ezáltal jövője előmozdítására irányuló tervektől ne főne; mely családunk felvirágoztatását, jóllétét, boldogságát lekötő bajok eltávolítására, előmozdító javak megszerzésére ne lelkesülne! . . .

Családi életünk dicső eseményei, melyek beragyogják múltunk láthatárát, miben találják sikerök alapját?!

Abban, Kegyes Olvasó! hogy egyes jeles és dicső családtagjaink által felvilágosított nemzedékünk tisztában volt évtizedek számos során nagy céljaival; s éppen ez aczélozta meg az eseményekben érvényesült akaratát.

Gondoljuk ezt mi is meg; lelkesüljünk családunk dicsőn, ragyogon fenntartása magasztos eszméjeért!

A sikernek legelső feltéte az akarat és kezdet. — Csak akarni és kezdeni kell; s az embernek erős akarata mindezt kivihet.

Aczélozott erély, ingatlan kitartás, tántorithatlan szilárdság, végre is diadalt hozand. s Isten áldása ragyogand, törhetlen munkálkodásunk fölött! . .

„Kedj luzgón, s már sokra menél; halad aki megindult

Mig porban fetreng a henye, gyáva erő.

„Láttad e folytában özönét a szöke Dunának:

Kis forrásból jő, s végre hajókat emel! —

Ha 1848—49 után a nemesség nagy része tönkre ment is, még most is kínálkoznak módok a restaurálásra! . . .

Az igaz, elborult a láthatár a nemesség felett . . . Élünk napokat, minőknél keservesebbeket eleink alig éltek; mindenütt csak az elszegényedés, elesés és felforgatást szemlélhetjük; azonban a sok bajokból, nagy szenvedésekből, általános nyomorúságból, melyben sinylünk, — más szabadulás nincsen, mint mindenek előtt az:

I.) *hogy vissza kell vezetni családaink minden tagját az Isten félelmére és a munka szeretetére; hogy meg kell tanulunk: miszerint az igazi boldogság az igazi szabadság, az igazi haladás másként nem érhető el, csak az által, hogy a vallásos érzelmeket nem engedjük kiirtatni családunkból; és azt a szülők igyekeznek a gyermekek szívébe becsepegtetni.*

A merre nézünk, a hova fordulunk, mindenfelől egy vészes szellem hatását látjuk és tapasztaljuk, mely újabb időben világszerte rombolólag nyilatkozik; a világhelyzet napról napra veszélyesebb alakot ölt; az emberek szerencsétlenségének hangja aggasztóbban szól felénk. — *A hasznosság, a kényelem fontos mozgató elemei, a társadalomnak; de ma aféle tulság felé közeledünk, ahol ezek egyedül érvényesülő elemek.*

Erkölc, eszmék, elvek elvesztik hatásukat. — Hazzszeretet kihűlt nappá változott, mely legfőlebb világít még, de nem melegít — A közjó elhomályosodott az önhaszonkergetése mellett. — *Az „én“ mozgó eleme az egyén összes tetteinek.* — Ily világnézet mellett az élet, a föld a becsét elvesztette.

A rablások, a gyilkosság, mások pénzének elsikkasz-

¹⁾ Vörösmarty Mihály Gnomája

tása, ezek vannak napirenden. Tíz éves gyermekek már börtönökbe kerülnek, vagy öngyilkosokká lesznek. — A házastársak közt a hűtlenség az egyenetlenség öli meg a boldogságot; a pazarlás, a fényűzés okozza az elszegényedést, a dologtalanság, az urhatnámság, a könnyelműség visz az uzsora örvényébe; s ahol apáink szorgalma, munkássága, gondos takarékosága vagyont szerzett, ott most árverezés dobja pereg. Mert abeszívott divatos rossz miatt az unokák nem birták megtartani azt, a mit az apák verejtéke és fáradhatlan igyekezete összegyűjtött!

Hová jutunk kegyes olvasó! ha ez tovább is így fog tartani!? . . . Valjon mi idézte föl e romboló szellemet mindenhol, mely nemcsak egyes családok, hanem népek és országok boldogságát, jóllétét, csendes nyugalmit és békéjét is megzavarta, — s megvetette a közelítő viharnek alapját!? . . .

Rége a mosolyogva vonzó *Ischia* szigetén nem volt börtön, nem voltak bezárni való gonosz emberek; idylli boldogságban élt az ájtatos, tisztán kath. nép Istent félve, emberbarátjának rosszát s kárát nem kívánva; most 1881. marc. 4-iki földrengés *Casamicciola* városkát már mint kis Sodomát döntötte össze.

Subruit imbelles: Bachus, Apollo, Venus! Satnya bukásva vivé: Bacchus, Apollo, Venus! . 1)

Rontanak mindenfelé a titkos-társulatok, melyek legtöbbjének célja; az élő Isten fogalmát kitörölni az emberi gondolkozás szótárából, s ezáltal előbb megrontani az emberi szívet, lelket, előkészíteni ama forradalmi talajt, mely már is oly borzasztó kitöréssel fenyeget.

Bár a jelen korban a corruptio az erkölcstelen vallásgyűlelet az uralkodó szellem majdnem mindenütt; de valamint minden rokon: úgy a Bak és Jancsó családnál a keresztény hitélet, a vallásosság és erkölcsösség álljon mindig a legfőbb tekintetben. — Vallásos szellem legyen a család atmosphaerája, éltetője; a vallás törvényei képezzék alapját a család háziarendjének, háztartásának. — Jellemezze a két család

¹⁾ Magyar Állam. 1881. decz. 13. sz. 283.

dot mindig a vallásos és tiszta erkölcsű élet. — Gondja legyen minden családfőnek, hogy valamint ő — és családja tagjai: úgy a házban levő cselédek is soha vásár- és ünnepnapokon a templomtól ne idegenkedjenek; az isteni szolgálatról és kereszténytanításról el ne maradjanak. — Ne ragaszkodjunk a mai kor szelleméhez; térjünk vissza a régi vallásosság, isteni félelem, vallásos becsületesség, egyszerűség és jó erkölcsökhöz; legyen ennek áldozati-oltára felállítva mindnyájunk hajlékában.

A régiek jelszava volt: „A Jove principium.“ — Az Istennel kezdjünk, folytassunk és végezzünk mindent. — Így boldogultak a régiek! . . . Így volt kezök mnnkáján áldás, szerzeményökön a maradandóság! . . .

Az emberi nemzet évezredes történelmében számtalan nagyszerű példát találunk Klió ércztáblájára vésve, mely mutatja, hogy sem egy magános tag, atyafi, vér, házastárs, hazafi, nemzet-kormány tagja, nép, nemzet; sem az egész emberiség hit, religio- és vallásos becsületesség nélkül fenn nem állhat; állandó léte mindezeknek csak a valláson alapul: csak a lelkiismeret vallásossága, szerénysége, a hit valódi mély érzete képesek az embert a rosztól visszatartani, vadabb üldözte sorsában megvigasztalni, a fenyegető kétségbeesés borujából felderíteni s végczéljához a hittáplálta örömek örök hazájába juttatni.

Tekints végig szellemi tekintetteddel a századok folyamán, és mentőszálul ott találsz egy aranyfonalat, mely a földet az éghez fűzi és megmenti mindazokat a végbukástól, a kik utját követik. — Ez a hit, melyet a jámborok lelkéből az ördögi tudomány sophismaival kiirtani nem volt képes, és nem is lesz képes soha! . . .

A vallásos ember, a keresztény lelke fölött ott uralg az Isten s az örökkévalóság hite, mely e földön a bűn határáig enged neki szabadságot: az anyagelviség ellenben korlátlanul fölszabadítja az emberi szellemet a természet minden elérhető adományára, hogy kénye szerint édeleghessen, mint a lepke a levegőben, vagy még inkább, mint a farkas a rengeteg erdőben! — — —

Ez idéz a világon minden roszat elő! . . .

II.) *Ragaszkodni kell a Bak és Jancsó család jelen és jövő nemzedékeinek ősei egyházához, a kath. anyaszentegyházhoz is.*

A történelem bizonyítja, hogy ezen egyház a népek felvilágosításának anyja, a tudomány és művelődés leghevebb öre, ápolója és fenntartója; társadalmi bajok orvoslója, hisz egyedül e bírja „a társadalmakat fenntartó és megmentő elveket: a tekintély tiszteletét, a szabadság zákoláját, az engedelmesség kötelmét, a család és tulajdon örök törvényeit.” — A jobb jövő, az emberek és az államok nyugalma, a társadalmi rend állandósága csak ennek s az ezáltal hirdetett elveknek pártolásával remélhető biztosan. —

III.) Mint B. Eötvös megjegyzi: *„Az embernek jövője a multban fekszik egészen; s miként ha zord napok vetéseidnek csiráját elronták, hasztalan árasztja el fölöttök meleg sugarait a nap, úgy az életben; a férfiság derült napjai nem virágoztathatják a csemetét, mely csirájában elromlott.*

A család tisztelet - - és kiemelkedettségbeni fentartási elvének minden hive, szem előtt tartsa a gyenge sardjadékot is; a család ez egyedüli reményeit a legéberebb gonddal ovja minden rossztól. — Mert az ifjúságban rejlik valamint a családnak: úgy a sokat zaklatott hazánk boldogsága reménye. — A gyermekek, az ifjak az emberi társaságban a tavasz virágai, kikből a szülők észszerű nevelésök és fáradságaik áldásos gyümölcsét várják, a haza pedig önzetlen, rendületlen honpolgárokat nyer.

A helyes nevelés által lesznek a gyermekek jó keresztények, értelmes művelt emberek, derék munkaszerető honpolgárok és honleányok, a felséges trón hű alattvalói, országos törvények tisztelői, megyék, községek s családok jóra való lelkes tagjai, hasznos munkásai.

„Van valami megragadó az ifju korban épen úgy, mint a tavasz kellemeiben. — Az üdeség a fiatal arczán, valamint a tavasz ébredező virányán: az a vonzó ártatlanság a gyermek szívében és szemében, valamint szerény megjelenése a tavasz első gyermekeinek, az illatos virágoknak; a természet megifjodása — ott az emberekben,

itt a földhöz kötött növényzetben nem hagyja érintetlenül keblünket.“

„A fiatal gyermekhez szép reményeket kötünk ; egy munkás, érdemekben gazdag, — hosszú életet látunk elrejtve, miként a tavasz láttára a képzelet elének varázsolja a dús aratást ígérő nyarat és gazdag gyümölcseivel kedveskedő őszt.“

„*De nem minden tavasz kedves.* — Nem minden fiatalság bőditja meg szívünket ! — Ha zordon éjszaki szél s s hideg tarolta le a tavasz virágait, — nem vonzó az többé ; ha az ifjuban a köznapi élet zajlása elmosta a gyermeki szép tulajdonokat, — elveszti az vonzó hatását. —

A mai fiatal nemzedékben nem telhetik nagyon sok gyönyörűségünk, sem testében sem lelkében. — Milyen a mai nemzedék *testi fejlettség* tekintetében ? Elszorul a gondolkozó ember szíve, ha látja, hogy mivé törpültek a mai ifjúságban a régi idők nemes alakjai. — A mai nemzedékkel Árpád nem alapitana hazát s a világot ostromló töröknek hatalmát megtörni, mint nagy Hunyadiak korában, nem vállalkoznék a nemzet.

Mintha mesebeli alakok volnának azon daliás vitézek, kikről a történet nemzeti büszkeséggel szól, — oly szánnalmas képet nyujtanak az ifjúság sorai. — Vézna testalkatuk. — A fiatalság rózsaszíne helyett az élet örömpoharait fenéig kiürített kéjenczek sápadt színe ömlik el arczunkon. — Mindinkább alkalmazható a költő értelme :

„*Romlásnak indult, hajdan erős magyar,
Nem látod, Árpád vére miként fajul el ?*“ . . .

De talán a lélek ereje kárpotolja a test fogyatkozását ? A szellemi képességek tulszárnyalják a mult idők embezeit ? — Az igaz, hogy a tudományoknak minden irányban való óriási előhaladása az ismeretek nagy készletével rohanta meg az ifjak elméjét. — Az ifjak lelke nem szorjuhozhatja a tudományok italát, mert van benne része elég. — Azonban a szellemi képzés nagyon egyoldalú marad. — *Az elmére igen sok fáradság fordittatik ; az élt alakulásaira oly döntő befolyást gyakorló szívet pedig kevés*

figyelemre méltatjuk. — Pedig a boldogság a szívben van, a szív műveltségében gyökerezik, nem a tudományban. — Mit használ, ha végtelenig is kiköszörülődik az ész, ha annak fénye nem világítja meg a boldogság templomát!...

A szív elhanyagolásának roható föl az is, hogy az ifjúságban az ősi erények nagyon megfogyatkoztak. — A mai fiatalságban nincsen meg a komoly munkára való hajlam; nincs meg a kötelesség. — A muzsák helyett a Gratiáknak hódol, s Babylon árnyékos ligeteiben könnyelműen pazarolja az ifju erejét. — A szülők iránt való kegyelettel párosult tisztelet, mely nemcsak az ószövetség patriarchális idejében, hanem a közel múlt évtizedekben is oly épületesen jellemezte a családi életet, — ma kevés család szentélyében találja föl otthonát. S ha nincs meg a szülők iránt tartozó tisztelet, kikhez örök hála köti a gyermeket, hogyan várhatnánk idegenek iránt tartozó tiszteletet? Valóban, a tekintély elismerését és öregek tiszteletét felváltotta az ifjakban a kihívó elbizakodottság, a vakmaró szembeszállás és a kicsinylő nyegleség.

A régi szerénységet, az ifjak e kiváló ékességét száműzte a kérkedő hetykeség. — A minden nemesért lelkesedni tudó fiatal tűz helyett sivárság foglalta el keblöket; az élet tavaszán, fiatal testben kész öregek. — Kik alig kezdtek élni, máris megunták az életet. — Vakmerő kézzel törik le a virágnak még csak fakadni indult bimbóját. —

Aggasztó körtűnet ez a társadalom testén úgy, mint a családdén. — Minek a forrása, a nevelésben észlelhető gondatlanság, ferdeség és aggodalmasság nyitotta meg a nemzetcsaládot elsatnyulással fenyegető vésznek forrását. — A nevelésben kapja meg a gyermek jövőjének irányát. Vajjon viruló galyai leszünk-e a nemzetcsalád életfájának, avagy az éltető nedvet hiában pusztító mellékhajtások, — az a kertész munkáját teljesítő szülők s általok tartott nevelőnek eljárásától függ. — Vajjon átokként fogunk-e nehezíteni az emberiségre és keserü könyveknek árját indítjuk-e meg embertársaink szemeiben, avagy vigasztaló angyalként

jelenünk-e meg a társadalomban, az az édes anya nevelői gondossága- és tapintatától föltételeztetik.

A gyermeknek magának boldogsága -- vagy boldogtalansága is a szülők nevelői eljárásától függ. — *Kétségtelen, — kiált egyike az avatottaknak, — hogy fele ama szenvedéseknek, melyek gyermekeink életét elsötétítik; a könyveknek, melyek a csapások napjaiban arczukon aláperegnek, a nyomornak, mely kétségbeejtőleg nehezül lelkükre: — az elhibázott neveléstől származik.*“

Igen, a jó nevelés legnagyobb áldás a társadalomra, legnagyobb jótétemény a gyermekekre, egy szent tőke, melynek kamatjaival beéri a sirig. — *„Művelés, gondozás által lesz minden jóvá és széppé a természetben is.* — Még az erdei vadvirág is csokrosabb és illatozóbb lesz, ha egy műértő kertész veszi ápolás alá! . . . A magára hagyott gyermek egy fűszál a nagy világban, mely a nap heve- és dérnek egyiránt ki van téve, és nyomorultul hervad el időnek előtte, míg a kellő nevelésben részesült kisded a vizek mellé ültetett élő csemete, mely a tavaszi napokban virággal kedveskedik, nyáron át árnyékával enyhet ad, s ősszel zamatos gyümölcsével gazdagít. — *A jól nevelt gyermek a szülőire nézve az öröm kimeríthetlen forrása — még a szegénység küzdelmes napjaiban is.* — Midőn már a szülők karjai a munkától aláhanyatlottak; midőn az élet küzdelmeiben kimerült test nyugalmat kíván, — akkor a jól nevelt gyermek oldalánál biztosan keresnek az élet alkonyán — megérdemelt enyhülést.¹⁾

Az egyház, a haza, a család, a szülők — és a gyermek jövőjére messze kiható fontos tárgy lévén a nevelés, azért a Bak és Jancsó családnál minden szülő házábanál — az Ur félelme, a vallásosság után, a legfőbb gondját gyermekeinek jó nevelésére fordítsa. — Ne kényeztesse gyermekét, ne engedjen meg mindent neki — a mint a mai szülők szokták azt tenni, hanem a mondottakhoz még azt a tanácsot is adom: hogy nevelje kiki gyermekét katonai regula és szigorral.

Továbbá, legyen minden szülő azon is, hogy gyerme-

¹⁾ Zámolyi Varga Mih. „A házi nevelés“ 34 – 39 l. M.-Állam 1882 évf. 151 sz.

kénél — a vallásos érzelem, a munkásság fejlesztése, a sziv nemesítése, az értelem képzése mellett, *a test is erős, edzett és életvidor legyen*; a mi nagyban kifejti az önuralmat, a férfias érzületet, a bátorságot, a lélekjelenlétet; a jellem is határozottságot nyer általa, a kedély meg világosságot.

Az emberre az erős edzett test nagyobb befolyása is sok üldös hatással van. — A régi görögök is erre nagy gondot fordítottak, mert tudták ők azt, hogy erős szellem csak erős testben lakhatik; azért gondosan föl is használtak az ifjuság nevelésében mindent, mi a test edzésére, izmosítására szolgált. Meg is látszott rajtok! . . .

Hősiség, bátorság, edzett test, a fáradalmakban való kitartás azon kiváló tulajdonok, melyek bámulat és tisztelet tárgyaivá tették őket.

A görög nemzet szülte a hős *Leonidást*, ki 300 társával vitézül harczolt és elszántan halt meg hazájaért. — A számra nézve maroknyi, de testben edzett görög népnek ellentállási erején nem egyszer törött meg az óriási perzsa birodalom hatalma! . . .

A Bak és Jancsó család a nőgyermeknei nevelését se mulasztja el. — A nőnevelésügy igen fontos az állam és család életében; mert a nők nevelik a jó hazafiakat és jó családtagokat; a nők boldogítják a családi életet.

A nőknek — ha éppen közvetlenül nem is, de közvetve mindig nagy befolyása volt az emberi társadalomra nézve, számos historiai adatok igazolása szerint. — Tudjuk, hogy mit vitt végbe egy *Boulev Anna*, egy *Eudoxia*, *Széchy Mária* s több mások.

Mulier non nobilitat. A nő nem nemesít, mondja régi törvénykönyvünk, de a tapasztalat azt tanúsítja, biz az nemesítő műveltségének isteni erejével s elbűvölő hatalmával a férfi szívét, ha az név és származásra nézve nemes nem volt is.

Mi férfiak, ha kívánjuk: hogy erkölcsünk nemesedjenek, szilajságunkat szelidség, vadságunkat nyájasság váltsa fel, a vétkes kikerültesse, a család és köztársaságban a szépek, jónak mindenki becsét érezze, s a tökéletesedés

pályáján elébb-elébb haladjon, — mindezekre valjon találunk e egyenesebb utat, természetesebb, hasznosabb, sikeresebb s egybefüggőbb módot, mint a női nemnek nemesített erkölceit? . . . *Ezek minden szépnék, jónak kútfejei, forrásai, s hijános póréletünknek egyetlen áldásai.*

Hogy a világtörténelemből példákat ne említsek, elég a Bak és Jancsó családból utalnom egy Csüdör Juditra, egy Buda Erzsébetre, Kádár Zsuzsannára, egy *Rákossy Teréz*-re és *Jancsó Mária*-ra; a kik nemcsak mint férjeiknek boldogítói érdemelnek örök fénylapot a család történetében, hanem olyanok is, mint derék háziasszonyok, mint gyermekeiknek példás nevelői; . . . mint kitűnő erényes nők — és tisztos magyar matronák! . . .

Legyenek a két család női mint *leányok*: ártatlan lelkűek, tiszta életűek, kegyalakok, a gazdaság mellett szívet-lelket nemesítő zenét tanulók¹⁾; a *férjhezmenetelnél* a sziv rokon vonzalmát s a választottban az erény és tisztességet nézők; mint *férjhez ment nők*: csábithatlanul hív párok, jó, takarékos és okos gazdasszonyok, mint *anyák* megannyi Corneliák, Lucrétiák, Vettúriák, Theanák, Aspasiák, Telesiák, Olympiák, Pamphiliák, Lesbiák, Argentariák, Cinthiák, Deliák, Martiák, Terencziák, Calpurniák, a mai fattyu palérosodás ármányától el nem kábultak, a fényüzést hideg vérrel megvetni tudók, ne zsurnálhölgyek, a házi csendeséget a világ változó kényinek, haszonlesésének bölcsen fel nem áldozók, a megelégedést, az életnek füszerét együtt a szépből és jóban keresők; legyenek a nevelésben is előhaladtak, a tisztesség főpontján állók mindvégig, a fattyugyönyörüséget, s a családba nem törvényes beoltásokat féljék; óh! hisz maga a történet is mily megvetéssel emlékezik meg Phrynék, Cleopatrák, Brandenburgi s orosz Katalinok, Erzsébetekről stb!

De a mai korféle nevelés után kap-e a Bak és Jancsó család olyan nőket, a melyeneket egy család jóléte és boldog-

¹⁾ A tiszta szellemű daloktól se legyenek irtózók, hisz a költő szavai szerint „szép ének nem lakik megromlott keblekben“ — dal tanít bennünket érezni, dal által lesz az élet emberi! . . .

sága megkíván minden háztájnál!? . . . Kap-e egy Csüdör Judithot, egy Buda Erzsébetet, egy Kádár Zsuzsánnát, egy Rákossy Terézt, és egy Jancsó Máriát!? . . . közel sem! — — —

Látunk viruló hajadonokat jó családok gondos tűzhelyénél — sok reményre följogosítólag felnövekedve. — Megadták nekik a jó szülők az értelem képzettségét mindazon magasabb iskolákban, melyeket a mai kor nyitott a nők számára. — Oktatva vannak a tudományok mindenféle ágában; beszélnek az idegen nyelveket is; németet, francziát s talán még az angolt is, a zongorán képesek dicsőséget is aratni; elsajátították a finom formákat, melyekben a mivelebb társadalmi élet mozog. — Csak a van hátra a boldog életből, hogy hymen ujjai kössék össze azon két életszálat, melyeket csak a sirgödör fejt ki majdan egymásból. . . .

A szülők sok szép reménynyel bocsátják el büszkeségöket körükből — önszárnyaira. — De a derült égboltozat a boldog fiatal nő fölött nemsokára felhős lesz! . . . A házi béke csendjét az összeférhetlenség zivatarai váltják fel. — S nem sokára a szép remény összetörve, a szülői szív szaggató fájdalmaktól összezúzva van. A szép remények teljesedését felváltá a keserű csalódás!

És honnan e keserű csalódás? . . . Onnan, mert az ígésző ajkak, a hódító szemek elveszték varázserejüket az élettárssal szemben; és mert a nőben nincs meg a lélek szépsége, a szívben nem lakozik az angyali jóság, mert nem köti őt férjének lelkéhez a szivnemességnek örökre lebilincselő ereje; — régi dicsőség, az eltűnt szép alak romjain tanyát üt a meghasonlás, a szívek elhidegülésének boldogtalan korszaka. — *Mert a szülők a nevelésben csak az értelem fejlesztésével gondoltak, csak az észnek nyújtottak műveltséget, a szív virágainak ápolását pedig számításán kívül felejték!* — És ez az észműveltség, ez a felvilágosultság, — szövetkezve a sértett hiusággal, csak annál mélyebbre ássa az ürt, mely az élettársak szívét elválasztá egymástól.

Nagy hiba a nőnem nevelésében csak a külső bájakra épí-

teni az élet boldogságát, csak felületes műveltség elsajátítására törekedni. — A boldogító műveltség nem a sokoldalu ismeretek gazdagságában, nem az ügyes és illemes forgolódásban áll egyedül, hanem főképpen a lelki nemes tulajdonok kifejelettségében. — Mert ne felejtjük, hogy sem az értelem műveltsége, sem a külső csillogás, rang és vagyon nem teremtik az ember számára a boldogságot; mert a nagyuri paloták fénye sokszor a boldogtalanság elpalástolására szolgál, míg a kunyhó lakója boldog megelégedésben él, — hanem igen is a sziv helyes irányu nevelésében találjuk kiváltképen a boldogság forrását!

Hogy milyenek legyenek a Bak és Jancsó család mind kétféle tsenge sarjadékai, erre példányképpül minden tekintetben leginkább a szülők legyenek. — Legyen az atya jó családfő, legyen az anya jó házasárs, jó házi asszony és gondos anya; a gyermekek is hasonlóak lesznek!

A gyermek szive- és lelkének lágy talajában mély gyökeret ereszt minden dolog, különösen a mivel tartósan foglalkozik; s ami így erősebben kiszólitja érdeklődését. — Ez a gyökér tartja a később kifejlődő egyéni szellem terebélyes fáját; ezen a gyökeren keresztül szívja táplálékát a lélek fája mindvégig. — Ki ne tudná, hogy az aggastyán lelkében a gyermekkor emlékei és benyomásai élnek még akkor is, midőn már minden egyéb emléke őt megelőzőleg a sirba szállott. — Bizvást állithatjuk, hogy ez azon egyetlenegy könyv, mely a gyermek lelkét erősen meghatja, és mely irányt ad erkölcsi érzületének teljes életére. —

Továbbá hazánkban hány dicső múltú család hanyatlása inti a két családbeli szülőket gyermekeik tekintetében bizonyos ovatosságokra is. — Ne tartsunk mérget házainkban! . Ovjuk fiaink és leányaink szivét, elméjét a megmételtyezéstől! Miért őket őrizzük a rossz társak és társaságoktól. — Sze-münk figyelme alól őket soha ki ne engedjük. — A gonosz, erkölcsrontó, liberalis és pogány szellemű sajtó és olvasmányok helyett, pártoljuk számukra a nemesebb irányu, tiszta erkölcsökre ügyelő, és keresztény szellemű sajtót! . .

Hasztalan sopánkodunk, hogy családok, s általok a haza, a nemzet pusztul; hogy a jó erkölcsök rohamosan hanyatlanak, ifjaink romlanak, a társadalmat a legkomolyabb veszélyek fenyegetik: ha a mérget, mely mindezeket okozza, házunkba be bocsátjuk, ott tartogatjuk, az antidotumot pedig számüzve tartjuk!

A világtörténelem feljegyezte azt; hogy az észak-amerikai alkotmány kidolgozásakor többek közt javaslat fordult elő az iránt, *hogy egy nemzedékről nemzedékre szálló lovagrend felállításával s ennek némely kiváltságok engedése által a szabadság bajnokainak maradéki egyebek felett kiűntessenek*; s e javaslat pártolására *Franklin* is felszólított. — Ő sokáig hallgatott, azonban iratban kifejté: *hogy nem lenne okosabb, ha már a jutalmat csakugyan tul akarjuk az érdemes személyen terjeszteni, inkább chinai szokás szerint, vissza felé menni s a szülőket jutalmazni jó neveléséért, mint a le jövő s elég gyakran érdemtelen maradékot.*¹⁾

Franklin ez által igen sokat fejezett ki. — Kifejezte azt: hogy a szülők adják a jeles és jó nemzedéket a jövő teremtetők, és apostolait. — Én is azt mondom, a szülőktől függ minden! . . .

Tehát a Bak és Jancsó családban minden szülő iparkodjék azon, hogy adjon családjának jó nemzedéket!

IV.) *Miért legyen a két család minden tagja házánál becsületes családiélet, keresztény család; kerülje mindenki a vadházasságot.*

A liberalis, korunkat jellemző szellemi forrongás, mely a napi keserű tapasztalatok szerint majdnem kivétel nélkül a közerkölcsi- és társadalmi rend roppant kárával jár, az egyes népek és nemzetek életén is oly sebeket ejt, melyeket késő évtizedek — mondhatjuk — századok munkás, s a nagy közjó emelésére irányuló jobb szelleme is csak nehezen képes begyógyítani. — E forrongva romboló vészes korszellem, mai nap már a kereszténység által szentesített s eddig szeplőtlen ősi fényben ragyogott családok szentélyét sem hagyta s hagyja érintetlenül, különösen Három-

¹⁾Athenaeum. 1883 évf 45. sz. 719. l.

széken. — Szétkezdí rombolni a megszentelt házassági frigyek eddig édes lánczeit; s kezdenek bejöni az emberi nem magas méltóságával és a kereszténység szellemével, de különösen a családok jövőjével ellentétes vadházasságok. — E módit a Bak és Jancsó családban senki se üzze; hisz a becsületesség első feltétele: törvényes és nem vadházasságban élni.

Akik vadházasságban élnek, családi jóllétünk s emelkedésünk gátlói, az elesésnek ellenben előmozdítói. — Az ilyenek virágzó egészségöket tékozlva, Epicurusnak áldozva, a szerelem bajnoknéji mind annyi *Bajaderék*²⁾ karjai közt hervadnak; a fizetett változékony szerelmeseket mint a lepke repdesve toborzván, ezen kénytelenség szolgálójának kibérlett keblöktől, melyek kopárok mint a kőszirt, nem várhatják tökéletes és boldogító enyhületjüket; mert a juttatott gyönyörűség hideg, szolgálai, hibás, vétkes és bűnös a természet- és azon épült polgári törvény szabta rendben.

Aztán mi lesz sorsuk utoljára is az ilyeneknek? Számos éveken által volt, de nem élt napjaikban semmi neme-sebb gyönyörűséget nem izlelvén, bekövetkezik a fizetett nő kiálhatlan uralma, azután az unalom az előélettől csömör, az ismerősök gyűlölete, az idegenek általi megvetetés, sybaritai elsatnyulás, különféle betegségek — stb. . .

Ha, hagy is az ilyen hátra maga után nemzedéket az már nem a családé; vagy ha törvényesíti is bekövetkezett házasság által, elcsenevészett nemzedéknek marad az²⁾, mely a családunk inkább romlása, porba hullása, mint emelkedettsége; inkább szégyene és gyalázata, mint dísze! . . .

Aztán, bizonyítást kizáró igazság marad az is, hogy egészséges társadalmat egészséges házaseslet nélkül kép-zelni nem lehet. — Vészteljesen mosta alá nemcsak a családokat, hanem magát a társadalmat is a concubinatosság.

¹⁾ Magyar Lexikon II. k. 487—488.

²⁾ Tán régi törvényeink az ilyen nőktől származásra mondták: „Mulier non nokilitat“ — „A nő nem nesit.“ — Félnemesnek marad mindig az ilyen nőktől származék! . . .

„Különféle körülményeket tanultam — ugymond Kolping — ismerni a világban; de soha boldogabbnak nem éreztem magamat, mint a midőn öreg apám mellett ültem, mellettem édes anyám, és körülöttem játszó testvéreim. — Ez szegény ugyan, — de jámbor és megelégedett és azért boldog családi élet volt!”

„Igen is, a családi boldogság csak, jámbor és megelégedett családon nyugszik. — A boldogság senkit sem üz, — fel kell azt keresni; de ez nem zajos multságokban, vendéglőkben, nagy ivások, házsárt kártyázások és vadházasságokban található fel. — Épen ezek marják agyon az élet boldogságát!”

„Pénz, vagyon, senkit sem boldogít, hanem a szeretet — és megelégedéssel telt szív. Ily boldogságot pedig mindenki szerezhethet magának!”

Legyen saját tűzhelyed, keresztény családot, kedves Rokonom! és becsületes család békéje. — E béke olyan, mint egy mécs a ház szentélyében. — Láss hozzá — mondá tovább Kolping, — hogy ki ne aludjék; mert akkor hideg és sötét lesz a házban, és ha mindjárt arannyal szegélyezed is a falakat, és embermagasságu tükröket is erősítesz rájuk, ha selyemmel és damasszal vonod is be az ablakokat és a legnagyobb pompával ülsz is dicsőségedbe: ha e szent béke-mécs kialudt a házban, akkor bizonyára nem tartod ki sokáig e holt dicsőségben; a legtágosabb ház szűk lesz, ki fogsz menni, — de hasztalan fogod künn keresni, amit otthon elvesztettél!”

V.) *Eredeti rendeltetése szerint a nemesség magában foglalta a nemzet legnemesebb elemeit; kitűnt tekintély, hatalom, birtok, érdem, ész, erkölcs és tudomány által.*

A Bak és Jancsó család tagjai erről se felejtkezzenek meg soha!

Ne legyenek a költő által megénekelt nemes emberek ¹⁾

¹⁾ Őseimnek véres kardja
Fogason függ rozsdá marja;
Rozsdá marja, nem ragyog.
Én magyar nemes vagyok!

Van igaz egy tudományom,
Ebben párom ritkán látom:
Enni, inni jól tudok.
Én magyar nemes vagyok!

kiknek ősi gőg renyhe tétlenség és semmivel se gondolás tulajdonok és természetök; mert bizony sem a földi, sem az égi boldogság mennyébe ily étellel a mai korban a némes el nem juthat, — hanem minden vivés nélkül könnyelmű léptekkel rohan saját romlása, megsemmisülése örvényébe; ahol guny tárgya lesz azoknak, a kik hajdan dicső elei előtt hajlongtak; őseinek szolgáltak . . .

Törjön mindenki nagyra, egyéni érdemek szerzésére. — Alkosson mindenki hirnevet magának. s hozzon mindenki áldást körére! . . . Tartsa meg mindenki bensejében ama némes ambititot, mely mindenkivel családja multját s jövőjét szem előtt és tiszteletben tartatja! . . .

Nagy mező nyílt régen az érdemszerzésre. — Hűség, vitézség és jeles szolgálatokért a régiek nemességét, s jószágot kaptak és családot akottak magoknak. — Most is nyílt az érdemszerzés küzdtere és mezeje!

A család egyik tagja legyen szorgalmas gazda az ősi jusbán. S ha az ősi just fentartja, gyarapítja s úgy adja át utódai számára, valódi érdem az; mert a család ősi fészkrét csak így lehet nemzedékről nemzedékre biztosítani — s a család kezén megtartani. — Aztán, a földmivelés valamint hajdan: úgy most is némes foglalatosság. Az embert és barmot tápláló, a földet és tájékat szépítő, e nemzeteket polgárosító, az országokat anyagi jólétre emelő földmivelés az őskorban, az emberiség virágkorában, a patriarchai

Munkátlanság csak az élet,
Van életem mert henyélek;
A paraszté a dolog.
Én magyar némes vagyok!

Jól készítsd paraszt az utat!
Mert hisz a te lovad vontat.
Csak nem járhatok gyalog!
Én magyar némes vagyok!

Tán a tudománynak éljek?
A tudósok mind szegények.
Nem irok, nem olvasok.
Én magyar némes vagyok!

Millyen jó hogy nem adózok,
Gazdaságom van, de nem sok,
S van adósságom, de sok,
Én magyar némes vagyok!

Mit törődjem a hazával,
A hazának száz bajával?
Majd elmúlnak a bajok.
Én magyar némes vagyok!

Ősi joggal, ősi házban
Éltemet ha elpipáztam:
Menybe. visznek angyalok.
Én magyar némes vagyok!

Petőfi.

időkben, az emberi nemzet legjelesebbjei által gyakoroltattott. — Ádám földet mivelt, Ábrahám fákat ültetett Bethelben. A régi görögöknél magok a királyok és hadvezérek is foglalkoztak béke idején a földmíveléssel. Ezt tették a római hadvezérek is a köztársaság korában, kik maguk kezével művelték a földet. — S a mig ez így volt, boldog volt minden nemzet, minden nép! . . .

Más tagjai a családnak iparkodjanak a tudomány a szellemi téren kitűnni. — Az szellem munkásai tuléinek időt és enyészetet, ezeknek érdemeit az idő meg nem avithatja. — Azért, aki teheti — a tudomány, az irodalmi téren is gondoljon a földi maradandó hírnév nyibusára, hagyjon állandó becsü terméket, emlékeket maga után; a mik alkotására a szép lelkű ifj. *Plinius* ¹⁾ inté barátját: „*Effice aliquid, quod sit perpetuo tuum!* . . . *Ovid* is büszke volt arra, hogy irodalmi műveit, a mig a héthalmu Róma fennáll, olvasni fogják . . .

. *Donec septem de collibus orbem
Prospiciet domitum martia Roma legar* ²⁾

„*A fölkelte nemességhez*“ ³⁾ című költeményében *Berzsenyi* azt mondja:

„*Csak sast nemzenek a sasok,
S nem szül gyáva nyulat Núbia párducza.*“

Régi rendes pályája a nemességnek a hadipályája volt. — Bár e tekintetben a körülmények megváltoztak, oh de azért a Bak és Jancsó családbeliek a katonai pályáról se feleltkezzenek meg; hisz minek köszönhetik a nemességet másnak, mint hősiesség és vitézségnek . . .

Az előjogokat — mint gr. *Apponyi Albert* megjegyzi, ⁴⁾ — melyek a nemesi és főnemesi ranghoz kötve voltak, eltörölhette a törvény, eltörölhette a világáramlat, és az nézetem szerint is helyesen cselekedett, hogy eltörölte; de egy dolgot nem törölhetett el és nem is kívánatos, hogy eltöröljön sem a

¹⁾ Plin. epist. lib. II. 6.

²⁾ Ovid. ad Perillam.

³⁾ A szombathelyi táborban 1797.

⁴⁾ 1882 dec. 12-én a képviselőházban mordott remek beszédében.

társadalom fejlődése sem a törvényhozás intézkedése, s ez az egy dolog az, hogy legyen mindazokban, a kiket a Gondviselés nagyobb birtokoknak, vagy csak polgártársaik előtt bizonyos tekintélyt biztosító rangnak adományozása által önállóbb és fényesebb helyzetbe hozott, hogy mindazokban az az érzélem, hogy ők ennek megfelelőleg tartoznak a társadalomnak valamivel, hogy ennek megfelelőleg őket a társadalommal és különösen hazájokkal szemben a kötelességeknek nagyobb mérve terheli. — *Az aristocraticus előjogositványoknak ezen fajától magamat, t. képviselőház megfosztatni nem engedem.*“

Kedves Rokonaim! ha nemesi előjogainktól megfosztva vagyunk is, de hassunk oda: hogy nemességünknek gr. *Apponyi A.* által említett előjogositványától magunkat mi is megfosztatni ne engedjük. — Tegyük a közjó előmozdítására is, a mit tehetünk. Törekedjünk arra is, hogy ősi birtokunk inkább gyarapodjon mint fogyjon; mert az anyagi jólállás is tekintélyt szerző. — Legyen kegyeletes ragaszkodásunk az ősi családi birtok, vagyon és földekhez; ne pazaroljuk, ne idegenítsük el azokat.¹⁾ — *Ne legyünk birtoktalan birtokosok, kik vagyonukat a rajtok fekvő terhek miatt csak mint negativa quantitast birják* — Félannyival bizonyosan — ha nem többel — nagyobb évenként főképpen korhely-betyár élet, fékvesztett erkölcstelenség, házsárt játék, vagy fényüzésre kiadott — mint a mennyi határa közt került teremtmények árából gyűlt pénz mennyisége.

A korhely-betyár élet, fékvesztett erkölcstelenség és házsártjáték tesz ki tönkre Háromszéken a nemesembereket, forgatják ki ősi szép örökségökből, s tesz ki képtelenné — hogy birtokuk gyarapodjék. — Miért ezektől óvakodnia kell családjunk minden tagjának, mint a legveszedelmesebb pestistől. — Tagadhatatlan, hogy e pontok veszélyes szirének; hogy ezek képezik ama korbetegséget — mely mindenfelé, de legkivált Háromszéken a nemességnél ragályával uralkodik

¹⁾ A görögöknél törvény volt reá, hogy a ki ősi vagyonát mértékletlen evés- és ivással elpazarolta, azt nem volt szabad ősei mellé temetni, hanem valami félreeső zugban kellett elásni (Valer. Maxm. l. 3.)

és dühöng; de egy kis jóakarat- s igyekezet a család sor-
sát intéző tekintélyesebb tagok részéről, s azonnal feltá-
lálható az archimedesi pont, melyről egyes családtagoknál
a pazarlás szörnyetegei megzabolázhatók, a családmegron-
tás e cyancaliai eltávolíthatók.

Órizkedni kell az adósságcsinálástól is; mi hasonlóan
birtokunkbóli kiforgatás egy eszköze a mai világban. —
Nagyon egyszerű calculus mellett is teljes bizonyosságot
szerezhetni arról, hogy évenként folytonos adósság csinálás
általi nyomoru fedezése is tönkre teszi az ősi birtokot;
s hogy e tönk- az insolventia óriási léptekkel közeleg, de
közeleg vele az elszegényedés is. — Igen sajnós, hogy
mióta a birtokot megáldották szabad örökösödési joggal, a
korlátlan feldarabolás és megterhelés jogával, e téreni, sza-
badságnak a következménye lett a capitalismus zsákmá-
nyává levés, az ősi földhöz nem ragaszkodás, annak el-
pazarlása, a jobb idők hagyatékainak végső halálos csa-
pás, az idegenek befészkelődése s szaporodása, a fekvő
birtokoknak becsáron alóli eladása; — a nemességnek
minden szorgalma, egyszerű életmódja mellett is, eladóso-
dása, kegyetlenül agyonuzsorázódása, ősi birtokának, mely
fedte — és táplálta izekről — izekre a leggyalázatosabb
üzérkedés tárgyává lealacsonyítása, zsidó vagy más kézre
jutás veszedelmének kitétele; — sőt a mi a hazára vesze-
delmes — előidézése annak, hogy a mai korban V ö r ö s-
m a r t y szerelmével nem ragaszkodnak oly annyira már
a magyarföldhöz, mint régentén; mert földönfutók, mert
egyik is — másik is „Joannes sine tera,” lett! — — —

Tacitus, a nagy római történész — római legiok ked-
vezőtlenre fordult hadi szerencsáját és szorult állapotát
akarván jellemezni, így szól: „*Mox pro gloria, dein pro
vita certaverunt*” — „Előbb dicsőségért, utóbb pedig léte-
lőkért küzdöttek.” — Nekünk a mostani világban *Pro vita
et pro gloria*, — életért és dicsőségért egyszerre kell küz-
denünk. — Nehéz e kettős küzdelem, de csak e kettős
küzdelem által maradhatunk hivek a nemesség eredeti ren-
deltetéséhez! . . .

VI.) *Öscink mindig őrszemekkel voltak a családemelkedésre*

az által is, hogy jeles és kitűnő barátok, jó házasságokra és összeköttetésekre iparkodtak szerttenni; tudván azt: hogy ez is igen sokat tesz a család emelésére és saját egyéni boldogításra is. Családunk ifju nemzedéke az ősök e példáját s felsőbb tekintélyét kövessék, mint iránytadó világosító Pharost; ne engedjék aljas házasságok és összeköttetések által a családot elcsenevészedni.

A tehetősök és jobb családokkali összeköttetések nyomán emelkedtek fel Erdélyben sok kisebb családok; lettek mind szellemileg mind anyagilag azok, a mik most. — A mint *Kölcsey* mondja: „*Nem méltó-e, hogy a mit a körülmények s a szokott nevelés tőlünk megtagadtak, magunk igyekezzünk elérni? Csak egy szikrát azon lángból, mely a még fiatal Sokrates lelkében lobogott s mi nem lehet belőlünk?*“ . . .

Ha valamelyik oly nevelést és taníttatást nem kapna is a jövőben, a milyent rang- és származása megkívánna, pótolja ki azt még az előhaladt korban is saját önmaga. — Ne maradjon hátra, ne csenevészedjék el családjában senki; ne csüggedjen el azért, ha szegényül maradt s ha elesett is! — — — *Csak akarat és elhatározottság kell! . . . A szegényből gazdag, az elesettből módos lesz! . . .*

Ez heroicus munka, de nem lehetetlen! — — —

Midőn *Menedem* király fiát utra bocsátá, hogy körülnézzon a nagy világban, atyai emlékül az utra arczképét adta neki, s reá adván atyai áldását, ily intelemmel bocsátá el a távozót: „*Hordozd kebleden, fiam, agg atyádnak képét, vedd reá néha tekintetedet, s emlékezzél meg rólam és arról, hogy királyi vér lüktet ereidben, és hogy nagy jövő néz reád!*“ . . .

A görög császárok — bölcs *Leo*, *Konstantin* és *Vazul* — becses munkákat hagyományoztak fiaikra; sz. *István* is gazdag tapasztalásainak eredményeit egy könyvben, mintegy politikai végrendeletben, összefoglalta s fiának rendelkezésére bocsátotta ¹⁾

Házasság, összeköttetés és barát megválasztása tekintetében a Bak és Jancsó családnál is a szülők gyermekeik-

¹⁾ Frankl. V. Magyar nemzet tört. I. F. 52. 1.

nek, az öregebbek az ifjabbaknak tanácscsal szolgálni el ne mulasszák! — —

Igen jó eredménye volt ezen üdvös szokásnak régente; most is ez jótékony hatását el nem téveszti a tapasztalatlan és gondatlan ifju nemzedéknél! — — —

VII.) *A család az emberi természet által követelt oly szükséges kötelék levén, mely nélkül a valódi boldogság, a rendszeres szaporodás, életfentartás és nevelés lehetetlen.* — Azért az össz-családi életre is ki kell terjeszteni figyelmünket, hogy a legyen reánk nézve mindenkép kedves, és üdvös; s olyan, milyennek kell rendeltetésénél fogva lennie. —

Mint *B. Orczy* megjegyzi:

„Hajdan közelebb járt az igazság,

Atyafi szeretet, jó kedv és nyájasság

Most hogy hozzánk bejött a kölcsönös cizfráság,

A szín megmaradt, eltűnt a valóság. —

Korunkban *B. Orczy* mondatában említett okokon kívül sok más mindenféle miatt igen meglazult a családi összeköttetés, egybehangzás, érzelem és érzekazonosság; eltűnt a családi körökből a régi patriarchális viszony, a régi atyafiságos szeretet, ragaszkodás, jóindulat, jókedv, boldogság; de Kedves Rokonaim! családunk tagjai között soha se hiányozzék az egymás iránti jóindulat, érzelem, atyafui szeretet, ragaszkodás, családi összetartás. Miknek fenntartása és ápolására keressétek fel egymást, gyakran, látogassátok meg egymást szeretettel, egymás javáért hevülő jó sziv és lélekkel. — Becsüljétek *Spárta* fiaként a tapasztalatdús öregeit a családnak, kegyeletes tisztelettel keressétek fel őket; hisz ezek — tapasztalatból tudom — hogy az ifjakat minden ügyben bölcs tanácsaikkal szokták ellátni; élettapasztalataikat atyafiságos beszélgetések között közlik, s olyakat is megmondanak, a mi javunkra, a mit mások átallanának megmondani. *„Mens et ratio, et consilium in senibus est“* — mondá hajdan *Cicero*, a híres római szónok; e nagy mondatnak korunkban is megvan az ő igaza. —

A mai liberalis cape-rape erkölcsök aerájában, midőn

a fosztogatási szándékok oly sürűen nyilvánulnak, kerüljük a kornak ragadós betegségét; egymást meg ne rövidítsük se osztály, se szántás és kertelések stbik alkalmával: mert egy darab föld és rét elég, hogy a pártviszálynak daemona közénk bejusson; hogy a gyűlölet s harag tüzét vessék egyik vagy másik családtag lelkébe, mely által azután az egész családepület lángba borul — s szétszaggattatik az atyafiságos békés viszony; tönkretétetik a rokoni jóindulat, szeretet és egyetértés.

A családi öntudat országsszerte kezd ébredezni ma egy jobbacska családtag elméjében meggyőződésé kezd válni az érdekközösség szükségessége. — Ez érzetnek és meggyőződésnek következtében a komolyabb szellemek formát keresnek, mely lehetővé tegye a családtagok csatlakozását, és a közös jogok, közös érdekeknek közös támogatás általi védelmét. — Ébredjen fel a Bak és Jancsó család tagjai között is a családi érdekközösség, érdekazonosság érzete, az összetartás erénye, a szív melege, a család közjava, tiszteltetése és emelkedése előmozdítása tekintetében! . . .

Alakuljon egy öttagu *családi tanács* (Conseil de Famille).¹⁾ a család közügyei eligazítása, a kisköruak érdekeinek megóvása s gyámok ellenőrzése, családi vagyon fenntartása céljából; mely legyen përennis, haláleset alkalmával az után következő legöregebb családtag által mindig kiegészítettven. — Ezen családi-tanács, ezen comite ügyeljen a családra minden tekintetben, figyelmeztesse és lássa el jó tanácscsal, a ki a családból bármi tekintetben nem azon az ösvényen halad, a melyen haladni a család érdeke, jó hirneve stbi — megkívánja. — Tanácskozzék a felett is, hogy miként lehetne — ha idővel a családnak vagy egy tagja elesik, elszegényül — azt felemelni, s hasonló sorstól a jövő nemzedéket megmenteni. — De ezen családi-tanácsnak legyen kötelme odahatni: hogy a Bak és Jancsó ősi birtok lehetőleg nő- és leánykézre át ne menjen; tegye lelkiismereti köteleességévé minden családtagjának, hogy

¹⁾ Mint ez a francziáknál jüdvösön régóta működik (Code Civil 405. ezik.)

örökös nem léte alkalmával birtokát ne irattassa n"jére, vagy idegenre, hanem gondoskodják, hogy nője halála után az illető rokonokra szálljon. — Óh, mert mily szomorú egy családtagra nézve, ha más családbeli e- vagy ama birtokra mutatva, minden allegorias színezet nélkül elmondja : „Öröködbe Uram! fogányok jöttek!”¹⁾ . . . Mily fájó más kezén látni a földet, a hol anyánk bölcsönket ringatta; a helyet, ahol mint gyermekek játszánk és fölnevelkedtünk

Kedvesim! ha az országuton jártok, találkoztok olykor egy-egy sajátóságos emberrel, ő sem zarándok, sem koldus. — Nem tudjátok, valjon adjatok-e alamizsnát; és ő talán nem tudja, valjon kérjen-e töletek? Végre kiveszítetek az erszényt és adtok a vándorlegénynek utravalót. — *S a vándor legénynek tartott, vélt, vagy egy nemes családnak korhely és részeges tagja;*²⁾ szégyenli koldulni, dolgozni, kit a család megvetett, ki a család közelében szégyenli tartózkodni, hanem a világot vette maga elé, fogadóterme a korcsmák, a legalacsonyobb emberek lakjai, a mig vagy egy szemetdombon vagy részegen, vagy étlen, vagy fázva, avagy betegen el nem pusztul testestül-lelkestül. És hány ily vész el nyomtalanul! ? . . .

Az ilyenek ismerik egyik a másikat, együtt barátkoznak. — A hova mennek, elbeszélik mily szerencsétlenek ők; rossz csizmát, ruhát stbi . . . kérnek; s ha kapnak, nem hogy használnák, hanem még azt is eladják. — Valódi ostorai, csapásai az ilyenek egy családnak; a rokonságnak szégyenei. — Nem hogy elhallgatnák az idegenek előtt, hogy mely családból valók, hanem vele kérkednek; sőt genealogikai deductiókat készítenek, s úgy járnak koldulászva, hazudozva nagyobb-nál-nagyobbat egyik rokontól a másikhoz, egyik helységből a másikba. — S ha a rokonok közül valaki nem fogadja őket úgy, a

¹⁾ Jeremiás próf. imádsága V. 2.

²⁾ *Csavargók, Arme Reisenderek.* A néptest ezen ismert sebei a porosz képviselőház 1882. nov. 28-iki ülésén a költségvetési vitában érdekes vitát költöttek fel. *Windthorst* a híres centrumpánt-vezér okául hozza fel: a vallásos nevelés hiányát, a könnyüséget, melylyel egészen fiatal emberek házasodnak, az iparügyet stbi. (Magyar Állam. 1882. dec. 3. sz. 278.)

hogy ők megkívánják, nem szégyenlik becsületes rokonait idegenek előtt még diffamálni.

Az ilyenek a család tekintélyére, hatalmára és reputációjára rossz befolyással bírnak idegenek előtt. — Tudok, fájdalom! eleget ilyeneket nemcsak a férfiakból, hanem a nőkből is; csak hogy a nők inkább rossz életre adás által keresik mindennapijokat.

Ha a Bak és Jancsó családból idővel ilyenek előadnának magokat, a módosabbak ezektől ne tartsák távol magokat, hanem nyujtsanak nekik segítő- és mentő kezet; vagy alkalmazzák magoknál valamire, vagy valami intézetbe szerezzék be.

VIII.) „*Egyedül az erény igazi anyja dicsőségnek*, — jegyzi meg sz: Bernát — *egyedül az erényt illeti meg joggal minden tisztelet*. — Ezt akarták már a rómaiak is jelezni, midőn a dicsőségnek és erénynek templomot úgy építtettek egymás mellé, hogy csak az erény templomán keresztül lehetett a dicsőség templomába jutni.¹⁾

Kedves Rokonaim! hogy ha azt akarjátok, hogy a Bak és Jancsó család mindig tisztelt legyen, és ti is benne tiszteltben legyetek a világ előtt, éljen mindenki úgy, hogy élete és tettei minden erényben gazdag, a rosszról pedig ment legyen; hogy élete és tetteihez örömdetes és megnyugtató emlékek fűződjenek! . .

Oly szép azon család és tisztaság, amelynek múltja és jelene egyaránt tiszta, egyaránt dicső! . . . Törekedjünk erre! . . .

Mikor a természet valamely gyümölcsöt terem, abba zárja egyszersmind a magot, mely szaporításra alkalmas. — Szintugy minden családtag — a kit utódokkal áld meg az Ég, rejtse el gyermeke szívében minden jónak, nemesnek szeretetét; költse fel egyszersmind ama hő kívánságot, hogy másokat is ezáltal a család emelésére s tiszteltben megtartására vonjon, buzdítson és lelkesítsen! . . .

Törekvésünknek mindig van sikere s a jövő nagyságát előmozdithatjuk, csak akarjunk tovább élni a koporsó-

¹⁾ S. Bernard. Serm. I. de nat. S. Victor.

nál. — A beomlott sirnak porladozó lakója, akármily kicsiny volt is mint egyes ember, s bármily szűk volt is a hatáskör, melyben működött, de ha betölté hivatását példája még holta után is lelkesít és emléke a koporsón túl is életben marad.

A történelem arany lapjain tündöklő alakok bár elenyésznek, de erényeik a közéletre kiható tetteik ma is oktatják, lelkesítik az utódokat. — Némelyik semmi sem volt más, mint jó családapa, de, mert családját boldogította, felemelte: a kegyelet tábláján megörökíték nevét a hálás utódok.

A nemes és példás élet hatása, a tanulság és lelkesedés kimerithetlen forrása! . . .

IX. Hogy a Bak és Jancsó család mind két nemű sarjadékának, még a szegényebbek közül levőknek is alkalmok és módjok legyen a kellő neveltség és műveltséget megszerezni mindig, *hozzunk létre egy Bak- és egy Jancsó családi alapítványt*, részint adakozás, részint pedig testamentumokbani hagyakozás — stbi útján; — mivel az ily alapítvány elvitázhatatlan az, hogy évszázadokon keresztül eszközölje z a családnál a tudás- és műveltségnek. — A tudás és műveltség pedig hatalom családunk szellemi értékének és hatalmának, fénye és boldogságának emelésére! . .

X. *Tartsuk fenn egész lelkismeretességgel és családi ősi emlékeinket, ereklyéinket; őrizzük meg családi iratainkat, s a már említett módon adjuk át azokat az utódoknak.* — Minden időszakban valaki legyen a család kronikása és történelmének írója; hogy ezek nyomán a család reményei, a család sarjadékai azt olvasva, visszatekintsenek a lehunyó fény régi nyomára, s hátramaradt sugarát tiszta kebelvel felfogják; *hogy a Bak és Jancsó család történelmi Genusát ne engedjék soha elhalni, hanem segítsék örökre élni!* . . .

* * *

— Egyszóval, történjék intézkedés minden tekintetben, mi a két családnak bármily megpróbáltatás és közelgő zivatarral szemben mentőbárája lesz a szellemi, er-

kölcsi és anyagi alámerülés ellen; s a mi minden Bak és Jancsónak kebelében családja disze, tiszteltetése, szellemi, erkölcsi és anyagi jólléte fenntartása nemes ambícióját folytonosan ápolja; a mi mindig szebbnél szebb és boldogabb aera napját ragyogtatja a nemes Bak és Jancsó család életégén! . . .

A mint gr. *Széchenyi* mondja: „*Tőlünk függ minden, csak akarjunk!* — — —

Név- és tárgymutató.

	Lap.		Lap.
Előszó	3	Bak család nevezetének eredete	13—14.
Kuttföim	8	Bak családok Erdélyben	18—19; Magyarhonban (1387-től) 15, 18.
Áda József (Szabó Vèri férje) . .	101	Bak nemes családnak Hatolyka	19—21; Szentkatolna 22; Noszoly 22 Gyéres és más helyekrei átszarmazása 141—142.
Adófizetés új sythemája	171	Bak család nemes levelei :	25—29, 62, 69, 136—137.
Adorján Kata (Bak Józsefné) . .	142	Bak család miért kapta a nemességet	25.
Adósságcsinálás	254	Bak család czimere, nemességi jelvénye	13, 27—28.
Adózó nemesek 71,	72	Bakkok családi character vonásai	49; physikai alkotása 49; vallása 49; ősi birtoka (fund. nobilit) Hatolykán 24, 27, 117—118, 140; laktelkei Szentkatolnán 119, birtoka Torján 124; levéltára 111—112; családi pecsétai 113; alapítványai 130; clenodiumai és más nevezetességei 113—114; jobbágysai : Hatolykán 68, 124, 140—141; Szentkatolnán 124; Martonosban 124; Gelenczén 124.
Akor	158	Bakkok birtoka némely nevezetes helyeken is van	128—130.
Aladár székely vezér	219	Bakkok rokonság útján némely alapítványokhoz joggal birnak	131.
Alapítványok . . 130—132, 221—223		Bakkok leszármazási táblázata : szentkatolnaiak 111; hatolykaiak 135, 139; magyarhoniaknak 15—18.	
Ali pascha	58	Bak család főbb okmányainak átiratai	71, 112, 136, 138.
Alsó csernátoni nev. anyakönyvi jegyzetek 68.		Bakkok temetkezőhelyei és sirboltjai	132—135.
Alsó Károlina (Molnos Ádámné) 77.			
Andrássy nemes család 174; Anna (Jancsó Ferenczné) 209, 211; Eszter (Jancsó Istvánné) 186, 204, 229; Klára (Jancsó Ferenczné) 174.			
Any a magyar irodalom és történetben 188.			
Apor alapítványok 223; Anna (Kövérmihályné) 100; Ilona (Mihálcz Benedekné) 168; István (gróf) 205, 223; Kata (Kun Miklósné) 99; Péter 69; Száli (Jancsó Györgyné) 182, 188.			
Arany könyv 170.			
Arbajter Anna (Jancsó Boldizsárné) 209, 211.			
Armaliatae 49.			
Arme Reisenderféle nemesek 258.			
Atyahítságos szeretet ápolása 256.			
Babos József (Könczey Róza férje) 81.			
Baholczy Ráduly és György Bak Pál jobbágysai lesznek 68.			

- Bak-ér, patak 14; falu 13; helység, 13; háza 14; puszta 14; vár 14.
- Bak Ádám (I.) 86, 91, III; (II.) 91, 94, 97.
- Bak Agnes (Csürös Mihályné) 91; Kis Györgyné 139; Matis v. Mattyus Zsigáné 139; Raksányiné 85.
- Bak Albert 93.
- Bak Amália (Jánosé) 93; B. József dul-lóé 86.
- Bak András (hatolykai) 62, 65, 139; noszolyi szolgabíró 73 75; moho-rai 16.
- Bak Anna (borberekai) 18; Könczey Elekne 86; Molnos Elekne 76-77; Turainé 17.
- Bak Antal 139.
- Bak Balint de Bak 3; hatolykai 139.
- Bak Béla 93, III.
- Bak Benedek (de Bak 1387.) 15.
- Bak Berta 54, 93, III.
- Bak Borbála Simón Józsefné) 86.
- Bak Dorka (Ölyvedi Ferenczné) 16.
- Bak Elek 86, 99-100, III.
- Bak Emilia (Bitay Istvánné) 110. III.
- Bak Endre vizaknai pfébános 107-109, III.
- Bak Erzsébet 18; Sinkler Mihályné 86.
- Bak Éva (Lázár Györgyné) 86.
- Bak Ferencz (hatolykai új arm. kapó) 136; pázmáni 18; perceptor 88-90, III; sámsondi 18; Tamásé (1655) 59, III; III. Józsefé 98, III.
- Bak Gáspár alispán 15; prépost 16.
- Bak György (de Bak) 16; nemesség szerző 52; assessor 52; Tamásé 59.
- Bak Hieronyma (Fejéregyházi Török Péterné) 16.
- Bak Hyacintha (Frenkó Ignáczné) 92, III.
- Bak Ilona (de Bak) 16; Fülöp Samuné 73, III.
- Bak Imre (szentkatolnai) 109, III; ha-tolykai 139.
- Bak Irma 93, III.
- Bak István (alsó csernátoni) 66; de Bak 16; hatolykai 35; Eleké 100, III; Kis-laczházi hires bíró 17; marosbo-gáti 142; szentkatolnai 109-III; mohorai 17; Erdélybe beszármazott hadapród 19-20, 51; szentimrei 55.
- Bak János (de Bak) 16; dobokamegyei 76, III; I. Ádámé 91-92, III; mo-horai 16; pázmáni 18; gyéresi 56; János IV. 91-92; V. 92-93; Ta-másé (1655) 59-60, III; Györgyé 53-54, III.
- Bak János testamentuma 61.
- Bak József dulló 73, 78, 87, III; hu-szártiszt 85, III; I. Ádámé 92; doc-tor 142; III. József 97-98, III; V. Jánosné 92, III;
- Bak József bucsuztatója 88.
- Bak Julianna (III. Józsefé) 98; Szent-iványi Tamásné 86, III.
- Bak Károlina (Bod Benedekné) 94, III.
- Bak Katalin (Balogh Miklósné) 16; Bede Mátyásné 59, III; Buda Lő-rinczné 66, III; gyéresi 55.
- Bak Kelemen 62-65, 70, III; Pálé 73, III.
- Bak Kelemen kardja és pecsétnyomója 64.
- Bak Lajos (bakosi) 17.
- Bak László (alsócsern.) 66; szolgabíró 78, III; nemességszerző 25, 51-52, Eleké 100, III.
- Bak Margit' (de Bak) Bosoki Tamásné 16; Matis Mihályné 139.
- Bak Mária (Ádámé) 95; Kovács Mi-hályné 104, III; etédi Simón Lász-lóné 77, III.
- Bak Mátyás lovas testőr alhadnagy 55-56, III; mohorai 17.
- Bak Menyhért (de Bak) 15.
- Bak Mihály (1387) 15; ügyvéd 90, III; hatolykai 139; Eleké 100-104, III; Jánosné III.
- Bak Miklós (Ádámé) 91, III; de Bak 16; új nemeslevelet kapó 136; gyé-resi 56
- Bak Orbán (de Bakos) 17.

- Bak Pál (homo regius) 15 ; a nemesség felújító, Szentkatolnára áttelepedett 65—74, III ; ügyvéd († 1881. 105—107, III.
- Bak Pál átíratja a családleveleit 71.
- Bak Pál és Buda Erzsébet birtoka leltára 67.
- Bak Péter (de Borberek) 18 ; de Feőfája 15 ; hatolykai 139 ; Kelemenné 65.
- Bak Róza (Jánosé) III ; Zsarnay Andrásné 92, III.
- Bak Sándor (de Bak) 15—16 ; Józsefé 142.
- Bak Tamás tatár rab 56—60, 70, III.
- Bak Teréz (Balázs Jánosné) 92, III.
- Bak Veronika 94.
- Bak Zsófia (Gyürkyné) 16.
- Bak Zsuzsa 92. III ; Rácz Ferenczné 86, III.
- Bak és Jancsó Jancsó család jelen s jövő nemzedékéhez egy néhány őszinte szó 235—261.
- Baka Lajos (kurtapataki) Könczey Erzsébet férje 81.
- Bakcsi nemes család 95, 198 ; Józéfa (Jancsó Albertné) 198, 204.
- Bakosi Bak család 17.
- Balázs Anna (Bak Jánosné) 93, III ; János (Bak Teréz férje) 92, III ; Teréz (Cseh Lászlóné) 98.
- Balázsyné (Könczey Borbála) 82.
- Balka család 207.
- Balogh Zsuzsa (Jancsó Antalné) 180, 204.
- Baloghy Miklós (Bak Kata férje) 16.
- Bánffy Berta (Dr. Jancsó Benedekné) 187, 204.
- Barabás nemes család 95 ; Miklós híres festő 95 ;
- Baramező Martonosban 89.
- Darlanghy István (Jancsó Róza férje) 220
- Barthók nemes család 56 ; András (1637) 56 ; Orsolya (Buda Mihályné később Bak Tamásné) 56 57, III.
- Barthók András testamentuma 57.
- Basa nemes család 167 ; György II. La-
- joshoz követ 167 ; Ilona (Kun Istvánné) 167 ; Tamás (Mihálc Ilona férje) 57, 97, 167, 169.
- Basa Erdő 167 ; kut és szőlő 167.
- Básta György székelyföldi pusztításai 53.
- Becző nemes család 199 ; Borbála (Jancsó Domokosné) 199 ; Anna (Cseh Péterné) 191.
- Bede nemes család 59 ; Mátyás (Bak Kata férje) 59 ; Tamás 59—60.
- Beke Rózália (Bak Jánosné) 139.
- Békemécs 250.
- Benedek nemes család 103 ; Antal 192 ; Ignác (Kun Mária férje) 101.
- Benke család laborfalvi) 196 ; József 196 ; Róza (Jancsó Leopoldné) 196 ; 204 ; Jókay Mórné 196.
- Benkő nemes család 164 ; József (Jancsó Agnes férje) 204 ; Klára (Biroga Jánosné) 164—165, 204 ; Mihály kanonok 164.
- Beölk 55.
- Bernáld 191.
- Berzenczey István (Cseh Polyxena férje) 192.
- Bessenyei Anna (Cseh Péterné) 192 Mihály (Mihálc Anna férje) 169.
- Bethlen Miklós (Mihálc Kata férje) 169.
- Biális nemes család 90 ; Anna (Bak Mihályné) 90. III.
- Biroga család 165 ; nev oklevelei 165 ; primipilus levele 165 ; Mária (Jancsó Istvánné) 164.
- Biró Klára (Jancsó Lajosné) 210.
- Birtoktalan birtokos nemesek 253.
- Bitá falu 110.
- Bitay nemes család 110 ; István (Bak Emilia férje) 110, III.
- Blaháné (Kölesery-Prájer Lujza) 184.
- Bocskor Samu (Jancsó Juli férje) 174, 204.
- Bod nemes család 94 ; Benedek (Bak Károlina férje) 94 ; Péter 94 ; Erzsébet (Csüdör Mózesné) 160.
- Bodó nemes család 103.

- Bodor nemes család 103; István cust. canonicus 103.
- Bogdán nemes család 94; Zsuzsa (Bak Ádámné) 94.
- Bohus Francziska (Cseh Miklósné) 199.
- Bonyó havas 166, 220
- Bornemisza Györgyféle kehely 177.
- Bornemisza Lujza (Cseh Sándorné) 199.
- Gr. Bocsiczky 16.
- Bosoki Tamás (Bak Margit férje) 16.
- Botos 220.
- Botz András nemességet kapása 205.
- B. Bucow székelyeket felfegyvereztetí 193—194.
- Buda család 61; Bálint 60—61; Erzsébet (Bak Pálné) 60—61, 66, 68, 79; Lőincz (Bak Kata férje) 60—61, 66;
- Bulyovszky József 210.
- Caroli (Károlyi) Sándor 113.
- Cartofilaceum 170.
- Cholera 103.
- Clenodiumai a Bak 113—114 és Jancsó családnak 217.
- Collectanea Hungarica 170.
- Cortinua Táblák 171.
- Concubinatus veszélyei a nemes családokra 249.
- Conseil de Famílie 259
- Csabay Erzsébet (Cseh Sándorné) 199.
- Család és helység nevek értelme 230—234.
- Család 248; családi boldogság 250; — öccsalád 14—15.
- Csángóknak Bukovinábai letelepedése 63—64.
- Cseh nemes családok: alsócsernátoni 189—192; szentkatolnai felszegi 198—202, — és csehekbeli Csehek története s leszármazási táblázata 97—98.
- Cseh családi alapítvány 223.
- Cseh Antal 199; Ede kir. biztos 199; Ferencz 198; Ignác királybíró 198; Imre író és török tolmács 190; István (Jancsó Emilia férje) 198; József kir. bíró 198; Károly doctor 193; Kata (Jancsó Antalné) 189; Jancsó Mihályné 164; Lajos miniszter. oszt. tanácsos 198; publicista, orsz.-gyűl. követ (Csernátoni) 190; Mária (Bak Józsefné) 97—98, 111; Miklós nemességszerző 97; Mihály kanonok 98; Péter 189; Sándor honv. alezr. 97, 198; Viktor altáborn. 199; Zsuzsa (Bak Ádámné) 94, 98; Weres Ferenczné 189, 192.
- Cselédek bére 1677-ben 162.
- Csernátoni nemes család 131; Anna (Czakó Lászlóné) 74, 131; Ferencz alapítványa 131.
- Csikszentmiklósi Mattias pap és fia 24.
- Csiszér Károly (Kun Ágnes férje) 101.
- Csoma N. (Bod Tamásné) 96.
- Csomaifája (Dobokam) 74.
- Csuthy Gáspár 16.
- Csuzy Apolló (Cseh Ferenczné) 199.
- Csüdör nemes család 160; Judith (Jancsó Mihályné) 160; Mózes 96, 160.
- Csűrös Mihály (Bak Ágnes férje) 91.
- Curia nobilitaris 42.
- Czakó nemes család (gelenczei, dobokamegyei) 74, 89, 166; Anna (Buda Jánosné) 61; Ilona (Bak Ferenczné) 89; János 74; László 74; Ferencz dráma költő 74.
- Czente 78.
- Czirjék Bálint 102; József (Kun A. férje) 102.
- Czimer eredete és története 31—32.
- Daday Margit (Bak Miklósné) 16.
- Deák Anna (Bak Györgyné) 16; Samu (Könczey Mária férje) 81.
- Debreczy Károly (Horváth Julia) 102.
- Demjén János és József 120; Demjén Gábor (Cseh Ágnes férje) 89.
- Depső 95.
- Detreh 55.
- Dobogói kenbarlang 128—129.
- Dók nemes család 169—220; Mátyás 166; határrész 220; vár 220.
- Domestica conscriptio 171.

- Domokos Róza (Cseh Károlyné) 98.
 Donatarii 49.
 Donáth Antal (Kun Ágnes férje) 102
 János (1635) 148.
 Dóri Adám (Cseh Julia férje) 199.
 Drágaságok 54, 91.
 Br. Eglofstein Alberta (Török Józsefné) 95.
 Éhség (1535) 51; (1603) 54; (1718) 68;
 (1816) 100.
 Elekes Anna (Jancsó Mihályné) 164;
 István (Buda Klára férje) 61: Mátyás 123.
 Emlékek, ereklyék 260.
 Eperjessi Erzsébet (Jancsó Mih.-né) 196.
 Eprős 129.
 Érdemrendek a rómaiaknál 48—49
 Erény 259.
 Eresztevényi Ádám 96.
 Esztelnek 204.
 Etédi Simón nemes család 78; László
 (Bak Mária férje) 77, III.
 Exemptus nemesek 49, 71.
 Br. Exterde István 199.
 Faragó György 98.
 Farkas Eleonora (Jancsó Sándorné) 210.
 Fegyverfeladás a székelyeknek 193—195.
 Fegyverviselés, lustra és háboruba menés alóli kivétel a székelyeknél némely esetekben 166.
 Fegyverzeté a nemességnek 44.
 Fejér nemes család 93; alapítvány 222;
 Anna (Bak Jánosné) 93; Áron (özv.
 Bak Mihályné férje) 91; Miklós nemességszerző 93.
 Fejérvári kápt. levéltárban a Bak család 71, 112, 136, 138- és Jancsó család okmányai 171, 216, 217.
 Fejérvári Mimi (Molnos Elekné) 77.
 Gr. Ferráti Bertalan (özv. Jancsó Józsefné férje) 173; Erzse (Horváth Antalné) 173; miscalapítvány 173.
 Fhülöp (martonosi) nemes család 73;
 Döme nemességszerző 73; Samu (Bak Ilona férje) 73.
 Fintha nemes család 182; alapítvány 224; János (Jancsó Anna férje) 182.
 Fiu-leány a székelyeknél 39.
 Fodor Péter 81.
 Fogarassy Mária (Bak Jánosné) 76.
 Forró István angyalosi 96; Pál (Könczey Klára férje) 84.
 Földrengés 1838-ban 103.
 Franczia háboru 1792—1815, 91.
 Frenko Ignác (Bak Jácinta férje) 92, III.
 Gáborfi Anna (Könczey Mihályné) 81, 83.
 Gál András hilibi (Bak Ilona férje) 73.
 Gazda Márton (Czerjék Borbála férje) 102.
 Gelencze 219—220; temploma festményei 173; feliratai 169.
 Gerébház 108.
 Gerebje (Gerebie) 18.
 Geréb László erd. püsp. 18.
 Gergelyffy Márton (Jancsó Klára férje) 174, 204.
 Gidófálvay Anna (Könczey Józsefné) 81.
 Gidófálvay Jancsók 148—149
 Görgey Anna (Jancsó Ferenczné) 208.
 Gyárfás nemes család 95; Anna (Bod Miklósné) 96.
 Gyéres (Aranyos székben) 55.
 Györbör Anna-Mária (Bak Jánosné) 92, III; Róza (Bak Jánosné) 93, III.
 Györgyjakab Borbála 159; Sára 162.
 Gyras-gyülések 33, 78.
 Gyulay Elek (Szabó Róza férje) 102;
 Julia (kövesdi) Kun Pálné 102; Nepomuczena (Könczey Farkasné) 84.
 Gyürky Benedek 16.
 Hadnagy János (Cseh Zsuzsa férje) 98
 Hady István (Jancsó Klára férje) 168, 204.
 Hamar Ignác (Bartók Julia férje) 99.
 Haraly 231.
 Háromszéki esp. ker. I. véltára 174.
 Háromszék régi pecsété 172.
 Háromszék politikai felosztása 85.
 Hatalmas Judith (Könczey Andrásné) 81.

Határórség 193—195.

Hatolyka eredete és története 20; borvize 21, 129; fürdője 21, 129; schol. mest. 21.

Házassági összeköttetések 255.

Házy János 155.

Helység- és családnevek értelme a Bak és Jancsó család történetében 230—234.

Hannuy Krisztina (Jancsó Imre miniszt. tanácsosné) 184, 204.

Br. Henter Éva (Jankó Istvánné) 202.

Henter Rózália (szentiványi) Molnos Antalné 77.

Hertán 166.

Hévízi Jancsók 148.

Hilib eredete és története 231.

Hiripinus Nicolaus decanus (1536) 165.

Hodor nemes család 88; Károly Dobokavárm. ismertetője 88.

Hollaky Jánosné 222.

Horváth (Kovachich) Antal gr. Ferráti Erzsé férje 173; Elek 102; Borbála (nagyváradai Horváth Ferenczné) 102; Julia (Debreczy Károlyné) 102; Klára (Petrievich Macskásy Mihályné) 156; Lina (Imecs Elekné) Zsuzsa (Vajna Ignáczné) 102.

Horváth Miklós Jancsó Pállal donatiót kap 207.

Horváth Pál és János 15.

Huszár Erzsébet (Eorbereki Bak Péterné) 18.

Huszin 158.

Illyés családbeliek 81—82; Tamás (Buda Margit férje) 61.

Imecs Domokos 164; Tamás és fiai: Mózes és István 64.

Imecsfalva 232.

Imre Amália (Bak Jánosné) 93; György 93; István (Biroga Erzsé férje) 166; Zsuzsa (Jancsó Albertné) 198.

Immunis nemesség 170.

Inczédy György 18.

Br. Inczédy Ida (Molnos Elekné) 77; Teréz (Könczey Józsefné) 81.

Insurrectio 22, 45, 100.

Isteni félelem és vallásosság szükségessége 237.

Sz. Jakab 55.

Jakabos Mihály nemeslevele 161.

Jancsó család eredete és nevezeete 147—149; ősi székely család 149.

Jancsó család a) székelyföldön: Nyujtódon 148; Gelenczén 148, 164; Esztelneken 204—206; b.) Magyarhonban: Szepesmegyében 206—209; Biharmegyében 209—211; Trencsén- és Zemplénmegyében 211—212; Barsmegyében 212—213; Krassóme gyében 213—215; Liptóme gyében 215—216; Sárosme gyében 215.

Jancsó nemes család alapítója 150; nemeslevelei 150—153, 170: czimere, nemességének jelvényei 147—153; családi karakter vonásai 154; fizikai alkotása 154; vallása 155; ősi birtoka Nyujtódon 154, 218; Gelenczén 219—221; levéltára 216; pecsétai 217; clenodiumai, reliquiai és más nevezetességei 217; jobbágysai: Nyujtódon 172, 221; Gelenczén 171—172, 221; nevezetes helyek, hol a Jancsók birtokolnak 219—220; a család főbb okmányainak átiratai 171, 172, 216, 217; leszármazási táblázata 204; temetkezési helye 224 230; némely alapítványokhoz rokonság nyomán joggal bírása 221—224; gelenczei templomban olajfestmény képei 173, 174; polyánóci kegyurasága 207.

Jancsó Adalberta 196.

Jancsó Ágnes-Magdolna 169.

Jancsó Alajos-Farkas 182.

Jancsó Albert (Emmanuelé) 198, 204; Béla 202, 204

Jancsó András (tábl. üln.) 213; (Nándoré) 208; esztelneki 206.

Jancsó Anna (Fintha Jánosné) 182,

- 225; (III. Mihályé) 190, 196; (Márkus Jánosné) 210—211; (Kiss Károlyné) 210, 211.
- Jancsó Anna-Margit 189
- Jancsó Antal (dulló) 179, 227; (Főhadnagy) 214—215; (Főszolgab.) 214—215; (Polyánóczi) 208.
- Jancsó Antal-Mihály 204.
- Jancsó Antal-Pál (Cseh Kata férje) 182, 189, 193.
- Jancsó Antal-Péter 189.
- Jancsó Antónia 196; (Emmánuelé) 198.
- Jancsó Aurélia 184.
- Jancsó Balázs 195.
- Jancsó Béla (Károlyé) 204; (Gáspár-Gyuláé) 212.
- Jancsó Benedek 187.
- Jancsó Boldizsár (Nagyváradra 1751 kiszárm.) 206, 209, 211.
- Jancsó Dezső prem. kanonok 212.
- Jancsó Domokos (I) 19; ügyvéd 197, 227; (Domokosé) 198; (Emmánuelé) 199.
- Jancsó Ede 208
- Jancsó Eleonora 266—209.
- Jancsó Emilia (Cseh Istvánné) 198, 204.
- Jancsó Emmanuel 195, 196.
- Jancsó Ernő (Gyuláé) 199; Plebános 199.
- Jancsó Erzsébet (Benedeké) 204; (Pálé) 158; Benkő Józsefné 225.
- Jancsó Etelka (Vajna Gerőné) 202.
- Jancsó Éva (Istváné) 187.
- Jancsó Ferencz (I) gelenczei 175; alispán (polyánóczi) 208; (Bácsbodrogi alispán) 214—215; Huszárkapitány 209, 211; jeszei 212, 213; Kálnássy Kata férje 215; kluknoi 205.
- Jancsó Gábor (Venczel) 137, 147, 189.
- Jancsó Gáspár (Olty Erzsébet férje) 158; nemességszerző 150, 159; (Gyuláé) 199; Kozma Zsófi férje 206.
- Jancsó Gáspár (Gyula) 211—212.
- Jancsó G. (Liptóm.) 215.
- Jancsó Géza (Dezső) 212.
- Jancsó György (Br. Apor Száli férje) 182, 188; (Györgyé) 189; Krassóm. nemességszerző 211; Jancsó Gyula verbói káplán 213.
- Jancsó Ida (Könczey Józsefné) 187.
- Jancsó Ignác-Péter (Antalé) 190.
- Jancsó Ilona 229.
- Jancsó Imre (Antalé) 190; Emmanuelé 202; Főhadnagy 214, 215; Miniszt. Tanácsos 182—185; orvos 185, 225.
- Jancsó Imre hires Könyvtára 183 185.
- Jancsó Innocentius 195.
- Jancsó Irén 211.
- Jancsó Irma (Antalé) 190; Bak Istvánné 109, 187; (Gyuláé) 212; (Imréé) udvarhölgy 184.
- Jancsó István (Gelenczére házasodott) 164; követ 214—215; (Nándoré) 208; Nemességszerző 150, 159; Polyánóczi 208; Secretarius thesaur. 169, 174—178; Kálnoky Zsuzsa férje 182, 186—187, 228.
- Jancsó Istv. secret. testamentuma 175; általa öntött harang 176; gelenczei templomnak adott kehely 177.
- Jancsó Jakab (Gr. Lázár Erzse férje) 216.
- Jancsó János (I) senior 159, 206; (II) 162, 205, 206; hadnagy 214, 215; jeszei 213; katona gel. 187; minor. zárdafőnök 169, 178
- Jancsó János (I.) senior Esztelnekre átházasodik 161, 204, 206.
- Jancsó József (id. Antalé 182; (Ifj. Antalé) 190; esztelneki 212; Mátyus Judit férje 168, 169; főhadnagy 214; főmérnök 214—215; főszolgabíró 215; polyánóczi 208.
- Jancsó Julianna (Gergelyffy Mártonné) 174; Nagy Józsefné 195, 226; Dr. Vasits Pálné 214, 215.
- Jancsó Jusstina 199.
- Jancsó Kálmán (jeszei) 213; (Mihályé) 196.
- Jancsó Károliana 195.

- Jancsó Károly (gelenczei) 195, 202—203; Hétszem. tábl. bíró 210, 211.
- Jancsó Kata (Antalé) 190; Kozma Mihályné 164.
- Jancsó Klára (Hady Istvánné) 168; Szantsali Vadasd Istvánné 158
- Jancsó Krisztina (Pongrácz Mátyásné) 158, 215.
- Jancsó Lajos (haralyi) 184, 185—186; Jóság igazgató 210, 211.
- Jancsó Lázár 203.
- Jancsó Leopold 196.
- Jancsó Lidia 199.
- Jancsó Lújza 198.
- Jancsó Margit (Antalé) 190; (Istváné) 168.
- Jancsó Mária (Antalé) 190; Bak Mihályné 100—104, 182, 187, 188; (Istváné 1737) 168; (Györgyé) 189; Nádaszy Bertalánné 212; Szinyey Kálmánné 208.
- Jancsó Mátyás 212, 213.
- Jancsó Mihály assessor 149; Perceptor 163; színész 196; ügyvéd 195.
- Jancsó Miklós-Lázár 190.
- Jancsó Nándor (számvevő) 208—209; Vasuti áll. hivat. 211.
- Jancsó Pál (fogarasi) 155; Kluknó és polyánóczi 162, 206; kendi plébános 205; pénzügyigaz. fogalm. 214, 115; (Lajosé) 185.
- Jancsó Pál Polyánóczot kapja donatioba több más helységekbeni possessiokkal 207; nemességéről testimonialist nyer Háromszékről 207.
- Jancsó Ottilia (Olsay Ferenczné) 210, 211.
- Jancsó Péter (Györgyé) 189; megnevezett 152, 159; Takarékpénzt. hiv. 212, 213.
- Jancsó Regina (Schauer Gusztávné) 208.
- Jancsó Róza (Barlanghy Istvánné) 210, 211; (Domokosé) 185; (Györgyé) 189; (Mihályé) 196.
- Jancsó Sándor (Istváné) 228; nagyváradi 206, 210; ügyvéd 214, 215.
- Jancsó Teréz (Gáspár-Gyuláé) 212; Takó Kristófné 195.
- Jancsó Venczel 202.
- Jancsó Veronika (Szász Józsefné) 210, 211.
- Jancsó Viktor főhadn. 199.
- Jancsó Vincze (Emmanuelé) 199; Polyánóczi 208.
- Jancsó Zsuzsa (Miklós Andrásné) 182; Nagy Ferenczné 212; (Pálé 1657) 158.
- Jancsovcics 149.
- Jankó nemes család 202; Anna (Jancsó Károlyné) 202, 226.
- Joannovics nemes család 214; Kata (Jancsó Jánosné) 214—215.
- Jobbágyálétel a székelyföldön 44, 125—126.
- Jókay Mór 196.
- Kádár hun bíró 180; hun nemzetség 180.
- Kádár nemes család 180—181; Zsuzsa (Jancsó Antalné) 181, 227.
- Kalendarium (újított) behozatala a Székelyföldre 55.
- Kálnácssy Kata (Jancsó Ferenczné) 215.
- Kálnoky Antal 96, 186 Drusina (Basa Tamásné) 167; Zsuzsa (Jancsó Istvánné) 186, 329.
- Kaly Pál (de Hass) 155, 156.
- Kard (Caroli) 64, 113.
- Károlyi Sándor (Rákóczy fia vezér) 64, 113.
- Kath. vallás 240
- Kecseréve 24.
- Kehely sodronyzománczos 177.
- Kelemen nemes család 57; András 56; György nemességszerző 57; Ilona (Barthok Andrásné) 56—57.
- Kemény János erd. fejed. 58, 159.
- Kemény Jánosné 57.
- Kéngödör szentkatolnai határon 129.
- Kercsedy Judit (Cseh Jánosné) 98.
- Kercsesora (Opra és Strica) 156.
- Keresztény család 248.
- Keresztes nemes család 198; József (Jancsó Albertné) 198.

- Keresztesmezeje 20.
 Keszel-Alszegh 18.
 Keszel (Keczel) Margit (Bak Ferencz-
 né) 18.
 Kétséges nemesek lajstroma 171.
 Kézdivásárhelyi Jancsók 148—149.
 Kézdivásárhely Praetoria Augusta római
 telep helyén épült 129.
 Kia-Asztog 166.
 Kis-Erzsébet (Jancsó Károlyné) 210;
 Kálmán 210; Károly (Jancsó Anna
 férje) 210; Lukács megnemesítése
 103; Márton pápai concionator 103;
 Nándor 210; Zsiga (Áda Anna férje)
 Kisfaludy Ferencz (Könczey Judit
 férje) 81.
 Kispál Ferencz (Könczey Klára férje) 83.
 Klukno 207.
 Kocsis Károly (Cseh Zsuzsa férje) 98.
 Kohan 158.
 Kok 55.
 Koka Mih. (Szentiványi Judit férje) 86.
 Komáromy András 156.
 Kontika nemes család 99.
 Korhely és betyár élet rontja a nemes-
 séget 253.
 Kovács (felső-torjai) nemes család 104
 —105; Mihály (Bak Mária férje) 104.
 Kovács (zalathnai) nemes csal. 105;
 Ida (Bak Pálné) 105; Samu ref. püsp
 105.
 Kovács Ferencz (dálnoki) megnemesi-
 tése 24.
 Kovácsi Dávid (Könczey Lidia férje) 82.
 Kosma nemes család 164; alapítvány
 222; József udv. tanácsos 164, 222;
 Mihály (Jancsó Kata férje) 164, 222.
 Kölesery (Prajner) Lujza (Blahané) 184.
 Könczey nemes család tört. gen. deduct.
 79—84; Elek (Bak Anna férje) 82;
 Rachel (Imre Lászlóné) 81; Zsuzsa
 (Bak Józsefné) 79, 83.
 Kővér családbeliek 99, 103
 Krakay Teréz (Jancsó Józsefné) 211
 Kremnitzky Amánd (Cseh Margit férje)
 202.
 Gr. Kun Gothárd 99.
 Kun nemes család tört. leszárm. 99—
 103; Antal 99; Lidia (Bak Elekné) 99
 Kurucz 63.
 Ladiha 166, 219, 233.
 Lármatűz a székelyeknél 42.
 László Amália (Jancsó Józsefné) 190;
 Victoria (Jancsó Miklósné) 190.
 Lászlóffy Emilia (Cseh Lajosné) 199.
 Lázár György (Bak Éva férje) 111.
 Lázárné (csiktaploczai) Kun Anna 84.
 Lenkey hűres huszárszázados 180.
 Liber aureus 180.
 Lipnik 207.
 Lófőszékely 39—41.
 Lókötőhelyek a Székelyföldön 195.
 Losonczy Margit (moldvai fejedelemné)
 204.
 Lovag 45—47.
 Lugossy István (Mihálcz Ilona férje) 169.
 Lukács Judit (Kádár Albertné) 186.
 Lustra 42—43, 56, 166.
 Lustralis könyvek a székelyeknél 69, 160.
 Lustralis könyvekből extractusok a Bak
 család 56, 70, 138 — és Jancsó csa-
 lád részére 150.
 Lyk 158.
 Macskássy Mihályné Petritiewith Hor-
 váth Klára 156.
 Madéfalvi veszedelem 194.
 Makay Samu 156.
 Majkán 220.
 Marchalis gyűlések 78.
 Márkosfalvái gyűlése Háromszéknek 70.
 Márkus nemes család 210; János (Jan-
 csó Anna férje) 210; László 210.
 Márton nemes család 103; János (Szabó
 Mari férje) 103.
 Mártonfalvi Móríczy missionarius Bukoviná-
 ba a székelyek letelepítését eszközlő 64.
 Martonosi jobbágysai a Bak családnak
 124—126.
 Matis (Mattyus) nemes család 136—137.

- 139; Mihály (Bak Margit férje) 139;
Sándor hadnagy 14, 20, 139.
Mátyás király az Ojtozon át a moldvaiak
ellen megy 20.
Máttyus Judit (Jancsó Józsefné, később
gr. Ferrátiné) 172.
Menaságy József 56
Menedem király intése fiához 225.
Mihálcz (gelenczei) nemes család 167,
169; alapítványok 222; Anna (Bi-
róga Jánosné) 165, 166; (Cseh László-
né) 98; Ferencz (gazdag földes ur)
167, 169; Kanonok 168; Mihály
Szlavonia bánja 167; Miklós 221.
Mike Elek (Cseh Julia férje) 98.
Mikola Ambros 166.
Mikó Zsuzsa (Könczey Gergelyné) 83.
Mikók (zsüggödi) 81
Misealapítvány (Bak Endréé) 130.
Miklós András (Jancsó Zsuzsa férje.) 182.
Mindszent 55.
Miskolczy Rózália (Kovács Antalné) 105.
Molnár Anna (Jancsó Mihályné) 196.
Molnos nemes család 77; Elek (Bak
Anna férje) 77.
Musát revindikált havas 166.
Mustra 42, 43.
Nádassy Bertalan (Jancsó Mária férje) 212.
Nagy-Azar 158.
Nagy nemes család 204; alapítvány
223; Druzina (Jancsó Lajosné) 185;
Ferencz (nyújtódi) 165; István vice-
hadnagy 56; József (Jancsó Julia
férje) Mózes (missionarius) 204—
205, 223.
Nagy-Jeszenéi Jancsók 212—213.
Nagy-Mihály 158.
Nagyváralja 220.
Nagy Sándor intő szava 300 ifjuhoz 235;
Nemesség eredete, kiváltságai s köteles-
ségei 29—40.
Nemesség a székelyeknél 35, 38, 41.
Nemesség osztogatása 47.
Nemes-só (sal nobilitaris) 35.
Nevelés 240.
Noblesse oblige 29.
Noszoly 74.
Nőnevelés 244.
Nyújtód eredete és története 147 148.
Olsay Ferencz (Jancsó Ottilia férje) 210.
Olti Andreae primipilares 158—159.
Olti Erzsébet (Jancsó Gáspárné) 158
—159.
Opra-Kerczesora 156.
Orbay Klára (Cseh Zsigáné) 199—200.
Osváth György 162.
Ölyvedi Ferencz (Bak Dorka férje) 16.
Őrcsaládok 14—15.
Palisnay János 15.
Páll Zsuzsa (Bak Kelemenné) 65.
Papok házassága Háromszéken 24.
Pávai Vajna nemes család 202; Gerő
(Jancsó Etelka férje) 202.
Péchy Antal (Cseh Zsuzsa férje) 199;
Czeiczil 192.
Perneszy Bora (Mihálcz Miklós né) 169.
Pestis (1661) 59; (1676) 162; (1678)
162; (1718) 70.
Pethő József (Kun Zsuzsa férje) 200;
Zsuzsa (Kun Gáborné) 99.
Petky Erze (Tholdalagi Mihályné) 169.
Pintér Antonia (Jancsó Gáspárné) 211.
Pisky György (Szentiványi Dorottya
férje) 86.
Pixidarius (gyalog székely kat.) 39, 41.
Pócsa Amália (Jancsó Lajosné) 185,
225; Dávid (Könczey Ilona férje) 82.
Pongrácz Mátyás (Jancsó Krisztina
férje) 158, 215.
Polyánócz 207.
Prajner Lujza (Blahané) 184.
Praetoria Augusta római gyarmat 129.
Primilus (lófő, lovasszékely 39—41.
Primipilatus levél 105.
Primor (első, nemes székely) 39—41.
Br. Prandau N. (Cseh Edéné) 199.
Productionale Forum 170—171.
Pünkösty Teréz (Könczey Albertné) 84.
Rác Ferencz (Bak Zsuzsa férje) 86;
Kata (Bak Ádámné) 91.

Rákóczy forradalom 63 - 64.
 Rákóczy György Iustrája (1635) 56.
 Rákossy nemes család 196; Teréz (Jancsó Emmánuelné) 196.
 Rakottya (Bakkok rétje) III, 130.
 Raksányi nemes család 92; Anna (Bak Jánosné) 92; Bak Ágnes férje 85.
 Rápolthy nemes család 165; Anna (Bak Zsigáné) 102; Gábor (Kun Irma férje) 102; János 164; Mátyás a nemességsszerző 165
 Régiségiségi leletek és leletek Szentkatolnán III, 114—115 129; Gelen-
 czén 119—120; Kézdivásárhelyt 129
 Remnyik Kálmán (Kun N. férje 101.
 Riskó Mária (Jancsó Gyuláné) 211.
 Romai colonia 129; rom 114, 129;
 Urna 114, 129; temető 129.
 Románáli vészes csatája Mátyás király-
 nak 20.
 Ruházata a nemességnek 36.
 Runszky Samu 208.
 Schauer Gusztáv (Jancsó Regina férje) 208.
 Scythuli nobiles privilegiati 38.
 Sebestyén Sándor (Cseh Concordia
 férje) 192.
 Semsey Erzse (Görgey Ferenczné) 208.
 Siculica Haereditas (Székely örök-
 ség) 39.
 Siculicidium 194.
 Gr. Sigray 16.
 Simón József (Bak Borbála férje) 76;
 László (Bak Mária férje) 78.
 Sinkler Mihály (Bak Erzse férje) 86.
 Sirboltjai a Bak családnak 134—135.
 Sodrony-zománczos kehely 177.
 Soliom N. (Kun Mihályné.)
 Só (nemes-só) 35.
 Steyrer Karolina (Jancsó Imréné) 189.
 Szabó Lajos (Könczey Róza férje) 82;
 Lázár (Kun Véri férje) 199; Mari
 (Márton Jánosné) 102; Róza (Gyu-
 lay Elekné) 102.
 Szaecsvay Julia (Könczey Áronné) 80

Szaladár 219, 220, 233.
 Szalánczy Samu (Cseh Polyxena férje) 192.
 Szathmáry György feladása, hogy sokan
 usurpálják a nemesi jogokat 170; —
 Ilona (Kun Farkasné) 101.
 Gr. Széchenyi István megőrülése 183.
 Székely Borbála (Kilyéni) Kun Ta-
 másné 101.
 Székely hivatali elnevezések, falvak és
 helységek ősi neveinek megváltozta-
 tási ideje 23.
 Székelyek czimjele 39; szabadalmai 37
 —38; lázadásai 53, 193, 194.
 Székely nemzeti szervezkedés 38.
 Székely határőrség felállítása 193—195.
 Székely örökösödés 127—128.
 Székely nemesség a hon iránti kötele-
 zetség nagyságán alapult 38, 42—43.
 Szentiványi nemes család 86; alapít-
 vány 131; József (Könczey Mária
 férje) 83; Tamás (Bak Juli férje) 86.
 Szentiványon Háromszéknek 1773-bani
 gyűlése 160, 171.
 Szentkatolna eredete s története 22—25;
 borvize 23; papjai 24—25; schol
 mest. 24—25; régiségei 24.
 Szereday (Zereday) nemes család 75;
 alapítvány 132; Anna (Bak Andrásné)
 74; János a nemességsszerző 75; Mik-
 lós 75; Péter 75.
 Szilágyi Mari (Könczey Dávidné) 83.
 Szinyey Kálmán (Jancsó Mária férje)
 208.
 Szoboszlai Éva (Kun Istvánné) 83.
 Szöcsey Zsuzsa (Könczey Kelemenné)
 82. Berta (Bak Mihályné nevelt
 leánya) Zsákodi Horváth Ignáczné 91.
 Sztraina 158.
 Szülői kötelességnek mikénti teljesítése
 fontos mind a család, mind a nemzetre
 nézve 181.
 Takó Kristóf (Jancsó Teréz férje) 195.
 Tatárjárás, betörés (1613) 54; (1658)
 57; (1661) 58, 59; (1663) 62; (1683)
 162.

- Tatragy Ágnes (Könczey Dávidné) 83.
 Tegze nemes család 198; Lujza (Jancsó Gyuláné) 198.
 Templariusok Haralyban 231.
 Templom üld- és álló helyadás a szé-
 kelyföldön 166.
 Testedzés 244.
 Tibaldné (Kun Anna) 99.
 Tholdalaghy Mihály (Mihálcz Erzse férje)
 97, 169.
 Thurzó Anna (Könczey Károlyné) 84.
 Tohát (Oláh). 55.
 Toldyféle régi nyereg 113.
 Tollas Teréz (Könczey Miklósné) 84.
 Toll próbáláskor (Költem. Jancsó Em.)
 197.
 Tompos János és Szereday Anna alapít-
 ványa 132.
 Tótfalu 267.
 Tököly Imre 63.
 Török nemes család 95—96; András
 160; János 156; Péter (Bak Hiero-
 nyma férje) 16; Mátyás 95—97.
 Troubadourok 19.
 Turai György (Bak Anna férje) 17.
 Tüzhalmok a székeleyknél 42.
 Ugron Veronika (Könczey Ferenczné) 83.
 Ujvárossy Zsigmond 83.
 Urnák (barbar- és római) 24, III, II4
 —II5, 129
 Uttzás Sára (Cseh Sámuelné) 192.
 Vadasd István (de Szantsal) Jancsó
 Klára férje 158.
 Vadházasságok károsok a nemességre
 249.
 Vagyongyarapodás által a székeleyknél
 egyik osztályból a másikba átmehetett
 bárki. 40—41.
 Vaideoich Anna (Jancsó Györgyné) 214,
 215.
 Vajna nemes család 203; Gerő (Jancsó
 Etelka férje) 203; István (armalist
 kapó) 203 követ a portához 203.
 Várad Szabó Rózália (Jancsó Domo-
 kosné), 195, 226,
 Váralja (Kis- és Nagy) 220.
 Vass Helena (Cseh Mihályné) 199.
 Vass Pál (Jancsó Julia férje) 214—215.
 Veres Benedek lázzadása 20, 95.
 Veres Imre (dálnoki) Csüdör Anna férje
 96, 160; István (Könczey Anna
 férje) 83.
 Veszprémyféle alapítvány 225.
 Vida Samu (Czirjék Mária férje) 102.
 Vidfy Lőrincz 16.
 Vilköz 207.
 Vist 155.
 Volál 234.
 Wagner Car. Analecta Scepusii 208.
 Weress Ferencz (de Szárhegy) Cseh
 Zsuzsa férje 192.
 Zajzon István (Könczey Ágnes férje) 82.
 Zernye 220.
 Zsarnay nemes család 92; András (Bak
 Róza férje) 92.
 Zsellérré létel a székeleyföldön 68, 125.
 Zsigmond nemes család 185; Anna
 (Jancsó Lajosné) 185.